

УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" – БИТОЛА
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И УГОСТИТЕЛСТВО – ОХРИД

УЛОГАТА НА ЈАВНО ПРИВАТНОТО ПАРТНЕРСТВО ВО РАЗВОЈОТ НА ПАЗАРОТ НА ОСИГУРУВАЊЕ ОД КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ

Кандидат:

м-р Дарко Блажевски

Ментор:

проф. д-р Климе Попоски

Охрид
јануари 2018

БЛАГОДАРНОСТ

Голема благодарност до моето семејство за поддршката и толеранцијата во моментите на одвоеност.

Посебна благодарност до менторот, проф. д-р Климе Попоски на иницијативноста, укажаната доверба, стручната поддршка и корисните совети со кои ме насочуваше во текот на подготовката на докторската дисертација.

СОДРЖИНА

I ГЛАВА – ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ, ПРЕДМЕТ И ЦЕЛИ НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА	1
1. Воведни напомени	1
2. Предмет и цели на истражувањето	2
II ГЛАВА – УПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ.....	1
1. Катастрофите и обемот на последиците	1
2. Дефиниции за катастрофални ризици.....	4
3. Справување со катастрофалните ризици.....	6
3.1. Рамката за акција од Хјого 2005-2015	8
3.2. Рамката за акција од Сендаи 2015-2030	10
3.3. Искуството во Република Македонија	11
4. Методологии за процена на ризици и опасности	13
4.1. Генерални индикатори за катастрофи	13
4.2. Моделирање на катастрофалните ризици	19
5. Економскиот развој и цената на катастрофалните ризици	22
5.1. Планирање на катастрофите.....	24
6. Заклучни согледувања	24
III ГЛАВА - КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПАЗАРОТ НА ОСИГУРУВАЊЕ ОД КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ	27
1. Трансфер на ризици	27
2. Осигурувањето како концепт	28
2.1. Здружување на ризиците	30
2.2. Поделба на ризикот	32
2.3. Контрола на моралниот ризик.....	32
3. Улогата на државата во осигурувањето од катастрофални ризици.....	33
3.1. Државата како осигурител.....	34
3.2. Државата како реосигурител	35
3.3. Државата како преземач на ризици	35
4. Споредба меѓу различните пристапи	36
5. Принципи за интервенција на пазарот.....	38
6. Соработка со меѓународните финансиски институции и донаторската заедница.....	44
7. Влијание на други фактори.....	45
8. Заклучни согледувања	46
IV ГЛАВА – МОДЕЛИ НА ОСИГУРУВАЊЕ ОД КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ.....	48
1. Влијание на различните фактори	48
2. Осврт на состојбите во Европа	49
3. Анализа на поединечни земји	53
3.1. Австралија	54
3.2. Австрија.....	56
3.3. Велика Британија.....	59
3.4. Карипски Острови	61

3.5.	Романија	66
3.6.	САД.....	68
3.8.	Шпанија.....	77
3.9.	Франција.....	82
3.10.	Други големи пазари без развиено осигурување од катастрофални ризици	86
4.	Заклучни согледувања.....	87

V ГЛАВА - АЛТЕРНАТИВНИ КАНАЛИ НА ТРАНСФЕР НА КАТАСТРОФАЛНИТЕ РИЗИЦИ		90
1.	Типови на осигурителни производи	90
1.1.	Стандардно (традиционално) осигурување	90
1.2.	Параметарско осигурување	91
2.	Типови на трансфер на осигурување	96
2.1.	Традиционално реосигурување.....	97
2.2.	Хартии од вредност поврзани со осигурувањето (ХВПО).....	98
3.	Регулаторен пристап и супервизија на ХВПО врз основа на ризик со фокус на ЕУ пристапот.....	104
3.1.	Главни карактеристики на ЕУ регулативата за друштвата со посебна намена 106	
4.	Анализа на учесниците во ХВПО и поврзани ризици	110
4.1.	Другата договорна страна и кредитниот ризик	110
4.2.	Ризик на другата договорна страна кај договорите за размена.....	112
4.3.	Олеснување за пренесениот ризик - перспектива на cedentот	114
4.4.	Базичен ризик.....	115
4.5.	Локација на ДПН	116
4.6.	Други релевантни аспекти поврзани со ДПН.....	118
5.	Употребата на ХВПО за катастрофи од страна на државите	120
6.	Заклучни согледувања.....	124

VI ГЛАВА - ОСИГУРУВАЊЕТО НА КАТАСТРОФАЛНИТЕ РИЗИЦИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....		126
1.	Изложеност на Република Македонија на катастрофални ризици	126
1.1.	Поплави	126
1.2.	Земјотреси	128
1.3.	Други климатски ризици.....	129
1.4.	Буџетски импликации во справувањето со последиците од катастрофите	131
2.	ЕВРОПА РЕ – концепт, формирање и развој.....	134
2.1.	Оперативни аспекти	135
2.2.	Истражување кај деловните банки.....	135
2.3.	Истражување кај земјоделските стопанства	138
2.4.	Подигање на свеста за осигурување од катастрофални ризици.....	142
2.5.	Осигурителни производи во рамки на Европа РЕ.....	142
3.	Истражување во рамки на докторската дисертација.....	147
3.1.	Предмет на истражување	147
3.2.	Цели на истражувањето	148
3.3.	Задачи на истражувањето	149
3.4.	Хипотези на истражувањето.....	149
3.5.	Методи, техники и инструменти на истражување	150

3.6. Извор на податоци	150
3.7. Техники за прибирање податоци.	151
3.8. Примерок кој се користи во истражувањето	152
3.9. Етика	153
3.10. Резултати од истражувањето на осигурителниот сектор.....	153
3.11. Резултати од истражувањето на јавноста	166
4. Заклучни согледувања	174
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	176
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	184
ПРИЛОЗИ	194
Прилог бр. 1 – Прашалник за друштвата за осигурување.....	194
Прилог бр. 2 – Прашалник за јавноста	198

ИНДЕКС НА ТАБЕЛИ

Табела бр. 1: Типови на катастрофални ризици во земјите членки на ЕУ.....	5
Табела бр. 2: Временска линија на формирање на Националната платформа	12
Табела бр. 3: Земји со релативно повисоки стапки на смртност од повеќе ризици	15
Табела бр. 4: Земји со релативно висок економски ризик од 2 или повеќе ризици (првите 75 земји во однос на БДП).....	16
Табела бр. 5: Светскиот индекс на ризици (WRI) –просек од 2012 до 2016 година	18
Табела бр. 6: Примери за адаптација	28
Табела бр. 7: Споредба на осигурителни решенија за осигурување од поплава	36
Табела бр. 8: Претрпени штети од климатски непогоди во земјите членки на ЕЕА во периодот од 1980 до 2015 година (милиони евра)	50
Табела бр. 9: Тарифи во системот на ТСIP.....	75
Табела бр. 10: Просечни трошоци за обнова на градбата по 1 м ² согласно типот на градба (турски лири)	75
Табела бр. 11: Еквивалентна резерва во однос на вкупните обврски и капиталот (евра)	81
Табела бр. 12: Франшиза за резиденцијални и деловни објекти.....	83
Табела бр. 13: Динамична компонента во пресметката на франшизата.....	84
Табела бр. 14: Споредба меѓу традиционалното и параметарското осигурување	93
Табела бр. 15: Земји еквивалентни со ЕУ.....	118
Табела бр. 16: Сметководствен пристап при третирањето на средствата на ДПН	119
Табела бр. 17: Карактеристики на ХВПО од 2009 година со повеќе ризици.....	122
Табела бр. 18: Климатски проекции за Република Македонија во споредба со периодот 1960 – 1990 година	130
Табела бр. 19: Банкоосигурување во Република Македонија	138
Табела бр. 20: Нивоа на оштетување	145
Табела бр. 21: Податоци за друштвата за осигурување на 31.12.2016 година (000 МКД)	154
Табела бр. 22: Структура на каналите за продажба на полиси според остварена БПП (илјади денари)	155
Табела бр. 23: Херфиндал- индекс и показател ЦР5 мерен според БПП	156
Табела бр. 24: Херфиндал-индекс и показател ЦР5 мерен според средствата.....	157
Табела бр. 25: Тренд на БПП кај двете групи на осигурување (милиони денари).....	157
Табела бр. 26: Структура на БПП во периодот од 2012 до 2016 година (% од вкупното осигурување).....	158
Табела бр. 27: Учество на премијата за земјотрес и поплава во структурата на БПП во периодот од 2012 до 2016 година (000 денари).....	159
Табела бр. 28: Број на склучени договори со покрите земјотрес и поплава	159

ИНДЕКС НА ГРАФИКОНИ

Графикон бр. 1: Обем на проценетите штети предизвикани од природни катастрофи (милијарди САД долари)	3
Графикон бр. 2: Осигурени и неосигурени штети како процент од глобалниот бруто домашниот производ	23
Графикон бр. 3: Осигурувањето во процесот на управување со ризици.....	27
Графикон бр. 4: Форми на трансфер на ризици.....	29
Графикон бр. 5: Однос на вкупните и осигурените штети во период од 2001 до 2016 година (милијарди САД долари).....	30
Графикон бр. 6: Поделба на улогите во јавно приватното партнерство	38
Графикон бр. 7: Вкупни штети од природни непогоди во земјите членки на ЕЕА во периодот од 1980 до 2015 година.....	51
Графикон бр. 8: Годишни штети од природни непогоди по причинителите во земјите членки на ЕЕА во периодот од 1980 до 2015 година (милијарди евра)	52
Графикон бр. 9: Агрегатна и поединечна изложеност кај портфолиото 2008-09.....	63
Графикон бр. 10: Осигурителна шема на ССRIF	64
Графикон бр. 11: Споредба на портфолиото 2016/2015 кај PAID	67
Графикон бр. 12: Продажбата на полисите за осигурување од земјотрес од 2001 до 2015 година	73
Графикон бр. 13: Средства со кои управува TCIP (милиони турски лири)	76
Графикон бр. 14: Премија и платени оштетни побарувања кај CCS во периодот од 1971 до 2015 година (милиони евра)	80
Графикон бр. 15: Тренд на коефициентот на штети кај CCS во периодот од 1971 до 2015 година	81
Графикон бр. 16: Шематски приказ на компензационата постапка	84
Графикон бр. 17: Глобален пазар на реосигурување (лево) и Развој на алтернативен пазар (десно), во милијарди САД долари	99
Графикон бр. 18: Издадени и недостасани ХВПО на катастрофи (милиони САД долари)	99
Графикон бр. 19: Базичен ризик и транспарентност на инвеститорите наспроти предизвикувачите за активирање.....	100
Графикон бр. 20: ХВПО според видот на предизвикувачи	101
Графикон бр. 21: ХВПО според видот на опасност како процент на издадениот износ	102
Графикон бр. 22: Алтернативен трансфер на ризици со користење на ДПН за издавање на ХВПО	103
Графикон бр. 23: Целосна покриеност на обврските на ДПН со вложувања во дозволени средства.....	108
Графикон бр. 24: Инвестициона структура на ДПН.....	114
Графикон бр. 25: Стратегија за финансирање на ФОНДЕН.....	122
Графикон бр. 26: Индекс на ранливост на климатските промени	131

Графикон бр. 27: Потенцијални штети (процент од БДП)	132
Графикон бр. 28: Штети предизвикани од катастрофални настани наспроти буџет за справување	133
Графикон бр. 29: Начин на соочување со финансиските последици	140
Графикон бр. 30: Показатели на развој на пазарот на осигурување (милиони денари; десна оска – проценти).....	156
Графикон бр. 31: Осигурување од катастрофални ризици на домашниот пазар	160
Графикон бр. 32: Пристапи во развојот на осигурителните производи од катастрофални ризици	160
Графикон бр. 33: Оценка на остварената продажба	161
Графикон бр. 34: Оценка на националната свест за последиците од катастрофалните ризици и намалувањето на нивните последици преку осигурување..	161
Графикон бр. 35: Вклученост на државата во креирањето на осигурителни производи за катастрофални ризици.....	162
Графикон бр. 36: Доброволно наспроти задолжително осигурување	163
Графикон бр. 37: Причини за ниската пенетрација на осигурувањето од катастрофални ризици.....	164
Графикон бр. 38: Рокови за исплата на надомест за штета	165
Графикон бр. 39: Најчести катастрофални ризици во Република Македонија.....	166
Графикон бр. 40: Најдеструктивна катастрофа во изминатите 10 години	167
Графикон бр. 41: Степен на оштетување на живеалиште од настаната катастрофа.....	168
Графикон бр. 42: Видови на осигурувања купени од испитаниците	168
Графикон бр. 43: Перцепција на одговорноста за одговорност по настанување на катастрофа	169
Графикон бр. 44: Предлог-мерки на економската политика за справување со катастрофи.....	170
Графикон бр. 45: Прифатлива премија за осигурување од катастрофални ризици (денари).....	171
Графикон бр. 46: Прифатлива премија за осигурување од катастрофални ризици по прагови од 1.000 денари наспроти број на испитаници)	172
Графикон бр. 47: Причини за некупување на осигурување од катастрофални ризици	173
Графикон бр. 48: Регионална застапеност на испитаниците	173
Графикон бр. 49: Возрасна структура на испитаниците	174

I ГЛАВА – ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ, ПРЕДМЕТ И ЦЕЛИ НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА

1. Воведни напмени

Природните катастрофи и несреќите предизвикани од луѓето, предизвикуваат тешки човечки, физички и економски штети, како за економијата така и за населението. Постои широко распространета перцепција во научната мисла, заснована на емпириска опсервација дека осигурувањето на имотите е најефикасен и економичен начин за заштита од финансиски загуби предизвикани од природни катастрофи. Независно од овој факт, во многу земји во светот, вклучувајќи ја и Република Македонија, осигурувањето од природни катастрофи е слабо развиено, како на страната на понудата така и на страната на побарувачката.

Кога се случуваат катастрофите, земјите со ограничена економска моќ често бараат помош од меѓународните донаторски институции или пренасочуваат средства од други развојни проекти со цел да одговорат на итноста на настанатите потреби. Иако значењето за финансирање на катастрофалните ризици е осознаено, пазарите за катастрофални ризици се ограничени од пазарната несовершенство што претставува лимитирачки фактор за нивната експанзија, особено во земјите во развој.

Земјите од Европската Унија, а посебно земјите од Централна и Источна Европа (ЦИЕ) се склони на природни незгоди, како што се земјотреси, поплави и други климатски ризици. Сè уште се свежи сеќавањата на земјотресот во Мармарис, Турција од 1999 година, како и поплавите во ЦИЕ од 2002 и 2005 година, а уште повпечатлива е колективната меморија за катастрофалниот земјотрес во Скопје 1963 година, со чии последици сè уште живееме.

Дополнително, како резултат на промените во климата, настани од помал размер но со поголема фреквенција на случување се главна причина за грижа и нивните негативни ефекти веќе се чувствуваат во многу делови на економијата, а истовремено и на макро ниво.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Исполнувањето на катастрофалните ризици има негативно влијание и врз фискалната стабилност и макроекономскиот перформанс. Несреќите кои се предизвикани од природни незгоди сè позначајно влијаат врз способноста на земјите задоволително да ги спроведуваат своите фискални програми. Со зачестената фреквенција на настанување и со зголемената јачина на катастрофалните настани, сè потешко е државниот буџет да ги поднесува овие трошоци. Покрај негативниот ефект врз буџетот, големите катастрофи можат да имаат последици над макроекономскиот перформанс и со тоа на нивната конкурентност, а овој ефект е уште поизразен кај земјите во развој.

Не помалку значајни се социо-економските последици од катастрофалните ризици. Зачестената фреквенција на настанување и зголемената јачина на катастрофалните настани придонесува за поголема ранливост на многу домаќинства. Тоа може да се одрази како оштетување на живеалиштата или губење на приходи како последица на прекин на бизнисот, кои посебно се одразуваат во земјоделството.

Од друга страна, и покрај многуте катастрофални настани, сепак основна карактеристика на пазарот на осигурување кај многу земји, вклучително и во Република Македонија, е тоа што останува недоволно развиен.

2. Предмет и цели на истражувањето

Предмет на истражување

Предмет на истражувањето на докторската дисертација претставува идентификувањето на потребата за промовирање на развојот на финансиските механизми за делење на ризикот, особено осигурувањето и реосигурувањето од катастрофални ризици, како приоритетна активност за справување со последиците на катастрофалните несреќи во Република Македонија

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Цели на истражувањето

Цели на докторската дисертација се промоција на финансирањето на катастрофалните ризици како интегрален дел на економската политика на земјата и како значаен дел во формирањето проактивна и стратешка рамка за управување со катастрофалните ризици. Исто така, во дисертацијата ќе се истражува формата на јавната интервенција со цел да се развие пазарот на осигурување на катастрофални ризици во земјата.

Научноистражувачи метод

Во изработката на докторската дисертација ќе бидат применети општи научни методи на истражување и посебни научни методи на истражување. Од општите научни методи на истражување ќе бидат користени:

- *Методот на моделирање.* Во дисертацијата посебен акцент ќе биде ставен на изработката на студија на случај кој ќе се употреби при елаборирање на успешните примери за примена на јавно приватно партнерство (ЈПП) во моделирањето на осигурителните пазари од катастрофални ризици, и
- *Метод на анкета,* со цел истражување на ставовите на друштвата за осигурување и на македонската јавност во врска со свесноста за катастрофалните ризици и прифаќањето на осигурувањето како механизам за заштита од последиците.

Од посебните научни методи на истражување ќе бидат користени:

- *Методот на индукција,* кој ќе биде користен при извлекувањето заклучоци врз основа на согледувањето на постојните форми на јавно приватно партнерство кај осигурителните пазари од катастрофални ризици, кои може да водат кон создавање соодветен модел за македонскиот финансиски пазар.
- *Методот на дедукција* ќе биде применет при донесувањето заклучоци и констатации за можностите за создавање јавно приватно партнерство кај осигурителните пазари од катастрофални ризици во нашата земја од веќе утврдените правни акти, статистички податоци и анализи, како и од искуствата на развиените земји и на земјите во развој.
- *Дијалектичкиот метод* ќе се користи со цел да се утврдат елементите и факторите кои го детерминираат однесувањето на друштвата за осигурување како

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

учесници на пазарите на катастрофални ризици со цел да се изнајдат препораките кои ова истражување треба да им ги даде на засегнатите страни.

- *Методот на квантитативна анализа* ќе биде искористен за анализирање на одредени статистички обработени податоци со цел согледување на динамиката на досегашната примена на јавно приватното партнерство во моделирањето на осигурителните пазари од катастрофални ризици.

- *Методот на синтеза* ќе придонесе за интегрирање на сознанијата за предностите, слабостите, можностите и ограничувањата на различните форми на јавно приватно партнерство. Методот ги обединува овие сознанија во теоретски модел кој е применлив под посебни интерни и екстерни претпоставки. Неговата корисност се состои и во создавање на основа за примена на методот за компаративна анализа, бидејќи ги соединува и теоретските и практичните искуства.

Примената на овие методолошки постапки ќе овозможи да се докаже точноста на хипотезите на овој докторски труд

Хипотези од кои тргнува истражувањето

Методолошката рамка на трудот ќе помогне во утврдувањето на точноста на поставените хипотези. Основната хипотеза на ова истражување е дека развојот на осигурувањето од катастрофалните ризици е успешно доколку се постави во соработка со државата, односно со спрега на јавно приватно партнерство помеѓу државните институции и осигурителниот сектор. Помошна хипотеза е да се утврди прифатливото ниво на учество на државата кое ќе придонесе до создавање функционален осигурителен механизам.

Опис на структурата на трудот

Трудот ги следи одобрените предлог-тези и без суштинско отстапување покрај воведниот дел, содржи 5 глави и заклучоци.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во воведот, како прва глава од трудот, се формулирани предметот и целта на истражувањето, потоа поставени се хипотези и се наведени научните методи кои се применети во докторската дисертација.

Втората глава ќе го дефинира поимот за катастрофални ризици, начините за справување со нив, меѓународниот пристап во справувањето и искуството во Република Македонија. Исто така, во овој дел ќе бидат изнесени методологиите за процена на ризици и опасности.

Третата глава е посветена на карактеристиките на пазарот на осигурување од катастрофални ризици, почнувајќи од концептот на трансфер на ризик до употребата на осигурувањето. Во овој дел ќе бидат изнесени состојбите на пазарот на осигурување од катастрофални ризици, потребата од државниот интервенционизам и теоретската рамка за начелата на осигурувањето и улогата на државата на пазарот на осигурување.

Четвртата глава дава осврт на основните карактеристики на пазарот на катастрофални ризици, односно пазарните недостатоци со кои се соочува и како функционира јавно приватно партнерство. Со оглед на различните искуства во светот, даден е преглед на моделите на земји во различен степен на развој, како и со различни општествени и државни концепции.

Петата глава го разработува алтернативниот трансфер на ризици како современ пристап на трансфер на ризици каде што друштвата за осигурување и реосигурување го префрлаат ризикот на пазарите на капитал, преку создавање нови инструменти за кои е потребна комплексна регулаторна инфраструктура, но со цел да се овозможи користењето на новите инструменти во стратегиите за финансирање на катастрофалните ризици.

Шестата глава е посветена на случајот на Република Македонија, почнувајќи од изложеноста, преку анализа на направените истражувања и преземените проекти за унапредување на осигурувањето од катастрофалните ризици. Во ова поглавје, во интерес на методолошкиот пристап за анализа на случај, се сместени емпириските истражувања спроведени во рамки на докторската дисертација.

Заклучокот ќе биде насочен кон резимирање на сите теоретски и емпириски сознанија и на сумирање на препораките врз основа на стекнатите сознанија.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Значење на истражувањето

Сметаме дека докторската дисертација ќе придонесе во креирањето препораки за зголемување на свесноста за потребата од осигурување на катастрофалните ризици.

Очекувани резултати и научен придонес

Резултат на овој труд, се надеваме, ќе биде јасно и недвосмислено укажување на значењето на правилно поставениот систем за осигурување од катастрофални ризици како заеднички труд на државата и осигурителниот сектор во соработка со достигнувањата и со користење на искуствата на меѓународните финансиски институции.

Втор но секако не помал придонес и вредност на ова истражување е квалитетното информирање на сите заинтересирани страни, креатори на економски политики и раководни структури кај друштвата за осигурување, кои ќе стекнат увид во теориските модели и ќе добијат можност да ја анализираат сопствената пракса и истата да ја унапредат.

II ГЛАВА – УПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ

1. Катастрофите и обемот на последиците

Настанувањето на катастрофите е неизбежност што го следи целиот еволутивен процес на Земјата. Во последните децении кои ги карактеризираат поинтензивни климатски промени и технолошки напредок, за жал сведоци сме на изразено зголемување на нивниот интензитет. Технолошкиот прогрес не е во позитивна корелација со развојот на свесноста за ризиците со кои се соочува човештвото, ниту пак со потребното ниво на умешност за справување со нив. Како последица на сето ова, бројот на човечките жртви и висината на штетите добиваат загрижувачки размери.

Со зголемување на обемот на последиците кои ги предизвикуваат катастрофите, особено во посиромашните земји во развој, загрижува состојбата на лошата подготвеност и превенција за справување со нив. Природните катастрофи предизвикуваат сериозни пречки за развојот на земјите и искуствата од големите катастрофи ни покажуваат дека тие доведуваат до тоа буџетските средства наменети за развој да бидат пренаменети за санирање на последиците и спроведување на реконструкција. Како резултатот од овие настани, креаторите на економските политики имаат сè поголема потреба од аналитички податоци поврзани со влијанието и последиците кои ги предизвикуваат катастрофите. Барањата за точни податоци, кои се споредливи во различни земји и се конзистентни со текот на времето, се неопходни за планирањето на националните и меѓународните буџетски алокации (Гуа-Сапир и Белоу, 2002).

И покрај осознаената потреба и големиот напредок во доменот на автоматската обработка на податоци и напредокот во информационата технологија, за жал, ниту една институција не ја презеде улогата на првокласен провајдер на верификувани податоци, ниту пак е утврден меѓународно стандардизиран метод за процена на штети. Постојните бази на податоци методолошки се разликуваат во дефинирањето на категориите катастрофален настан, а исто така и во некои поткатегории, како што се „погодени“ од катастрофи. Голем дел од податоците се добиени од различни јавни извори: весници,

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

извештаи на друштвата за осигурување, агенции за помош и сл. Со оглед дека информациите не се собираат примарно за статистички цели, дури и кога организацијата што ги прибира податоците применува строги дефиниции за катастрофалните настани и параметри, не може да биде целосно сигурна во оригиналниот добавувач на информации.

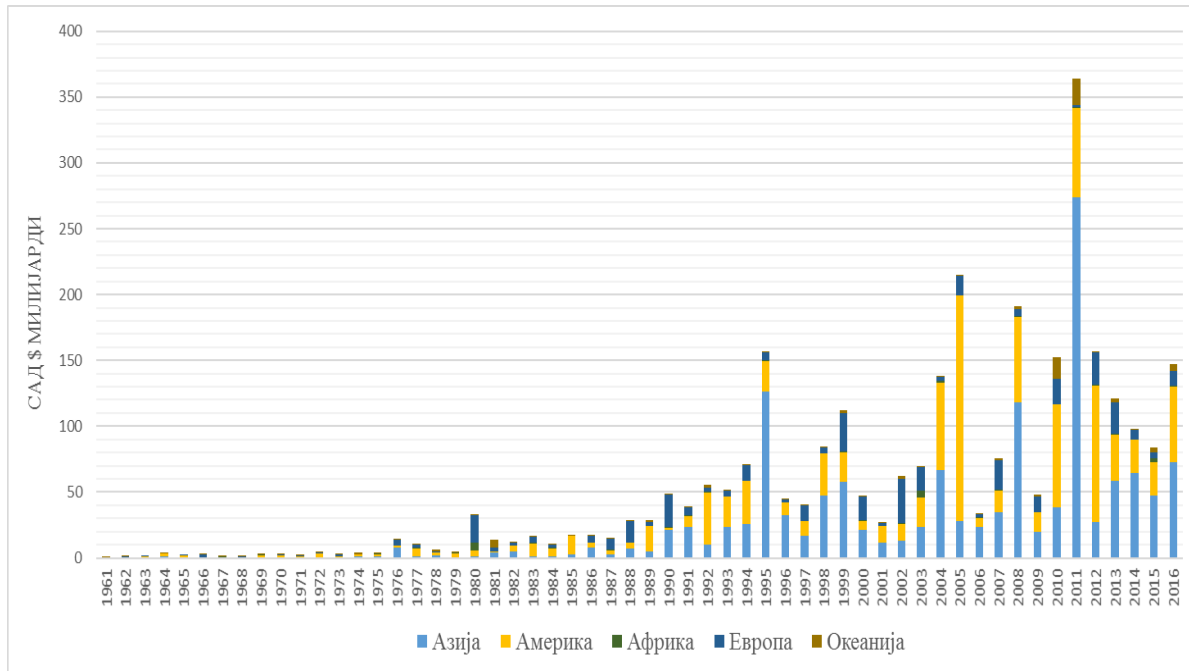
Препознавајќи ја потребата за подобри податоци, конзорциумот ProVention во соработка со Одделот за управување со катастрофи при Светската банка (Светска банка, 2006), иницираше консолидирани напори за проценка на квалитетот, точноста и комплетноста на трите глобални податоци за катастрофи. Тоа се НетКетУслуги (NatCatSERVICE) на друштвото за реосигурување Минхен Ре (Munich Re), Сигма (Sigma) на друштво за реосигурување Свис Ре (Swiss Re) и Базата за елементарни непогоди (Emergency Events Database [EM-DAT]) на Истражувачкиот центар за епидемиологија на катастрофите (The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters – CRED при Католичкиот универзитет во Лувен, Белгија).

Во рамки на своето истражување, Гуа-Сапир и Белоу (2002) заклучија дека разликите помеѓу базите се намалуваат со текот на времето, така што податоците за 1980-тите се со поголеми меѓусебни отстапувања отколку податоците за 1990-тите. Во однос на изворите на податоците, тие заклучија дека медиумите се најмалку веродостојни и отстапуваат значајно во однос на институционалните извори. Исто така, многу е важно да се има предвид дека целите за коишто се формирани овие бази за податоци се различни. Сигма и НетКетУслуги се оформени за да одговорат на потребите на друштвата за реосигурување и нивните клиенти. Согласно тоа и аналитичките податоци се дизајнирани согласно очекувањата на клиентите и се од врвен квалитет, иако дел од методологијата не е достапна за јавноста. Од друга страна, EM-DAT е создадена за научни цели и за развој на општеството и методологијата е јавно достапна со оглед на општествената компонента да обезбедува податоци за влијанието врз човештвото. Оваа база на податоци започна да се создава во 1988 година, со спонзорство на Канцеларијата за странска помош при катастрофи на УСАИД и Истражувачкиот центар за епидемиологија на катастрофите и содржи суштински основни податоци за појавата и влијанието на над 14.000 природни и 8.400 технолошки катастрофи низ светот, и дава најголем временски преглед на катастрофите од 1900 година до денес

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

(CRED, 2017). На Графикон бр. 1 се прикажани проценетите штети предизвикани од природни катастрофи во период од 1960 до 2016 година.

Графикон бр. 1: Обем на проценетите штети предизвикани од природни катастрофи (милијарди САД долари)

Извор: CRED, 2017

Општиот заклучок од истражувањето е дека трите сета на податоци се комплементарни, секој со специјалност во рамки на своите области и, што е најважно, податоците се достапни на јавноста. Уште поважен заклучок е дека во презентираниот период од 1960 до 2016 година, последиците од катастрофалните ризици се зголемиле многукратно.

Во анализата на податоците за катастрофи кои настанале помеѓу 1994 и 2013 година (CRED, 2015) се забележани 6.873 природни катастрофи ширум светот, кои однесоа 1,35 милиони животи или речиси 68.000 животи во просек секоја година. Покрај тоа, 218 милиони луѓе беа погодени од природни катастрофи во просек годишно во текот на овој 20-годишен период.

Фреквенцијата на геофизичките катастрофи (земјотреси, цунами, вулкански ерупции и масовни движења) во текот на овој период останаа константни, но се забележува постојан пораст на климатските настани, најчесто поплави и бури. Од 2000 година, забележани се во просек 341 катастрофа годишно поврзани со климатски

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

фактори, што претставува пораст од 44% во однос на просекот во периодот од 1994 до 2000 и многу повеќе од двојно зголемување во однос на просекот од периодот од 1980 до 1989 година (CRED, 2015).

Додека катастрофите зачестија во текот на изминатите 20 години, просечниот број на зафатени лица падна од 1 на 23 во периодот 1994-2003 година, на 1 на 39 во периодот 2004-2013 година. Ова делумно се објаснува со растот на населението, но и бројот на погодените луѓе, исто така, се намали во апсолутни износи. Стапките на смртност, од друга страна, се зголемија во текот на истиот период, достигнувајќи просек од повеќе од 99.700 смртни случаи годишно меѓу 2004 и 2013 година. Ова делумно се одразува на огромната загуба на живот кај трите мега катастрофални настани (цунамито во Азија во 2004 година, циклонот Наргис во 2008 година и хаитскиот земјотрес во 2010 година). Сепак, трендот останува нагорен дури и кога овие три настани би се исклучиле од статистиката (CRED, 2015).

Анализата на податоците, исто така, покажува колку нивото на приход влијае на жртвите од катастрофи. Во просек, трипати повеќе луѓе загинале по катастрофален настан во земјите со ниски приходи (332 смртни случаи) отколку во земјите со високи примања (105 смртни случаи). Сличен тренд е евидентен и кога земјите со ниски и средни приходи се групирани заедно и во споредба со земјите со висок и среден приход. Земени заедно, земјите со повисоки примања доживеале 56% од катастрофите, со 32% од смртните случаи, додека земјите со ниски приходи имале 44% од катастрофи, но претрпеле 68% од смртните случаи. Ова покажува дека нивоата на економски развој, наместо изложување на опасности по себе, се главни детерминанти на смртноста (CRED, 2015).

2. Дефиниции за катастрофални ризици

Под катастрофален ризик го сметаме ризикот кој претставува поединечна опасност која им се заканува на голем број луѓе и имоти, а со чие настанување се загрозува не само економската моќ на осигурителите туку и на општеството во целина, односно на делот кој е најмногу погоден од овој ризик. Иако поимот катастрофален ризик е пред сè поврзан со природните непогоди, под овој термин најчесто се подразбираат и незгоди предизвикани од човечкиот фактор (AAA, 2001).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во различни региони во светот понатамошната класификација зависи од тоа кои видови ризици се присутни во соодветниот регион. Европската комисија (ЕК, 2017) во студија ги синтетизира ризиците кои националните тела за управување со ризици на сите 28 земји членки идентификувале дека, доколку се соочени со нив, ќе биде потребно преземање активности на национално или наднационално ниво (Табела бр. 1).

Табела бр. 1: Типови на катастрофални ризици во земјите членки на ЕУ

Природни непогоди	Метеоролошки	Поплави
	Климатски	Екстремни временски услови Шумски пожари Суша
	Геофизички	Земјотрес Лизгање на земјиште Вулканска ерупција
Непогоди предизвикани од човечкиот фактор	Биолошки	Пандемија Епизоотија Болести на животни и растенија
	Немалициозни непогоди од технолошко потекло	Индустриски непогоди Радиолошки непогоди Критични нарушувања во инфраструктурата
	Намерни непогоди и закани за безбедноста	Информатички криминал Тероризам

Извор. Европска комисија, 2017

Во Република Македонија, дефиниции за катастрофални ризици се дадени во „Единствената методологија за процена на штети од елементарни непогоди“¹ донесена од Владата на Република Македонија во врска со член 5 и член 15 од Законот за статистика². Во оваа методологија како елементарни непогоди се сметаат природните катастрофи, како што се земјотресите, поплавите, лизгањето на земјиште, снежните лавини, наносите, луѓите, уривањето и прелевањето на високи брани и насипи, сушата, атмосферските и други непогоди кои можат да го загрозат животот и здравјето на луѓето, или имотот во поголем обем.

Под елементарни непогоди се подразбираат и: пожарите, експлозиите на гасови, запални и други експлозивни материјали, рударските и сообраќајните несреќи, епидемиите и епизоотиите, растителните болести и штетници, штети од јонизирачки

1 „Службен весник на Република Македонија“ бр.75/01

2 „Службен весник на Република Македонија“ бр. 54/97

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

зрачења и штетни опасни материи, кои можат да го загрозат животот и здравјето на луѓето, или имотот во поголем обем.

Под други непогоди се третираат оние кои не се спомнати како елементарни, а предизвикуваат штети на имотот или го загрозуваат животот и здравјето на луѓето (јавни демонстрации или манифестации, терористички акти, сторени насилни казниви дела ако сторителот е непознат, штета направена од меѓународна воена или друга организација, воен конфликт, воена состојба и сл. Во рамки на методологијата се дадени и дефиниции за сите споменати категории.

3. Справување со катастрофалните ризици

Во светски рамки беше препознаена потребата за заеднички и за систематски пристап преку глобална стратегија, која би ги насочувала и поддржувала напорите и иницијативите за превенција, рано предупредување и за справување со природната стихија и човечката небрежност. Во таа насока, ООН направија крупен исчекор, прогласувајќи го периодот од 1990 до 1999 година за Меѓународна декада за намалување на природните катастрофи (IDNDR) (ООН, 1989).

Стектаните искуства укажаа дека успешноста на долгорочните стратегии за превенција, пред сè, зависи од широко поставената, меѓусекторска и интердисциплинарна соработка на сите чинители, национални и меѓународни, централни и локални, државни и невладини.

Со крајот на Меѓународната декада за намалување на природни катастрофи, се постави прашањето за наследникот. Сумирајќи ги резултатите постигнати со IDNDR, Генералното собрание на ООН (ООН, 2000) како наследник ја воспостави Меѓународната стратегија за намалување на катастрофи (UNISDR). UNISDR има мандат за изготвување стратегии и политики за намалување на катастрофи, со следните основни цели:

- Да овозможи заедниците да станат отпорни кон ефектите од природните и од технолошките несреќи, со што се намалува ризикот од ранливост во општеството, особено за социјално позагрозените категории, и
- Да направи премин од заштитата од несреќи кон управувањето со ризици, со интегрирање на стратегии за превенција на ризици во активностите за одржлив развој.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Воспоставувањето на UNISDR има особени значење затоа што одразува премин од традиционалниот пристап, во кој примат има справувањето со последиците од катастрофите, кон холистички организиран пристап со цел изградба на системи за намалување на последиците од катастрофите и полесно справување со нивните последици. Со формирањето на UNISDR се препозна дека природните несреќи, сами по себе, не водат кон катастрофи, туку дека катастрофите се резултат на природните несреќи врз ранливите општествени системи. Со други зборови, катастрофите може да се превенираат преку свесна човекова акција насочена кон намалување на ранливоста (UNISDR, 2017).

За остварување на горенаведените цели UNISDR има четири насоки:

Прво, поаѓајќи од тезата дека превенцијата почнува со информирањето, UNISDR се фокусира на подигнувањето на јавната свест во насока на разбирање на ризиците, ранливоста и намалувањето на катастрофите на глобално ниво. Запознавањето на чинителите со фактите ја зголемува веројатноста за прифаќање и за спроведување на мерките за намалување на катастрофи во сите општествени сектори.

Второ, намалувањето на катастрофите зависи од посветеноста и од подготвеноста на државата да пристапи кон имплементација на политиките и на активностите за намалување на катастрофи на сите нивоа, што од своја страна претпоставува активно вклучување на локалните заедници и на поединци во иницијативите за управување со ризици. Во таа смисла, една од основните задачи на UNISDR е да ја обезбеди поддршката од државите.

Трето, UNISDR наедно работи на стимулирање на интердисциплинарните и на меѓуресорските партнерства, вклучувајќи го и проширувањето на мрежите за намалување на ризици. Тоа го прави преку размена и споделување на знаења и искуства меѓу субјектите што се вклучени во намалувањето на катастрофите.

Четврто, имајќи предвид дека продлабочувањето на научното знаење за намалувањето на катастрофите е предуслов за јакнење на подготвеноста и на превенцијата, UNISDR настојува да ги приближи научната заедница и носителите на одлуки. На тој начин се обезбедува донесување научно втемелени политики, програми и планови.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.1. Рамката за акција од Хјого 2005-2015

Генералното собрание на ООН, со Резолуција 58/214 од 23 декември 2003 година (ООН, 2003), донесе одлука за одржување Светска конференција за намалување на катастрофите (СКНК) во Кобе, Хјого, Јапонија, од 18 до 22 јануари 2005 година.

Катастрофалното цунами во Индискиот Океан, што се случи на 26 декември 2004 година, само неколку седмици пред почетокот на СКНК, како и големите загуби на човечки животи и социо-економските штети, ги мобилизира државите во светот и меѓународните владини и невладини организации и истакнати поединци да му дадат силна поддршка на процесот во Хјого. На конференцијата беше донесена Рамката за акција од Хјого 2005-2015: Градење на отпорноста кон катастрофи на нациите и заедниците – РАХ (РАХ, 2007). Со поддршка од 168 држави, меѓу кои и Република Македонија, стратешкиот и системски пристап во намалувањето на ризиците од катастрофи се здоби со дополнителен легитимитет.

Основна идеја за Рамката за акција од Хјого (РАХ) е во периодот до 2015 година значително да се намалат загубите предизвикани од катастрофи, како со намалување на загубата на човечки животи, така и во намалување на загубата на материјалните средства на населението, деловните субјекти и државата, и, што е најважно, со намалување на последиците врз животната средина. За постигнување на овие резултати е неопходна целосна посветеност и вклученост на сите засегнати актери, вклучувајќи ги и владите, регионалните и меѓународните организации, претставниците на граѓанското општество, деловниот сектор и научната заедница. Врз основа на овие заложби, оформени се 5 основни приоритети за дејствување во РАХ, и тоа:

- Приоритет 1: Намалувањето на ризиците од катастрофи – национален и локален приоритет,
- Приоритет 2: Идентификација, процена и мониторинг на ризиците од катастрофи и усовршување на системот за рано предупредување,
- Приоритет 3: Градење култура на безбедност и отпорност,
- Приоритет 4: Намалување на ризиците во клучните сектори, и
- Приоритет 5: Јакнење на подготвеноста за одговор.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Понатамошната разработка на РАХ ги надминува целите на докторската дисертација. Она што е важно да се истакне од оваа рамка е дека го признава и прифаќа осигурувањето, односно механизмите за трансфер на ризици. Во повеќе поглавја на РАХ се споменува дека во имплементацијата треба да се развијат различни форми на партнерства и соработки, вклучувајќи тука и јавно приватни партнерства, со цел да се имплементираат осигурителни шеми за дисперзија на ризикот, преку намалување на премиите и зголемување на покритието и со тоа да се овозможи зголемено финансирање на реконструкцијата и рехабилитацијата по настанувањето на несреќите.

Сепак останува фактот, во текот на десетгодишната временска рамка во времето на имплементација на РАХ, катастрофите со големи последици продолжија, и како резултат на тоа беа погодени благосостојбата и безбедноста на лицата, економиите и земјите во целина. Над 700 илјади луѓе ги загубија животите, над 1,4 милиони беа повредени, а околу 23 милиони останаа без домови како резултат на катастрофи. Свкупно, повеќе од 1,5 милијарда луѓе беа погодени од катастрофи на различни начини. Жените, децата и луѓето во ранливите ситуации беа непропорционално засегнати. Вкупната економска загуба беше повеќе од 1,3 милијарди долари. Покрај тоа, помеѓу 2008 и 2012 година, 144 милиони луѓе беа раселени заради катастрофи. Генералниот заклучок е дека катастрофите, предизвикани како резултат на влошените климатски промени се зголемуваат со зачестеност и интензитет и значително го попречуваат напредокот кон одржливиот развој. Доказите покажуваат дека изложеноста на луѓето и имотот во сите земји расте побрзо од намалувањето на ранливоста, со што се создава нов ризик и постојан пораст на загубите од катастрофи со значителен економски, социјален, здравствен одраз врз животната средина во краток, среден и долг рок на локално и на глобално ниво (РАС, 2015)

Повторувачките катастрофи од мали размери и катастрофите со бавен развој (загадување, сушни години) особено влијаат на населението и деловната заедница и претставуваат висок процент на сите загуби. Сите земји - особено земјите во развој каде што смртноста и економските загуби од катастрофи се непропорционално повисоки - се соочуваат со зголемување на нивото на можни скриени трошоци и предизвици за исполнување на финансиски и други обврски.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.2. Рамката за акција од Сендаи 2015-2030

Рамката за акција од Сендаи (РАС) за намалување на катастрофалните ризици во периодот од 2015 до 2030 година е документ усвоен на Светската конференција за намалување на катастрофалните ризици во Сендаи, Јапонија и претставува сукцесор на РАХ (РАС, 2015).

Донесувањето на ова рамка поаѓа од ставот дека РАХ, согласно извештаите за национален и регионален прогрес во имплементацијата, придонесе за намалување на ризикот од катастрофи, но дека посветеноста во унапредување на сопствените капацитети за справување со катастрофалните ризици мора да се развива и понатаму. РАХ исто така придонесе за подигање на јавната и институционалната свест, како и на зголемување на политичка посветеност за преземање активности кај широк спектар на засегнати страни во изградбата на националните платформи за справување со кризи и последици од катастрофалните ризици.

Рамката на Сендаи подразбира во текот на следните 15 години да се развијат практични насоки за поддршка за нејзино спроведување, да се обезбеди учество во заеднички акции, но и креирање на акциски планови од страна на сите засегнати страни, како и зајакнување на отчетноста во намалување на ризикот од катастрофи. Во овој пристап кон намалување на ризиците од катастрофи, државите, регионалните и меѓународните организации и други релевантни чинители треба да ги земат предвид клучните активности наведени во четири приоритети, и тоа:

- разбирање на ризиците од катастрофи;
- зајакнување на управувањето на ризиците од катастрофи;
- инвестирањето во намалување на ризикот од катастрофи; и
- подготвеност за ефикасен одговор во процесот на закрепнување, рехабилитација и реконструкција.

Критиката упатена во текот на конференцијата е недостатокот на јасна цел и поцврста и преземена обврска за зголемување на меѓународната помош за намалување на ризикот, со што ќе бидат поткопани напорите на земјите во развој за постигнување напредок во целите (Ројтерс, 2015).

3.3. Искуството во Република Македонија

Со цел управување со катастрофалните ризици во земјата во 2009 година е донесена Националната платформа на Република Македонија за намалување на ризиците од несреќи и од катастрофи. Покрај политичката волја изразена со пристапувањето РАХ, оваа платформа свои корени има и во два клучни концепциски и стратешки документа, како и повеќе закони, од кои еден е клучен во овој контекст. Имено, станува збор за Националната концепција за безбедност и одбрана (2003 година) и за Стратегијата за национална безбедност на Република Македонија (2008 година), како и за Законот за управување со кризи³ донесен во 2005 година. За оваа платформа е одговорен Управувачки комитет, тело на Владата за координација и управување со системот за управување со кризи (ЦУК, 2009).

Владата на Република Македонија, на 9 јуни 2009 година, ја разгледа и ја усвои Информацијата за формирање раководна структура и координативни совети на Националната платформа за намалување на ризиците од несреќи и од катастрофи во Република Македонија, при што го задолжи Управувачкиот комитет за кризни состојби во проширен состав (составен од министри и раководители на самостојни органи на државна управа), да ја врши координацијата на активностите поврзани со Националната соработка со другите релевантни министерства и институции, да изготви предлог-доктрина и предлог-национална платформа. На Табела бр. 2 е прикажана временската линија од пристапувањето на Република Македонија кон РАХ па сè до формирањето на поединечните платформи во рамки на Националната платформа.

Во 2014 година Владата на Република Македонија донесе Национална стратегија за заштита и спасување за периодот од 2014 до 2018 година⁴. Во оваа стратегија е констатирано дека успешноста во справувањето со катастрофалните ризици зависи од финансиските средства, односно дека во изминатиот период вложувањето во заштитата и спасувањето беше под реалните потреби, заради тоа што системот за заштита и спасување не е во можност да го следи трендот на развој и осовременување. Ваквите состојби негативно се рефлектираа во спроведувањето на мерките и активностите за спречување на настанувањето на природните непогоди и други несреќи и ефикасно справување со последиците предизвикани од истите. Тоа одговара на заклучоците на

³ „Службен весник на Република Македонија“, бр.29/05

⁴ „Службен весник на Република Македонија“, бр. 6/14

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Куминс и Махул (2009), кои истакнуваат дека овој тип на платформи во земјите во развој се комплексни за одржување и функционирање затоа што поврзуваат бројни институции кои од различни оперативни, финансиски или политички причини не се во можност да бидат дел од една функционална мрежа.

Табела бр. 2: Временска линија на формирање на Националната платформа

јан – фев 2010	Конституирани поединечните платформи во рамките на Националната платформа
19.11.2009	Прва ревизија на Националната платформа од страна на Управувачкиот комитет во проширен состав
12.11.2009	Воспоставен е Европскиот форум за намалување на ризици од катастрофи. Македонија е избрана за копретседавач со Шведска како претседавач во 2010
30.6.2009	Прва седница на Управувачкиот комитет во проширен состав како управувачко тело на Националната платформа
17.6.2009	Националната платформа презентирана на 2-та сесија на Глобалната платформа за намалување на ризици од катастрофи
6.6.2009	Владата ја утврди раководната структура и координативните тела на Платформата
30.4.2009	МНР го информираше UNISDR за воспоставување на Националната платформа
26.4.2009	Владата ја официјализираше Националната платформа
27.3.2009	Доставена информација до Владата за воспоставената Национална платформа
дек 2007	Отпочнување на процесот на вмрежување на субјекти од значење за превенцијата и справување со несреќи и катастрофи
јан 2005	Република Македонија пристапи кон PAX

Извор: ЦУК, 2009

Во овој документ исто така е внесена определбата дека осигурувањето од катастрофалните ризици е значајно и дека ќе се следи и активно ќе се учествува во веќе започнатиот проект на Светската банка за промоција на осигурувањето на ризици од катастрофи во Република Македонија. Оваа определба е во согласност со принципите за државна интервенција на пазарите за осигурување од катастрофални ризици (Куминс и Махул, 2009), иако во анализираниите стратешки документи, покрај декларативната одредба, не постои разработка ниту подетална стратегија за тоа како треба да се придонесе кон создавањето на функционално осигурување од катастрофални ризици.

4. Методологии за проценка на ризици и опасности

За проценка на ризикот и ранливоста е потребна концепциска рамка за идентификување и квантифицирање на различните компоненти. Ова, само по себе, претставува доста сложена работа заради тоа што, во моментот, не постои јасен консензус за тоа како би можело или би требало да се осмисли и развие таквата рамка (ЦУК, 2009).

На светско ново, постојат 2 рамки на проценка на ризик, и тоа (i) развивање на генерални индикатори за катастрофи и (ii) моделирање на ризици.

4.1. Генерални индикатори за катастрофи

Целта на воведувањето на индикатори е да се интегрираат различните аспекти на директни и индиректни загуби настанати како последица на катастрофи во еден единствен индикатор на финансиска загуба се цел да претставува соодветна мерка за споредба на ризикот во разни земји и региони.

Од 2000 година па наваму е забележан значителен напредок во развојот на стандардизирани методологии и индикатори за проценка на ризикот од катастрофи и ранливост во глобални, регионални и национални рамки, иако на светско ниво не постои универзално прифатен индекс. До сега најистакнати се Индексот на катастрофални ризици (Disaster Risk Index –DRI) на УНДП (УНДП, 2004), Проектот жаришта (Hotspots project) на Универзитетот Колумбија (Дилеј и др., 2005) и Светскиот индекс на ризик (World Risk Index - WRI) (ADW 2011). Исто така, вреди да се спомене и регионалниот проект на Интерамериканската банка за развој (IDB) кој го промовираше Индикаторот за ризик од катастрофи и управување со ризици (Кардона, О.Д. и др. 2006; IDB 2010). Секој од овие индекси обезбедува единствен приод кон прашањето за ризик од катастрофи.

Индексот на катастрофални ризици (DRI) го пресметува ризикот од катастрофи на ниво на земја. DRI го дефинира ризикот како број на загинати луѓе годишно, како последица од циклони, суши, поплави и земјотреси во својот модел (Педуци и др. 2009). Понатаму, DRI е наменет за разбирање за минати несреќи, без предвидување иден ризик. Во индексот исто така е вклучена фреквенцијата на опасност, населението што живее во областа за која се пресметува и ранливоста на катастрофални ризици. По пресметка, DRI

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

користи повеќекратна регресија за да утврди кои индикатори најдобро ја објаснуваат смртноста (УНДП, 2004). Пристапот во пресметката на DRI е флексибилен и овозможува споредба помеѓу ризиците меѓу земјите, но со одредени ограничувања.

Проблемот кај овој индекс е што не се пресметува на редовна основа. Со методолошката основа е поставен индексот, но потоа нема континуитет и тренд на негово пресметување. Република Македонија е опфатена во индексот, но резултатите се ограничени затоа што е назначено дека не се достапни параметри за загинати луѓе во базата EM-DAT потребни за пресметка на индексот (УНДП, 2004).

Проектот Жаришта е сличен по методот на DRI, со тоа што во мерењето на ризикот ги зема предвид изложеноста, смртноста и економската загуба. Сепак, проектот Жаришта се фокусира на многу помала мерна скала, бидејќи користи $2,5 \times 2,5$ квадратни километри мрежи како просторна единица за анализа (Дилеј и др., 2005). Проектот Жаришта ги зема предвид сушите, циклоните, земјотресите, поплавите, лизгањето на земјиштето и вулканите за пресметување на три индекси - смртност, економски загуби и пропорционални економски загуби. Од интерес за анализата е разграничувањето на бројот на опасности кои влијаат на одредена област. Многу делови од светот се под влијание само од една опасност вклучена во моделот. Ова ги истакнува проблемите со достапноста на податоците, како и потребата да се вклучат повеќе опасности во композитен индекс, особено кога исходот на анализа е споредба на земјите. Проектот Жаришта дозволува споредба на целокупниот ризик со населението и приближен БДП (Биркман, 2007). Сепак, индексот конкретно не вклучува мерка на ранливост. Покрај тоа, проблемот со проектот Жаришта е што податоците кои ги користи доаѓаат од многу различни извори, што може да влијае на квалитетот и конзистентноста на индексот низ времето.

Како и кај претходниот индекс, проблем и кај овој индекс е што не се пресметува на редовна основа. Со методолошката основа е поставен индексот, но потоа нема континуитет и тренд на негово пресметување. Република Македонија е опфатена во индексот, и резултатите се презентирани во Табела бр. 3 и Табела бр. 4.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 3: Земји со релативно повисоки стапки на смртност од повеќе ризици

Р.б.	Земја	Процент од вкупната територија под ризик	Процент на население во подрачјата под ризик
1	Бангладеш	97,1	97,7
2	Непал	80,2	97,4
3	Доминиканска Република	97,3	96,8
...			
...			
86	Србија/Црна Гора	17,1	17,5
87	Мјанмар	4,5	16,8
88	Ангола	0,2	14,8
89	Руанда	13,3	14,2
90	Панама	9,3	14,1
91	Самоа	1,4	13,9
92	Македонија	22,4	13,7
93	Киргистан	2,3	13,2
94	Соломонски Острови	0,1	12
95	Гана	15,2	11,6
96	Тајланд	2,6	10,7

Извор: *Дилеј и др., 2005*

Индексот за ризици на Интерамериканската банка за развој (ИАВ) е регионален индекс на земјите од Јужна Америка, и претставува најсеопфатен индекс, бидејќи вклучува четири главни под-индекси, и тоа (i) Индикатор за дефицит на катастрофа (DDI), (ii) Индикатор за локална катастрофа (LDI), (iii) Доминантен индикатор на ранливост (PVI) и (iv) Индикатор за управување со ризикот (RMI). Системот на индикатори кој е предложен за Јужна Америка дава систематски и квантитативни одредници за секоја земја и различни периоди меѓу 1980 и 2000 година како и споредби меѓу земјите (IDB, 2010). Методологијата која е холистичка по својот карактер според тоа како е конципирана и развиена, потполно е применлива на национално и субнационално ниво, како и повисоки нивоа. Предложените индикатори се транспарентни, релативно лесни за периодично ажурирање, лесно разбирливи за јавните креатори на политики, како и погодни за мониторинг на ранливоста и ризикот (ЦУК, 2009).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 4: Земји со релативно висок економски ризик од 2 или повеќе ризици
(првите 75 земји во однос на БДП)

Р.б.	Земја	Процент од вкупната територија под ризик	Процент на населени во подрачјата под ризик	Процент од БДП во подрачјата под ризик
1	Тајван	97,5	97,0	96,9
2	Ел Салвадор	88,7	95,4	96,4
3	Јамајка	94,9	96,3	96,3
4	Доминиканска Република	87,2	94,7	95,6
5	Гватемала	52,7	92,1	92,2
6	Јужна Кореја	82,8	92,2	91,5
7	Виетнам	33,2	75,7	89,4
8	Јапонија	65,6	86,5	89,0
...				
60	Св. Винцент и Гренадини	41,6	41,6	41,6
61	Грузија	4,4	40,5	41,0
62	Германија	26,8	38,9	40,3
63	Ирска	9,6	32,7	39,8
64	Италија	42,2	35,4	38,8
65	Македонија	38,8	29,6	38,7
66	Таџикистан	4,1	38,2	38,3
67	Боливија	1,0	36,6	37,7
68	Мозамбик	0,0	1,9	37,3
69	Сирија	14,9	34,4	36,8
70	Џибути	1,9	31,7	35,3
71	Камбоџа	9,1	31,3	34,5
72	Нов Зеланд	1,6	33,9	33,7
73	Мароко	3,4	30,4	33,4
74	Канада	0,2	36,0	32,1
75	Бугарија	29,3	31,6	30,0

Извор: Дилеј и др., 2005

Пристапот на IDB е прилично сложен, но има многу силни страни, вклучувајќи го и фактот дека овозможува мерење и процена на управувањето со ризиците со текот на времето, и фактот што овозможува идентификација на факторите на ризик кои треба да добијат приоритет за напорите за намалување на ризикот (IDB, 2012).

Светскиот индекс на ризици (WRI) се пресметува во 171 земја во светот и е составен од 28 индикатори користејќи податоци кои се достапни на глобално ниво и достапни за јавноста (Веле и Биркман, 2015). Индексот се состои од четири компоненти, и тоа:

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

1. Изложеност на катастрофални ризици – подразбира дека еден ентитет (население, градба, инфраструктурна компонента, површина на животната средина) е изложен на една или повеќе природни непогоди, при што индексот зема предвид 5 катастрофални ризици (земјотреси, циклони, суши, поплави и зголемување на нивото на морето);
2. Подложност – подразбира можност за настанување на штетата во случај на настанување на катастрофа. Со овој фактор се опфатени инфраструктурните карактеристики во општеството;
3. Капацитети за справување – подразбира различни способности на општествата и изложени елементи да ги минимизираат негативните влијанија од природни непогоди и климатските промени преку директна акција и достапните ресурси. Капацитетите на справување ги опфаќаат мерките и способностите кои се веднаш достапни за да се намали штетата и штетите во појавата на настанот; и
4. Адаптивни капацитети – за разлика од капацитетите за справување, подразбираат долгорочен процес кој исто така вклучува и структурни промени, како и мерки и стратегии кои се занимаваат и се обидуваат да ги решат негативните влијанија од природни непогоди и климатските промени на долг рок.

Врз основа на факторите подложност, капацитет за справување и адаптивни капацитети се добива категоријата **ранливост** и таа помножена со **изложеноста на катастрофални ризици** го дава WRI.

Предноста на овој индекс е дека не се фокусира единствено на смртноста од катастрофи и економските загуби како резултат на катастрофален настан, туку ја зема предноста на изложеноста и ранливоста на општествата од природни непогоди, вклопувајќи се во трендот за намалување на ризикот од катастрофи (DRR) (Филд, 2012).

WRI е единствен меѓу индексите презентирани во тоа што нуди најширока проценка на ризик, и има тенденција да претставува сеопфатен индекс кој овозможува споредба меѓу земјите. Дополнителна предност на овој индекс е тоа што до сега е единствен што нуди континуитет во објавувањето од 2011 година (Комес, М. и др., 2017)

И покрај што WRI е релативно нов индекс, а имајќи предвид дека за прилагодувањето на економските политики е потребно време, сепак во студијата спроведена од Веле и Биркман (2015) во време кога биле објавени 4 индекси (2011 –

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

2015), се заклучува дека WRI привлекува внимание и отвора дискусии во политиката, науката и граѓанското општество. Како илустрација за тоа служи фактот дека на овој индекс се посветени најмалку 450 новинарски статии и извештаи во повеќе од 30 земји.

Сепак, како и кај многу други индекси, се појавија контроверзни дебати околу добрите резултати што ги постигнаа некои земји од Блискиот Исток во споредба со жариштата во Латинска Америка. Особено, во однос на Чиле, се сметаше мислењето дека категоријата со многу висок ризик е неоправдана, бидејќи Чиле генерално има добри капацитети за справување и адаптивни капацитети и има ниско ниво на подложност благодарение на своите искуства со катастрофи во пресрет на екстремни природни настани. Интересно е што во некои случаи дискусијата во печатот и во политиката доведе до реакции кај носителите на одлуки, како што е случајот со националниот орган за спречување на катастрофи на Филипините, кој го искористи WRI за да привлече внимание кон релевантноста на подготвеноста за катастрофи (Веле и Биркман, 2015).

Табела бр. 5: Светскиот индекс на ризици (WRI) –просек од 2012 до 2016 година.

Ранк	Земја	WRI	Изложеност	Ранливост	Подложност	Капацитети за справување	Адаптивни капацитети
81	Колумбија	6,76	13,84	48,84	28,32	75,95	42,27
82	Уганда	6,66	10,16	65,53	55,81	87,67	53,10
83	Туркменистан	6,65	13,19	50,37	25,92	75,86	49,34
84	Грузија	6,64	14,69	45,21	25,85	64,21	45,58
85	Белизе	6,60	13,31	49,57	27,91	74,16	46,63
86	Ангола	6,57	10,18	64,55	52,03	85,52	56,09
87	Ерменија	6,49	14,51	44,75	21,55	71,04	41,65
88	Романија	6,47	15,77	41,06	21,46	61,54	40,17
89	Малезија	6,47	14,60	44,27	19,85	68,17	44,80
90	Куба	6,35	17,45	36,37	18,63	57,20	33,28
91	Тајланд	6,35	13,70	46,34	20,30	75,62	43,09
92	Еритреја	6,32	8,55	73,98	62,71	88,31	70,92
93	БиХ	6,31	14,02	44,99	19,55	70,65	44,75
94	Мексико	6,25	13,84	45,14	23,57	71,86	39,99
95	Габон	6,14	11,95	51,36	33,04	75,73	45,30
96	Македонија	6,12	14,38	42,53	20,63	64,65	42,32
97	Јемен	6,01	9,04	66,46	46,30	90,24	62,85
98	Венецуела	5,99	13,15	45,56	23,35	74,79	38,55
99	Азербејџан	5,99	13,16	45,49	21,96	69,84	44,68
100	Лаос	5,69	9,55	59,60	40,85	84,89	53,06

Извор: Комес, М. и др, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Република Македонија е рангирана во сите извештаи на WRI. Во Табела бр. 5 е прикажан просек од резултатот на WRI за периодот од 2012 до 2016 година (извадок од позициите од 81 до 100). Македонија е на позиција 96 со индекс 6,12. Овој резултат е производ на изложеноста, која е релативно повисока, и на ранливоста во чија структура позначајно место зазема недостатокот на справување со капацитети.

4.2. Моделирање на катастрофалните ризици

Моделирањето на катастрофи е релативно млада дисциплина, која е резултат на спојот на потребите на осигурувањето и науката за природни непогоди и има за цел да им помогне на корисниците на моделите, пред сè на друштвата за осигурување, во предвидување на веројатноста и сериозноста на потенцијалните идни катастрофи пред да се појават, со цел соодветно да се подготват за финансиските импликации (Гроси, П. и др., 2005).

Комерцијалното моделирање на катастрофите е достапно само во последните триесетина години. Пред појавата на моделите на катастрофи во доцните 1980-ти, се користеа рудиментарни методи за процена на загубите од катастрофи. Имено, корените на овие техники се во 1800-тите кога друштвата за осигурување кои вршеле дејност на имотно осигурување, немајќи пристап до софтвер за географски информациски системи (ГИС), го мапирале ризикот со бележници (боцки) на мапите на сидот за да ја покажат нивната концентрација на изложеност. Оваа техника добро им служела на друштвата за осигурување во ограничувањето на преземање ризици, но нејзината употреба завршила во 1960-тите, кога овој процес станал преобремен и одземал премногу време за да се спроведе (Козловски и Метјусон, 1995).

Исто така, стандардните актуарски техники не беа задоволителни за процена на идните загуби од катастрофи. Податоците за историски загуби беа, и сè уште се недостапни, особено за нискофреквентните настани со големи последици, кои имаат потенцијал да ја загорзат солвентноста на друштвата за осигурување. За прифаќање на ризикот, друштвата за осигурување го користеле споменатиот метод на мапирање на просторен ризик и мерење на опасности, но овие активности се спроведувале одделно меѓу друштвата и не нуделе сеопфатни пазарни информации. За цените, тие се потпираа или врз внатрешно одредените максимални можни штети (ММШ), користејќи искусствен пристап, или преку процени на потенцијална загуба со користење на субјективни

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

детерминистички сценарија (Лојдс, 2014). Овој недостаток на пазарот, со цел да бидат обезбедени сите елементи беше препознаен од страна основачите на трите глобално признати софтверски провајдери за моделирање на катастрофи: AIR (1987), RMS (1988) и EQECAT (1994).

И покрај комерцијалната достапност на првите модели на веројатност на катастрофи во доцните 1980-ти, нивната употреба не беше широко распространета. Во меѓувреме, моделите на катастрофи прогнозираа со голема веројатност загуби кај осигурителите на американските урагани во износ од 20-30 милијарди. Во 1989 година, големината на загубата предизвикана од ураганот Хуго (4 милијарди долари) и земјотресот во Лома Приета (6 милијарди долари) предизвикаа првичен интерес во користењето на моделите на катастрофи меѓу осигурителите и реосигурителните.

Пресврт во користењето на моделите за катастрофи беше како резултат на дотогаш невидена и непредвидена големина на загуба од ураганот Андреј во 1992 година, што навистина ги истакна недостатоците во чисто актуарскиот пристап за мерење на загубите на катастрофални ризици. Во реално време, AIR ги извести своите клиенти за процена на загубите над 13 милијарди долари врз основа на моделот на урагани на AIR. Месеци подоцна, од официјални извори беше потврдена загубата од 15,5 милијарди долари кај друштвата за осигурување што резултираше со несолвентност на 11 осигурители. Како одговор, усвојувањето на моделите на катастрофи растеше експоненцијално, бидејќи тие беа сметани за пософистициран и веродостоен пристап кон процената на ризикот од катастрофа (Гроси, П. и др., 2005).

4.2.1. Како функционираат и што се излезни елементи

Моделите на катастрофални ризици функционираат на два начина: пробабилистички, да се процени опсегот на потенцијални катастрофи и нивните соодветни загуби, и детерминистички, да се проценат загубите од една хипотетичка или историска катастрофа. Основна рамка за модел на катастрофа се состои од четири компоненти (RMS, 2017):

1. **Модулот на настани** вклучува податоци за генерирање на илјадници стохастични, или репрезентативни, катастрофални настани. Секој вид на катастрофа има метод за пресметување на потенцијални штети, земајќи ги предвид историските,

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

географските и геолошките карактеристики, и исто така и информации за терористички напади, психологија на населението и сл.

2. **Модулот за опасност** го одредува нивото на физичка опасност што симулираните настани можат да ја предизвикаат во одредена географска област, што влијае врз јачината на штетата.

3. **Модулот за ранливост** го проценува степенот на веројатност до кој структурата и содржината на осигурениот имот ќе бидат оштетени од опасноста. Поради неизвесноста за тоа како зградите реагираат на опасностите, штетата е опишана како просек. Модулот за ранливост нуди уникатни криви на штета за различни области, водејќи сметка за локалните градежни и архитектонски стилови.

4. **Финансискиот модул** ја претвора очекуваната физичка штета на објектите во монетарна загуба. Резултатите од финансискиот модул се толкуваат од страна на корисникот на моделот и се применуваат на деловни одлуки.

Моделите на катастрофи како излезни варијабли нудат широк спектар на параметри кои се потребни за осигурителната индустрија, како што се:

1. Веројатност на пречекорување (ВП). ВП е веројатноста дека штетата ќе надмине одреден износ во една година. Се прикажува како крива, за да се илустрира веројатноста за пречекорување на штетите (често во милиони) што се прикажуваат долж X-оската, и веројатноста за пречекорување што се прикажува долж Y-оската.

2. Период на повторување на штетата. Периодот на повторување обезбедува друг начин да се изрази веројатноста за пречекорување. Наместо опишување на веројатноста за пречекорување на даден износ на штета во рамки на една година, периодите на повторување опишуваат колку години можат да поминат кога дадениот износ на штета може да се надмине. На пример, веројатноста за пречекорување на износот на штета за една година од 4% кореспондира со веројатноста да се надмине таа штета еднаш на секои 250 години, или „250-годишен период на повторување на штета“.

3. Годишна просечна штета (ГПШ). ГПШ е просечната штета на сите моделирани настани, пондерирани според нивната веројатност за годишно настанување. Во кривата на ВП, ГПШ одговара на површината под кривата, или просечните очекувани штети кои не ја надминуваат нормата. Поради ова, ГПШ на две криви на ВП може да се спореди визуелно. ГПШ е кумулативна категорија, така што може да се пресмета врз основа на една крива на штета или група криви на штета. Исто така, обезбедува корисна,

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

нормализирана метрика за споредување на ризиците од две или повеќе опасности, и покрај фактот што опасноста од ризици се квантифицира со користење на различни метрика.

4. Коефициент на варијација (КВ). КВ ја мери големината или степенот на варијација на секој сет од резултати од оштетувањето проценети во модулот за ранливост. Ова е важно бидејќи процените за штети со големи варијации, кои имаат и висок КВ, ќе бидат многу понестабилни од процените со низок КВ. Така, кај осигурениот имот „ќе се однесува“ неочекувано на одредена опасност, ако карактеристиките на имотот биле моделирани со податоци за висока нестабилност, наспроти имотот кој е моделиран од податоци со повеќе предвидливи варијации. Математички, КВ е соодносот на стандардната девијација на штетите и средната вредност (или просекот) на можните штети.

Не треба да се заборави дека моделирањето на катастрофи е само една важна компонента на стратегијата за управување со ризици. Аналитичарите користат мешавина на информации за да ја добијат најцелосната можна слика со цел друштвата за осигурување да утврдат колкави штети можат да се поднесат во одреден временски период, колку од ризиците да пренесат во реосигурување и како да ги одредат цените на осигурувањето за да ги балансираат потребите на пазарот и потенцијалните трошоци (RMS, 2017).

5. Економскиот развој и цената на катастрофалните ризици

Поврзувањето на катастрофите со економскиот развој е комплексна задача. Во наодите на студијата на Бенсон и Клеј (2004) е потврдено дека сите катастрофи имаат краткорочно влијание на економскиот развој, додека оние со повторлива фреквенција имаат долгорочни последици врз економскиот развој и борбата за намалувањето на сиромаштијата. Ставот на авторите е дека ранливоста на земјите на природни непогоди е детерминирана од комплексен, динамичен збир на фактори, како што се економската структура, нивото на развој и социјалните моменти, но сметаат дека таа може да биде намалена со вложувања во мерки за намалување на ризиците.

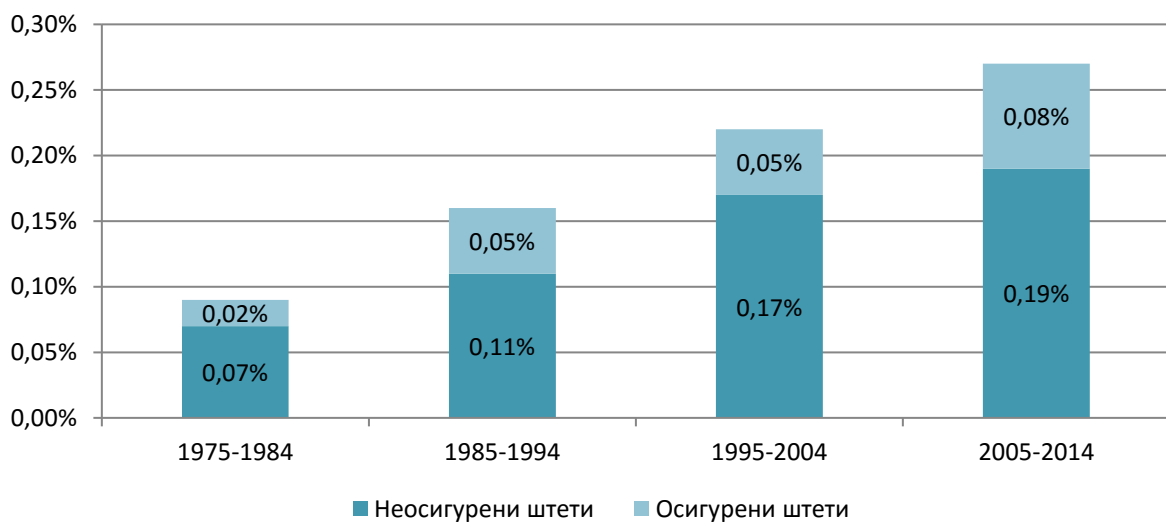
Посликовит начин за да се согледа влијанието на катастрофите врз развојот на земјите е преку споредбата на износот на економските загуби наспроти Бруто домашниот производ (БДП). Графикон бр. 2 го покажува 10-годишниот просек на

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

осигурени и неосигурени загуби од природни катастрофи во светот како процент од светскиот БДП во последните четири децении.

Од презентираниите податоци можеме да заклучиме дека вкупните штети предизвикани од природни катастрофи од 0,09% од БДП во периодот 1975-1984 се зголемиле до 0,27% во 2005-2014. Истовремено, неосигурениот дел од штетите се зголемил од 0,07% до 0,19% од светскиот БДП.

Графикон бр. 2: Осигурени и неосигурени штети како процент од глобалниот бруто домашниот производ

Извор: *Сигма бр.5/2015*

Подеталната анализа на овие трендови покажува дека штетите предизвикани од природните катастрофи се помали во земјите во развој изразено во апсолутни износи во однос на развиените земји, но ударот кај овие земји е далеку поголем гледано како процент од БДП. Во студијата на ОЕЦД (2005) е наведено дека во периодот од 1985 до 1999 година во најбогатите земји во светот се случиле 57,3% од штетите предизвикани од катастрофи, што претставува 2,5% од нивниот агрегиран БДП. Од друга страна, кај најсиромашните земји во светот се случиле 24,4% од штетите предизвикани од катастрофи, што претставува 13,4% од нивниот агрегиран БДП. Уште попознателна е статистика дека повеќе од 95% од сите смртни случаи предизвикани од катастрофите се случуваат во земјите во развој (UNFCCC, 2008).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

5.1. Планирање на катастрофите

Многу значајно за правилно управување со катастрофите е тие формално да бидат вклучени во процесите на планирање и изготвување на економската политика и годишните буџети (Гилбер и Кремер, 1999). Согласно ставовите сублимирани во студијата на ОЕЦД (2005), постојат 3 причини кои го промовираат овој процес. Прво, ако последиците од катастрофите не се предвидени, ќе биде потребно да се пренасочуваат средства кои придонесуваат за економскиот раст. Второ, доколку не се предвидени како ставка во буџетот, пренамената може да биде комплицирана и политички условен процес. Самиот процес на планирањето и донесувањето на годишниот буџет без друго е комплициран, а уште потешко е еднаш договорената рамнотежа да се помести со пренамени. Трето, посиромашните земји се потпираат премногу на меѓународната помош. Имајќи предвид дека и овие средства се ограничени, многу поважно за земјите е да ја квантифицираат изложеноста на катастрофи. Откога ова еднаш е направено, алтернативите за справување со катастрофите можат да се развијат.

Во теоријата нова перспектива во врска со ова прашање дал и Дејвид Мос (2002) со книгата посветена на државата како краен управувач со ризици. Тој во својот труд го дели развојот на земјите во 3 фази, и тоа: (прва фаза) премин од аграрна во индустриски развиена земја, потставување на одбраната и правата на сопственост, (втора фаза) социјално трудови прашања поврзани со минимална плата, работни услови, здравствена заштита, пензиски систем и (трета фаза) поголема општествена заштита во која државата го презема товарот на ризикот и обезбедува заштита на граѓаните во најширока смисла, вклучувајќи го тука и управувањето со катастрофалните ризици. Неговите ставови само ја потврдуваат констатацијата дека управувањето со катастрофалните ризици во земјите од развој е голем предизвик пред останатите приоритети.

6. Заклучни согледувања

Порастот на катастрофите во светот и економските последици од нив се зголемува, а подготвеноста на земјите да се справуваат со нив е поврзана со степенот на развој. Состојбите се позастрашувачки особено во посиромашните земји во развој, кои генерално имаат полоша состојба на подготвеност и превенција. Големината на штетите

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

предизвикуват пренасочување на средствата наменети за развој за санирање на последиците и спроведување на реконструкција.

Зголемена свесност за управување со катастрофите која доаѓа како одговор на премалку посветеното внимание на овој процес е очевидна преку залагањата на ООН во формирањето на организирани активности, почнувајќи со Меѓународна декада за намалување на природните катастрофи (IDNDR) и нејзиниот наследник Меѓународната стратегија за намалување на катастрофи (UNISDR), па сè до создавањето на Рамката за акција од Хјого 2005-2015: Градење на отпорноста кон катастрофи на нациите и заедниците – РАХ и Рамката за акција од Сендаи – РАС (2015) за намалување на катастрофалните ризици во периодот од 2015 до 2030 година. Достигнувањето кое заслужува да се издвои е дека рамките за акција го препознаваат осигурување од катастрофалните ризици како механизам за соочување со последиците од катастрофалните ризици и сугерираат тој механизам да биде развиван во соработка со државните органи, на ниво на јавно приватно партнерство. И покрај тоа што последиците од катастрофалните ризици се присутни, се смета дека напорите за справување со нив можат да се признаат со оглед на тоа дека во многу држави се започнати процесите за оформување на национални платформи за превенција, намалување и соочување со катастрофалните ризици.

Во Република Македонија е формирана Национална платформа на Република Македонија за намалување на ризици од несреќи и од катастрофи преку интегрирање на сите расположливи и релевантни капацитети и ресурси на сите нивоа. Главните ограничувања на ефикасноста на Платформата се недоволните финансиски средства и различното ниво на посветеност на институциите што ја сочинуваат, што се совпаѓа и со заклучоците во прегледот на стручната литература како ограничувачки фактори за земјите во развој.

Националната платформа е во линија со препораките на рамките за акција дека еден од најважните параметри кој треба да се воведат е мерењето на изложеност на катастрофални ризици, но не се преземени активности на тој план. Нашата препорака е дека во моментот Република Македонија може да го користи Светскиот индекс на ризик (WRI), но сметаме дека е покорисно да се воведат како редовна пракса на национално ниво за да може критички да придонесе, но и да го оцени неговото пресметување. На

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

овој начин ќе се формира тренд и аргументација за носителите на политиките во областа на управување со катастрофи.

Квантификацијата на загубите е многу важен аспект со цел да се преземат релевантни чекори за акција. Со оглед на комплексноста на катастрофалните ризици кои претежно се резултат на природни климатски и геофизички неповолности, потребно е да се моделираат катастрофалните ризици за да можат да се оформат мапи на ризици и да се одреди веројатноста за настанување и максималните можни загуби.

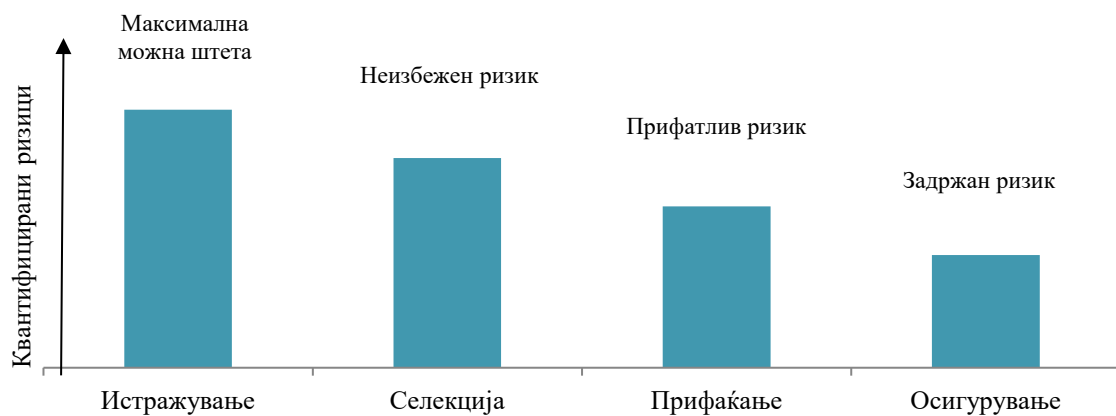
Исто така, многу важен чекор е планирањето на издатоците за справување со катастрофалните ризици да биде редовен дел во буџетското планирање и покрај свесноста за приоритетите во распределбата на ограничените ресурси. Заклучокот е дека доколку не се предвидат како буџетска категорија, тогаш е уште потешко да се направи прераспределба од постојните ставки.

III ГЛАВА - КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПАЗАРОТ НА ОСИГУРУВАЊЕ ОД КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ

1. Трансфер на ризици

Пренесувањето на ризикот преку осигурување е клучна компонента на превенцијата на загубите, но тоа е само последниот чекор во систематскиот процес на управување со ризици. Пред да се донесе одлука за тоа кои ризици можат да бидат пренесени, неопходно е се преземат активности за да се намалат ризиците со цел да се превенираат економските загуби (UNEP, 2007). Овој процес е илустративно презентираан на Графикон бр. 3.

Графикон бр. 3: Осигурувањето во процесот на управување со ризици

Извор: UNEP, 2007

Во процесот на управување со ризиците, првенствено треба да бидат преземени активности насочени кон намалување на последиците од катастрофалните ризици. Тоа пред сè подразбира намалување на можните последици од поголеми размери преку интервенции во јавната инфраструктура, како што се управување со водите и одводните канали, подобра заштита на крајбрежните градови и пристаништата, воведување градежни стандарди и нивно доследно спроведување и слични мерки согласно потребите на земјата.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Следниот чекор кои земјите треба да го преземат како одговор на заканувачките катастрофални ризици е адаптацијата. Тоа е комплексен процес, кој подразбира ангажирање средства, донесување регулатива која ќе ги одрази заканите од катастрофалните ризици и ќе стимулира адаптивни мерки, кои можат да подразбираат и прифаќање на нови технологии и промена на деловни стратегии (UNFCCC, 2008). Во Табела бр. 6 се прикажани примери за адаптација.

Табела бр. 6: Примери за адаптација

Земја или регион	Зафатен сектор	Влијание	Мерка за адаптација
Австрија	Скијање	Помалку снег	Диверзификација (СПА центри, еко-туризам)
Бангладеш	Населени места	Пораст на морското ниво и зголемена соленост на водите	Диверзификација (поинакви житни култури) Управување со води (технолошки понапредни филтри)
Јужна Африка	Населени места	Суша	Изградба на капацитети Репрограмирање и отпишување на долгови на земјоделците
Велика Британија	Имоти	Поплави	Ревизија на урбанистичките планови Изградба на подобри системи за одбрана Примена на различни тарифи за осигурување
Кукови Острови	Вода	Суша и зголемена соленост на водите	Управување со водите, хидропонско одгледување на зеленчук, банкарски заеми за набавка на хидрофори за дождовна вода
Самоа	Инфраструктурни објекти	Циклони	Ревизија на урбанистичките планови Грантови
САД	Вода	Климатски промени	Ревизија на урбанистичките планови
Карипски Острови	Инфраструктурни објекти	Климатски промени	Карипската развојна банка ги интегрираше климатските промени во проектното финансирање

Извор: UNFCCC, 2008

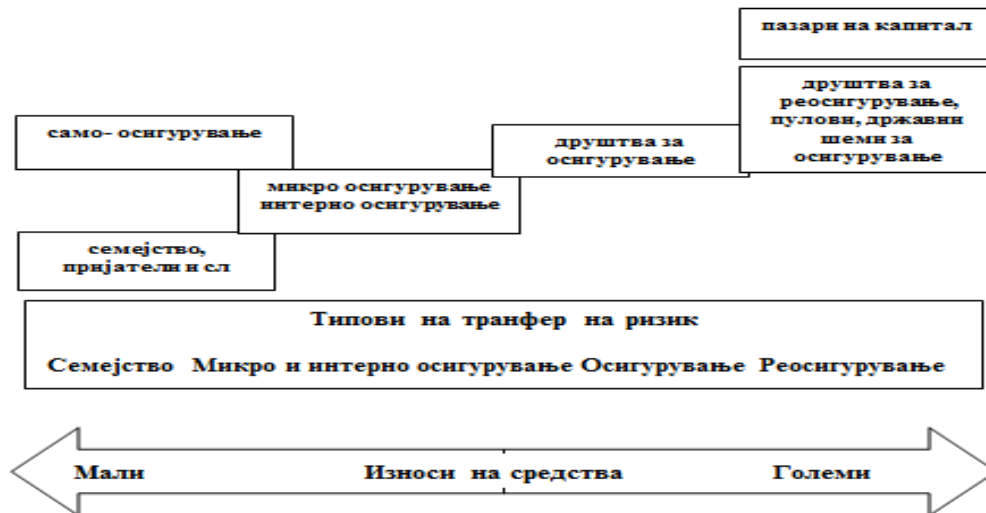
2. Осигурувањето како концепт

Пред да се дојде до осигурувањето како формален механизам за пренос на ризиците организиран во форми на друштва за осигурување и реосигурување, постојат различни неформални аранжмани за пренос на ризиците кои треба да се земат предвид. Тоа може да биде помош во рамки на семејството, пријателите и соседите, до разновидни форми на здружување на ниво на локална заедница, како што е најчесто микроосигурувањето, или заемно (интерно) осигурување на деловни субјекти од одредена гранка. Истражувањата (UNFCCC, 2008) покажуваат дека во САД дури до 50%

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

од деловните ризици се самоосигурени, најчесто во рамки на интерна подружница за осигурување. Графикон бр. 4 ги илустрира овие форми на трансфер на ризици наспроти големина на преземањето на ризиците.

Графикон бр. 4: Форми на трансфер на ризици

Извор: UNFCCC, 2008

Со цел да го оцениме осигурувањето како механизам за трансфер на катастрофалните ризици, потребно е да ги анализираме сите аспекти поврзани со концептот на осигурување на катастрофалните ризици, како и со развојот на овој сегмент од пазарот на осигурување.

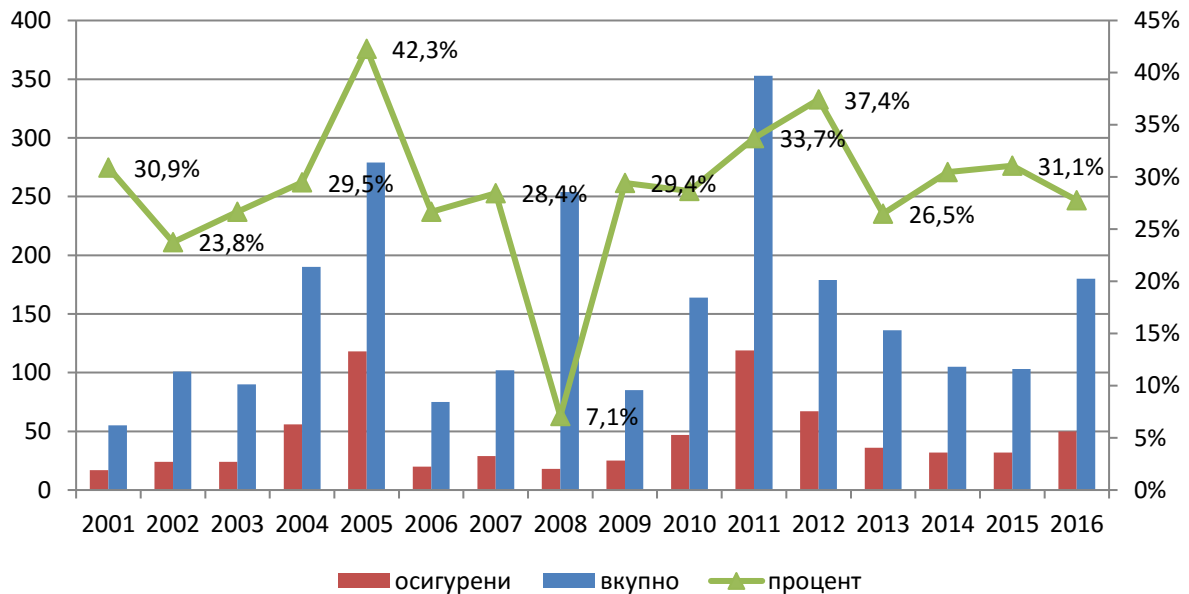
Појдовна точка во разработка на осигурувањето на катастрофални ризици ни претставува анализа на состојбата на осигурувањето на катастрофални ризици на светско ниво изразена како однос на вкупно проценетите штети од катастрофални ризици и делот кој е надоместен преку осигурување. Од податоците кои ни се достапни, можеме да согледаме дека во анализираниот период од 2001 до 2016 година односот на осигурени наспроти вкупно проценети штети во просек достигнува 28,8% покриеност. Во најголем број од годините покриеноста е во коридорот помеѓу 23% и 33%, а екстремни години се 2008 година со минимална покриеност од 7,1% и 2005 година со максимална покриеност од 42,5% (Графикон бр. 5).

Заклучокот кој се наметнува, без подетална сегрегација на збирните податоци, е дека осигурувањето на катастрофалните ризици игра одредена улога во справувањето со

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

финансиските последици од катастрофите, но во целиот анализиран период трендот на осигурување забележува навистина скромно нагорно придвижување.

Графикон бр. 5: Однос на вкупните и осигурените штети во период од 2001 до 2016 година (милијарди САД долари)

Извор: *НетКетУслуги*

За да го проучиме осигурувањето на катастрофални ризици потребно е да ја согледаме специфичноста на овој сегмент на осигурувањето, наспроти основите начела на осигурувањето, а тоа се (i) здружувањето на ризиците (Aggregation of Risk), (ii) поделбата на ризиците (Risk segregation) и (iii) контролата на моралниот ризик (Control of Moral Hazard) (ОЕЦД,2005).

2.1. Здружување на ризиците

Во теоријата е веќе обработен концептот дека осигурувањето функционира кога ризиците кои се осигуруваат мора да имаат одредена веројатност за настанување, односно мора да бидат неизвесни. Ризиците кои сигурно ќе настанат во одреден период, не можат да бидат осигурени. Осигурувањето го намалува нивото на ризик во рамки на општеството преку здружување на некорелирани (неповрзани) ризици (Воган и Воган, 1999)

Функцијата за намалување на ризикот се јавува како резултат на функционирањето на законот на големи броеви - емпириски феномен според кој густината кај функцијата

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

на веројатноста за загуба има тенденција да се концентрира околу средната вредност со пораст на бројот на примерокот (Прист, 1996). За статистички независни ризици, збирот на здружените ризици е помал од збирот на ризиците поединечно. Ова намалување на средната вредност на независните ризици е сржта на осигурувањето.

За разлика од тоа, кога станува збор за осигурување на катастрофални ризици, се губи користа од здружувањето со оглед на тоа дека катастрофалните ризици се значително поврзани настани, односно се јавуваат кај голем процент од населението во исто време. Имајќи ги овие карактеристики, тие не можат да се намалат со здружување на ризиците во заеднички пул затоа што законот за големи броеви е неприменлив ако ризиците кои се здружуваат не се статистички независни до одреден степен. Здружувањето на статистички зависни или корелирани ризици ја зголемува варијабилноста на пулот на ризици.

Друштвата за осигурување во овој случај имаат тешка задача за ефикасно да се справуваат со високо корелирани ризици кои можат да предизвикаат значајни штети. Сепак, осигурителната индустрија има прифатено повеќе техники за да го трансформира коваријансот, односно неосигурливиот ризик во осигурлив (ОЕЦД, 2005)

Најчестата техника е проширување на опфатот на здружените ризици со врзување на неколку видови ризици. Врзувањето се случува кога одделни ризици, како што се пожар, поплава, земјотрес и ураган се комбинираат, односно вградуваат во една полиса. Бидејќи секоја од опасностите е некорелирана со останатите, со врзувањето се намалува акумулираниот ризик од поединечните опасности во полисата. Со оглед на тоа дека осигурениците знаат дека не се изложени на сите ризици во пакетот и можеби нема да сакаат да платат за ризик кој нема да влијае врз нив, честопати потребно е купувањето на врзаните катастрофални ризици да биде задолжително. (ОЕЦД, 2005).

Сличен резултат се добива и со врзување на катастрофалниот ризик со некое друго осигурување. Случајот кога осигурувањето на катастрофални ризици се бара да биде купено во комбинација со осигурување од пожар е алатка за спојување на два ризика кои не се корелирани, со што се намалува коваријантната природа на целокупниот пул на ризици (ОЕЦД, 2005).

Во секој случај, кога станува збор за осигурување од катастрофалните ризици пред друштвата за осигурување се исправува предизвик за изнаоѓање стратегии со кои треба

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

да се справат со коваријантниот ризик, односно во осигурителниот производ да успеат да ги поврзат корелираните и некорелираните ризици.

2.2. Поделба на ризикот

Осигурувањето најдобро функционира кога друштвата за осигурување можат да го поделат ризикот. Осигурителите разликуваат осигуреници со висок ризик и низок ризик и овие групи го насочуваат во соодветни пулови во процесот на преземање на ризиците. Низ овој процес осигурителите ги намалуваат очекуваните загуби. Намалување на загубите се одвива преку 2 процеса. Првиот процес има математички основи, и согласно тоа, ако двете групи на осигуреници се насочени во различни пулови, вкупната варијанса на одделните пулови би била помала од варијансата на еден неподелен пул. Вториот процес е одредување на премија која ќе ги одрази ризиците на соодветниот пул (Воган и Воган, 1999; Вујовиќ, 2009). Врз основа на овие два процеса друштвата за осигурување ги создаваат осигурителните производи за катастрофални ризици. Соодветно формираната премија за вистинската ризична група е сигнал за осигурениот за неговата изложеност. На пример, очекувано е премијата за осигурување од поплави да биде повисока во региони кои се склони повеќе на поплави, како што се имоти покрај речни корита. Соодветно на тоа, во областите каде поплавите се поретки, премијата за осигурување од поплави ќе биде пониска. Со почитувањето на овој принцип се намалува ризикот за негативна селекција, состојба кога ќе купат осигурување само оние што се со повисок ризик од оној изразен како премија за очекуваниот ризик во пулот.

2.3. Контрола на моралниот ризик

Осигурителите исто така ги намалуваат очекуваните загуби преку контрола на моралниот ризик. Моралниот ризик е состојба во која осигуреникот го менува однесувањето штом го има сознанието дека ризикот е пренесен на осигурителот. Како најупотребуван пример за презентирање на моралниот ризик е прашањето дали возачот е помалку внимателен со автомобилот знаејќи дека е осигурен. Доколку тоа е случај, тогаш постои изразен морален ризик.

Осигурителната индустрија усвоила бројни мерки за намалување на влијанието на моралниот ризик. Најпознати алатки се употребата на франшизата или исклучување на некои настани од осигурителното покритие.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Но, и покрај почитувањата на начелата на осигурување од страна на друштвата за осигурување, осигурувањето на катастрофалните ризици има тренд да предизвикува зголемување на трошоците на работењето за друштвата за осигурување, како резултат, пред сè, на два фактора.

На прво место е негативната селекција, т.е. ситуација кога само групата со висок ризик купува осигурување. За да го компензираат тоа друштвата за осигурување воведуваат многу висока премија за оваа група (Свис Ре, 1998). Таа ситуација може да придонесе за намалување на бројот на осигуреници и повторно поскапување на осигурувањето, што во крајна линија, покрај зголемените трошоци кои произлегуваат од плаќањето на штетните настани, доведува и до помала стапка на пенетрација.

Вториот фактор е поврзан со капиталот кој треба да биде ангажиран со цел формирање соодветна резерва кај друштвата за осигурување за да се соочат со катастрофалните ризици, пред сè поради коваријантната природа на овие ризици (Луис и Мурдок, 1999). За да можат да си дозволат зголемување на капиталот (ангажираните средства) тие морат да го платат тоа преку зголемување на премијата за осигурувањето на катастрофалните ризици. Од истата причина, зголемување на капиталот мора да направаат и друштвата за реосигурување кај кои друштвата за осигурување го прелеваат ризикот што не можат да го прифатат. Истражувањата на Куминс, Џ.Д. и др. (2002) покажале дека стапките на реосигурување на катастрофалните ризици во САД во текот на 1990-тите пораснале за 150%.

Имајќи го предвид влијанието на овие два фактора, високата цена на осигурувањето на друштвата за осигурување резултира со намалена пенетрација на осигурувањето од катастрофални ризици и ѝ отвора врата на државата за интервенционизам со цел да ги задоволи пред сè потребите на граѓаните за осигурување од катастрофални ризици.

3. Улогата на државата во осигурувањето од катастрофални ризици

Се чини дека постои зголемен консензус меѓу креаторите на економските политики широм светот дека државата има легитимна улога во осигурувањето на катастрофалните ризици. Меѓутоа, од досегашните искуства низ светот можеме да заклучиме дека не постои единствен модел на државна интервенција во обезбедувањето осигурување од катастрофални ризици (Гуренко, 2007). Секоја земја има свој уникатен пристап за обезбедување на финансиска заштита од природни непогоди, која се

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

разликува од експлицитно преземените обврски од страна на владите за целосно надоместување за штетите што ги предизвикале природните катастрофи на домаќинствата од буџетски средства (Италија) до ситуација кога владата е целосно повлечена оставајќи му го просторот исклучиво на приватниот пазар на осигурување (Велика Британија).

Многу развиени земји (членки на ОЕЦД), исто така, се одлучија за меѓурешенија, при што владите на некој начин ја поддржуваат програмата за осигурување на катастрофалните ризици во која често, но не секогаш, значаен елемент на учество има и приватниот сектор. Поради зголемената зачестеност и сериозноста на природните катастрофи, предизвикани од зголемената концентрација на средствата во подрачјата подложени на катастрофи во светот и климатските промени, многу национални и локални власти се во процес на идентификување на начините со кои фискалниот товар на државата кој произлегува од природни катастрофи можат барем делумно да го поделат со осигурителната индустрија и пазарите на капитал преку создавање механизми за пренос на ризик од национални или регионални катастрофи.

Сепак, и покрај различностите, со цел систематизирање на светските искуства за улогата на државата во осигурувањето на катастрофалните ризици, можеме да направиме групирање на пристапите во 3 поголеми групи (ОЕЦД, 2005), и тоа (i) пристапи во кои државата се јавува како осигурител (ii), пристапи во кои државата се јавува како реосигурител и (iii) пристапи во кои државата се јавува како преземач на ризици.

3.1. Државата како осигурител

Еден од пристапите е создавање на осигурителен програм поддржан од државата. Овие програми воглавно имаат цел да ја вршат работа на друштвата за осигурување, но најчесто се смета дека не ги почитуваат доследно основите начела на осигурувањето. Во основа, овие програми се користат за редистрибуција на штетите без да се почитува функцијата за намалување на штетите (Прист, 1996). Главните карактеристики на овие програми се дека имаат централно одлучување, задолжителен карактер и единствени стапки на премија. Исто така, се карактеризираат со исплата на договорени суми на осигурување без оглед на вистинскиот износ на штетата. Главната разлика помеѓу овие

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

програми и чистата државна ex-post помош е што се собираат средства од јавноста како предуслов за нивното учество во програмот.

Карактеристично за владите е дека се ефективни во широката дисперзија на ризикот, но од друга страна се неефикасни во ограничувањето на моралниот ризик. Согласно анализите направени од Прист (1996) речиси сите студии за државата како осигурител покажуваат дека проблемите со моралниот ризик се силно изразени. Владите можат да ги вклучат во своите програми алатките на осигурителната индустрија, но поретко го прават тоа до ниво и на начин како друштвата за осигурување.

Друг важен аспект е дека линијата што ги разграничува државите како осигурители и реосигурители не е до крај јасна. Главната разлика по ова прашање произлегува од тоа дали државата бара од друштвата за осигурување преку кои се спроведува осигурителната програма да задржат дел од ризикот. Ако нема задршка на ризикот, тогаш во таквите програми државата се јавува како осигурител. Во спротивно, доколку се задржува дел од ризикот, државата се јавува како реосигурител.

3.2. Државата како реосигурител

Овој пристап на државата е оценет како пазарно поттикнувачка владина политика (Луис и Мурдок, 1999) со оглед дека целта е да се придонесе кон поефикасен приватен осигурителен сектор. Овој пристап се заснова на фактот дека владата, имајќи ја позицијата за поедноставен пристап до финансиски средства, може да ја преземе улогата на реосигурител на најскапите (лејери) на ризик. Владата се потпира на административните капацитети на друштвата за осигурување во спроведување на услугите како маркетинг, прибирање премија, издавање полиси и процесирање на штети, за што на друштвата за осигурување им се исплаќа надоместок. Овој пристап ги спојува способноста на државата за широката дисперзија на ризикот и способноста на друштвата за осигурување за ефикасна примена на начелата за осигурување.

3.3. Државата како преземач на ризици

Трет модел во кој државата може да се јави како поддршка за развојот на осигурувањето на ризици е преку дефинирање на правила и политики кои ќе им помогнат на друштвата за осигурување да ги осигуруваат овие ризици. Успехот во овој сегмент е најголем кај катастрофите предизвикани од човекот, пред сè кај големите

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

индустриски енергетски постројки. Тие поради својата големина исто така можат да претставуваат неосигурливи ризици, иако по своите карактеристики се разликуваат од природните катастрофи со тоа што го немаат проблемот со коваријантниот ризик, односно ризиците поврзани со нив се независни, некорелирани ризици. Најголемата придобивка во овој сегмент е поставувањето на лимити за одговорноста, заедно со спроведување мерки за исполнување на стандарди во работењето.

4. Споредба меѓу различните пристапи

Секој од наведените програми има одредени предности и недостатоци и нудат различни компромиси во однос на постигнатите цели и ангажираните ресурси. Затоа е многу важно креаторите на економските политики да ја познаваат природата на овие компромиси со цел ја одберат опцијата за развој која најмногу одговара на поставените цели за осигурување од катастрофални ризици.

Табела бр. 7: Споредба на осигурителни решенија за осигурување од поплава

Видови на осигурителни решенија	Ризик од негативна селекција	Ризик од потенцијални штети	Трошоци за оцена на ризикот
Доброволно индивидуално покритие е приватно осигурување на имот од поплави	В	С	В
Доброволен пакет е приватно осигурување на имот од поплави кое е врзано со други видови на осигурување од катастрофи (пр. Германија)	С	С	С
Задолжителен пакет со покритие од пожар е приватно осигурување на имот со ризик од пожар (пр. Британија)	Н	В	Н
Задолжително сеопфатно осигурување е осигурување за сите катастрофални ризици по регулирана премиска стапка (пр. Франција)	Н	В	Н
Доброволно покритие со ниски лимити е приватно осигурување на имот од поплави со многу ниско ниво на заштита (пр. Австралија)	В	Н	С
Задолжително покритие со скалести премии и франшизи	Н	С	Н

Извор: *Свис Ре, 1998*

Во истражувањето кое го има направено Свис Ре (1998) на 6 програми за осигурување од поплави има идентификувано 3 карактеристики кои ги разликуваат

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

програмите, и тоа се (i) ризикот од негативна селекција, (ii) потенцијалот за штети и (iii) цената на оцена на ризиците. Во Табела бр. 7 се презентирани наодите со оценки ниско (**H**), средно (**C**) и високо (**B**) за секоја категорија.

Проблемот со негативна селекција е особено изразен кај осигурувањето на катастрофалните ризици. Најчесто, катастрофите се случуваат во веќе дефинирани географски региони. Ако осигурувањето на катастрофалните ризици го купуваат само оние што се значително изложени на овие ризици, тоа ќе биде прескапо. Со цел да се избегне негативната селекција и да се вклучат и оние што се помалку изложени на катастрофални ризици, програмите за осигурување на катастрофалните ризици се донесуваат како задолжителни или со субвенционирани премиски стапки (Куминс и Махул, 2009). Доброволните програми генерално имаат ниско ниво на учество, и тоа претежно од популацијата која е повеќе изложена на ризици, што го покажува и истражувањето на Свисс Ре (1998). За разлика од нив кога осигурувањето е врзано со друго осигурување, можноста за негативна селекција е намалена. Задолжителните програми, пак, имаат низок ризик за негативна селекција, но, од друга страна, носат ризик за големи штети и висок морален ризик. Моралниот ризик и ризикот за големи штети се намалуваат во програмите кои имаат повеќе нивоа на премија која го одразува ризикот и користат франшизи. Третиот параметар во анализата е трошокот за оцена на ризикот кој се однесува на трошокот за оцена на изложеноста на секој осигуреник. Согласно очекувањата, трошокот за оцена на ризикот е голем за доброволните програми во споредба со нискиот трошок кај задолжителните.

Компаративната предност на секој пристап зависи од политичките и општествените вредности во една земја. На пример, кај земјите со изразена солидарност постои општествен консензус согласно кој државата може да преземе голем потенцијал за штети и зголемен морален ризик во замена со ниската цена на осигурувањето и комфорот дека секој е заштитен. Тоа типично одговара за францускиот систем на вредности. Наспроти тоа, државите можат да придонесат доброволното осигурување на катастрофалните ризици да биде достапно до граѓаните со тоа што ќе им наметнат задолжителна обврска за продажба на друштвата за осигурување. Овој пристап има низок морален ризик, нема меѓусебно субвенционирање помеѓу различните ризични категории и е со повисоки цени за осигурениците и е карактеристичен за осигурување на катастрофалните ризици во Калифорнија, САД (ОЕЦД, 2005).

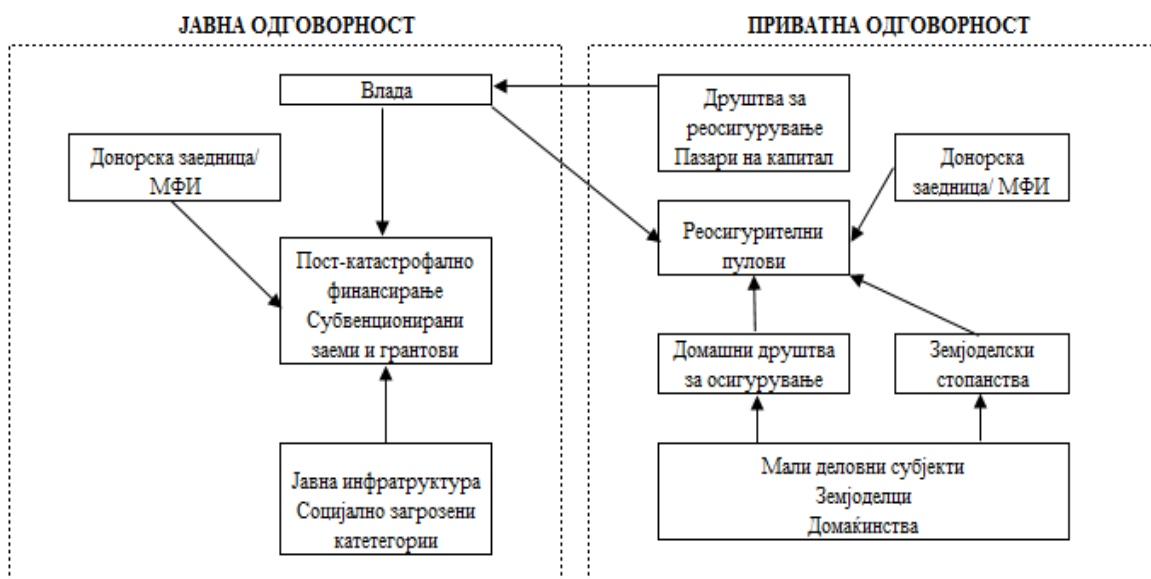
Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во секој случај, според Куминс и Махул (2009) ефикасното финансирање на катастрофалните ризици треба да се потпира на јавно приватно партнерство помеѓу осигурителниот сектор и државата. Тие сметаат дека државите, во соработка со меѓународните финансиски институции (МФИ), треба да се фокусираат на:

- Поттикнување на конкурентен пазар за осигурување (преку употреба на премиски стапки засновани на ризици кои ќе овозможат финансирање на највисоки нивоа на ризици од катастрофи);
- Обезбедување кредити и грантови по катастрофи за најзагрозените категории на население; и
- Подобрување на инфраструктурата за спасување и превенција.

На Графикон бр. 6 се претставени улогите на јавните и приватните институции во финансирањето на катастрофалните ризици

Графикон бр. 6: Поделба на улогите во јавно приватното партнерство

Извор: Гуренко и Лестер (2004)

5. Принципи за интервенција на пазарот

Многу примери за развој на пазарот на осигурување од катастрофални ризици се резултат на ангажманот и интервенцијата пред сè на Светската банка, и на другите МФИ (повеќе за конкретните искуства во главата IV). При тоа, овие интервенции се насочени кон „подобрувања на пазарот“ и поаѓаат од стојалиште засновано на Теоријата за

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

подобрување на пазарот. Претставниците на оваа теорија (Луис и Мурдок, 1999) сметаат дека неуспесите на пазарот може да создадат субоптимална прераспределба на ресурсите и дека приватниот сектор самиот по себе не е секогаш доволно ефективен. Врз основа на премисите на оваа теорија креаторите на јавните политики треба да го олеснат развојот на приватниот пазар, но не треба да создаваат нови постојани државни институции како замена за приватните решенија. Пример за подобрување на пазарот за осигурување на катастрофалните ризици, е случајот кога државата го презема финансирањето на мапирањето на катастрофалните ризици со што ќе се обезбедат вредни информации за пазарните субјекти за различните зони на катастрофални ризици, но, од друга страна, понудата на осигурувањето од катастрофални ризици им е препуштено на друштвата за осигурување.

Иако искуството на Светската банка и МФИ во поттикнување стратегии за финансирање на ризици поврзани со катастрофи е релативно ново, сепак, врз основа на ефектите постигнати во различни земји, Куминс и Махул (2009) издвојуваат пет клучни принципи за јавна интервенција на пазарите за осигурување од катастрофи во земјите во развој. Сите се потпираат на начелата на јавно приватното партнерство меѓу осигурителниот сектор, државата и меѓународните финансиски институции.

Принцип бр. 1: Промовирање финансирање ризик од катастрофа во дијалогот за управување со ризици од катастрофи со земјите со среден и низок приход

Со оглед на јасните фискални и развојни последици од природните катастрофи кај земјите во развој, управувањето со ризикот од катастрофи треба да стане дел од пошироката економска политика во врска со макроекономската стабилност и раст. Дискусијата треба да се фокусира на сите аспекти на рамката за управување со ризици (РУР) која ја сочинуваат пет столба: (i) процена на ризикот; (ii) подготвеност за итни случаи; (iii) намалување на ризикот; (iv) градење институционални капацитети; и (v) финансирање ризици од катастрофи. Поентата на овој принцип е дека загубите на животи и економските последици од катастрофите може да се намалат со внимателно планирање и правилно инвестирање. РУР им нуди на државите оперативен патоказ за постепено и систематско надградување на нивните способности за справување со катастрофи.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Решенијата за финансирање на ризици од катастрофи, вклучувајќи го и осигурувањето, треба да се дискутираат во овој контекст и треба да се сметаат како последно средство за финансирање на негативното влијание од елементарни непогоди кои не можат да се ублажат на друг начин. Решенијата за финансирање треба да бидат дизајнирани на начин кој и понатаму ќе ги поттикнува осигурениците да ги намалат нивните ризици.

Принцип бр. 2: Поттикнување конкурентни пазари за ризици од катастрофи

Финансиската ранливост од катастрофалните ризици може да се намали со пренесување на ризиците на конкурентно поставени пазари за осигурување и реосигурување. Донаторите и МФИ треба да промовираат конкурентни пазари за осигурување и реосигурување преку развој на поволно опкружување кое ќе ги направи друштвата за осигурување одржливи.

Потребна е силна и модерна регулаторна и супервизорска рамка која ќе гарантира дека осигурениците ќе имаат финансиски средства да ги платат побарувањата со нивно доспевање, дека договорите се спроведуваат и дека осигурениците ги третираат потрошувачите на правичен начин во нивните финансиски активности. Регулацијата треба да се базира врз збир на правила кои ја поттикнуваат стабилноста на финансискиот сектор и јавната заштита, истовремено обезбедувајќи конкурентност и ефикасност на пазарот. Конечно, треба да се преземат кампањи за подигање на јавната свест за надминување на распространетиот недостиг на култура на осигурување во земјите со среден и низок приход и да се поддржат друштвата за осигурување во осмислувањето соодветни осигурителни производи кои подобро ги задоволуваат потребите на потрошувачите.

Од политички и социјални причини, владите кои вршат дејност на директни осигурители најверојатно нема да ги спроведат основните начела на осигурувањето (на пример, ценовна дискриминација), но тие можат да дејствуваат како реосигурител или кредитори во крајна инстанција кога приватните решенија се недостапни или несоодветни.

Затоа, ефективните и одржливи решенија за финансирање на ризик од катастрофи

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

подразбираат соработка помеѓу државата, донаторите и приватната осигурителна индустрија. Јавно приватните партнерства во финансирањето на катастрофалните ризици треба да помогнат создавање конкурентна домашна осигурителна индустрија и да го олеснат пристапот до меѓународниот реосигурителен пазар и пазарот на капитал со цел да се понудат поволни осигурувања за населението (на пример, осигурување на домаќинствата), како и за централните влади (на пример, осигурување на државниот буџет). Овие партнерства, поддржани од донатори, треба да создадат пазар за друштвата за (ре)осигурување кој ќе им овозможи да бидат финансиски одржливи, иако може да биде потребна надворешна финансиска поддршка на почетокот за да се неутрализираат трошоците за почнување со дејноста.

Принцип бр. 3: Користење ценовни сигнали засновани на ризик за поттикнување управување со ризиците од катастрофа

Една од важните улоги на ефикасните финансиски пазари е обезбедувањето на ценовни сигнали. Тоа значи дека осигурителните премии треба да се базираат на ризик и да се разликуваат согласно изложеноста на ризик. Целта на овој принцип е сите учесници (поединци, деловни субјекти или државата) да можат да ги проценат придобивките од програмата за управување со ризици од катастрофи преку споредување на износот на инвестиции наменети за намалување на ризикот со намалувањето на потенцијалните загуби што произлегле како резултат на тие инвестиции.

Идентификувањето на вистинската цена на ризикот преку премии засновани на ризик, исто така, може да им помогне на државите да ја намалат нивната фискална изложеност преку подобри прогнози за нивните потенцијални обврски поврзани со природните катастрофи. Со целосно разбирање на својата изложеност, владата може да ги дефинираат обврските за кои е таа одговорна од оние за кои се одговорни граѓаните и деловните субјекти. Владата, потоа, може да се фокусира на ограничувањето на оваа одговорност преку физички, институционални и финансиски мерки за ублажување и може да бидат насочени кон приоритизирање на овие инвестиции според пазарните ценовни сигнали засновани на ризик.

Актуарски издржаните процени на изложеноста, исто така, можат да им помогнат на владите да развијат трошошно поефективни програми за субвенционирање, бидејќи

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

грантовите можат подобро да се бидат подобро таргетирани (на пример, за ризици од катастрофи кај посиромашните домаќинства). Актуарски издржаните премии, исто така, може да им помогнат на друштвата за осигурување да издвојат соодветни технички резерви и капитал за покривање на преземените осигурителни ризици.

Принцип бр. 4: Ограничување на јавните програми за субвенционирање со минимизирање на нарушувањата на премиите засновани на ризик

Субвенциите за подобрување на пазарот на осигурување може да се оправдаат за финансирање на јавни добра поврзани со пазарната инфраструктура заснована на ризици. Програмите треба да се фокусираат на обезбедување средства за развој на основни услуги, како што се собирање податоци, моделирање на ризик, развој на производи, градење капацитети и дистрибутивни канали.

Субвенциите, исто така, може да бидат оправдани за финансирање на одредени слоеви на катастрофални ризици кога понудата од приватниот сектор е скапа или недостапна. Во овој случај, државите, со поддршка на донатори, би можеле да дејствуваат како реосигурител или кредитор во крајна инстанција, сè додека можат да управуваат со изложеноста на катастрофални ризици. Субвенционираниот капитал за капитализацијата на (ре)осигурителните пулови за катастрофални ризици може да се оправда единствено кога придонесува за подобрување на ефикасните пазари за осигурување и создавањето нови деловни можности за приватните финансиски пазари.

Куминс и Махул (2009) исто така сметаат дека треба да се избегнуваат директни субвенции на премиите за осигурување, бидејќи тие: i) го нарушуваат пазарниот ценовен сигнал и на тој начин им даваат на осигурениците погрешни економски стимулации; ii) им одат во корист на високоризичните осигуреници, а на штета на нискоризичните; и (iii) е речиси невозможно да се отстранат на долг рок затоа што корисниците веќе се навикнуваат на нив и стануваат реално очекување. Тие сметаат дека субвенциите на премиите можат да бидат оправдани само ако се составен дел на пошироката социјална политика во земјата и се насочени кон посиромашните домаќинства со цел да овозможат нивна вклученост во системот.

Принцип бр. 5: Развивање прилагодени решенија за осигурување од катастрофални ризици

Решенијата за финансирање на ризици обично треба да бидат приспособени на специфичните локални услови. Улогата на донаторите во финансирањето на елементарни непогоди треба да биде насочена да го промовира развојот на специфични решенија за секоја земја, засновани на локални карактеристики, вклучувајќи изложеност на ризик на земјата, способност на земјата да ги разликува ризиците просторно и низ времето (на пример, нивото на долг, даночната основа), степенот на развој на домашниот пазар за осигурување, пристапот до меѓународно (ре)осигурување и пазарите на капитал итн. Ефективното финансирање на катастрофалните ризици не може да се реши со еден единствен финансиски производ за микро (домаќинство, земјоделство) и за макро (владино) ниво. На микро ниво треба да се прилагодат производи за домаќинствата (како што е домаќинското осигурување) и за земјоделците (како осигурување на житни култури). Исто така, осигурувањето на државниот буџет може да им помогне на владите да се справат со ликвидносниот јаз што може да се појави како резултат на последиците од катастрофа.

Куминс и Махул (2009) сметаат дека треба да се промовираат пазарни решенија за осигурување за да се пренесе ризикот од приватни носители (како што се станови на населението) во друштвата за осигурување. Осигурителните пулови за катастрофални ризици можат да ѝ помогнат на домашната осигурителна индустрија да пристапи на меѓународните пазари за осигурување по поповолни услови. Таквите решенија се прифатливи за земјите со среден приход каде што домашниот пазар на осигурување е релативно развиен (на пример, Турција, Мексико). Во земјите со ниски приходи, каде што домашните пазари на осигурување не се доволно развиени, ваквите механизми за агрегација на ризик може да бидат преуранети и треба да се даде приоритет на развојот на примарниот пазар на осигурување.

Во секој случај, како генерален заклучок во примената на сите принципи е дека трошошно ефективните стратегии за финансирање ризик на одредена земја, се потпираат на комбинација на ex-ante и пост-катастрофални финансиски инструменти преку раслојување на катастрофалните ризици. Првиот слој може да се управува преку формирање резервен фонд за покривање на мали и повторливи загуби. Повисоките слоеви можат да бидат покриени првенствено со осигурување со цел да се заштитат

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

критичните јавни средства, па потоа доаѓа реосигурувањето и употребата на алтернативните техники за трансфер на ризик, како што се обврзници за катастрофи.

6. Соработка со меѓународните финансиски институции и донаторската заедница

Меѓународните финансиски институции (МФИ) и донаторската заедница можат да одиграат каталитичка улога во развојот на иновативни решенија за финансирање на ризик за земјите во развој. Може да се идентификуваат во следниве четири улоги на интервенција:

1. Употреба на преговарачка моќ – врз основа на својот кредибилитет владите полесно одлучуваат да влезат во трансакција со МФИ и донаторската заедница отколку со приватниот сектор,

2. Промотор на јавни добра во развојот на пазарна инфраструктурата – можат да придонесат во развојот на механизми за прибирање на вистински и квалитетни податоци од индустријата, да ги поддржат земјите пред компаниите за моделирање за мапирање на ризиците во земјата, да помогнат со кампањи за зголемување на свесноста за предностите и потребата за осигурување и да понудат решенија за адаптирање и развој на правната и регулаторната рамка,

3. Давател на техничка помош за иновативни решенија за осигурување од катастрофи - можат да пренесат знаење од други пазари за нов тип на инструменти (параметарско осигурување, осигурување на државен буџет и сл.) или за алтернативен трансфер на ризиците на пазарот на капитал, и

4. Финансиер – МФИ и донаторската заедница можат да понудат различни и поповолни форми на финансирање од комерцијалните за екс-анте, но и за пост-катастрофалните настани.

Од оперативен аспект Куминс и Махул (2009) се залагаат за тоа владите на земјите во развој да оформат одделение за финансирање на катастрофалните ризици чија улога ќе биде да ги промовира решенијата за финансирање на катастрофални ризици преку јавно приватни партнерства. Ова одделение ќе соработува со одговорните институции кои работат на промоција на стратегијата за намалување на катастрофалните ризици, како и со претставници на друштвата за (ре)осигурување за да ги идентификува ризиците и потенцијалните финансиски решенија кои произлегуваат од нив. Тоа, исто

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

така, ќе биде природна врска на МФИ и донаторската заедница во промовирањето на ефикасни, прифатливи и одржливи решенија за финансирање на катастрофални ризици специфични за земјата.

Од стратешки аспект, владите на земјите во развој треба да бидат свесни за развојната фаза во која се наоѓа осигурувањето во земјата.

Кај оние земји каде домашниот пазар на неживотно осигурување е неразвиен, треба да се фокусираат на краток рок за развој на решенија за осигурувања на државниот буџет од катастрофални ризици и за промоција на јавните добра поврзани со пазарната инфраструктура. Владите во земјите со среден приход, каде што домашниот пазар на неживотно осигурување е поразвиен, треба да им помогнат на друштвата за осигурување да понудат решенија за осигурување на катастрофални ризици кои ќе бидат прифатливи за осигурениците.

7. Влијание на други фактори

Покрај разгледуваните фактори кои влијаат врз развојот на пазарите за осигурување од катастрофални ризици, низа автори во своите трудови се фокусираат на политичките и институционалните фактори кои влијаат врз катастрофите. Конзистентен наод истакнат во неколку студии (Кан, 2005; Скидмор и Тоја, 2007, Рашки, 2008) е дека подобрите институции воспоставени во постабилни демократски режими обезбедуваат поголема безбедност на имотните права и со тоа го намалуваат влијанието од катастрофи. Анбарси и др. (2005) ја истакнуваат врската помеѓу силата и големината на земјите во спречување катастрофи. Тие заклучуваат дека нееднаквоста е важна како детерминанта на напорите за превенција, односно општествата со поизразена нееднаквост трошат помалку средства за превенција, бидејќи пред сè не се во состојба да го решат колективниот акционен проблем за спроведување превентивни и олеснителни мерки. Слично на тоа, Бесли и Бургес (2002) откриваат интересна врска за поплавите во Индија. Тие увиделе дека влијанијата од поплавите се негативно поврзани со дистрибуцијата на весници, односно на местата каде циркулацијата на весници е поголема, политичарите се поодговорни и владата е поактивна и во спречувањето и ублажувањето на влијанијата од катастрофите.

Одредени автори истакнуваат дека постои и политичка неподготвеност кај владите да се вклучат во купување осигурување, која произлегува од фактот дека има малку

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

краткорочна корист од склучување договори за осигурување, со оглед на тоа дека осигурувањето вклучува трошоци денес и можна исплата во неодредена иднина, кога владата можеби веќе нема да биде истата (Кавало и Ној, 2009). Освен овие мотиви, во корист на политичката неподготвеност придонесува фактот дека катастрофите нашироко се сметаат за природни феномени, а политичарите обично не се обвинуваат за нивното појавување. Затоа политичарите и креаторите на политики се соочуваат со многу слаби стимулации за усвојување на релативно комплексни мерки, како што е купувањето пазарно осигурување, за да се компензираат дел од трошоците. Хили и Малхотра (2009) презентираат докази за поддршка на овие претпоставки дури и за транспарентен и прилично стабилен политички систем на САД. Сепак, со оглед на тоа што владите обично се одговорни за нивниот одговор на катастрофи, тие имаат силни мотивации за масовно инвестирање во ex-post помош.

8. Заклучни согледувања

Пренесувањето на ризикот преку осигурување е клучна компонента на превенцијата на загубите, но тоа е само последниот чекор во систематскиот процес на управување со ризици. Пред да се донесе одлука за тоа кои ризици можат да бидат пренесени, неопходно е се преземат активности за да се намалат ризиците со цел да се превенираат економските загуби. Откога ќе бидат преземени сите потребно мерки за превенција и ќе биде одредено нивото на сопствена задршка на ризиците, потребно е да употреби осигурувањето за трансфер на ризиците на друштвата за осигурување.

Анализираните трендови на покриеност на штетите од катастрофалните ризици во периодот од 2000 до 2016 година покажуваат дека во просек со осигурување се покриени 28,8% од вкупните штети.

Покрај почитувањето на општите начела за осигурувањето (здружување на ризиците, поделба на ризиците и контрола на моралниот ризик), мора да се земе предвид дека осигурувањето на катастрофалните ризици претставува дополнително комплексно прашање со оглед дека концентрацијата на ризиците, односно постоењето на високо корелирани ризици, може да доведе до настанување на значителни износи за надомест на штета.

Осигурителната индустрија употребува механизми за да ги релативизира овие прашања преку проширување на опфатот на осигурениците преку врзување на

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

осигурителни производи, со употреба на ризично заснована премија за да се избегне негативната селекција и со употреба на франшизата за да се ограничи моралниот ризик.

Негативната селекција и трошоците за ангажираниот капитал кој треба да одговара на изложеноста на друштвата за (ре)осигурување се двата фактора кои најмногу влијаат врз зголемувањето на цената на осигурувањето од катастрофални ризици и неговата мала пенетрација, со што се отвора просторот за државниот интервенционизам.

Државата може да се јави во повеќе улоги на пазарот на осигурување, кои можат да ја категоризираат како осигурител, реосигурител или преземач на ризици. Предностите и недостатоците зависат од стратешките цели и општествените и културни вредности на една земја.

Посебно внимание им е посветено на земјите во развој кои развојните цели ги остваруваат во соработка со МФИ и донаторската заедница. Од аспект на МФИ, издвоени се 5 основни принципи врз основа на искуството на Светската банка кои треба да претставуваат водич за поефикасен развој на целокупната стратегија за финансирање на катастрофалните ризици.

Најзначајниот заклучок од ова поглавје е дека ефективните стратегии за финансирање на катастрофалните ризици мора да бидат прилагодени на потребите и можностите на секоја земја, и треба се потпираат на комбинација на ex-ante и пост-катастрофални финансиски инструменти преку раслојување на покритието на катастрофалните ризици. Првиот слој може да се управува преку формирање резервен фонд за покривање на мали и повторливи загуби. Повисоките слоеви можат да бидат покриени првенствено со осигурување со цел да се заштитат критичните јавни средства, па потоа доаѓа реосигурувањето и употребата на алтернативните техники за трансфер на ризик, како што се обврзници за катастрофи.

Други фактори кои можат да влијаат врз развојот на осигурувањето од катастрофални ризици, се типот на државното уредување, степенот на нееднаквост во земјите и немањето доволно политичка волја за преземање активности.

IV ГЛАВА – МОДЕЛИ НА ОСИГУРУВАЊЕ ОД КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ

1. Влијание на различните фактори

Во ова поглавје на докторската дисертација ќе се даде осврт на основните карактеристики на пазарите на катастрофални ризици, преку анализа на повеќе земји чии решенија ќе овозможат да ги согледаме различните пристапи и употребата на јавно приватното партнерство.

Од претходно изнесените сознанија знаеме дека проблемите со функционирањето на пазарите за осигурување од катастрофални ризици се резултат на факторите и на страната на понудата и на побарувачката, а како резултат на пазарниот неуспех, повеќе или помалку, се вклучува и државата, самостојно или во соработка со МФИ.

На страната на понудата најчесто истакнати ограничувачки фактори се ограничениот финансиски и актуарски капацитет на друштвата за осигурување во процесот на мапирање на ризиците, недоволната капитализираност и регулаторните ограничувања, како и недоволната преговарачка моќ на локалните друштва за осигурување пред меѓународно добро етаблираните друштва за реосигурување.

На страната на побарувачката, развојот на ефикасен пазар на катастрофални ризици често е ограничен со недоволната побарувачка, негативната селекција на осигуреници и високите премии кои се пречка за поголема вклученост на осигурениците.

Со оглед на наведените основни фактори, изборот на земји е направен со цел да се постигне што поголемо географско покритие на земји со различен степен на економски развој и со различен пристап во развојот на осигурувањето од катастрофалните ризици.

Во зависност од стратегиите кои ги развиле државите, анализата на моделите на осигурување во повеќе земји е сегментирана според различни критериуми, и тоа:

- Модели на солидарност со широк опфат на покритие (Шпанија, Франција),

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

- Пазарно ориентираните модели, без или со минимална вклученост на државата (Велика Британија, Австрија, Австралија), и
- Земји со комбинирани модели на осигурување од катастрофални ризици (САД).

Посебно внимание во анализата е посветено на моделите од поновата генерација кои се развиени во последните 15 години во соработка со меѓународните финансиски институции, пред сè, со техничка и финансиска помош на Светската банка и кои во својот концепт вклучуваат примена на нови елементи во осигурувањето, како што се параметри (метеоролошки или сеизмички) и ризично базира премија соодветна на изложеноста на ризиците на осигурениците врз основа на модели на процена. Овие модели се подетално разработени (на ниво на студии на случај) како примери за почитување на начелата за развој на пазарите на осигурување од катастрофални ризици, но со различен степен на успешност. Тука може да се истакнат две подгрупи, и тоа (1) регионално здружување (Карибите) и (2) поединечни земји (Турција и Романија). Во оваа група спаѓа и Мексико, изведен како анализа на случај во Главата V за алтернативен трансфер за ризици.

2. Осврт на состојбите во Европа

Како и многу други региони во светот, Европската Унија е ранлива на скоро сите видови природни катастрофи. Катастрофите не само што предизвикуваат човечки загуби, туку и штети во износи од милијарди евра секоја година, што влијае на економската стабилност и раст. Катастрофите може да имаат прекугранични ефекти и потенцијално можат да загорат области и во соседните земји. (ЕК, 2013).

Според податоците на НетКетУслуги за елементарни непогоди помеѓу 1980 и 2015 година во земјите членки на Европската агенција за животна средина (ЕЕА)⁵, метеоролошките настани учествуваа со 92 % од вкупно евидентираните катастрофи и зафаќаат околу 83 % од вкупните штети. Поточно, штетите поврзани со метеоролошките настани изнесуваа 433 милијарди евра⁶, просечно 12 милијарди евра годишно, 75.800 евра по квадратен километар или 780 евра по глава на жител. Штетите се еднакви на 0,1% од кумулативниот БДП во текот на анализираниот период или речиси 3% од БДП во 2015 година. Околу 35% од вкупните штети беа осигурени (Табела бр. 8). Во текот на

⁵ Во ЕЕА членуваат 33 земји, и тоа 28 земји членки на Европската Унија, заедно со Исланд, Лихтенштајн, Норвешка, Швајцарија и Турција.

⁶ Изразени во евра за 2015 година

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

овој период регистрирани се 89.873 жртви. Процената е заснована на податоците на НетКетУслуги и економските показатели на Еуростат, додека податоците од претходните години кои не ги покрива Еуростат се преземени од Годишната макроекономска база на податоци на Европската комисија (АМЕКО), Меѓународниот монетарен фонд (ММФ), Вкупната економија на податоци (ТЕД) и базата на податоци на Светската банка.

Табела бр. 8: Претрпени штети од климатски непогоди во земјите членки на ЕЕА во периодот од 1980 до 2015 година (милиони евра)

Земја	Штети (милиони)	Осигурен и (милиони)	Осигурен и (%)	По жител	По км ²	Број на жртви
Австрија	12.257	3.736	30	1.535	146.130	587
Белгија	3.759	2.196	58	364	123.148	2.163
Бугарија	2.361	125	5	288	21.393	192
Швајцарија	18.740	9.581	51	2.625	453.854	1.155
Кипар	347	8	2	514	37.493	73
Чешка Република	9.720	3.252	33	940	123.253	207
Германија	87.602	40.458	46	1.159	245.126	9.814
Данска	9.644	5.780	60	1.815	224.724	42
Естонија	101	31	31	71	2.244	9
Грција	7.175	82	1	677	54.336	2.397
Шпанија	33.602	4.005	12	812	66.414	14.583
Финска	1.806	217	12	352	5.335	4
Франција	56.984	28.349	50	948	89.995	23.397
Хрватска	2.832	4	0	630	50.034	721
Унгарија	5.717	126	2	556	61.454	703
Ирска	3.932	2.026	52	1.009	56.336	65
Исланд	58	19	33	209	562	52
Италија	64.983	2.243	3	1.129	215.122	20.619
Лихтенштајн	6	4	67	191	37.592	0
Литванија	922	6	1	270	14.128	69
Луксембург	659	407	62	1.519	254.682	130
Латвија	354	47	13	149	5.478	92
Малта	59	25	42	156	186.234	7
Холандија	6.435	2.998	47	412	154.912	1.728
Норвешка	3.380	1.836	54	753	10.439	40
Полска	14.258	925	6	376	45.600	1.154
Португалија	5.912	324	5	579	64.098	2.993
Романија	10.639	58	1	486	44.628	1.294
Шведска	4.134	1.124	27	466	9.425	44
Словенија	1.471	188	13	738	72.576	241
Словачка	1.641	105	6	309	33.460	104
Турција	3.782	328	9	60	4.826	1.674
Велика Британија	57.823	40.268	70	976	232.656	3.520
Вкупно	433.094	150.880	35	779	75.778	89.873

Извор: ЕЕА, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

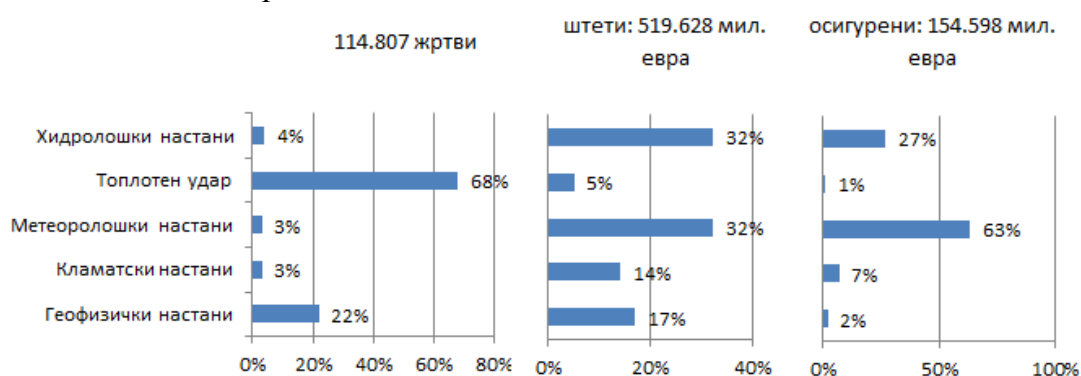
Распределбата на штетите поврзани со временските услови и климата меѓу триесет и три земји членки на ЕЕА е нерамномерна (ЕЕА, 2017). Највисоки севкупни штети во апсолутна смисла се регистрирани во Германија, Италија и Велика Британија (Табела бр. 8).

Најголеми штети по глава на жител се забележани во Швајцарија, Данска и Австрија. Најголем дел од вкупните штети во однос на кумулативниот БДП се регистрирани во Хрватска, Чешка и Унгарија. Трите најмалку засегнати земји во апсолутна смисла се Лихтенштајн, Исланд и Малта. Во релативна смисла (по глава на жител), најмалку погодени земји се Турција, Естонија и Латвија. Во однос на загубата како дел од кумулативниот БДП, најмалку погодените земји се Лихтенштајн, Исланд и Естонија.

Притоа, најголемите 34 настани предизвикаа околу половина од регистрираните штети. Најскапите климатски екстрими беа поплавите во 2002 година во Централна Европа (речиси 20 милијарди евра), по што следуваа сушата и топлотниот удар од 2003 година (15 милијарди евра) и зимската бура Лотар од 1999 година (15 милијарди евра).

За периодот помеѓу 1980 и 2015 година, вкупните штети на сите природни катастрофи во земјите членки на ЕЕА изнесуваа 520 милијарди евра, а осигурените штети изнесуваа околу 154 милијарди евра (во вредностите за 2015 година). Околу 64% од сите штети се должат на метеоролошки и хидролошки настани, додека најголемиот дел од жртвите се предизвикани од топлотни бранови. Голем дел од смртните случаи е резултат на топлотниот бран на 2003 година, кога беа регистрирани 70.000 смртни случаи (Графикон бр. 7).

Графикон бр. 7: Вкупни штети од природни непогоди во земјите членки на ЕЕА во периодот од 1980 до 2015 година

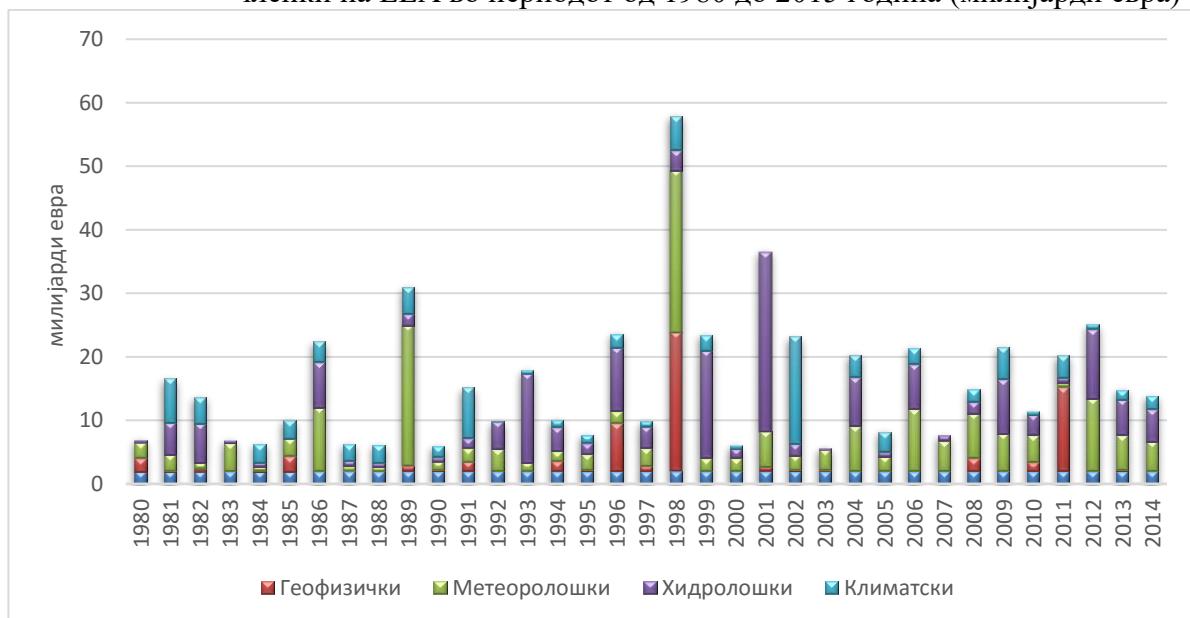

Извор: ЕЕА, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Штетите од метеоролошките настани во Европа значително се менуваат со текот на времето. Просечниот износ на годишна штета (коригирана за инфлацијата) изнесува околу 7,5 милијарди евра годишно во 1980-тите (1980-1989 година), 13,4 милијарди евра во 1990-тите (1990-1999 година) и 14,3 милијарди евра годишно во 2000-тите (2000-2009 година). Во периодот од 2010 до 2015 година просечната годишна штета изнесува околу 13,3 милијарди евра (Графикон бр. 8). Сепак, тоа што може да се заклучи од анализата на податоците е нееднаквоста на интензитетот на последиците со тоа што околу 3% од настаните, од кои некои имале влијание во повеќе од една земја, сочинуваат околу 70% од вкупните штети. Спротивно на тоа, околу три четвртини од регистрираните настани беа одговорни за само половина процентен поен од вкупните штети.

Графикон бр. 8: Годишни штети од природни непогоди по причинителите во земјите членки на ЕЕА во периодот од 1980 до 2015 година (милијарди евра)

Извор: ЕЕА, 2017

И покрај големото влијание на катастрофалните ризици во земјите од Европа, сепак не постои унифициран став околу справувањето со последиците од катастрофалните ризици, како во доменот на стратегиите за превенција, така и во однос на осигурувањето од катастрофалните ризици и пружањето на ex-post финансирање во државите. Во 2013 година Европската комисија иницираше работен документ „Зелена книга за осигурување на природни катастрофи и катастрофи предизвикани од човекот“ (ЕК, 2013) во која се систематизирани состојбите со последиците од катастрофалните ризици и на земјите членки им се упатени 21 прашање, претежно од доменот на осигурувањето. Зелената книга ги отвора прашањата за премијата заснована на ризици

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

и изразува загриженост дека премиите засновани на ризик ги спречуваат групите со ниски примања да купуваат осигурување. Задолжителното осигурување или врзувањето на ризици се некои од опциите што се разгледуваат како начини за поддршка на развојот на осигурувањето од катастрофи низ ЕУ.

И покрај отворената дискусија, Европската комисија не се произнесе како има намера да ги искористи резултатите од консултациите со цел да промовира поголемо прифаќање на осигурувањето од катастрофални ризици низ цела Европа (Сурмински и др., 2015). Европскиот парламент пак се произнесе околу Зелената книга и заклучи дека усогласувањето на осигурувањето на катастрофалните ризици не е вистинско решение, односно го отфрли решението „еден калап за сите“ како можност за создавање поголеми пазарни нарушувања (ЕП, 2014). Наместо тоа, Европскиот парламент повика на прилагодени производи за осигурување на катастрофалните ризици, односно осигурувањето да остане доброволно и пазарот да биде колку што е можно флексибилен за да излезе со производи прилагодени на локалните барања. Друга загриженост на Европскиот парламент е можноста за зголемен морален ризик кај осигурувањето со субвенции од државата или изразеното ex-post финансирање затоа што со тоа се намалува поттикот на граѓаните за подобро да се заштитат себеси (Хунг, 2009). Исто така, Европскиот парламент наведува дека трошоците за превенција се поефикасни од ex-post трошоците за реконструкција и повикува земјите членки да инвестираат повеќе во мерки за управување со ризиците.

На овој начин, моменталното стојалиште во развојот на осигурувањето од катастрофални ризици во Европа е во согласност со наодите во Глава III каде што е сублимиран ставот на различните учесници во креирање на економските политики, а тоа е дека шемите за осигурување од катастрофални ризици мора да бидат развиени во согласност со изложеноста на земјата на ризици, како и во склад со останатите општествени и културни вредности, како што е прашањето на солидарноста.

3. Анализа на поединечни земји

Во понатамошниот дел од оваа глава се презентирани неколку решенија за управување со катастрофални ризици во Европа и во светот. Земјите се дадени по азбучен ред, а во делот на заклучоците се дадени гледишта кои ги земаат предвид различните групирања.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.1. Австралија

Осигурувањето од катастрофални ризици во Австралија нудат друштвата за осигурување, со слобода на понуда и без обврска за осигурување, односно според механизмите на понуда и побарувачка на пазарот. Пазарот се потпира на јавните институции во делот на превенцијата, со цел да се овозможува проширување на опфатот на осигурувањето од катастрофални ризици (Австралија, 2002).

Друштвата за осигурување обезбедуваат покритие за ризици од луња, бура, град, дожд, шумски пожар и земјотрес, но се порестриктивни кога станува збор за прифаќање покритие за поплави (река или море), а особено за слегнување на земјиште.

Покривањето на земјотресот е најчесто вклучено во полисите, вклучувајќи ги оштетувањата од сеизмичките движења, пожар и цунами. Ова осигурување најчесто се продава со франшиза од околу 200 AUD⁷ кај домаќинското осигурување, секогаш помалку од 1% од сумата на осигурување и околу 20.000 AUD кај осигурување на деловни и индустриски објекти.

Една третина од австралиските домови немаат осигурително покритие според податоците на „Советот за осигурување на Австралија“ (ICA), а речиси 30% од осигурените имоти простории се недоволно осигурени.

Во меѓувреме, природните катастрофи годишно предизвикуваат штети во Австралија за повеќе од 1,1 милијарда долари заради оштетување на домови, индустрии, бизниси и јавни инфраструктури (Австралија, 2002).

3.1.1. Поплави – посебен случај

На австралискиот пазар за осигурување се присутни 2 типа на полиси за осигурување од поплави, и тоа (1) поплави од високи води и (2) поплави како резултат на дождови, луњи и други временски непогоди во краток временски период (најчесто до 6 часа).

Главниот проблем во земјата е дека осигурувањето од поплави од високи води е во голема мера недостапно на австралискиот пазар со стапка на пенетрација од 5% , наспроти потесното покритие од поплави кое има стапка на покритие од 60% (Паклина и Хер, 2003)

⁷ AUD - ISO 4217 код за австралискиот долар

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Серијата природни катастрофи во Австралија во последниве години, вклучувајќи ги и поплавите во Квинсленд од 2010-11 и циклонот Јаси во 2011 година, резултираа со осигурени штети во милијарди долари, што понатаму услови ново поскапување на премиите или со повлекување на друштвата за осигурување во одредени области да нудат осигурување од поплави.

Во 2011 година беше иницирана Ревизија на осигурување на природни катастрофи (NDIR), иницијатива која имаше за цел да ги осознае опциите за најоптимално решение за споделување на ризикот, со сеопфатна премиса дека нема желба да се меша со приватниот пазар. Најголем проблем кој беше констатиран во извештајот од 2011 година е во врска со функционирањето на клаузулите за исклучување, односно дека јавноста не била свесна за видовите поплави, а пак некои не ни биле свесни дека поплавата не им е опфатена во покритието.

3.1.2. Превенција и ex-post финансирање

За разлика од осигурувањето од катастрофални ризици, повеќе внимание е посветено на превенцијата и ex-post финансирањето.

Должностите во федералното управување со елементарни непогоди се доделуваат на официјално тело ЕМА (Emergency Management Australia), кое ја координира помошта за австралиските држави и територии преку COMDISPLAN (План за одговор при катастрофи на Комонвелтот), доколку властите во тие административни области се преоптоварени во справувањето со катастрофи со сопствени ресурси. Активноста на ЕМА во врска со природни катастрофи се фокусира на четири главни референтни точки познати по нивните иницијали (на англиски јазик PPRR⁸): превенција, подготовка, одговор и обновување.

Во врска со превенцијата, може да се спомене и Програмата за ублажување на природни непогоди (NDMP), федерална шема со цел да се идентификуваат и да се справат со приоритетите за превенција од природен ризик низ целата земја преку студии, алармни системи, информации од јавен карактер, заштита на зградите итн. Оваа програма е финансирана од сите нивоа на државна власт. Посебна програма предвидена за ризик од поплави е „Регионалната програма за намалување на поплавите“ (RFMP).

⁸ PPRR - Prevention, Preparedness, Response & Recovery. <http://resilience.acoss.org.au/the-six-steps/leading-resilience/emergency-management-prevention-preparedness-response-recovery>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Советот за осигурување на Австралија од 2007 година е одговорна институција за координирање на осигурителната индустрија и владата за време на справувањето со последици од катастрофа преку следниве 4 активности: (i) Обезбедување на високи претставници на индустријата за секоја држава и федералните групи за обнова, (ii) - Споделување на податоци и поддршка на одлуки, (iii) Комуникации - пораки за јавноста и (iv) Решавање на проблеми за погодената заедница.

Мерките кои го презема Советот за осигурување на Австралија со цел да воведат поголемо покритие се сведуваат на иницијативи кои не донесуваат големи реформски промени во доменот на осигурувањето, туку се насочени кон преземање мерки за превенција, како што се изготвување мапи за ризици од поплава, зголемување на свеста кај заедницата и превентивен пристап кон планирањето на користењето на земјиштето, односно дестимулирање на градењето во областите што се многу склони кон поплави.

Одделот за транспорт и регионални услуги управува со „Аранжманот за помош и справување при катастрофи“ (NDRRA) и обезбедува механизам со кој федералната влада им дава помош на австралиските држави и територии кои ја бараат, за да им помогнат на заедниците, лицата, сопствениците на куќи, малите претпријатија, примарните производители (земјоделскиот сектор), непрофитните здруженија и организации кои немаат ресурси за да закрепнат од катастрофалните непогоди. Оваа помош може да биде во форма на директна помош (за семејства), субвенции или грантови наменети за обновување на заедниците кои биле сериозно погодени од природна катастрофа (Австралија, 2007).

Федералната влада исто така може да им додели помош директно на оние кои се засегнати преку два инструмента со кои управува Одделот за социјална сигурност, и тоа: „Специјални бенефиции“ и „Австралиските владини исплати за помош при катастрофи“. Иако нивните цели и процедури се разликуваат, тие во основа се замислени за да им помогнат на оние чиј доход е сериозно погоден од катастрофа и кои немаат право на други субвенции за социјално осигурување.

3.2. Австрија

Осигурувањето од катастрофални ризици во Австрија го нудат друштвата за осигурување, со слобода на понуда и без обврска за осигурување, односно според механизмите на понуда и побарувачка на пазарот (ОЕЦД, 2005).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Вообичаено, стандардните полиси за домаќинско осигурување опфаќаат бури (ветрови над 60 км / ч), град, тежина на снег и лизгање на земјиштето, опасности кои се опфатени со политиките за комерцијални и индустриски ризици со опционално продолжување на покритието (Гај Карпентер, 2007).

Како што е во случајот од поплави, кои подоцна ќе бидат разгледани, покритие за земјотреси се нуди со голем број ограничувања, особено во поглед на лимитите за обештетување, кои се околу 7.500 евра за домаќинствата и нешто повисоки за комерцијални и индустриски ризици.

Домаќинското осигурување опфаќа директна материјална штета на главните градби, како и на секундарните и спроведените објекти, како што се гаражи, скали и простории за складирање. Како општо правило, зградите се осигурени за нивната цена за реконструкција, а покритието ги вклучува трошоците за уривање, отстранување на урнатини и истребување на пожар до лимит утврден во полисата.

3.2.1. Поплавите како главен ризик

Во поплавите во 2002 година, околу 60.000 луѓе мораа да бидат евакуирани, а штетите изнесуваа околу 3 милијарди евра, а осигурената штета се проценува на 400 до 500 милиони евра. Економијата сериозно страдаше од последиците од поплавите, при што најтешко погодени се инфраструктурата, земјоделството, дистрибуцијата и туристичката индустрија. Покрај директните штети, големи штети беа генерирани од прекилот на активностите и бизнисот, електричните испади, трошоците за помош, расчистување и слично (Гај Карпентер, 2006).

Штетите од поплавите во 2005 година беа проценети на 560 милиони евра, од кои повеќе од 110 милиони евра беа покриени од страна на осигурителниот сектор.

И покрај фактот дека износот на штетите од поплавите во 2002 година беше доста висок, само еден ограничен дел од таа штета беше преземен од страна на осигурителниот сектор, бидејќи процентот на пенетрација на осигурување од поплави сè уште беше на доста ниско ниво (Паклина и Хер, 2003).

Еден од главните проблеми кои произлегуваат од овој систем е негативната селекција. Со побарувачката за покривање во области кои постојано се погодени од поплави, покритието, кога е достапно, е скапо, при што пенетрацијата на пазарот е мала.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Иницијативи за подобрување на состојбите се покренати преку Австриската асоцијација на осигурителни компании (Versicherungsverband Österreich-VVO), преку која австрискиот осигурителен пазар ја брани идејата дека решението за осигурување на катастрофалните ризици во Австрија, особено во врска со ризикот од поплави, е можно само преку соработка помеѓу осигурителниот сектор и државата, со поголема вклученост отколку што предвидува ex-post финансирањето што го обезбедува Фондот за катастрофи бидејќи постојното решение го сметаат за недоволно и несоодветно на динамиката на последиците од катастрофалните ризици. (ВВО, 2016)

Пример за потег во оваа насока е соработката меѓу Австриската асоцијација на осигурителни компании (VVO) и Министерството за земјоделство за да се овозможи создавање на систем за зонирање со природни непогоди, со посебен акцент на ризикот од поплави, познат како HORA (Hochwasserrisikozonierung Austria), замислен како средство за идентификување и проценка на потенцијалните ризици. Податоците за зонирање на ризици почнаа да се објавуваат во јуни 2006 година.

3.2.2. Ex-post финансирање

Во Австрија е законски уреден Фонд за катастрофи, финансиран со задржување на процент од приходите од одредени даноци, и за неговата работа е одговорно сојузното министерство за финансии. Со федерален опсег, Фондот за катастрофи е наменет да ги покрие превентивните мерки и да ја надомести штетата, над одредено ниво на интензитет, во случај на природни непогоди предизвикани од поплави, лавина, земјотрес, лизгање на земјиштето, ураган или град. Последиците од катастрофите на приватната сопственост обично се компензира од страна на регионалните влади, во опсег од 20 до 30% од загубената штета, а трошоците за надомест на штета регионалната влада може во износ до 60% да ги надомести од Фондот за катастрофи. Оштетувањето на јавните инфраструктури во регионалните јурисдикции е 50% финансирано од Фондот за катастрофи.

Критиките дека оваа поставеност треба да се менува продолжуваат. Франц Претенхалер, од Јоанеум центарот за истражување, се осврна дека треба да се следи моделот во Швајцарија, каде што граѓаните, во рамки на домаќинското осигурување, исто така, мораат да вклучат задолжително осигурување од природни непогоди - со владини субвенции, кои треба да ги направат премиите прифатливи. Со тоа се воведува

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

принципот на солидарност и овој модел, кој е веќе функционален, само треба да се спроведе⁹.

3.3. Велика Британија

Бурите, поплавите и слегнување на земјиштето се три типа на настани кои предизвикуваат најголем дел од оштетувањето од природни катастрофи во Велика Британија (CCS, 2008). Тоа го потврдуваат и податоците на EM-DAT за периодот од 1990 до 2014 година, каде што пријавените штети од поплави и бури изнесуваат 85,2% од вкупните штети. Земјата е помалку изложена на земјотреси, но и нивното влијание не треба да се занемари затоа што во споменатиот период тие учествуваат со 11,8% во вкупните штети¹⁰.

Осигурувањето од катастрофалните ризици во Велика Британија е оставено на пазарните механизми при што поголем дел од катастрофалните ризици се вклучени во осигурувањето на домаќинствата и деловните субјекти. Друштвата за осигурување го реосигуруваат вишокот на ризици на слободниот пазар за реосигурување без вклученост на државата ниту при директното осигурување ниту при реосигурувањето (CCS, 2008). Генералната стратегија на државата е да не се воспоставува систем на осигурување од катастрофални ризици заснован на солидарност, туку со решенија кои би се постигнале во соработка и кои ќе ги спроведуваат друштвата за осигурување (Фауре и Хартлиф, 2006).

На пазарот во Велика Британија постојат два типа на полиси за осигурување на домаќинствата, и тоа за осигурување на градежниот објект и за покуќнината, и тие не мора да бидат издадени од исто друштво за осигурување. Во опфатот на ризиците, покрај вообичаените ризици како пожар, кражба и слично, се вклучени и катастрофалните ризици како земјотрес, бура, поплава, слегнување и лизгање на земјиштето.

Франшизите се вообичаено присутни во полисите, но нивниот износ е предмет на договор меѓу осигуреникот и осигурителот.

Според податоците на Здружението на британски осигурители (АБИ, 2007), 90% од домаќинствата во Велика Британија имаат осигурување на градежниот објект, а 75% имаат осигурување на покуќнината.

⁹ <http://steiermark.orf.at/news/stories/2859377/>

¹⁰ <http://www.preventionweb.net/countries/gbr/data/>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.3.1. Поплавата како посебен случај

Со оглед дека поплавите претставуваат голем проблем во Велика Британија, многу пати до сега се отвора прашањето околу осигурувањето на овој ризик помеѓу осигурителната индустрија и владата. Целта на ова договарање е да се обезбеди понуда на осигурително покритие од поплави на целата територија по прифатливи цени.

До сега се постигнати низа договори, почнувајќи од 1960-тите, кога се дојде до „Центлменски договор“ со кој осигурителите се обврзуваат да понудат осигурување од поплава за домаќинствата и на малите деловни субјекти, дури и во подрачја склони на ризик. Ова решение, да постои понуда за осигурување од поплава по стандардни цени даваше добри резултати извесен период.

По сериозните поплави во Велика Британија во 2000 година, во кои беа погодени околу 10.000 имоти на 700 локации и предизвикаа штета од 1 милијарда фунти, владата и Здружението на британски осигурители (ЗБО) изготвија нов договор наречен „Принципи на понуда на осигурување од поплава“ согласно кој членките на ЗБО се согласија да продолжат да осигуруваат со постојните стапки за ризик од поплави, под услов владата да продолжи да инвестира во одбранбени механизми од поплави. И покрај повремени недоразбирања кои произлегуваа поради реакциите на осигурителниот сектор дека владата не преземе доволно мерки за да ги превенира и ублажи последиците од поплавите, сепак овој договор продолжи да биде на сила сè до 4. 4. 2016 година кога започна со примена моделот за осигурување од поплави Flood Re.

Flood Re е осигурителен пул чија цел е да спречи настанување пазарен неуспех за осигурување од поплави во одредени области со тоа што им дозволува на осигурителите да ги пренесат највисоките елементи од ризикот од поплави во пулот по одредена премија. Условите на шемата дозволуваат осигурениците да го агрегираат ризикот. На оперативно ниво праксата продолжува на начин што осигурителите ја процесираат штетата предизвикана од поплава и потоа рефундираат од пулот. Во исто време, тој обезбедува пристапни цени за осигурениците со тоа што е ставена горна граница за премијата. Учеството во шемата е доброволно, а осигурителите, исто така, ја задржуваат можноста да ги реосигураат таквите ризици на отворениот пазар за реосигурување (ЕК, 2017).

Овој модел е поставен како преодно решение за следниве 20 до 25 години, кога се очекува дека биде изграден пазарен механизам за осигурување од поплави.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.4. Кариписки Острови

Кариписките Острови се високо изложени на природни непогоди, главно урагани, земјотреси, вулкански ерупции и плимни бранови, што може да резултира со катастрофи кои влијаат врз целокупното економско, човечко и физичко опкружување.

Од 1970 година, штетата предизвикана од природни катастрофи во оваа област во просек изнесува повеќе од 2% од БДП на засегнатите земји. Особена опасност претставуваат ураганите, поради нивниот деструктивен потенцијал и нивното повторување. Во 2004 година четири урагани (Чарли, Френсис, Иван и Жан) доведоа до значителни разурнувања со штети од 4,5 милијарди американски долари. Иако ретко, еден ураган може да има последици на повеќе од една земја, како во случајот со Иван во 2004 година кога беа предизвикани штети во осум различни држави (CCS, 2008).

Поради малата големина на земјите од Карибите, тие имаат многу ограничен финансиски капацитет да одговорат на негативните природни катастрофи. Неможноста ефикасно да одговорат, како физички така и финансиски на катастрофи, често го забавува обновувањето, што на крајот го влошува односот помеѓу природните катастрофи и ранливоста на најсиромашната популација.

Покрај географските фактори, овие земји имаат ограничен пристап до средства на меѓународниот финансиски пазар, поради тоа што се значително задолжени. Дури и во ситуации кога можат да обезбедат заеми, средствата за обнова ќе го зголемат товарот на долгот бидејќи овие заеми обично треба да се вратат во многу краток временски период.

Конечно, пристапот на владите на Карибите кон традиционалните пазари за осигурување и реосигурување на катастрофални ризици исто така е ограничен заради високите трансакциски трошоци кои произлегуваат од релативно малото учество на пазарот за реосигурување. Во отсуство на ефикасни услови на пазарот, најголем дел од штетите ги сносат владите и поединците, а непропорционално повеќе е погодено најсиромашното население.

Поттикнати од овие услови, а како резултат на последиците предизвикани од природните катастрофи во 2004 година, шефовите на државите на КАРИКОМ (Карипска заедница и заеднички пазар) побараа помош од Светската банка за добивање пристап до поволно и ефективно осигурување од катастрофи со цел намалување на финансиската ранливост на катастрофалните ризици. Одговорот на Светската банка на ова барање беше предлогот за формирање Карипска платформа за осигурување од катастрофални

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

ризици. - CCRIF (Caribbean Catastrophe Risk Insurance Facility). Работата вклучуваше тесна соработка меѓу владите во регионот, КАРИКОМ, Карипската банка за развој (ЦБП) и други клучни донаторски партнери, Светската банка и надворешните експерти. Оваа работа беше финансирана од грант од владата на Јапонија и сопствените ресурси на Светската банка. Грантовите од голем број други билатерални донатори беа исто така од суштинско значење за стартувањето на CCRIF.

CCRIF за почна со работа во 2007 година и со тоа се стекна со статусот на прво регионално друштво на повеќе земји во светот за осигурување на повеќе катастрофални ризици што укажува на силна посветеност на земјите од Карибите за намалување на нивната финансиска ранливост кон елементарни непогоди, преку здружување на ризикот во регионот со цел за да се постигне ниво на диверзификација на ризикот што земјите членки не можеа да го постигнат самостојно (CCRIF, 2012)

Во 2014 година, CCRIF беше реструктуриран во Друштво со одвоени портфолија (ДОП)¹¹ со цел да се олесни проширувањето на палетата на производи и географски области на покриеност и се ребрендираше со името CCRIF SPC. Со воспоставувањето на сегрегирани портфолија, CCRIF SPC може да спречи прелевање на ризикот од еден регион во друг, со што ќе обезбеди дека ризикот на секој регион ќе биде заснован на профили на земјите во тој регион (UNFCCC, 2016).

Во април 2015 година, CCRIF SPC потпиша меморандум со COSEFIN - Советот на министри за финансии на Централна Америка, Панама и Доминиканската Република - за да им овозможи на земјите од Централна Америка формално да се приклучат на објектот. До сега од овие земји членка на CCRIF SPC стана Никарагва¹².

3.4.1. Основни карактеристики на осигурителниот модел на CCRIF

Осигурувањето од катастрофални ризици кое го нуди CCRIF е наменето за владите на државите членки како можност за подобро управување со катастрофалните ризици. При случување на осигурениот настан CCRIF им овозможува на државите да добијат средства со кои ќе се справат со последиците од катастрофата. Од основањето CCRIF нуди параметарско осигурување од урагани и земјотреси, а од 2013 година и од обилни

¹¹ Segregated portfolio company (SPC)

¹² <http://www.ccrif.org/news/caribbean-and-central-american-countries-formalize-partnership-catastrophe-risk-insurance>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

врнежи, додека во процес на подготовка за 2018 година се три нови параметарски производи, и тоа за суша, земјоделство и рибарство.

Параметарските полиси за осигурување се базираат на модели на катастрофални ризици кои се состојат од пет модули кои се комбинираат, и тоа: (i) параметри за различните ризици (во случај на CCRIF, тропски циклони и земјотреси) на одредени локации; (ii) вредноста на средствата изложени на ризик за одредени локации; (iii) оштетувањето на тие средства поврзани со специфични ризици од специфичен интензитет; (iv) штети поврзани со такви опасности на одредени локации; и (v) дистрибуција на штетата.

Предноста на здружувањето на ризиците на земјите членки во CCRIF е тоа што катастрофалните ризици не настануваат истовремено кај земјите членки и со тоа агрегатната изложеност е помала од збирот на поединечните изложености. Графикон бр. 9 ги илустрира придобивките од здружувањето на ризик со приказ на изложеноста кај портфолиото за осигурување CCRIF 2008-09. Споредбата покажува дека агрегатната изложеност, која се проценува дека се однесува на 1 настан во 1.500 години, е 74 % пониска од збирот на поединечните изложености (CCRIF, 2015).

Графикон бр. 9: Агрегатна и поединечна изложеност кај портфолиото 2008-09

Извор: CCRIF review

CCRIF нуди флексибилни услови кои им овозможуваат на своите членови да ја прилагодат покриеноста согласно нивната стратегија за финансирање на катастрофални ризици. Членовите на CCRIF одлучуваат дали да добијат покриеност за земјотреси, урагани, екстремни врнежи или некоја комбинација од трите, и имаат можност да ја

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

одредат фреквенцијата и сериозноста на ризиците што сакаат да ги покријат. Притоа тие земаат предвид повеќе фактори, меѓу кои се премијата што сакаат да ја платат, нивниот пристап до други домашни или надворешни извори на финансирање во случај на катастрофа, како и брзината со која тие би можеле да пристапат до ова финансирање по катастрофата.

Осигурување опфаќа дел од проценетите штети на државата врз основа на процент на пренесени, додека еден дел се задржани штети, и тоа во коридор со долна граница одредена врз основа на франшиза т.н. точка на приклучување (attachment point) и до однапред одредена горна граница т.н. точка на исцрпување (exhaustion point). Шематскиот приказ на осигурувањето е даден на Графикон бр. 10

Графикон бр. 10: Осигурителна шема на CCRIF

Извор: CCS, 2008

Главната предност на овој осигурителен модел е што овозможува брзина на решавање на побарувањата за обештетување, и тоа во максимален рок од 14 дена, што е од суштинско значење за целата поставеност на концептот. Другите предности се што не постои зголемен морален ризик и негативна селекција, како и тоа што целиот систем е поставен на транспарентен начин.

Како недостаток на овој модел можеме да го издвоиме постоењето на базичен ризик (разработен во глава V). Тој се јавува како резултат на тоа што настанатата реална штета може да не ги задоволува параметрите за тоа треба да претставува штета и со тоа на осигурената земја да не ѝ следува исплата, или пак ризикот заради кој настанала штетата да не е опфатен во ризиците кои го сочинуваат параметарското осигурување.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Неодамна, во мај 2017 година, по деновите на интензивни врнежи од дожд, се случија големи поплави во Јамајка, за кои се проценува дека предизвикале штета од 400 милиони американски долари. Меѓутоа, врз основа на кумулативни набљудувања на врнежи од дожд преку сателит, што е алатка за собирање податоци на CCRIF, добиениот износ на штета со користење на моделирање изнесуваше само 100 милиони долари. Имајќи предвид дека договорот за осигурување беше со точка на приклучување од 200 милиони долари, тоа значеше дека Јамајка не ги исполни условите од договорот и со тоа не доби исплата за настанатата штета. Некои локални политичари лошо реагираа на ситуацијата, повторувајќи дека Јамајка не добила ниту една исплата од CCRIF од нејзиното основање во 2007 година¹³.

Како одговор на овој проблем, CCRIF обезбеди обештетување според клаузулата воведена во 2017 година, наречено Покритие за агрегатната франшиза¹⁴, кое обезбедува компензација на засегнатите земји, дури и ако износот на оштетувањето не го надмине прагот за активирање на главното покритие. Врз основа на оваа нова клаузула во осигурителните полиси CCRIF во 2017 година исплати 608.550 американски долари по основ на 6 настани во кои параметарското осигурување не беше активирано.

Инаку, заклучно со 2017 година, по основ на параметарското осигурување CCRIF има исплатено 130,5 милиони американски долари по основ на 36 настани во 13 земји членки.

3.4.2. Систем на управување

CCRIF е регистрирана компанија на Кајманските Острови. Со CCRIF управува Одбор на директори кој е одговорен за одобрување и надзор на сите политики поврзани со администрацијата и работењето на Платформата. Одборот опфаќа не повеќе од пет члена, вклучувајќи еден претставник од Мултидонаторскиот фонд (The Multi-Donor Trust Fund) кој беше основан за да помогне во формирањето и воспоставувањето на CCRIF, и е номиниран од Карипската банка за развој (ЦБП); еден претставник за земјите членки кој е номиниран од КАРИКОМ; двајца независни директори, назначени заеднички од ЦБП и КАРИКОМ заради еспертизата во осигурување и финансии; и претседател кој е избран од останатите четири директори.

¹³ <http://www.rms.com/blog/2017/07/27/the-politics-of-basis-risk/>

¹⁴ Aggregate Deductible Cover (ADC),

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

CCRIF функционира преку надворешни даватели на услуги кои ги покриваат областите на управување со ризик, моделирање на ризик, реосигурување, реосигурителен брокер, управување со средства, техничка помош, корпоративни комуникации и информатичка технологија.

Профитот кој го остварува CCRIF не се распределува меѓу земјите членки, туку има за цел да ги зајакне резервите на Платформата (CCRIF, 2015).

3.5. Романија

Романија е изложена на земјотреси, поплави и лизгање на земјиштето. Земјотресите се невообичаени по тоа што се центрирани во една специфична зона – областа Вранча, во која се ослободува околу 95% од сеизмичката енергија, изнесува повеќе од 90% од штетите од земјотресот. Поплавите доаѓаат и од реката Дунав, која ја формира јужната граница на земјата, долга 1075 км, од Србија до Црното Море; и од поплави во помали реки и потоци. Лизгање на земјиштето е многу помалку значајна опасност, но може да предизвика штета на локално ниво (Романија, 2017)

Со цел да се справи со последиците од катастрофалните ризици Романија воспостави шема за задолжително осигурување во 2007 година наречена „PRAC“ по нејзините романски иницијали (Programul Roman de Asigurare la Catastrofe). Оваа шема е изградена на принципи слични на неколку други шеми за осигурување од катастрофални ризици со покровителство на Светската банка, со следниве најзначајни карактеристики:

- Опфатените ризици се земјотрес, поплава и лизгање на земјиштето;
- Се осигуруваат само живеалишта;
- Осигурителното покритието е засновано на трошоци на замена, односно изградба;
- Друштвата за осигурување издаваат полиси и ги проценуваат и решаваат оштетните побарувања за надоместок;
- Сите ризици се пренесуваат во реосигурување во осигурителниот пул PAID (Pool-ul de Asigurare Împotriva Dezastrelor Naturale), основан како акционерско друштво во сопственост на локални друштва за осигурување; и
- Локалната самоуправа има значајна улога во спроведувањето на законот за задолжително осигурување.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во центарот на шемата се друштвата за осигурување и тие се основачи на осигурителниот пул PAID кој беше формиран во 2009 како здружување на 12 друштва за осигурување.

Согласно законот сите живеалишта мораат да имаат полиса за осигурување (позната како Polița de asigurare împotriva dezastrelor naturale - PAD) која се склучува на годишно ниво. Од технички аспект, градбите се поделени во 2 категории:

- Тип А – градби од бетон, железо, дрво и надворешни ѕидови од камен, цигли или други градежни материјали кои произлегуваат од термички или хемиски процес. За овие градби, сумата за осигурување изнесува 20.000 евра, а премијата за осигурување изнесува 20 евра; и

- Тип Б – градби со надворешни ѕидови направени различни материјали (цигла, дрвени конструкции) кои не се резултат на термички или хемиски процес. За овие градби, сумата за осигурување е 10.000 евра, а премијата за осигурување е 10 евра.

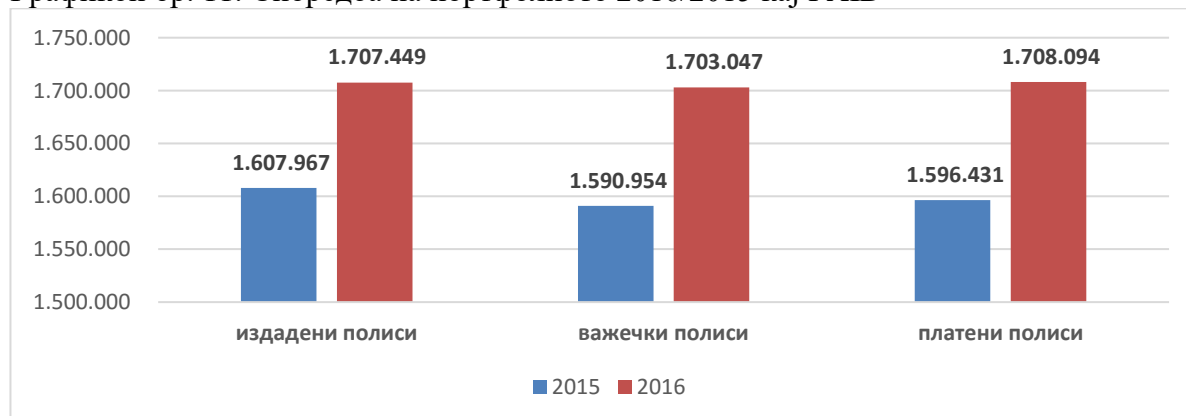
Во годишниот извештај на PAID за 2016 година (PAID, 2017) се наведува дека портфолиото за осигурување забележа зголемување во однос на претходната година (Графикон бр. 11), и тоа:

- бројот на издадени полиси се зголеми во 2016 година за 6,19% во споредба со 2015 година;

- бројот на полиси кои се на сила на 31.12.2016 година се зголеми за 7,05% во однос на 31.12.2015 година;

- бројот на платени премии се зголеми за 6,99% во 2016 година во споредба со 2015 година.

Графикон бр. 11: Споредба на портфолиото 2016/2015 кај PAID

Извор: PAID, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

РАИД е управуван од неговите основачи и е субјект на супервизија на осигурување како и другите друштва за осигурување од страна на супервизорскиот орган. По воспоставувањето на РАИД, државата е присутна во Одборот на директори на РАИД со еден претставник.

Инаку, системот на задолжителното осигурување се соочува со слаба примена на законот со оглед на тоа дека стапката на пенетрација на крајот на 2016 година е околу 20%.

Во плановите на осигурителната шема е да се зајакне спроведувањето на законот, да се воведат франшиза со цел да се ограничи моралниот ризик и да се преиспита дали концептот со единствена стапка за целата земја е вистинското решение.

3.6. САД

Поради својата големина САД се изложени на различни катастрофални ризици кои се карактеристични за различни региони. Сепак, според последиците може да се издвои негативното влијание на поплавите, земјотресите и ураганите.

Во САД не постои унифицирано решение за осигурување од катастрофалните ризици, но постои едно решение на федерално ниво и две на ниво на сојузни држави.

3.6.1. Национална програма за осигурување од поплава

Во 1968 г. Конгресот на САД ја создаде Националната програма за осигурување од поплава (НФИП) со цел да овозможи осигурување од поплави поврзани со урагани, тропски бури и силен дожд, при истовремено преземена обврска од сојузните држави за квалитетна превенција на катастрофите предизвикани од поплави. Програмата е менаџирана од страна на Федералната агенција за менаџмент на итни случаи (ФЕМА), која исто така обезбедува мапи за поплави и помош при катастрофите. Заедниците кои учествуваат во програмата мораат да ги задоволат барањата на ФЕМА за менаџмент на поплави. Од март 2011 г. приближно 5,6 милиони имоти биле осигурени од страна на НФИП, со агрегатна вредност од 1,2 трилиони долари и со годишна БПП од 3,2 милијарди долари (Лојдс, 2011).

Извештајот од страна на државната сметководствена канцеларија вели дека НФИП е приближно 24 милијарди долари во долг на почетокот на 2014 година и заклучи дека НФИП не е поставен на актуарски основи (ГАО, 2011).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Несоодветните премии наспроти ризиците се главниот проблем на овој фонд. Потоа, мапите за поплави на ФЕМА имаат потреба од ажурирање и означените области кои се склони на поплава треба да се прошират. Бидејќи статутот ја спречува НФИП да ги откаже полисите или да ги покачи премиите откако се еднаш веќе поставени, проценето е дека 25% до 30% од исплатените барања се за повторени штети на домови кои се најсклони кон поплавување.

Програмата е поставена со времен карактер, но и по истекот на сите рокови е продолжена. Последното продолжување е во 2014 година.

3.6.2. Флорида: Друштво за осигурување на имотот на граѓаните и фонд за катастрофи предизвикани од ураган

Законодавството на Флорида го создаде Друштвото за осигурување имот на граѓаните (Ситизенс) во 2002 година со спојување на два постоечки осигурителни пула поддржани од државата. Ситизенс започна како „осигурител како последна опција“ за живеалишта, со стратегија да работи со премиски стапки повисоки од оние на приватните друштва за осигурување. По сезоната на урагани во 2005 година стратегијата беше променета со цел да овозможи „достапно“ покритие и сега издава полиси со стапки помали од оние на приватните друштва за осигурување (Лојдс, 2011).

Ситизенс стана најголемиот осигурител на домови на Флорида, со 18% од осигурените живеалишта, најмногу во високоризичните крајбрежни области. На 12 јануари 2011 г., главниот финансиски директор на Ситизенс, Шерон Бинун сведочеше пред Куката на претставници на Флорида, поткомитет за банкарство и осигурување, дека стапките за осигурените сопственици треба да се подигнат за 55% со цел компанијата да биде „актуарски стабилна“¹⁵.

Во извештај објавен во март 2009, Одделот за финансиски услуги на Флорида процени дека 1-во-100 години урагански настан во Флорида би резултирал во 61 милијарди долари за надомест на осигурени живеалишта. Таквиот настан би го оставил Ситизенс со дефицит од 2,5 милијарди долари и Фондот за катастрофи предизвикани од урагани на Флорида би бил во дефицит од 20,1 милијарди долари. Овие дефицити би биле исплатени со дополнителни надоместоци од друштвата за осигурување кои истите ќе ги пренесат на осигурениците.“

¹⁵ <http://www.politifact.com/florida/promises/scott-o-meter/promise/624/reform-citizens-insurance-to-consistently-operate/>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Всушност, проблемот е во тоа што повисокоризичните осигуреници на Ситизенс се заштитени од плаќање на актуарски задновани премии согласно ризикот на нивните живеалишта. Иако Флорида има строги стандарди за нови градби во високоризични области, несоодветните и ниски цени на осигурувањето од Ситизенс ја поткопуваат иницијативата за намалување на развојот во високоризични области.

Проблемот со програмата најдобро е сумиран од претставникот на државата Флорида Денис Рос: „Вкупниот долг на државата е 22 милијарди долари. Овој долг е акумулиран во текот на повеќе од 100-годишната историја на Флорида како држава и би можел, буквално, двојно да порасне преку ноќ со една бура (Гуренко, 2007).“

3.6.3. Агенција за земјотреси на Калифорнија

Агенцијата за земјотреси на Калифорнија (АЗК) е основана во 1996 год. од страна на законодавството на Калифорнија како решение за пазарниот неуспех после земјотресот во Нортриџ во 1994 год. Овој земјотрес, предизвикал голем дел од друштвата за осигурување (93% пазарно учество) да престанат да нудат осигурување на ризик од земјотрес целосно, или го нуделе во многу ограничена форма.

АЗК е формирана како непрофитна организација, управувана од Одбор на директори составени од претставници од сојузната држава (гувернер, министер за финансии, комисионер за осигурување) и раководена од професионално составен управен одбор. Капиталот е на државата Калифорнија, друштвата за осигурување кои учествуваат во програмот и на пошироката јавност.

АЗК нуди намалено покритие, или „мини“ полиса, која покрива само живеалишта (и не вклучува базени, поплочени дворишта и надворешни градби) со цел да се намалат износите за премии.

Државата Калифорнија не е одговорна за АЗК. АЗК има А (одличен) рејтинг од А.М. Бест. Осигурувањето го продава преку друштва за осигурување (75% од вкупниот број на друштва се партнери на АЗК. Како и да е, АЗК осигурува малку повеќе од 12% од живеалиштата.

Високата цена на осигурувањето од земјотрес е главната причина за недоволно купување. Една причина за високата цена на осигурувањето од земјотреси во Калифорнија е цената на реосигурувањето кое се бара од страна на АЗК. АЗК активно лобира во Вашингтон за намалување на капиталните барања за реосигурување, за да може да ја намали цената на осигурување (Лојдс, 2011)..

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.7. Турција

Турција е земја која често се соочува со негативните последици на катастрофалните ризици. Според интензитетот во оваа земја се најприсутни земјотресите, лизгањето на земјиште, поплавите, пожарите, лавините, бурите и подземните води. Во текот на изминатите 60 години, како резултат на анализа на достапните статистички податоци за штети предизвикани од катастрофални ризици, согледано е дека две третини од овие штети се должат на земјотреси (CCS, 2008).

Турција се наоѓа во еден од најактивните региони за земјотреси и вулкански ерупции во светот, при што повеќе од 95 проценти од територијата на земјата е склона кон земјотреси. Големи земјотреси може да се појават во секое време во области кои опфаќаат 70 проценти од населението и 75 проценти од индустриските објекти. Од 1894 година, директните штети од оштетувања на имоти и инфраструктурни објекти како последици од земјотреси често надминуваа 5 милијарди долари по случај, а во земјотресот во Ерзинчан во 1939 година, достигнаа 23 милијарди долари (тековни САД \$). (Гуренко, 2006)

Со мнозинството од населението кое живее во подрачјата подложни на земјотреси, постојаниот потенцијал за големи природни катастрофи стана големо фискално и општествено прашање за турската влада. Од тие причини, турската влада бараше опција како од ес-post финансирање да ја смени својата улога со тоа што ќе помогне во создавање пазарна алтернатива за ех-ante финансирање на катастрофалните ризици, дополнително мотивирана од позицијата дека земјата има многу ниско ниво на пенетрација, од околу 2%, на катастрофалното осигурување кај домаќинствата (ОЕЦД, 2005; Гуренко, 2006).

Оваа загриженост го претставуваше главниот двигател за формирање на Турското биро за осигурување на катастрофи (TCIP - Turkish Catastrophe Insurance Pool) во 2000 година (Гуренко, 2006), особено по соочувањето со последиците од разурнувачкиот земјотрес во Мармара во 1999 година. Вкупните средства за обновата во периодот од август 1999 до декември 2002 година изнесуваа 6,4 милијарди американски долари или 3% од БДП (ОЕЦД, 2005).

Пред создавањето на TCIP, домаќинствата се потпираа на тоа дека владата ќе им обезбеди обновата на домовите или ќе пронајде друго решение за домување, што всушност претставуваше и законска обврска на владата. Целта на TCIP беше да ја трансформира

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

улогата на владата од „осигурител“ на ризикот во улога на финансиски гарант или „реосигурител“ за пазарно поставена програма за осигурување од катастрофални ризици (ОЕЦД, 2005).

Попрецизно кажано, ТСIP имаше за цел: (1) да обезбеди покриеност со осигурувањето од земјотреси по пристапни, но актуарски одредени премии за сите домаќинства во урбаните средини, (2) да ја ограничи финансиската изложеност на владата на природни непогоди, (3) да формира резерви за идни штети од земјотрес, и (4) да поттикне намалување на ризиците со промовирање на добри практики во станбената изградба.

ТСIP е формирано како државно друштво за осигурување кое обезбедува осигурување од земјотрес за домаќинствата во Турција, при што посебно значење има Светската банка која ја одигра главна улога во пружањето техничка помош и почетно финансирање. ТСIP моделот е заснован на АЗК и Комисијата за земјотреси во Нов Зеланд (New Zealand Earthquake Commission EQC), но е прилагоден на локалните вредности. Тоа претставува иновативна форма на јавно приватно партнерство (ЈПП), без вработување на административни службеници, а сите негови деловни функции (продажба, реосигурување, решавање на штети) се пренесуваат на осигурителниот сектор. Улогата на владата во редовното финансирање на ТСIP е ограничена, односно има потенцијална улога со тоа што се обврзува да обезбеди поддршка доколку се надмине целосниот капацитет за ТСIP за подмирување на оштетните побарувања. Оваа поддршка ќе биде потребна само за настан еквивалентен на земјотрес во Истанбул со период на повторување еднаш во 200 години, односно земјотрес со веројатност за случување од 0,5 проценти (Гуренко, 2006).

3.7.1. Карактеристики и развој

Од своето формирање, кога на ТСIP се гледаше како на контроверзен проект на Светската банка, ТСIP прерасна во почитувана институција која веќе служи како урнек за развој на слични програми. Од позицијата во 1999 година, кога осигурување од земјотрес имаа околу 500.000 домаќинства, на крајот на 2016 година овој број достигна до 7.628.000, што претставува стапка на пенетрација од 43 % (ТСIP, 2016).

ТСIP успеа значително да ја намали фискалната изложеност на државата за справување со последиците од земјотреси. Во периодот од основањето па заклучно со 2015 година, ТСIP одговори на последиците од 502 земјотреси, со решени 16.697

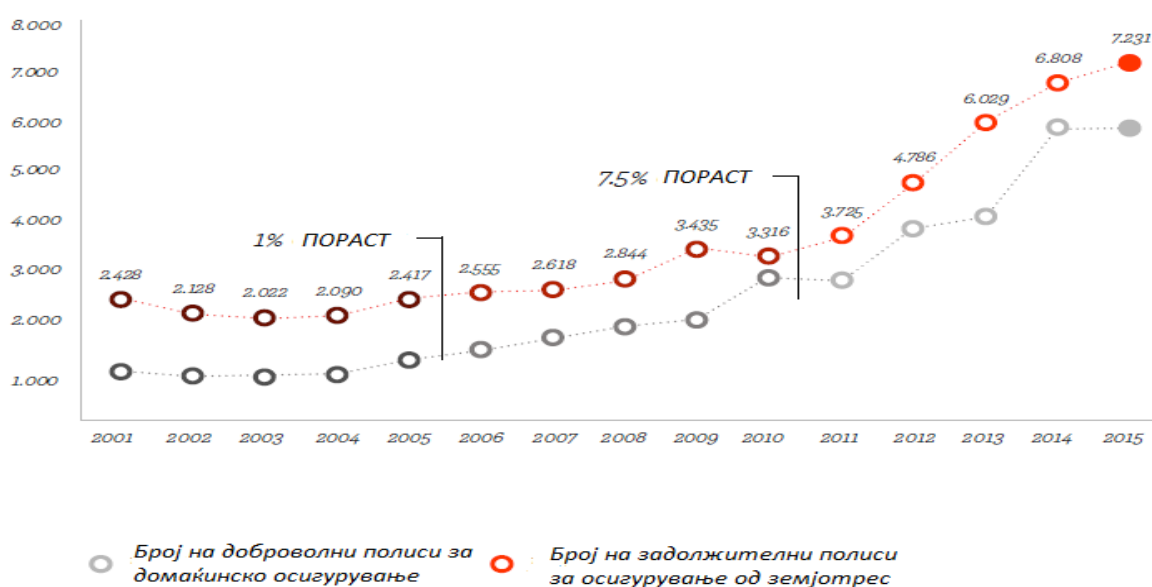
Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

оштетни побарувања во износ од 48.128.823 турски лири (12,5 милиони американски долари).

Задолжителното осигурување во Турција е воспоставено со Законот за осигурување од катастрофи бр. 6305 од 2012 година, согласно кој се предвидува задолжително осигурување од земјотрес кај домаќинствата во форма на поединечна полиса која опфаќа штети за градбата од земјотрес, како и пожар, експлозија и лизгање на земјиште предизвикани со земјотрес. Со подзаконска регулатива се прецизно дефинирани критериумите кои објекти влегуваат во опфатот (приватни станбени објекти, поединечни или колективни, кои се користат за живеење, во урбани заедници, регистрирани во катастарот на недвижности), како и оние кои се исклучени (објекти во руралните области, објекти наменети за деловни или индустриски цели, објекти со слаби градежни карактеристики).

Продажбата на полисите за осигурување од земјотрес речиси во целиот период бележи тренд на пораст (исклучок се 2002-04 и 2010 година), но особено изразен пораст се забележува од 2012 година, кога за само 3 години, заклучно со 2015 година, бројот на продадени полиси за осигурување од земјотрес е двојно зголемен во однос на 2012 година и достигнува продажба од 7,2 милиони полиси (Графикон бр. 12). Просечната премија за годишно осигурување изнесува 109 турски лири (27,8 САД)

Графикон бр. 12: Продажбата на полисите за осигурување од земјотрес од 2001 до 2015 година

Извор: TCIP, 2016

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

На крајот на 2015 година, продажбата на полисите за осигурување од земјотрес се вршеше преку 32 од вкупно 37 овластени друштва за неживотно осигурување и 16.000 застапници во осигурување кои овозможуваа полисите за осигурување од земјотрес да бидат лесно достапни низ целата земја. Голем фактор кој придонесува за успешната продажба е многу напредната информатичка платформа која овозможува интернетски пристап за целата продажна мрежа. За продажбата на полисите за осигурување од земјотрес, ТСIP доделува надоместок од 12,5% од БПП за полисите за осигурување од земјотрес во Истанбул и 17,5% од БПП во другите делови на државата.

3.7.2. Проверка и мерки за спроведување на законот

Особено значајна улога во спроведувањето на Законот за осигурување од катастрофи одигра државата со воспоставените мерки за контрола. Посебен придонес во овој процес дадоа компаниите за напојување со електрична енергија и водоснабдување на домаќинствата, кои од август 2012 година добија задолжение да вршат проверки за статусот на полисите за осигурување од земјотрес при приклучување на домаќинствата во мрежите.

Исто така, уште од самиот почеток на ТСIP е предвидена задолжителна проверка за постоење на полисите за осигурување од земјотрес при спроведување на купопродажните договори и заверките на заложно право во канцелариите каде што се регистрираат промени во катастарот на недвижности.

Дополнително, при користењето станбен хипотекарен кредит, банката мора да се увери дека кредитокорисникот има важечка полиса за осигурување од земјотрес за цело времетраење на кредитот. Ако осигуреникот не ја обнови полисата за осигурување од земјотрес за времетраењето на кредитот, осигуреникот мора да биде известен од банката да направи обнова на полисата.

Постојат 15 тарифи од кои 5 произлегуваат од изложеноста на земјата на ризици согласно утврдената мапа на изложеност на ризици, а 3 произлегуваат од типот на градбата (Табела бр. 9).

За добивање на сумата за осигурување се користат податоци за просечните трошоци за обнова на градбата по 1 м² согласно типот на градба. На Табела бр. 10 се дадени цените кои ќе се применуваат од 1.1.2013 година, и се сметаат за основа и за 2015 година.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 9: Тарифи во системот на ТСИР

Конструкција	1 регион %	2 регион %	3 регион %	4 регион %	5 регион %
А - Рам конструкција од железо, челик и бетон	2,20%	1,55%	0,83%	0,55%	0,44%
Б - Конструкција од сидарски камен	3,85%	2,75%	1,43%	0,60%	0,50%
Ц - Друг тип на структури	5,50%	3,53%	1,76%	0,78%	0,58%

Извор: *ТСИР, 2016*

Табела бр. 10: Просечни трошоци за обнова на градбата по 1 м² согласно типот на градба (турски лири)

Цена за обнова на 1м ² согласно конструкцијата	2015
А - Рам конструкција од железо, челик и бетон	700
Б - Конструкција од сидарски камен	500
Ц - Друг тип на структури	260

Извор: *ТСИР, 2016*

Сумата на осигурување и премијата за полисите за осигурување од земјотрес се пресметуваат на следниов начин. Сумата на осигурување е производ на квадратурата на живеалиштето и соодветните просечните трошоци за обнова на градбата. Притоа се утврдува горна граница за сумата на осигурување како механизам кој на ТСИР му овозможува да има доволно средства за обештетување. Овој лимит се ревидира на годишно ниво. За 2015 година е утврден максимум од 150.000 TRY¹⁶ (39 илјади САД долари) независно од зоната и видот на конструкцијата). Доколку сумата на осигурување во пресметката го надминува лимитот од 150.000 TRY домаќинствата можат да одлучат да купат доброволно осигурување над законски предвиденото задолжително осигурување.

Премијата се утврдува како производ на Сумата на осигурување (TRY) и Тарифата (%) и на тој износ се додава фиксен додаток (15 TRY за Истанбул и 10 TRY за во другите делови на државата).

Минимален износ за премија се движи од 30 до 70 TRY на скала од 10 TRY од 5 до 1 зона. Попустите се применуваат пред да се добие крајната цена и можат да бидат до

¹⁶ TRY - ISO 4217 код за турската лира

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

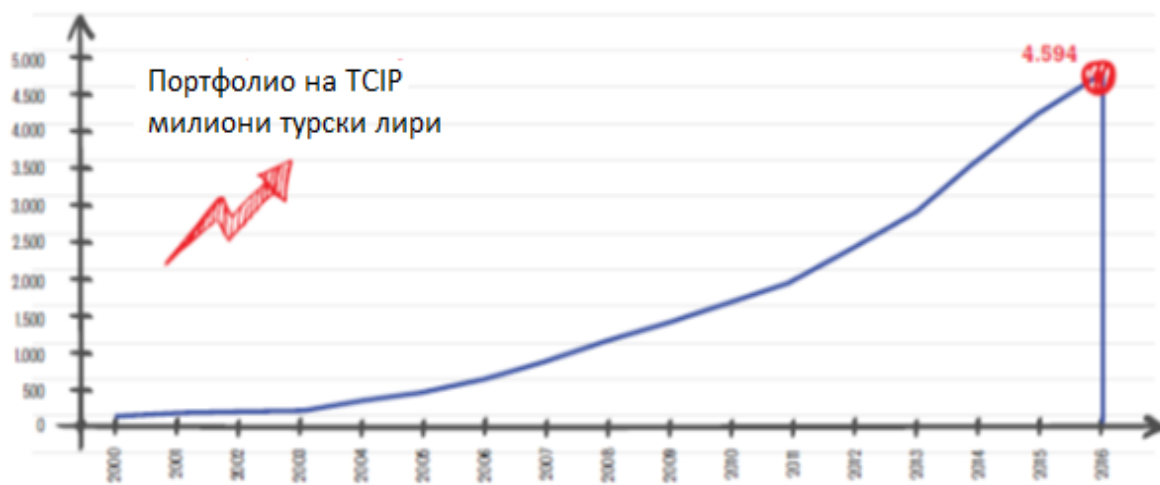
30% (20% за редовна обнова и 10% за тип на градба). Со цел да се управува со моралниот ризик, ТСIP воведува задолжителна франшиза во износ од 2% од сумата на осигурување за секоја штета.

ТСIP на годишно ниво го обновува реосигурувањето во согласност со карактеристиките на тековното портфолио. Врз основа на карактеристиките на портфолио од 1 ноември 2015 година е договорено реосигурување (XL) од 6 слоја кое обезбедува покритие од 2,8 милијарди евра.

Покрај традиционалното реосигурување, со цел да одговори на потребите на брзорастечкото портфолио, ТСIP обезбеди и алтернативен трансфер на ризици со издавање на хартија од вредност поврзана со осигурување на меѓународниот пазар на капитал, со која обезбеди покритие од дополнителни 400 милиони САД долари. Повеќе детали се дадени во Глава V за алтернативни трансфери на ризик.

Од воспоставувањето на ТСIP, немало големи катастрофи за тестирање на капацитетот, што му овозможи да формира значителен износ на средства (ОЕЦД, 2015). Вкупните средства во рамки на портфолиото на ТСIP изнесуваат 4,59 милијарди TRY (1,19 милијарди САД долари) на 31.12.2016 година што претставува пораст од 841 милион TRY (22%) во споредба со 3,76 милијарди TRY (977 милиони САД долари) на почетокот на годината (Графикон бр. 13). Средствата се вложуваат прудентно согласно инвестициската политика на ТСIP, најмногу во банкарски депозити и државни хартии од вредност.

Графикон бр. 13: Средства со кои управува ТСIP (милиони турски лири)

Извор: ТСIP, 2016

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Карактеристиките на ТСIP внимателно го следат теоретскиот модел (Глава II) за успешен развој на осигурителна шема од катастрофални ризици со следниве карактеристики:

- Осигурувањето кај ТСIP е задолжително со што се надминува проблемот со негативна селекција,
- Премиите се засновани на ризици со актуарски поставени тарифи по зони на ризик со што се обезбедува да нема преголемо субвенционирање на поризичните од помалку ризичните осигуреници,
- Се потпира на друштвата за осигурување за извршување на административните задачи, со што се елиминира бирократскиот товар кој често се поврзува со јавната администрација,
- Користи франшиза за да го ограничи моралниот ризик,
- Го врзува купувањето на полисите со користењето на јавните комунални услуги и трансакциите со имот со што ја зајакнува задолжителната природа на осигурувањето, и
- Владата е сè повеќе посветена кон промоција на проектот и со уверувањето дека осигурувањето е единствениот начин за обештетување од последици од штетите од земјотреси за што сведочи и веќе високата стапка на пенетрација од 43%.

Со сите овие перформанси, може да се заклучи дека ТСIP е квалитетно поставена осигурителна шема. Уште повеќе, ТСIP има и поголемо глобално значење со тоа што беше првиот проект на Светската банка за воведување на сеопфатна рамка за управување со катастрофи која ги интегрира управувањето со финансиски ризици, намалување на катастрофи и подготвеноста за итни случаи. За прв пат во историјата на Светската банка, 50 % од еден заем за итни случаи (Turkey Marmara Earthquake Emergency Reconstruction (MEER) Emergency Response Loan) беше насочен кон идни инвестиции во намалување на катастрофи, подготвеност за итни случаи и пренос на финансиски ризик (Гуренко, 2006). Како резултат на овој успешен пример, уште дузина земји започнаа техничка и законска подготовка за подготовка на осигурителни шеми од катастрофални ризици.

3.8. Шпанија

Шпанија е земја која е умерено изложена на катастрофални ризици. Најголеми последици во периодот од 1987 до 2006 година предизвикале поплавите, кои учествувале со 93,5% од вкупно исплатените оштетни побарувања во овој период (CCS,

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

2008). Следни по значајност природни катастрофални ризици се земјотресите и луѓите. Земјата е изложена на умерена сеизмичка активност, иако овие ризици не треба да се потценуваат затоа што биле забележани и многу силни земјотреси во минатото (како, на пример, земјотресот во Арена де Реј, Гранада, од 1884 година со сила од 9 степени). Истото важи и за луѓите, кои не се претерано чести, но има сведоштва дека знаат да се случат ветришта со брзина до 200 км/ч.

И покрај умерената изложеност на природни ризици, во Шпанија функционира еден од најдобрите и најкомплексните осигурителни системи за катастрофални ризици кој е препознаен преку институцијата Конзорциум за компензација на осигурувања (Consortio de Compensación de Seguros - CCS). Оваа институција е формирана во 1941 година во поинаков историски контекст како Consortio de Compensación de Riesgos de Motín (Конзорциум за компензација на ризик од немири) како одговор на потребите за обесштетување на последиците од Шпанската граѓанска војна (1936-1939). Во 1954 година добива сегашното име и се етаблира како јавна институција која обезбедува осигурување за катастрофални ризици. Тоа е една од нејзините функции, а сите останати се протегаат во доменот на пружање поддршка на осигурителниот сектор, како што се:

- задолжително осигурување на одговорност од управување со моторни возила, управување со гарантен фонд, одржување база на податоци на осигурени возила, информациона систем и претставници на друштва за осигурување,
- земјоделско осигурување,
- стечај и ликвидација на друштва за осигурување,
- регистар на сите задолжителни осигурувања, и
- прибирање статистички податоци за пожари и други опасности на општинско ниво, превенција и намалување на штети.

После неколку реорганизирања CCS во доменот на осигурувањето функционира како и останатите друштва за осигурување, согласно законите за осигурување и супервизија на осигурувањето во Шпанија. Во таа насока, CCS располага со сопствени средства одвоени од буџетот на државата. Нејзините приходи произлегуваат од премиите и приносите од своите инвестиции, и, како и секој друг осигурител, издвојува релевантни технички резерви и ги пресметува капиталните барања согласно законската регулатива.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.8.1. Опфат на ризици и осигуреници

Ризици кои се опфатени со осигурителната шема на CCS може да се класифицираат во три категории:

- Природни ризици: земјотреси, плимни бранови или цунами, поплави, вулкански ерупции, луѓи (во основа торнада, како и ветрови со брзина повеќе од 120 км / ч), паѓање на објекти и метеорити,
- Насилни дела кои произлегуваат од терористички напад, бунт, побуна, протести и цивилни немири, и
- Акција на вооружени сили (вклучувајќи и тероризам) или на службите за спроведување на законот во време на мир.

Осигуреници на CCS по автоматизам се сите оние кои имаат важечка полиса кај друштвата за осигурување во доменот на осигурување на лица (незгода или осигурување на живот со ризико компонента) и во доменот на осигурување на имот (пожар и друга имотна штета (кражба, оштетување на машини, електронски опрема и компјутери), автомобили и железнички возила, како и осигурување од одговорност на возила).

CCS за осигурувањето пресметува премија која се добива со примена на одредена стапка на осигурената сума во предметното осигурување кај друштвото за осигурување. Стапките се разликуваат и се предмет на повремени ревизија. Главните годишни стапки за 2016 година се следниве (CCS, 2016)

- Осигурување на имот:
 1. Домови и станбени куќи: 0,08 промили (‰)
 2. Канцеларии: 0,12 ‰
 3. Продавници, трговски центри, стоковни куќи и други слични претпријатија 0,18 ‰
 4. Индустија: 0,21 ‰
 5. Автомобили: фиксна износ според типот на возилото (за патнички автомобил, 2,10 евра по возило)
 6. Градежни работи: различни стапки според видот во опсег од 0,28 ‰ за автопатишта до 1,63 ‰ за пристаништа.
- ii. Осигурување на лица (незгода и осигурување на живот) по стапка е 0.005 ‰, со исклучок на специјални случаи
- iii. За изгубена добивка:

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

1. Домови и станбени куќи: дополнителна стапка од 0.005 % се применува на сума осигурената од материјална штета.
2. Преостанати ризици: стапка од 0,25 % се применува на сумата на осигурување за изгубена добивка.

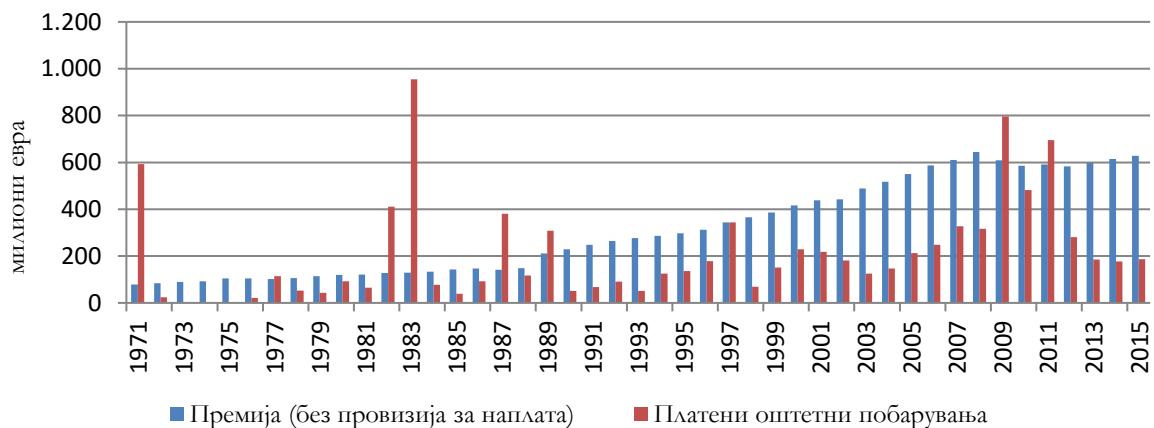
За да има право на обесштетување осигуреникот во CCS, мора да поминати седум дена помеѓу датумот на издавање на полисата (или од нејзиниот датум на стапување на сила ако е подоцна) и настанувањето на осигурениот случај. Ова ограничување е само за првично склучување на полиса, а не важи за редовна обнова.

Друштвата за осигурување имаат обврска да ја наплатат додатната премија за CCS заедно со својата премија од предметното осигурување и да ја префрлаат на CCS на месечно ниво, со задршка од 5 % како услуга за наплатата и администрирањето на штетите.

Франшизата кај осигурувањето се употребува само делумно. Таа не важи кај осигурувањето на лица, а кај имотното осигурување постои франшиза од 7 % од износот на оштетното побарување, но таа не се применува кај штетите што влијаат врз автомобилите (i.5.) и кај домовите и станбените куќи (i.1.).

CCS низ времето се покажа како институција која може да одговори на предизвикот да одржува стабилна осигурителна шема. Предизвикот е голем со тоа што покрива огромен број осигуреници и осигурени суми. На крајот на 2016 година бројот на полисите за кои CCS обезбедува покритие е 49.578.923, со осигурена сума 5.351.375.636.287 евра (CCS, 2016).

Графикон бр. 14: Премија и платени оштетни побарувања кај CCS во периодот од 1971 до 2015 година (милиони евра)

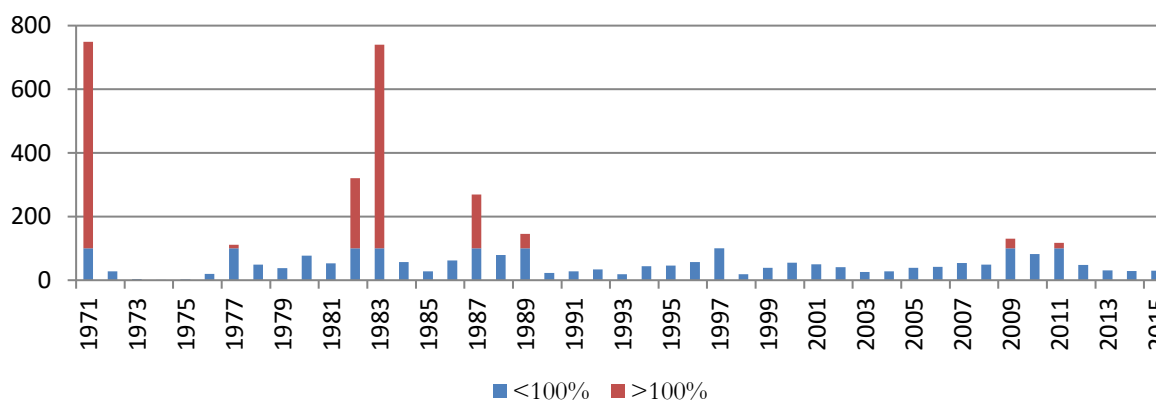

Извор: CCS, 2016

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во анализа на податоците од 1971 до 2016 година на наплатените премии и исплатените штети во делот на катастрофални ризици од доменот на осигурување на имотот, агрегатниот коефициент на штети изнесува 66,57 %, што нè упатува на заклучок дека системот е стабилен. Само во неколку години тековните премии биле пониски од исплатените штети, но тоа е надоместено преку акумулацијата низ годините. (Графикон бр. 14 и Графикон бр. 15).

Графикон бр. 15: Тренд на коефициентот на штети кај CCS во периодот од 1971 до 2015 година

Извор: CCS, 2016

Согласно законските одредби и начелата на осигурување CCS располага со еквилизациона резерва која служи да ги покрие катастрофалните ризици. Оваа резерва ја претставува најголема ставка од капиталната позиција на CCS и изнесува повеќе од 80% од капиталот (Табела бр. 11).

Табела бр. 11: Еквилизациона резерва во однос на вкупните обврски и капиталот (евра)

	2016	%	2015	%
Средства	12.456.932.274	100,0%	11.660.485.304	100%
Обврски	1.825.163.299	14,7%	1.730.654.970	15%
Капитал	10.146.537.290	81,5%	9.487.385.363	81%
- Еквилизациона резерва	8.221.238.318	81,0%	7.650.848.576	81%

Извор: CCS, 2016

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

CCS е солвентен согласно регулативата Солвентност 2, а во случај на непредвидени настани кои ги надминуваат сценаријата на кои се заснова солвентноста, на CCS му стои на располагање државата како гарант.

CCS спаѓа во системите за осигурување од катастрофални ризици кои се базираат врз начелото на солидарност, односно не постои разграничување на премиските стапки помеѓу различни категории на ризичност. Системот е задолжителен за сите што имаат доброволно учество во осигурувањето на имот и лица. Со оглед на големиот број полиси кои се дел од осигурителната шема на CCS, се надминува проблемот со негативната селекција со оглед на тоа што претставува врзан осигурителен производ. Франшизите не се присутни кај осигурувањето на домаќинствата и со нив само делумно се редуцира моралниот ризик. CCS ги користи друштвата за осигурување за наплата на премија и администрирање на штетите, што е голема предност имајќи ја предвид големината на пазарот и населението во Шпанија. Посебна предност на системот е што опфаќа широка палета на ризици што придонесува за неговата голема значајност.

3.9. Франција

Франција е земја која е умерено изложена на ризици. И покрај што ниту еден од катастрофалните ризици не е посебно издвоен како водечки, сепак податоците за пријавените штети во периодот од 1990 до 2014 година во EM-DAT покажуваат дека најголемите штети во земјата се последица на поплави, луњи и екстремни температури¹⁷.

Системот за осигурување од катастрофални ризици беше создаден со законско решение во 1982 година како резултат на несоодветната покриеност на елементарните непогоди со осигурување кое дотогаш беше со многу ниска пенетрација. Системот е заснован на начелото на солидарност кое произлегува од став 12 од преамбулата на Уставот од 27 октомври 1946 година, во која се вели: *„Нацијата декларира дека сите француски државјани ќе бидат еднакви и обединети во солидарност кога ќе се соочат со штета што произлегува од природни катастрофи“* (CCR, 2015).

Законодавецот во создавањето на системот ги имаше предвид следниве приоритети:

- да обезбеди широко распространето, ефикасно осигурително покритие (приватни лица, деловни субјекти и локални власти) за сите опасности по пристапни цени;

¹⁷ <http://www.preventionweb.net/countries/fra/data/>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

- успешно да ја комбинира солидарноста и одговорноста со вклучување на алатки за превенција во системот;
- да се оптимизира ефикасноста со комбинирање на вештини од јавниот и од приватниот сектор; и
- да гарантира солвентност и одржливост.

Системот е поставен како задолжителен додаток на премии кај осигурувањата на имот и одговорност. На крајот на 2016 година во системот постојат 2 стапки (CCR, 2017), и тоа

- 12% од премијата на основната полиса за осигурување што ги опфаќа имотот, освен моторните возила,
- 6% од премиите за осигурување од пожар и кражба (или, ако ова не се случи, 0,50% од премијата за осигурување на имот) за копнени моторни возила.

Начинот на којшто е поставен го истакнува принципот на солидарност во осигурувањето од катастрофални ризици, затоа што не се води сметка за нивото на изложеност на ризик. Системот предвидува и државно поддржано реосигурување кое на друштвата за осигурување им е овозможено преку Caisse centrale de réassurance (CCR), но CCR нема монопол врз реосигурувањето од природни катастрофи. Друштвата за осигурување врз основа на својот капацитет за преземање ризици одлучуваат колкав дел од ризикот ќе задржат кај себе, а делот што ќе го префрлат во реосигурување можат да го префрлат во CCR или во друштво за реосигурување по сопствен избор.

Во системот посебно внимание е посветено на франшизите како механизам за намалување на моралниот ризик. Франшизата не може да се откупи и е дефинирана различно за резиденцијални и деловни објекти (Табела бр. 12).

Табела бр. 12: Франшиза за резиденцијални и деловни објекти

Имот кој не е наменет за деловни цели	директна штета	380 евра	слегнување на земјиште	1.520 евра
Имот наменет за деловни цели	директна штета	10% минимум 1.140 евра	слегнување на земјиште	3.050 евра
	прекин на деловна активност	3 работни дена минимум 1.140 евра		

Извор: CCR, 2016

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Дополнително се воведува динамична компонента во пресметката на франшизата врз основа на интензитетот на катастрофалниот настан кој може да има 5 нивоа на интензитет (Табела бр. 13)

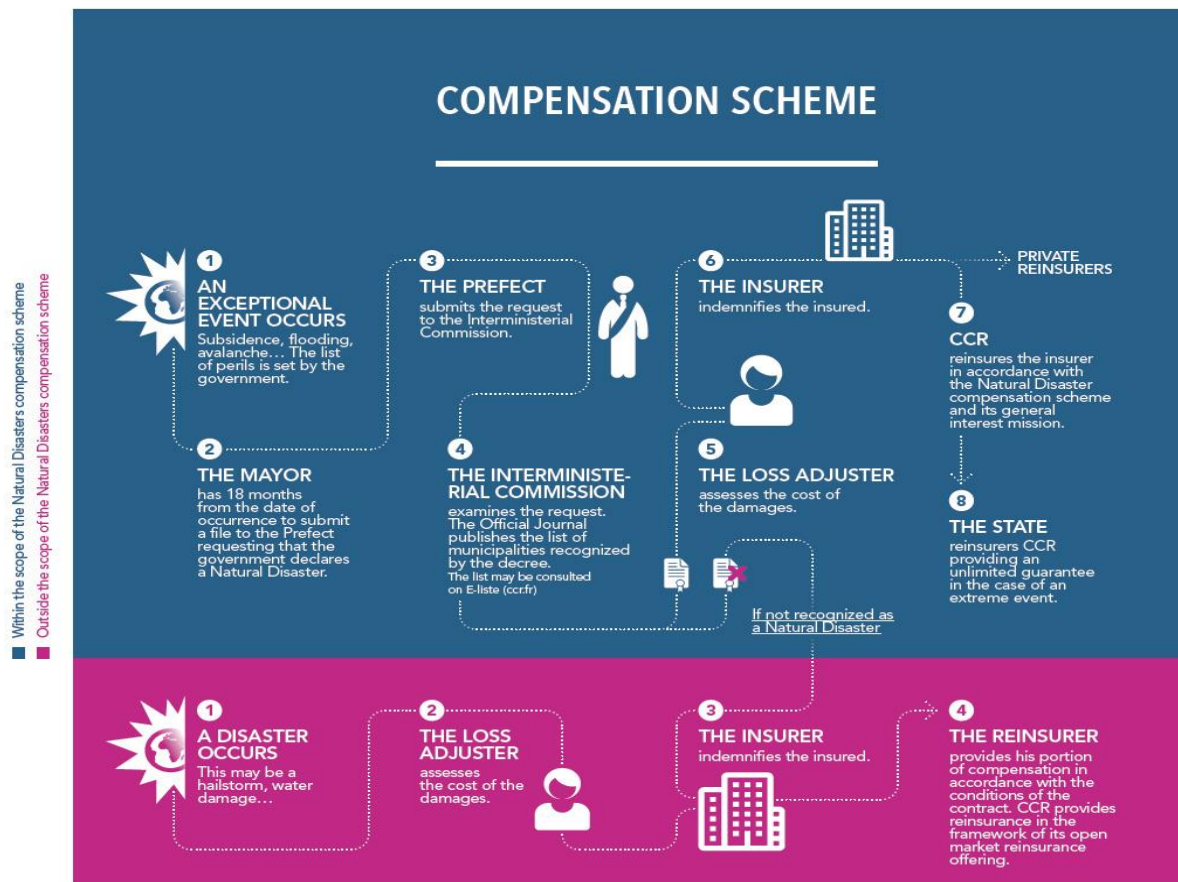
Табела бр. 13: Динамична компонента во пресметката на франшизата

1-2 ниво на катастрофален настан	Основна франшиза
3 ниво на катастрофален настан	Основна франшиза x 2
4 ниво на катастрофален настан	Основна франшиза x 3
5 ниво на катастрофален настан	Основна франшиза x 4

Извор: CCR, 2016

Системот функционира во две насоки во зависност од тоа дали владата ќе објави дека има катастрофална несреќа во Службен весник, што е шематски прикажано на Графикон бр. 16.

Графикон бр. 16: Шематски приказ на компензационата постапка

Извор: CCR, 2016

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Системот за осигурување од катастрофални ризици ги препознава следниве катастрофални ризици:

- поплави (поплави при излевање, прелевање, зголемување на нивото на водата, бранење предизвикано од природен феномен);
- одрони;
- земјотреси;
- лизгање на земјиштето (вклучувајќи слегнување);
- слегнување на земјиштето предизвикано од подземни води и рудници,
- цунами;
- лавини; и
- циклонски ветрови (поголем од просек од 145 км/час повеќе од 10 минути или навеси од 215 км / час).

Дел од ризиците кои можат да бидат осигурени се надвор од покретието на системот на осигурување од катастрофални ризици, како што се

- бури (освен циклонски ветрови со висока амплитуда);
- град;
- снег; и
- мраз.

CCR во 2016 година оствари БПП од 1,31 милијарди евра, а по основ на оштетни побарувања исплати 1,1 милијарди евра и ја заврши деловната година со коефициент на штети од 74,3%. Средствата со кои управуваше друштвото достигнаа 9,94 милијарди евра што придонесе комбинираниот коефициент на штети да биде 89,9% (CCR, 2017).

Со оглед дека во системот на катастрофални ризици не е предвидено покретие за осигурување на ризикот од тероризам, а побудени од терористичкиот напад на Њујорк на 11.9.2001 година, во 2002 година беше создадено решение за справување и со овој ризик со формирањето на осигурителниот пул GAREAT. Овој пул опфаќа големи индустриски ризици, генерално со вредност поголема од 6 милиони евра, во замена за ограничен придонес (12% во просек за големи ризици) на премии за имот. Се проценува дека 43.000 ризици се покриени од страна на пулот, кои имаат придобивка од агрегирањето на сите овие во најголем број некорелирани ризици. Солвентноста на пулот се гарантира преку избор на разновидни реосигурителни покретија со висок

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

рејтинг, надополнето со државна гаранција која доаѓа како краен слој на програмата. ОЕЦД, 2005)

Системот на осигурување на катастрофалните ризици во Франција е најшироко поставениот систем кој се заснова врз начелото на солидарност, со дефинирани единствени премиски стапки без разграничување по категории на ризичност. Системот е задолжителен за сите што имаат осигурување на имот и одговорност и на тој начин осигурувањето на катастрофалните ризици како врзан производ го нема проблемот на негативната селекција. За покренување на системот на обесштетување претходи одредена бирократска постапка (комисии, донесување и објавување одлука за катастрофа), но на тоа повеќе се гледа како на контролен процесен механизам, отколку како сопирачка во функционирањето на системот. Франшизите се прецизно дефинирани и при поголеми катастрофални ризици се зголемуваат со што успешно се влијае врз намалување на моралниот ризик кај домаќинствата.

CCR ги користи друштвата за осигурување за наплата на премија и администрирање на штетите што е голема предност имајќи ја предвид големината на пазарот и населението во Франција. Посебна предност на системот е што опфаќа широка палета на ризици, што придонесува за неговата голема значајност.

3.10. Други големи пазари без развиено осигурување од катастрофални ризици

Во Кина, осигурувањето на катастрофални ризици функционира на чисто комерцијална основа и е насочено кон корпоративни клиенти, но стапката на пенетрација на осигурување е ниска. Осигурувањето на домовите во руралните средини, кое има за цел да обезбеди покривање на катастрофални ризици, е интегрирано во регионален производ, со премии поддржани од локалните финансиски субвенции. Постои значителна варијација во покривањето на руралното домување во регионите. Регулаторните агенции во Кина ги поттикнуваат друштвата за осигурување проактивно да развиваат иновативни производи, да го зголемат квалитетот на осигурителните услуги и да ги задоволат потребите на индивидуалните и корпоративните клиенти за покривање на катастрофи. На долг рок, владата планира да обезбеди поголема поддршка за финансирање на ризик од катастрофи (ОЕЦД, 2015).

Во Русија, осигурувањето од природни непогоди опфаќа мал дел од нивото на вкупните премии за осигурување. Со осигурувањето од катастрофи со ниска стапка на пенетрација доминира владиното финансирање од пост-катастрофа. На пример, само

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

15% од куќите уништени од пожари во 2010 година беа осигурени. Додека воведувањето на шеми за задолжително осигурување за екстремни настани е разгледано, досега не е постигнат консензус и постојат отворени правни и уставни прашања (ОЕЦД, 2015).

4. Заклучни согледувања

И покрај тоа што постојат уште многу земји кои можат да бидат земени предвид во анализата на споредбените карактеристики во развојот на пазарите за осигурување од катастрофални ризици, сепак од направената споредбена анализа помеѓу земјите кои се предмет на обработка во оваа глава можеме да ги извлечеме најважните карактеристики за развојот на пазарите на осигурување на катастрофалните ризици и улогата на јавно приватното партнерство во овој дел.

Земјите кои го оставиле развојот на пазарите за осигурување од катастрофални ризици на пазарните механизми, и каде што има одреден успех во развојот на пазарите на осигурување на катастрофалните ризици, се речиси без исклучок високо развиени земји кои имаат голема традиција и високи стапки на пенетрација на осигурувањето (Британија и Австралија) во сегментот на доброволното осигурување кај домаќинствата. Главна карактеристика на овој тип пазари за осигурување од катастрофални ризици е негативната селекција, односно повеќе изложените да бидат и главните осигуреници во системот, што го отвора кругот на поскапување на премиите и со тоа уште повеќе стеснување на бројот на осигурениците од една страна, или пак неволност на друштвата за осигурување да нудат покритие за одредени ризици во одредени области. Тоа е и причина за отворање дијалог со владите за постигнување одредени договори, како што е примерот со Велика Британија каде постојано сме сведоци на одредени компромиси кај осигурителите со цел да ја одржат понудата отворена со прифатливи цени, притоа барајќи од владата да ги зголемува вложувањата во превенција од настанување ризици. Предноста за државите во оваа група е дека немаат преземено никакви потенцијални обврски поврзани со (ре)осигурувањето на катастрофалните ризици, но се многу активни во полето на превенција и во ex-post финансирањето на последиците од катастрофалните ризици. Со оглед на поставеноста на овој тип на системи, не може да се дискутира за улогата на јавно приватно партнерство од причини што улогата на државата е минимална и се јавува само како заинтересирана страна единствено при дефинирање на одредени пошироки рамки на функционирање на пазарот.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Земјите кои имаат развиен пазар на осигурување на катастрофалните ризици преку моделот на солидарност како државна стратегија (Шпанија и Франција) имаат една голема предност, а тоа е дека негативната селекција е избегната поради имплицитната задолжителна карактеристика на програмите, која е воведена преку дополнителна задолжителна премија кај доброволните осигурувања. Во овој контекст, примерот на Шпанија е попрudentен затоа што државата не се вклучува во обесштетување кај граѓаните кои немаат осигурување, односно не постои ex-post финансирање за поединечни случаи или тоа е минимално, додека во Франција овој став е условен од тоа дали ќе биде прогласена или не катастрофа преку објава во службено гласило. Дополнително, шпанскиот систем, кој е за нијанса помалку солидарен од францускиот, има поголем опфат на предметни осигурувања (имот, лица, автомобили), наспроти францускиот кој има помал опфат (имот и одговорност). И двата система се успешни, работат со коефициент на штети кој овозможува постојана акумулација, но успешноста мора да се гледа во поширок контекст, а тоа е дека станува збор за големи (по број на население) и развиени (по густина и пенетрација на осигурување) пазари, а притоа се карактеризираат дека нема некој доминантен катастрофален ризик иако тоа повеќе важи за Шпанија, додека во Франција поплавите се позначителен ризик

Случајот на САД, особено во делот на системот за осигурување од поплави, е најчесто критикуван систем за осигурување од катастрофални ризици поради несоодветни премиски стапки кои постојано генерираат долгови. Иако системот не е поставен на солидарна основа, сепак последиците од несоодветната поставеност на крајот паѓаат на товар на сите федерални даночни обврзници.

Поновата генерација на системи нуди различни решенија. Регионалниот пул на Карипските Острови не може да се гледа како на типичен пазар на осигурување на катастрофалните ризици со оглед дека претставува механизам за управување со јавните финансии со цел амортизирање на ex-post финансирањето. Својата функција ја извршува добро, но не претставува решение на индивидуално ниво (на ниво на домаќинства), иако како параметски поставен систем го носи товарот на базичниот ризик кој не е за занемарување.

Од новата генерација на системи за осигурување на катастрофалните ризици, посебно внимание заслужуваат системите во Турција и Романија. И двата се слично поставени како задолжителни независни осигурувања, со тоа што турскиот модел предничи во своите карактеристики. И двата го надминуваат проблемот со негативната

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

селекција преку задолжителната компонента, но во однос на субвенционирање помеѓу различната изложеност на ризици предничи турскиот модел затоа што стапките на премија се одредени согласно ризичноста. Дополнително, како пресвртна точка кај турскиот модел е успешниот механизам за спроведување на задолжителната компонента, воведен во 2012 година кога задолжителното осигурување е врзано со користењето на комуналните услуги (струја и вода) кои придонесоа стапката за пенетрација од 20% во 2012 година да се искачи на 43% во 2016 година

V ГЛАВА - АЛТЕРНАТИВНИ КАНАЛИ НА ТРАНСФЕР НА КАТАСТРОФАЛНИТЕ РИЗИЦИ

Алтернативниот трансфер на ризици е современ пристап на трансфер на ризици каде што друштвата за осигурување и реосигурување го префрлаат ризикот на пазарите на капитал, преку создавање на нови инструменти. На тој начин, друштвата промовираат инструмент за заштита на осигурениците, а истовремено креираат и можности за инвеститорите.

Фокусот на ова поглавје на докторската дисертација ќе биде насочен кон идентификување на инструменти на пазарот на капитал кои можат да имаат најраспространета примена, но исто така и на алтернативите кои се јавуваат во однос на стандардните осигурителни производи со појавата на параметарски условени осигурителни производи чие активирање и порамнување зависи од настанување на некој параметар. За таа цел во рамките на оваа глава ќе биде даден осврт на типовите осигурителни производ кои постојат на пазарот на осигурување.

1. Типови на осигурителни производи

1.1. Стандардно (традиционално) осигурување

Стандардните или традиционални осигурителни производи претставуваат ветување дека друштвото за осигурување финансиски ќе го обесштети осигуреникот за претрпената штета врз основа на дефинираните ризици кои можат да ја предизвикаат. Штетата треба да биде реална, а финансиската импликација треба да биде утврдена врз основа на процена што ќе ја спроведе проценител на друштвото за осигурување. Врз основа на извршената процена, друштвото за осигурување му исплаќа на осигуреникот надомест за штетата која не може да биде поголема од сумата на осигурување назначена во полисата. Процената може да биде комплексен процес и во некои типови на осигурување, како што е незгодата, или утврдувањето на нематеријална штета во сообраќајните незгоди, се утврдува врз основа на дефинирани методологии за процена, но може да претставува голема неизвесност како за осигуреникот, поврзано со неговите очекувања за износот, така и за друштвото за осигурување, во делот на одредувањето на

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

реалната резервација по овој тип на осигурување. Процената на оштетното побарување може да предизвика значително поместување на исплатата на надоместокот за штетата, особено кај катастрофалните настани, а исто така процената предизвикува трошоци.

За разлика овој тип на осигурителни производи, како резултат на иновациите во областа на осигурувањето кон крајот на 1990-тите и во текот на 2000-тите почнаа да се развиваат нов тип на осигурителни производи условени од одреден параметар.

1.2. Параметарско осигурување

Параметарскиот осигурителен производ може да се дефинира како договор за осигурување каде што обесштетувањето на осигуреникот зависи од одреден метеоролошки или геолошки индикатор. Тоа може да биде силата на земјотресот изразена во некоја мерна скала (моментна магнитуда или Рихтер), брзината на ветерот дефинирана во километри на час и слични индикатори, или пак врз основа на индекс кој може да биде пресметан врз основа на еден или повеќе индикатори, како, на пример, просечна температура или врнежи на дожд во одреден временски период (Ибара, 2009).

Кај параметарските осигурувања друштвата за осигурување исплаќаат однапред договорена сума на осигурување доколку се исполнат дефинираните услови, кои се засноваат на надминување на вредноста на еден или повеќе однапред дефинирани индикатори (односно предизвикувачи – triggers), а не врз основа на вистински претрпената штета. Главен предуслов за непречено функционирање на ова осигурување е параметрите или индексите кои се користат да бидат разбирливи, недвосмислени и да бидат неутрални, односно нивната објава или пресметка да биде кај друга институција, надвор од релацијата помеѓу осигурителот и осигуреникот, како што најчесто се метеоролошките или сеизмолошките уреди, државните статистички уреди, берзи или други институции одговорни за пресметката на индексите.

Најголемата предност на параметарските осигурувања е брзината во процесирањето на оштетното побарување. Штом условот дефиниран преку параметарот е исполнет, друштвото за осигурување може веднаш да ја исплати сумата на осигурување, без да спроведува процена и проверка на условите за постоење на различни видови на подлимити, со што осигуреникот добива сигурност во управувањето со својата ликвидност. Очекувањето за брзо порамнување и добивањето на надоместокот по штетниот настан често беше одлучувачки фактор за купување на параметарско

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

покритие (Свис Ре, 2017а), и тоа се смета за клучна предност во споредба со традиционалните осигурителни производи.

Главниот недостаток на параметарските осигурувања е постоењето на базичен ризик. Овој ризик укажува дека може да постои разлика помеѓу штетите кои се добиени врз основа на параметарот, односно индексот и штетите кои реално ги претрпел осигуреникот (Лејн, 2012). Како последица на овој ризик, осигуреникот може да претрпи штета, а притоа да не се активира предизвикувачот и согласно тоа да не уследи некаква исплата по основ на параметарското осигурување. Многу често базичниот ризик се врзува исклучиво со параметарските осигурувања, но тој е присутен и кај традиционалните осигурувања (Свис Ре, 2017а) кои можат да имаат елемент на нецелосно обесштетување на штетите. Традиционалните полиси често вклучуваат значителни франшизи, кои се прифатен механизам кај традиционалното осигурување за управување со моралниот ризик, но и со трошоците за процена за „мали“ износи за друштвото за осигурување. Сепак, тие исто така можат да го остават осигуреникот со одреден износ на задржан ризик.

Параметарското осигурување претставува голем придонес во осигурувањето на катастрофалните ризици предизвикани од природни непогоди, затоа што параметрите се најчесто врзани за природни метеоролошки или геолошки параметри, или индекси изведени од нив согласно со ризичниот профил на осигуреникот.

Параметарското осигурување може да биде понудено и како финансиски деривативен инструмент наместо како договор за осигурување. Покрај другите мотиви за ова решение најчесто е повод Законот за облигационите односи или друга регулатива која го дефинира осигурувањето. Имено, во стандардната регулатива за осигурувањето најчесто се дефинира дека мора да постои реален штетен настан и процедура на проценување на штетата, додека кај параметарското осигурување може да се јави разлика помеѓу реалната штета и онаа што би била резултат на параметарските механизми. Оваа разлика може да биде особено значајна и се манифестира на начин при претрпена штета да не дојде до обесштетување или да следува обесштетување врз основа на параметрите, а да не е дојдено до претрпена штета. Споредбата меѓу најзначајните карактеристики на традиционалното и параметарското осигурување е дадена во Табела бр. 14.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 14: Споредба меѓу традиционалното и параметарското осигурување

	Традиционално осигурување	Параметарско осигурување
Предизвикувач	Претрпена реална штета	Настан кој го надминува дефинираниот параметар
Надомест	Надомест за настанатата штета	Однапред договорена структура на исплата
Базичен ризик	Услови на осигурување, франшизи и исклучоци	Корелацијата меѓу параметарот со изложената на осигурениот настан
Процес на обесштетување	Комплексен, субјективен. Заснован на извештај за процена. Може да го успори процесот	Транспарентен. Брз процес на обесштетување
Траење на договорот	Обично годишно, поретко подолги рокови	Годишно или повеќе годишно, но до 5 години
Структура	Стандарден производ и договор, можни се мали прилагодувања	Прилагоден производ со висока флексибилност (еден или повеќе предизвикувачи)
Форма	Договор за осигурување	Договор за осигурување или финансиски деривативен инструмент

Извор: Свис Ре, 2017а

Досегашните искуства со параметарското осигурување, било да е користено како индивидуално или од страна на државите, сугерираат дека недоволното разбирање на ограничувањата на овие производи предизвикува осигурениците да бидат незадоволни, и да се жалат дека и покрај претрпената штета не добиле надомест за штетата од причини што не биле исполнети условите согласно дефинираните параметри. Овој ризик може да се ублажи со воведување на „помеки“, односно пофлексибилни предизвикувачи кои ќе дозволат мали исплати за помалку катастрофални настани (Куминс и Махул, 2009).

Параметарското осигурување добива сè поголемо значење и примена, како индивидуален производ или производ на ниво на држава. Пример за користење од страна на државите е здружениот пул на карипските држави CCRIF (обработен во глава IV), а како индивидуален производ сè повеќе наоѓа примена во земјоделското осигурување, каде што поради природата на производниот процес може да се искористат предности од користењето на метеоролошки параметри или индекси кои се добиваат од земјоделската статистика, како што се индексите засновани на приносите на одредена земјоделска култура (пченица, пченка, грозје и сл.) или индекс на смртност кај добитокот.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Исто така, параметарското осигурување има големо значење за развојот на инструментите на пазарот за капитал за трансфер на осигурителниот ризик и истото е детално разработено во оваа глава.

1.2.1. Земјоделско параметарско осигурување

Во истражување на Светската банка (2007) се опишани трите најпознати видови на параметарско земјоделско осигурување засновани на индекс:

1) Осигурувањето врз основа на приносот од област (*Area yield-based insurance*) е осигурување во кое надоместот се заснова на остварениот просечен принос на одредена површина, како што е општина или некој географски определен регион. Притоа, осигурениот принос се утврдува како процент од просечниот принос за областа. Обештетувањето се плаќа ако остварениот принос за областа е помал од осигурениот принос, без оглед на вистинскиот принос остварен во земјоделското стопанство на осигуреникот. Овој тип на осигурување претпоставува постоење на историски податоци за приносот.

2) Осигурувањето на смртност кај добитокот (*Index-based livestock mortality insurance*) врши исплати за надомест кога индексот на смртност на добитокот во дадена географска област, го надминува претходно утврдениот предизвикувач.

3) Осигурувањето базирано на временски услови е осигурување во кое надоместот се заснова на реализација на специфичен временски параметар кој се мери во однапред определен временски период на одредена метеоролошка станица. Осигурувањето може да се структурира за да се заштити од реализациите кога индексите се или превисоки или прениски што предизвикува штети на културите. На пример, осигурувањето може да се структурира за да се заштити од премногу или премалку паднат дожд. Обештетувањето се плаќа секогаш кога реализираната вредност на индексот го надминува претходно утврдениот праг (кога се заштитува од премногу дождови) или кога индексот е помал од прагот (кога се заштитува од премалку врнежи од дожд). Обештетувањето се пресметува врз основа на однапред договорена сума, осигурено по одредена единица кај индексот.

Со оглед дека параметарските осигурителни производи сè уште се новина во осигурителната индустрија, со оглед дека нивните почетоци се во доцните 1990-ти, аналитичарите (Светска банка, 2011) сметаат дека тие можат да бидат корисни, но упатуваат дека првично мора да се води сметка за следниве фактори:

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

1) Ризиците во земјоделството се особено изразени и пред да се премине на осигурување мора да се употребат сите техники за намалување на ризиците, како што се бројни традиционални активности (употреба на квалитетни семиња, вакцинирање, системи на иригација) со цел изложеноста на ризиците да се минимизира.

2) Претходните подготовки се многу важни, особено околу обезбедувањето на кредибилни податоци за да можат правилно да се постават параметрите и да се одредат премиските стапки. Уште поважно е да се изгради доверба кон изворите на податоците затоа што тие се основот за предизвикувачите на параметарското осигурување.

3) Разбирањето на параметарските производи е комплексно за осигурениците и потребни се многу средства и механизми за да се пренесе разбирањето на овој концепт до крајните корисници.

4) Базичниот ризик носи големи репутациски проблеми и тоа е една од главните причини за комерцијалниот неуспех кај овој тип на осигурување.

5) Формирањето на параметрите или индексите претставува голем технички и инфраструктурен предизвик. Со оглед дека параметрите се најчесто метеоролошки варијабли, потребно е да постои квалитетна инфраструктура во која ќе имаат доверба и осигурителите и осигурениците, и

6) Многу често постои недоволно развиена регулатива за примена на параметарските осигурувања речиси во сите земји, почнувајќи од регулирањето на самиот концепт, па до спроведувањето на супервизија врз осигурителите.

И покрај сите овие предизвици параметарското осигурување во земјоделството полека но сигурно се развива, иако повеќе како дел од платформите на меѓународните финансиски институции за надминување на проблемите со пристапот до осигурување во земјите во развој, каде земјоделското производство претставува значаен дел од БДП и ангажираноста на населението.

Една од покрупните иницијативи на светско ниво во овој домен е формирањето на Глобалната платформа за индексно осигурување (ГПИО)¹⁸ во 2009 година чија цел е да обезбеди пристап до финансирање на ранливите категории; да ја зајакне финансиската отпорност на сиромашните против влијанието на климатските промени и природните катастрофи и да го одржи производството на храна за потребите на локалните заедници и поголемите пазари. ГПИО е формиран е како мултидонаторски фонд кој го финансира

¹⁸ Global Index Insurance Facility (GIIF) <https://www.indexinsuranceforum.org/overview>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Секретаријатот на Спогодбата од Котону¹⁹, Јапонија, Холандија и Германија, а е раководен од Светската банка (Одделот - Глобална пракса за финансии и пазари). ГПИО работи за поддршка на развојот и растот на локални пазари за индексирано осигурување од катастрофи во земјите во развој, првенствено во Суб-Сахарска Африка, Латинска Америка и Карибите и Азија, како инструмент за обезбедување пристап до финансиски услуги за земјоделците. Партнерските институции преку кои функционира платформата до сега склучија повеќе од 1,8 милиони договори, кои опфаќаат над 7 милиони лица, со суми на осигурување до 178 милиони долари.

Во Република Македонија е започнат пилот-проект за параметарско осигурување во земјоделството како составен дел на проектот Европа Ре. Деталите за овој проект се дадени во главата VI од докторската дисертација посветена на осигурувањето на катастрофални ризици во Република Македонија.

2. Типови на трансфер на осигурување

Осигурувањето секогаш вклучува пренос на ризик, кој според Рејда (2011) подразбира трансфер на ризикот од осигуреникот на осигурителот, кој обично е во посилна финансиска состојба да ја плати штетата од осигуреникот. Така, друштвата за осигурување можат подобро да управуваат со ризици од индивидуалните осигуреници поради примената на начелата за осигурување (агрегирање на ризиците и примена на законот за големи броеви).

Сепак, друштвата за осигурување се соочуваат со ограничувања, кои произлегуваат пред сè од сопствено утврдениот лимит за задржување на ризиците, како и од ограничувања и правилата наметнати од регулаторите. Дополнително на овој процес влијае преземањето во осигурување на катастрофални ризици. Коваријантната природа на катастрофални ризици во портфолиото на друштвата за осигурување ја зголемува веројатноста дека вистинските штети ќе отстапуваат од очекуваните (ОЕЦД, 2005).

Со цел да се заштитат од овие отстапувања друштвата за осигурување, покрај формирањето на резерви, може да го зголемат својот сопственички или должнички

¹⁹ Спогодбата од Котону, потпишана во 2000 година, е најсеопфатниот договор за партнерство помеѓу ЕУ и земјите во развој. Таа обезбедува рамка за соработка во развојот и трговијата, како и политичката димензија. Неговата крајна цел е да се елиминира сиромаштијата во земјите од Африка, Карибите и Пацификот.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

капитал, и/или да применуваат механизми за пренесување на ризиците на други носители на ризици.

2.1. Традиционално реосигурување

Откако ќе донесат одлука за оптимално ниво на задржување и пренос на ризик, друштвата за осигурување треба да одлучат кој метод на пренос на ризик или комбинација од нив ќе се користат со цел понатаму да се придонесе за оптимизација на вкупните трошоци за управување со ризик за осигурување. Во овој поглед механизмот за пренесување на ризикот, кој го користат друштвата за осигурување со векови, е реосигурување (САД, 2014).

Поимот и концептот на реосигурување е разработен во англиските и европските закони од 15, 16 и 17 век. Модерната глобална реосигурителна индустрија се разви во текот на 18 и 19 век. Келн Ре е основан во Германија како прва професионална друштво за реосигурување во 1842. Во следните децении, во Европа се основани повеќе реосигурители кои функционираат до денешно време, вклучувајќи ги тука Свис Ре во 1863 и Минхен Ре во 1880 година.

Сепак, поради многу фактори, меѓу кои најзначаен е недостигот на капацитет на глобалната осигурителна и реосигурителна индустрија, почнаа да се бараат алтернативи за трансфер на осигурителните ризици. Логичниот пристап за пронаоѓање на дополнителен капацитет за пренос на ризик се состоеше во барање можности за искористување на големи количини на капитал кои се достапни на пазарите на капитал. Како резултат на иновациите во пренесувањето на ризикот од осигурување, друштвата за осигурување сега можат да ја диверзифицираат својата изложеност, да ја намалат цената на капиталот и да го прошират својот капацитет преку пренесување на осигурителни ризици не само на реосигурителите, туку и на инвеститорите на пазарите на капитал.

Според Сибинди (2015), главните карактеристики на алтернативи за трансфер на осигурителните ризици кои се појавуваат можат да се сумираат на следниов начин:

- Нудат решенија за специфични проблеми
- Покриваат повеќе години,
- Распоредување на ризикот низ времето и во рамки на инвестициското портфолио овозможува да се осигура она што традиционално не можело да се осигура,

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

- Преземањето на ризикот во крајна линија е надвор од осигурителниот сектор.

Истражувањето на Његомир и Максимовиќ (2009) покажува дека, иако сè уште скромни во однос на традиционалното реосигурување, хартиите од вредност поврзани со осигурување, познати уште како обврзници за катастрофи (Catastrophe bonds или CAT bonds), имаат сè поголема примена и можат да се сметаат како една од главните алтернативни решенија за трансфер на ризици.

2.2. Хартии од вредност поврзани со осигурувањето (ХВПО)

Хартиите од вредност поврзани со осигурувањето (ХВПО) се иновативни финансиски инструмент коишто овозможуваат ризикот од осигурувањето да се пренесе на пазарите на капитал. Целта на издавањето на ХВПО е да се прибираат средства коишто (ре)осигурителите можат да ги искористат за плаќање на надомест за штети предизвикани од катастрофи и други настани коишто предизвикуваат штети (Куминс, 2012). Трансферот на ризик на пазарот на капитал се смета како алтернативна техника за намалување на ризикот во однос на традиционалното реосигурување.

Развојот на ХВПО е разработен од страна на различни автори (Куминс, 2012, Бурио и МакМин, 2009). Потеклото на овој финансиски инструмент е поврзано со ураганот Ендрју во 1992 година и во својата еволуцијата поминал низ различни фази на развој (напредок, пад, различни структури на инструментот, тргување на берза и на пазарите преку шалтери со различна транспарентност). Лејн (2012) смета дека недостасува сеопфатна теоретска рамка поврзана со издавањето на ХВПО и дека од тие причини тие спаѓаат во сегментот на „нецелосни пазари“.

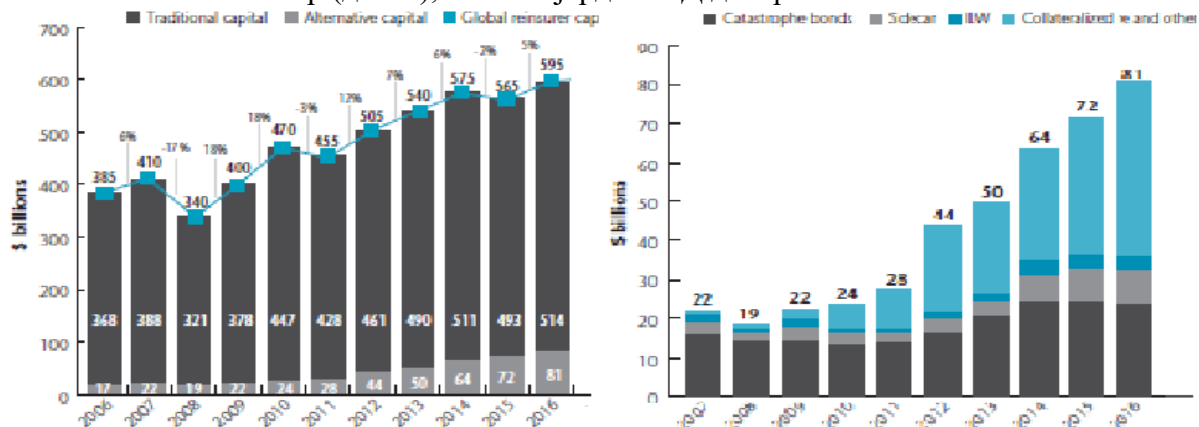
Воведувањето на хартии од вредност поврзани со осигурувањето беше во голема мера поттикнато од потребата за покривање на големите катастрофални ризици, во услови на недоволен капацитет на реосигурувањето за да одговори на побарувачката за покриеност. Како конкурент на традиционалното реосигурување, хартиите од вредност поврзани со осигурувањето, исто така, би придонеле како ефикасен механизам за намалување на нестабилноста на стапките за премија во осигурувањето од катастрофи и нивно задржување во тесен распон.

Употребата на ХВПО значително порасна во последниве години и сега претставува веќе етаблиран дел од глобалниот пазар на реосигурување. Иако ХВПО се само дел од

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

алтернативниот пазар на реосигурување (13,6 % од глобалниот пазар на реосигурување), можеме да забележиме дека кај нив постои тренд на пораст (Графикон бр. 17).

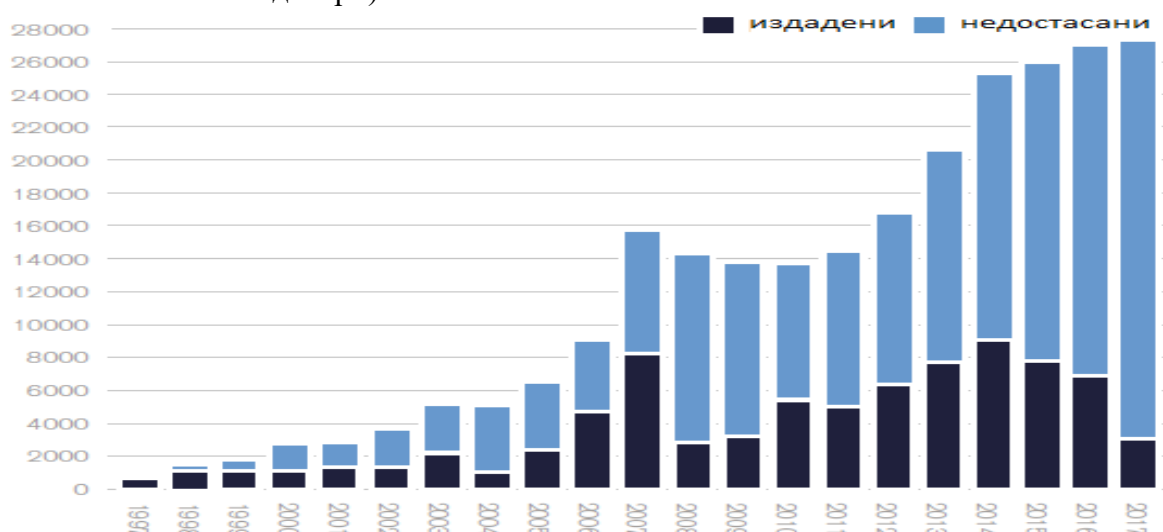
Графикон бр. 17: Глобален пазар на реосигурување (лево) и Развој на алтернативен пазар (десно), во милијарди САД долари

Извор: Годишен извештај на AON за ХВПО, Алтернативни пазари кои постигнуваат раст преку иновации, 2016

Со дополнителните 2,13 милијарди долари од новиот ризичен капитал што го вложија инвеститорите на пазарот на ХВПО во 2016 година, тој достигна импресивни 26,82 милијарди долари, што претставува нов рекорд (Артемис, 2017). Од крајот на четвртиот квартал на 2015 година до 31 декември 2016 година, пазарот забележа раст од околу 917 милиони долари, при што нивното издавање во текот на годината остана на високо ниво (Графикон бр. 18).

Графикон бр. 18: Издадени и недостасани ХВПО на катастрофи (милиони САД долари)

Извор: Артемис, 2017 (http://www.artemis.bm/deal_directory/)

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Друга значајна констатација е дека во 2016 година имаше 20 трансакции, најмал број на договори склучени на пазарот од 2009 година, но големината на просечните зделки беше втора по големина во историјата (помала е само од онаа од 2014 година) со просечна големина на трансакција во 2016 година од околу 300 милиони американски долари, што е речиси 20 % поголема од големината на просечните зделки во 2015 година.

ХВПО користат разни предизвикувачи за активирање со цел една природна катастрофа да се квалификува за покривање. Предизвикувачите можат да бидат на основа на обештетување или се засновани на различни параметарски основи, како што се индустриски индекс, чисто параметарски, параметарски индекси и моделирана штета (Свис Ре, 2011). Овие пет видови на предизвикувачи за активирање истовремено предизвикува различен базичен ризик за спонзорите и нудат различна транспарентност за инвеститорите. (Графикон бр. 19).

Графикон бр. 19: Базичен ризик и транспарентност на инвеститорите наспроти предизвикувачите за активирање

Извор: *Свис Ре, 2011*

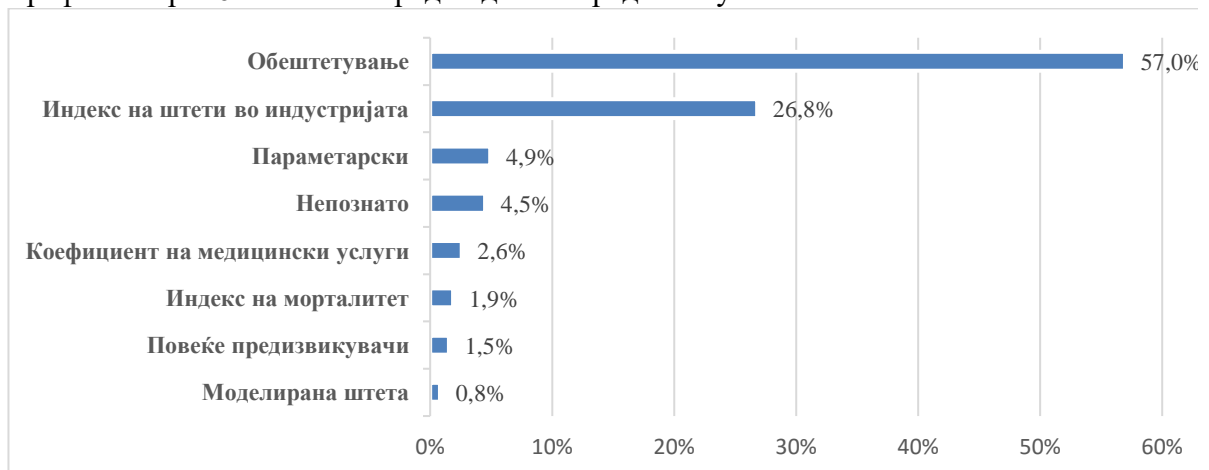
И покрај тоа што голем дел од логиката за користење на ХВПО за катастрофи е да се искористи предноста од параметарските и индексните предизвикувачи, со цел да се искористи механизмот за побрза исплата на оштетните побарувања, сепак сè уште доминантниот дел од 58 % од вкупно емитуваните и активни ХВПО за катастрофи за предизвикувач ја користи реално претрпената штета. На Графикон бр. 20 е даден приказ на издадените ХВПО на крајот на 2016 година според видот на предизвикувачи.

Една од главните мотиви за оваа состојба се должи на поврзаноста помеѓу основниот осигурителен производ и договорот за трансфер на ризик. Со цел да се

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

избегне базичниот ризик потребно е осигурителниот производ и договорот за трансфер на ризик да содржат идентичен механизам за обештетување. Покрај деловните мотиви за помала изложеност на базичен ризик, исто така за оваа врска придонесува и регулативата за реосигурувањето која не дозволува намалување на изложеноста на друштвата за осигурување со договори за трансфер за ризик кој содржи материјален базичен ризик, со што друштвата за осигурување се изложени на зголемени капитални барања.

Графикон бр. 20: ХВПО според видот на предизвикувачи

Извор: *Artemis, 2017* (http://www.artemis.bm/deal_directory/)

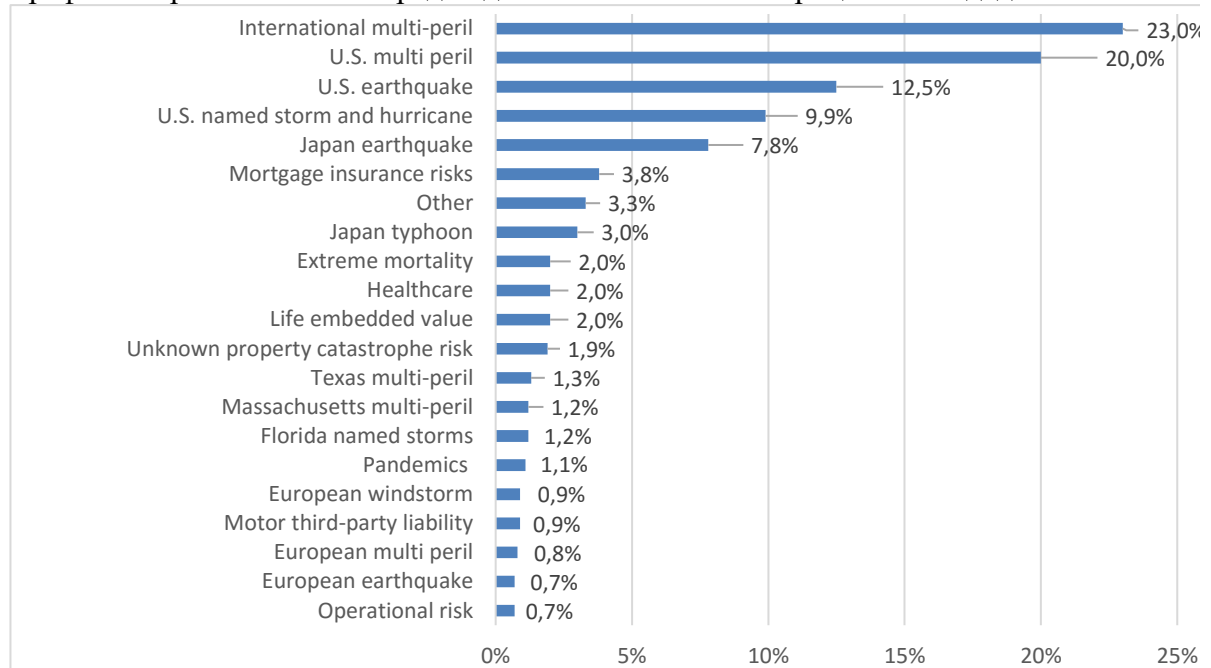
ХВПО покриваат широк спектар на видови опасности на разни географски локации, со доминантно учество на меѓународната мулти-опасност, мулти-опасност во САД, земјотрес во САД, и бури и ураган во САД. Поделбата на ХВПО според видот на опасност како процент на издадениот износ на ХВПО е претставена на Графикон бр. 21.

И покрај притисоците на пазарот за осигурување и реосигурување, очигледно е дека ХВПО сепак остануваат атрактивни за инвеститорите, како што се гледа од неговиот постојан раст и покрај намалените приноси и растечката конкуренција. Универзитетот во Ст. Гален во Швајцарија проценува дека пазарот на ХВПО би можел да порасне до 87 милијарди долари до 2019 година (ВБ, 2016).

Бермудските Острови остануваат водечката јурисдикција за издавање на ХВПО со издадени 71,1 % (19,2 од 26,9 милијарди САД долари) од вкупно издадените ХВПО на крајот на четвртиот квартал на 2016 година. Од 2010 година, во оваа земја се регистрирани 174 Друштва со посебна намена - ДПН (Special Purpose Vehicles - SPVs) и истите издале 149 ХВПО.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 21: ХВПО според видот на опасност како процент на издадениот износ

Извор: *Artemis Deal Directory, 2017*

Главната идеја на оваа глава е да се анализираат актуелните регулаторни решенија во врска со издавањето на ХВПО за ризици поврзани со катастрофи и да се елаборираат главните ризици и предизвици поврзани со оваа техника за трансфер на ризикот.

2.2.1. Учесници во една трансакција со ХВПО

Со цел да утврдиме кои се границите на трансакцијата при издавањето на ХВПО, потребно е да ги идентификуваме учесниците во трансакцијата.

Директните учесници во оваа техника за намалување на ризикот се:

А) **Цедентот на ризикот и/или спонзорот на ХВПО** – обично, друштво за осигурување или реосигурување коешто сака да го отстапи ризикот на пазарот на капитал и плаќа премија на друштвото со посебна намена (ДПН);

Б) **ДПН** – Издавач на ХВПО и инвеститор на собраните пари;

В) **Доверител или Старател** – управува со средствата од инвеститорите и премијата на цедентот одвоено од средствата на ДПН со цел да останат издвоени во случај на стечај. Тоа не мора да биде посебна институција од ДПН;

Г) **Инвеститорите во ХВПО** – обично институционални инвеститори;

Д) **Договорна страна во договорот за размена (swap)** – финансиска институција со којашто ДПН влегува во договор за рамена на камати за да го конвертира

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

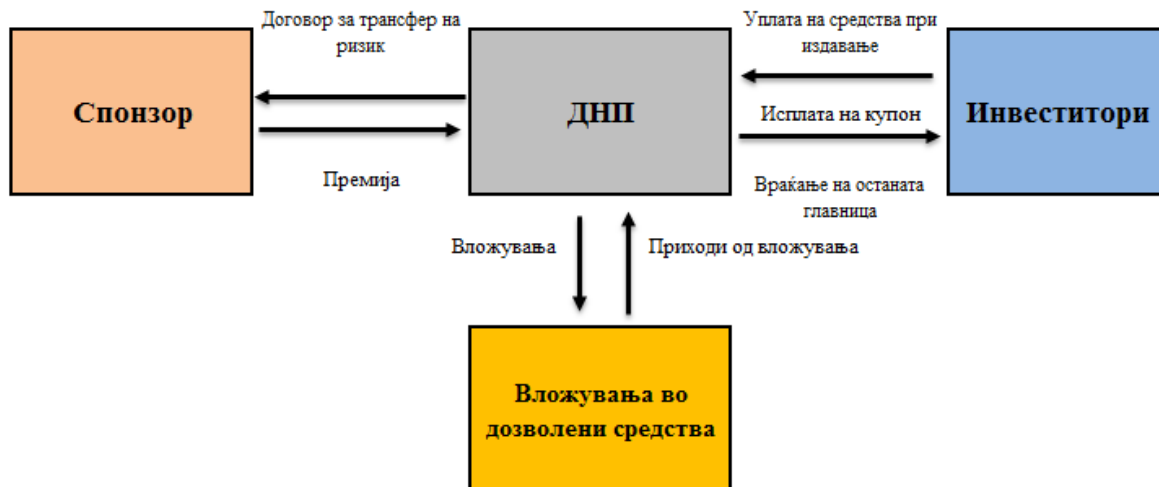
периодичниот приход од инвестиции од краткорочни вложувања во каматна стапка базирана на LIBOR или EURIBOR. Во последно време, ова станува сè помалку присутно во трансакцијата;

Г) **Компанијата** која обезбедува транспарентно и независно мерење на катастрофалниот настан, доколку се користи параметарски предизвикувач или индекс; и

Е) **Регулаторите** коишто ја дефинираат рамката во која дејствуваат сите овие учесници.

Секоја трансакција не мора да ги има сите наведени институции. Спроведувањето на договорите за размена на камати е избор за инвестициската стратегија на ДПН, а компанијата којашто обезбедува параметриски или индексни податоци е вклучена само во случај ако се користат параметарски предизвикувачи. Типичниот процес за алтернативен трансфер на ризици кога се користи ХВПО е претставен на Графикон бр. 22.

Графикон бр. 22: Алтернативен трансфер на ризици со користење на ДПН за издавање на ХВПО

Извор: *Свис Ре, 2011*

2.2.2. Мотивација за учество во алтернативната техника за трансфер на ризик преку издавање на ХВПО

Со цел да се анализира алтернативната техника за трансфер на ризик преку издавање на ХВПО, од големо значење е да се разбере мотивот за учество, како од гледна точка на спонзорот, така и од перспективата на инвеститорот.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Главните причини за учество на цедентот на ризикот, односно спонзорот, се состојат во тоа дека обезбедува повеќегодишна заштита со фиксна премија наспроти традиционалното реосигурување коешто бара годишни обновувања кои подлежат на влијанието на циклусите на пазарите за реосигурување, односно дали пазарите се „тврди“ или „меки“, терминологија која упатувана тоа дали обновата на реосигурувањето ќе биде со коригирана цена. Исто така, со оваа техника се обезбедува јасен договор, особено кај ХВПО базирани на индекс. Дополнително, се обезбедува и намален кредитен ризик при инвестирањето на средствата доколку се инвестира во безризични инструменти и кога не е вклучена трета страна (како што е договорот за размена). И, можеби најважно од сè е дека трошоците за заштита кои ги нуди оваа алтернативна техника на ризик се доста ниски. (Бен Амар и др., 2015) Иако ценовната конкурентност често се потенцира како предност, не постојат јавно достапни споредливи информација за да можеме дополнително да го аргументираме ова тврдење.

Главната причина поради којашто инвеститорите се привлечени кон ХВПО се нивните релативно високи приноси, коишто покажуваат истовремено ниска нестабилност и ниска корелација со традиционалните видови на средства во кои се вложува. Оттука, можно е да се постигнат значителни ефекти на диверзификација на портфолиото, а во исто време да се добива атрактивна премија за ризик (Свис Ре, 2011). Како и да е, присутен е тренд на намалување на распоните при тргувањето со ХВПО. Овој развој е, меѓу другите причини, предизвикан од голем прилив на нов капитал којшто бара алтернативни извори на принос во средина каде што преовладува ниска каматна стапка (Минхен РЕ, 2014а). Освен тоа, таканаречената „премија за новина“ којашто инвеститорите ја очекуваа на пазарот за вложувањето во ХВПО во почетните години постојано се намалуваше, бидејќи ХВПО стануваа сè попопуларни и учесниците на пазарот се запознаа со нивните карактеристики. Покрај тоа, секундарниот пазар, иако не е толку активен како пазарот на акции или на државни хартии од вредност, продолжува да созрева и понатаму го намалува распонот во тргувањето, што пак придонесува за обезбедувањето ликвидност (Минхен Ре, 2014б).

3. Регулаторен пристап и супервизија на ХВПО врз основа на ризик со фокус на ЕУ пристапот

Развојот на структурирани производи за осигурување во различни земји беше попречуван од (i) недостатокот на прудентни регулаторни и ефикасни даночни барања во врска со структурите на трансформаторот, додека (ii) многу финансиски регулатори

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

остануваат скептични во врска со прифаќањето на таквите производи како алтернативни механизми за трансфер на ризик на традиционалното реосигурување.

Додека регулаторниот третман на инструментите поврзани со осигурувањето варира меѓу јурисдикциите, пристапот на ЕУ Директивата Солвентност 2²⁰ направи поинаков чекор напред во воведувањето на сеопфатен модел базиран на ризик за супервизија на хартиите од вредност поврзани со осигурувањето, којшто може алтернативно да се користи за пренесување на ризиците од друштвата за осигурување или реосигурување или ризиците од осигурување од слични аранжмани.

Со оглед дека во нашата земја транспонирањето на ЕУ Директивата Солвентност 2 е поставено во агендата на Националната програма за усвојување на правото на Европската Унија (НПАА) и со оглед дека се преземени активности преку користење на претпристапна помош за ЕУ во форма на твининг проект, од особено значење е да се оформи критично знаење и разбирање за овој тип на финансиски инструменти со оглед на тоа што не може во оваа фаза да се предвиди дали и со која динамика би се користеле. Еднакво важно е прашањето за подготвување на капацитетот на Агенцијата за супервизија на осигурување која ќе биде надлежна институција за надзор на овој вид трансфер на ризици кај друштвата за осигурување.

Директивата Солвентност 2, која се заснова на начелото на принципи, се обидува да постигне добра рамнотежа помеѓу зајакнувањето на барањата за солвентност и обезбедувањето добра основа за растот на овие механизми на доволно конкурентска основа со традиционалното реосигурување, на начин што:

а) предвидува лиценцирање на друштвата со посебна намена како регулирани субјекти кои треба да ги исполнуваат начелата на солвентност и барања за управување со ризик; и

б) го поттикнува интересот за користење на овој вид трансфер за ризик со оглед на тоа што го признава како реосигурување, односно техника за управување со вишокот на ризици кај друштвата за осигурување и реосигурување.

²⁰ Директивата 2009/138/ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 25 ноември 2009 година за преземање и вршење на дејноста осигурување и реосигурување (Солвентност II)

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.1. Главни карактеристики на ЕУ регулативата за друштвата со посебна намена

Врз основа на принципите за слобода на основање и обезбедување услуги, друштвата за осигурување и реосигурување во ЕУ можат да работат во целата Европска Унија под надзор на соодветните домашни регулатори. Покрај пристапот за разумна супервизија за бизнисот на реосигурување во рамките на перспективата за единствен пазар, Директивата за реосигурување²¹ ја вовеле дефиницијата за друштвото со посебна намена согласно која „ДНП е секое друштво, без разлика дали е инкорпорирано или не, освен постоечко друштво за осигурување или реосигурување кое што презема ризици од друштва за осигурување или реосигурување и кое што целосно ја финансира својата изложеност на таквите ризици преку должнички инструмент или некој друг механизам за финансирање каде што правата на тие што позајмуваат средства или обезбедуваат друг механизам за финансирање се подредени на обврските за реосигурување на таквото друштво“.

Со оглед дека Директивата за реосигурување повеќе не е на сила, со Директивата Солвентност 2 (член 211) се регулираат ДНП како механизам за трансфер на ризици, иако дефиницијата во овој облик не е повторена во регулативата. Со Делегираната уредба²² (поглавје 25 членови 318 до 327) и со Уредбата за имплементација²³ е прецизно регулиран опфатот на работа на ДНП, како и супервизорските критериуми со тоа што на националните регулаторите им преостанува да утврдат подетални критериуми според коишто на друштвата со посебна намена ќе може да им се дозволи да работат.

Овие критериуми се однесуваат на утврдување на барањето и придружните докази кои треба да бидат поднесени од друштвата за (ре)осигурување за да им се признае реосигурителен кредит, односно износот кој е пренесен на ДНП како трансфер на ризик или, пак, критериуми согласно кои ќе се одредат правилата според кои средствата од ДНП можат да се употребат за признавање како покритие на средствата на техничките резерви. Иако концептот на единствен пазар предвидува еднакви услови за работа, сепак од овие критериуми ќе зависи колку ќе бидат прифатени ДНП во различните земји членки.

²¹ Директивата 2005/68 / ЕЗ на Европскиот парламент и на Советот од 16 ноември 2005 година за реосигурување и за изменување на Директивите на Советот 73/239 / ЕЕЗ, 92/49 / ЕЕЗ, како и Директивите 98/78 / ЕЗ и 2002/83 / ЕЗ

²² Commission Delegated Regulation (EU) 2015/35 of 10 October 2014

²³ Commission Implementing Regulation (EU) 2015/462 of 19 March 2015

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Од големо значење за земјите членки се и други одредби од доменот на регулативата за осигурување и од регулативата за трговските друштва каде што можат да бидат предвидени различни организациони форми во кои ДНП можат или мораат да се применат. Од тие причини, имајќи предвид дека регулирањето на ДНП во Република Македонија е претстојна активност во продолжението на оваа глава е направена анализа на светските трендови и решенија поврзани со ДНП како еден од главните елементи во спроведувањето на алтернативните трансфери на ризик.

Регулативата на ЕУ за ДПН во доменот на осигурувањето зема предвид слични одредби коишто се применуваат на друштвата за осигурување и реосигурување. Таквите правила, меѓу другото, го опфаќаат (i) опфатот на лиценцирањето, (ii) задолжителни услови кои треба да бидат вклучени во сите договори, (iii) соодветни критериуми за лицата коишто управуваат со ДНП, (iv) соодветни критериуми за акционерите или членовите кои имаат квалификувано учество во ДНП, (v) административните и сметководствените процедури, соодветните механизми за внатрешна контрола и барањата за управување со ризикот и (vi) барања за солвентност.

Директивата ѝ препушта на секоја земја членка на ЕУ да одлучува за основање на друштва со посебна намена. И покрај тоа што е во интерес на земјите да промовираат регулиран пристап на алтернативен трансфер на ризици, Директивата не ги спречува членките да донесат закони коишто го спречуваат создавањето на ДПН во нивните јурисдикции, со обесхрабрување на покриеноста на локалните осигурители од страна на ДПН основани кај други членки. Пример каде што прилично едноставно може да се основа ДНП во рок од неколку дена е Малта²⁴.

Директивата бара изложеноста на ризикот за осигурување пренесен на ДПН во целост да биде покриена од страна на ДПН преку финансиски инструменти (како што се обврзници или други инструменти за задолжување издадени на пазарите на капитал) „подредени“ на обврските поврзани со осигурувањето. За таа цел, потребно е друштвото со посебна намена *во секое време* треба да има *средства* коишто се еднакви *на или ги надминуваат обврските за осигурување* во однос на спонзорот. (Графикон бр. 23).

За да се усогласи со критериумите за целосно финансирање, договорот за трансфер на ризикот помеѓу спонзорот и ДПН мора јасно да го прикаже максималниот вкупен лимит (вклучувајќи ги и методите за негово оценување), во којшто треба да биде вклучен

²⁴ <https://www.companyincorporationmalta.com/open-a-spv-in-malta>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

збирот на сите исплати, вклучително соодветните трошоци²⁵ прописно дефинирани во договорот.

Графикон бр. 23: Целосна покриеност на обврските на ДПН со вложувања во дозволени средства

Извор: *Илустрација на ЕУ регулативата*

Како и да е, прописите на ЕУ може сè уште да остават простор за толкување кога станува збор за третманот на потенцијалните средства (поврзани со потенцијални добивки) во рамките на прифатливите средства коишто се пресметани за целите на целосната покриеност со средства. Супервизорскиот орган на Велика Британија (PRA)²⁶ смета дека Делегираната уредба и понатаму остава простор за неизвесност во однос на средствата коишто може да се сметаат за „целосно покриени“ и дека треба да донесе дополнителна регулатива за допрецизирање.

Иако ДПН не се подложни на класична минимална маргина на солвентност или барање за капитал, тие се должни да обезбедат дека има доволно средства коишто се достапни во текот на целиот период за да се соочат со договорните обврски за (ре)осигурување. Механизмите за финансирање треба да бидат целосно исплатени за да се осигура дека средствата се целосно достапни во секое време.

²⁵ Делегираната регулатива ги одредува видовите на трошоци коишто може да се исклучат заради пресметување на максималната вкупна изложеност

²⁶ <http://www.intelligentinsurer.com/article/a-uk-framework-for-ils>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Одредбите од Делегираната уредба за ДПН, онаму каде што е релевантно, ги земаат предвид сличните барања коишто се однесуваат на друштвата за осигурување и реосигурување во делот на корпоративното управување. Таквите правила, меѓу другото, содржат усогласени и соодветни критериуми за акционерите и лицата коишто управуваат со друштвата со посебна намена, административните и сметководствените процедури, соодветните механизми за внатрешна контрола и барањата за управување со ризик. Усогласените и соодветни барања на лицата акционери или членови со квалификувана холдинг компанија или оние коишто ефикасно водат друштво со посебна намена не се разликуваат од оние коишто се однесуваат на друштвата за (ре)осигурување.

Покрај тоа, слично на (ре)осигурителите, ДПН треба да има воспоставено:

- пишани политики во врска со управувањето со ризикот, внатрешната контрола, административните и сметководствените процедури и отстапувањето, коишто целосно се во согласност со барањата што се однесуваат на (ре)осигурителот сè додека е применливо до степен до којшто тие се релевантни, земајќи ги предвид употребите на друштвото со посебна намена,
- ефективни внатрешни контроли за да се осигура дека критериумите за целосно финансирање и сите други барања се применуваат соодветно, и
- ефективен систем за управување со ризик со процеси и постапки за известување неопходни за идентификување, мерење, следење, управување и известување, на континуирана основа, за ризикот на којшто може да биде изложено друштвото со посебна намена.

ДПН обично имаат барања за известување, коишто се порелаксирани од оние коишто се однесуваат на (ре)осигурителите во смисла на информациите и зачестеноста на известувањето.

ДПН се обврзани да поднесуваат годишно известување до супервизорскиот орган за (а) структурата на средствата (б) збирна максимална изложеност на ризик на друштвото со посебна намена и опис на техничката основа, методи и претпоставки; (в) обелоденување на судир на интереси; и (г) информации за трансакции склучени од друштвата со посебна намена.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Слично на (ре)осигурителите, ДПН треба да ги информираат супервизорите за какви било промени што би можеле да влијаат врз усогласеноста со барањата за овластување, солвентност и управување со ризик.

4. Анализа на учесниците во ХВПО и поврзани ризици

Повеќето ризици во трансферот на осигурителниот ризик на пазарот на капитал се поврзани со ДПН. Некои од клучните ризици за спонзорот што произлегуваат од ДПН се ризикот на другата договорна страна, ризикот на транспарентноста, ризикот на репутацијата, ликвидноста и ризикот на финансирањето. Сите тие зависат од правната форма на ДПН и административната процедура што ја наметнува супервизорскиот орган во целиот процес, од основањето на ДПН, добивањето овластување и, на крајот, капацитетот и подготвеноста за плаќање на обештетувањето.

4.1. Другата договорна страна и кредитниот ризик

Правната организација којашто промовира одвоено управување со средствата како метод за избегнување на последици од стечај на ДНП е важно прашање за ризикот на другата договорна страна. Типичното ДПН е организирано како друштво со ограничена одговорност согласно законите во Велика Британија и во САД, а како добротворен фонд во Џерси и во Канада. Други вообичаени правни форми коишто се користат во други јурисдикции вклучуваат корпорација, партнерство, фонд, неинкорпориран ентитет, или мултикорисничка структура, како што е заштитена ќелиска компанија (ПВЦ, 2011).

Бермудските ДПН се познати како Компании со одвоени сметки (КОС), корпоративна структура составена од одвоени сметки и општа сметка. Одвоена сметка или ќелија е сметка којашто содржи средства и обврски коишто, преку статутот, се одвоени од кои било други средства или обврски во рамките на КОС. Ова правно одвојување ги штити средствата на ќелијата од обврските на која било друга ќелија, како и од општата сметка. Бермудските Острови беа на чело на развојот на КОС концептот, поради големото искуство во развојот на интерните друштва за осигурување²⁷. Првата КОС беше создадена согласно регулативата во 1991 година, а потоа во 2000 година беше донесен Законот за компании со одвоени сметки. Првата јавна регулатива беше воведена во Гернзи во 1997 година и со неа се воведува Заштитена ќелиска компанија (ЗКК) [Protected Cell Company (PCC)], термин којшто денес е речиси синоним за ДПН коишто

²⁷ <http://bda.bm/wp-content/uploads/2014/11/12-Nov14-BDA-ILS.pdf>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

го трансформираат ризикот од осигурување, по што следуваа Кајманските Острови во 1998 година, коишто ја воведоа Компанијата со одвоено портфолио (КОП) [Segregated portfolio company (SPC)]. Други јурисдикции со слично законодавство се Бахамите, Барбадос, Британските Девствени Острови и Маврициус. НЗОК (Национално здружение на осигурителни комисионери) во САД има развиено Модел закон за одвоени сметки исклучиво за целите на секјуритизации којшто беше усвоен во некои од сојузните држави.

Гернзи се обиде да се промовира како центар за ХВПО во последните 10 години, но реалното подобрување на регулативата се гледа во 2016 година, почнувајќи од почетокот на 2017 година. Регулативата за ДПН (Правила за осигурување на бизнис од 2016 година) стапи на сила на 1 јануари 2017 година и со тоа Комисијата за финансиски услуги на Гернзи (КФУГ) го разјасни регулаторниот третман на ДПН што претходно беа на сила, но недоволно транспарентни. Марк Хејлар, кој ја изготви регулативата во соработка со КФУГ и Меѓународното здружение за осигурување на Гернзи (МЗОГ), објаснува дека новите правила ефикасно ги кодифицираат дискреционите права коишто веќе ги применува регулаторот на Гернзи според постојното законодавство од 2002 година²⁸. Оваа ситуација претходно беше користена од страна на конкуренцијата кога се споредува со Бермудите, како недостаток на транспарентни и независни насоки. Со овие Правила му се овозможува на апликантот да лиценцира ново ДПН да добие единствена согласност и за формирање на дополнителни ДПН без потреба за дополнителна апликација. На овој начин поставен, процесот на аплицирање сега овозможува новите ДПН да се основаат во рок од еден работен ден.

Правилникот за солвентност во осигурување од 2015 година²⁹, исто така, е изменет и дополнет и ги признава ДПН како посебна категорија на ентитети (категија 6). Според овој правилник ДПН не е обврзано ниту да ги одржува минималните или пропишаните барања за капитал, ниту да спроведува оценки за сопствениот ризик и солвентност (ORSA). Овој пристап соодветно ги рефлектира ризиците поврзани со ДПН, каде што типично 100 % од можната штета поврзана со потпишувањето на договорот за реосигурување се чува на одвоена сметка независно од ДПН. Овие правила ги категоризираат ДПН во Категоријата 6 и обезбедуваат исклучок за пресметка на

²⁸ <https://www.weareguernsey.com/news/2017/guernsey-enhances-rules-for-insurance-linked-securities/>

²⁹ [https://www.gfsc.gg/sites/default/files/The%20Insurance%20Business%20\(Solvency\)%20Rules%202015.pdf](https://www.gfsc.gg/sites/default/files/The%20Insurance%20Business%20(Solvency)%20Rules%202015.pdf)

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Барањето за минимален капитал (БМК) (точка 46), пресметка на Барањето за пропишан капитал (БПК) (точка 56) и подготовка на ORSA (точка 200).

Она што е главна одлика на Гернзи³⁰ е способноста да понуди два вида на ќелиски компании: инкорпорирани ќелиски компании (ИЌК) и заштитени ќелиски компании (ЗЌК). Овие ентитети претставуваат друштва со ниски трошоци, со мала администрација со коишто ќе може да се пристапи на пазарот за реосигурување.

Функционирањето на ДПН од перспектива на одвоени сметки како метод за спречување последици од стечај се покажа како позитивно искуство. Ова може да се види од тековната иницијатива за предложената регулатива во Велика Британија со цел подобро да се позиционира како центар за ХВПО. Фокусот на нацрт-прописите е создавање на режим на Велика Британија за вклучување на Заштитената ќелиска компанија (ЗЌК) за употреба како ДПН во осигурувањето. Како и да е, во една конкурентна средина, успехот на ХВПО режимот во Велика Британија ќе зависи од способноста на Велика Британија да се натпреварува со други јурисдикции, како што се Бермудите, Гернзи и Ирска, кои досега доминираа на пазарот на ХВПО (Вилки Фар и Галагер, 2017). Во нивните одговори на јавната расправа за предложената регулатива, авторите тврдат дека дури и со предложената регулатива Велика Британија сè уште нема да биде доволно конкурентна поради: а) подолго време на администрација (6-8 недели) отколку во другите јурисдикции; б) целосно покриеност на обврските на ДПН од страна на инвеститорите во време на аплицирањето наспроти „условните“ апликации во други јурисдикции за да се овозможи време за финансирање и правење аранжмани за реосигурување; в) 10-12 дена за дополнителна ќелија, што изнесува 1-2 дена во други јурисдикции; г) комплексна структура на одборот наспроти отстапено управување на трети лица преку договор за управување или администрација.

4.2. Ризик на другата договорна страна кај договорите за размена

Инвеститорите во ХВПО често очекуваат да заработат LIBOR плус принос. За да го добијат тоа на располагање им се различни механизми кои ќе ги трансформираат фиксните приливи кои ги носат државните хартии од вредност, како најмногу употребуван инструмент за вложување на прибраните средства во ДПН. Најчесто за да

³⁰ <https://www.weareguernsey.com/media/2060/insurance-linked-securities.pdf>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

се постигнат овие парични текови, се користат договори за рамена на вкупниот принос (total return swaps) и репо трансакции.

Сепак, дури и со внимателно структурирање, не е секогаш можно да се елиминира кредитниот ризик. На пример, Lehman Brothers беше другата договорна страна на договорите за размена на вкупниот принос за 4 од 119 ХВПО на катастрофи во моментот на нивното банкротирање. Иако бише засегнат само мал процент од пазарот, крајот на Lehman Brothers ги принуди инвеститорите да посветат повеќе внимание на инвестиционата стратегија на ДПН. Во четирите трансакции со Lehman Brothers главните проблеми кај договорите за размена на вкупниот принос биле различни, но можат да се сублимираат во следниве фактори: неликвидни средства се користеле како залог, не постоеле лимити за концентрација на вложувањата, постоеле разлики во достасаноста на средствата (долгорочни) наспроти обврските (краткорочни), како и недостаток на транспарентност и понизок рејтинг на договорна страна за размена на вкупниот принос. Тоа предизвика привремено нарушување на пазарот, додека инвеститорите и спонзорите го преиспитуваа своето гледиште за кредитниот ризик во структурите.

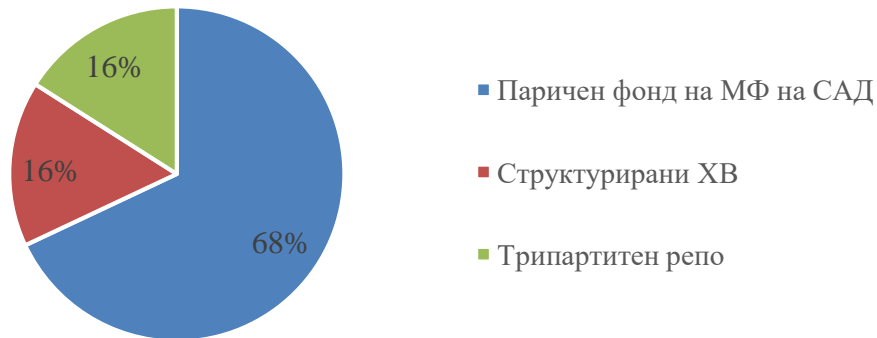
Во идеален случај, не треба да се вклучат трети лица во колатералната структура. Најстрогиот пристап би вклучувал вложување во ликвидни краткорочни инструменти или да се користат други стратегии, како што се трипартитни репо трансакции, при што средства прибрани од ДПН ќе ги чува старател, а ќе се ослободуваат само по доставена инструкција за плаќање.

Во последниве години, во повеќето нови емисии на ХВПО во САД се инвестирани на пазарот на пари, поради минимизирање на проблемите со дневното вреднување по објективна вредност и постигнување на целосната усогласеност со Уредбата 114 на САД³¹. Структурираните хартии од вредност од Меѓународната и Европската банка за реконструкција и развој (IBRD и EBRD) стекнаа популарност бидејќи тие обезбедуваат сигурни инвестиции и приноси засновани на LIBOR (Графикон бр. 24).

³¹ <https://www.irmi.com/online/insurance-glossary/terms/r/regulation-114-trust.aspx>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 24: Инвестициона структура на ДПН

Извор: *Свис Ре, 2011*

4.3. Олеснување за пренесениот ризик - перспектива на цедентот

Многу важен аспект кај трансферот на ризик преку ДПН е дали друштвото за (ре)осигурување кое го префрла ризикот (цедент) може да добие олеснување во пресметката на техничките резерви за износ кој е пренесен на пазарот на капитал, односно да се примени концептот на нето технички резерви, како и кај традиционалното реосигурување што ќе му овозможи на друштвото да ги задоволи барањата за капитал врз основа на нето задржаниот ризик. Овој концепт е регулиран и во САД и во ЕУ, каде што при исполнување на дадените условите, износите пренесени кај ДПН можат да бидат земени како одбитни ставки.

Според модел законот на американското НЗОК, износите пренеси кај ДПН ќе бидат земени како одбитни ставки ако:

1. Објективната вредност на средствата коишто се чуваат кај ДПН во корист на осигурителот цедент се еднакви или ги надминуваат обврските коишто треба да се исплаќаат од страна на ДПН според договорот,
2. Средствата што се чуваат кај ДПН се управуваат од квалификувана финансиска институција во САД,
3. Средствата се управуваат на начин и врз основа на законот, и
4. Средствата се чуваат или инвестираат во дозволени инструменти (Пари и парични еквиваленти; Хартии од вредност наведени од страна на Канцеларијата за процена на хартиите од вредност на НЗОК и ако се квалификуваат како дозволени средства според законската сметководствена конвенција во државата на вршење на дејноста или која било друга форма на обезбедување прифатлива за комисионерот).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Според Делегираната уредба на Солвентност 2 износите пренесени кај ДПН ќе бидат земени како одбитни ставки ако:

1. Износите коишто може да се надоместат од договори за реосигурување и ДПН се пресметуваат конзистентно во рамки на договорите за осигурување или реосигурување на коишто се однесуваат тие износи,

2. Износите коишто може да се надоместат од ДПН, износите коишто можат да се надоместат од договори за реосигурување со ограничено преземање ризици, како што е наведено во член 210 од Директивата Солвентност 2, и износите коишто можат да се надоместат од други договори за реосигурување, се пресметуваат посебно. Износите коишто може да се надоместат од ДПН не смеат да ја надминат вкупната максимална изложеност на ризик на тоа ДПН кон друштвото за осигурување или реосигурување.

3. За целите на пресметување на износите што може да се надоместат од договорите за реосигурување и друштвата со посебна намена, паричните текови ги вклучуваат само плаќањата во врска со надомест за осигурените настани. Плаќањата во врска со други настани или исплатените надоместоци се прикажуваат надвор од износите коишто можат да се надоместат од договорите за реосигурување и ДПН.

4.4. Базичен ризик

Друг фактор од суштинска важност е третманот на базичниот ризик. Базичниот ризик, во контекст на ХВПО на катастрофи, генерално ја одразува можноста дека предизвикувачот за исплатата кај една ХПВО за катастрофи може да не биде активирана, дури и кога cedentот на ризик претрпел штета. Во целата разгледана литература е нагласена важноста на базичниот ризик.

Регулативата за осигурување на ЕУ ги ограничува друштвата за осигурување да користат договори за трансфер за ризик со предизвикувачи кои не се базираат на реален штетен настан (како кај пераметарските предизвикувачи), истакнувајќи дека тие не треба да го применуваат овој тип на договори кај стандардната формула доколку не можат да докажат дека базичниот ризик не е материјален врз основа на дефинициите на сценариото (Упатство 22 - Договори кои не се базираат на реален штетен настан и Базичниот ризик од Упатството за примена на надворешни аранжмани за реосигурување

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

кај подмодулот за ризик од неживотно осигурување; Упатство 1 - Техники за ублажување на ризик без материјален основен ризик од Упатството за основен ризик³²).

Регулативата не дозволува концепт на мерење на базичниот ризик и со тоа да се обезбеди олеснување преку прифаќање на нето задржаниот ризик (нето максимална можна штета).

Тоа доведува до заклучок дека осигурителот cedent треба да ја сноси целокупната обврска со сопствениот капитал доколку постои материјален базичен ризик. Затоа е вообичаено што друг посредник се вклучува во трансакцијата со ХВПО, како што најчесто се големите друштва за реосигурување кои имаат капацитет да го носат базичниот ризик.

Со оглед дека ова претставува ограничување во развојот на алтернативните техники за пренос на ризик со користење на ХВПО поради потребата за голем ангажиран капитал кај осигурителот cedent, сметаме дека регулативата може да се развива и понатаму и да обезбеди механизам за прифаќање на трансакциите со материјален базичен ризик, при што во тој случај најважен момент станува мерењето на базичниот ризик.

Во таа насока, многу корисен и транспарентен пристап во мерењето на основниот ризик е објавен од страна на AM BEST (2016). Еден начин да се постигне оваа цел е да се користи пристап на „карта со бодување“ со доделување на бод на списокот на квантитативни и квалитативни варијабли коишто можат да влијаат врз нивото на базичен ризик содржан во ХВПО за катастрофи. Друг пристап е да се набљудува директното влијание на ХВПО за катастрофи кои не се базираат на реален штетен настан врз ММШ со дадени VCAR критериуми (1-во-100 години ММШ за ураган и 1-во-250 години ММШ за земјотрес), и да се даде олеснување врз основа на добиениот „нето“ ММШ (AM Best, 2017).

4.5. Локација на ДПН

Еден од важните аспекти е ризикот поврзан со земјата т.е. кога cedentот на ризик и ДПН се во различни земји, што е најчест случај.

Во САД, Сојузниот Закон за реформи и заштита на потрошувачите на Вол Стрит Дод-Франк („Dodd-Frank“), којшто го содржи Законот за неприфатени и реосигурителни

³² https://eiopa.europa.eu/Publications/Guidelines/EN_ORI_EIOPA_GLS_Outwards_Re_noAnnex.pdf

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

реформи од 2010 година („NRRA“), вовеле дека на осигурителот не му се дозволува одбиток за реосигурувањето освен ако за тоа нема добиено формална гаранција од неприфатениот реосигурител. Осигурителот цедент добива олеснување ако реосигурувачот е (1) во држава-акредитирана од НЗОК; или (2) има барања за финансиска солвентност значително слични на барањата за акредитација од НЗОК. Тековната поставеност не прави разлика помеѓу финансиски силни реосигурители, лоцирани во добро регулирани земји, од други финансиски слаби реосигурители, лоцирани во помалку регулирани земји и со тоа го поистоветуваат реосигурителот оценет со ББ-којшто е лоцирана во офшор земја, како потполно ист со реосигурителот оценет со АА, којшто е лоциран во истакнат европски финансиски центар. Тоа доведува до заклучокот дека станува збор за сложено прашање за добивање кредитно олеснување во ДПН коешто е лоцирано надвор од САД.

Регулативата за осигурување на ЕУ го воведува концептот за еквивалентност со тоа што Европското надзорно тело за осигурување и пензии (EIOPA) одлучува за еквивалентноста на солвентноста и супервизорскиот режим на трета земја. Наодите на позитивна еквивалентност се заемно корисни за реосигурителите на Европската економска област (ЕЕО) и реосигурителите на трети земји. Покрај тоа, наодите за еквивалентност ги промовираат отворените меѓународни пазари на осигурување, истовремено обезбедувајќи дека осигурениците се соодветно заштитени на глобално ниво.

Постојат три различни области за процена на еквивалентноста според Солвентност II:

- Реосигурување (член 172 од Директивата Солвентност 2): релевантно за реосигурители од трети земји. Ако правилата на третата земја се сметаат за еквивалентни, таквите реосигурители мора да бидат третираны од страна на супервизорите во рамките на ЕЕО на ист начин како и реосигурителите во рамките на ЕЕО. Ова сигурно ќе ја зголеми атрактивноста на осигурениците од ЕЕО да склучат договори за реосигурување со реосигурители од трети земји,

- Пресметка на солвентноста (член 227 од Директивата Солвентност 2): релевантно за осигурениците од ЕЕО коишто работат во трети земји. Позитивниот наод за еквивалентноста ќе им овозможи на меѓународно активните групи за осигурување на ЕЕО да ги користат локалните правила во врска со капиталот (сопствени средства) и барањата за капитал, а не со правилата Солвентност 2. Ова ќе им олесни на поврзаните

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

компаниите во третата земја да не мора повторно да ги пресметуваат своите податоци со барањата Солвентност 2, и

- Групна супервизија (член 260 од Директивата Солвентност 2): релевантна за осигурители од трети земји со активности во ЕЕО. Ако правилата на третата земја се сметаат за еквивалентни во оваа област, супервизорите на ЕЕО под одредени услови ќе се потпираат на групната супервизија што ја врши трета земја. Ова ќе ги ослободи меѓународните групи од трети земја да бидат предмет на непотребни оптоварувања коишто произлегуваат од двојната групна супервизија.

Во моментот следниве земји се категоризирани во 3 типа на еквивалентност (Табела бр. 15).

Табела бр. 15: Земји еквивалентни со ЕУ

Целосна	Провизорна	Привремена
Швајцарија	Австралија	Јапонија (член 172(4))
Бермудски Острови	Бразил	
	Канада	
	Мексико	
	САД	
	Јапонија	

Извор: ЕИОРА

Во своите гледишта на пазарот за реосигурување (АОН Бенфилд, 2017) авторите ја истакнуваат сегашната состојба преку следните точки:

- Капиталните оптоварувања ќе ги обесхрабрат ЕУ (ре)осигурителите да купуваат покритие од реосигурители од земји каде не се применува Директивата Солвентност 2, ниту се смета дека се еквивалентни, и

- ЕУ цедентите ќе треба внимателно да го разгледаат степенот до којшто ќе можат да добијат олеснување за преносот на изложеноста во реосигурување.

4.6. Други релевантни аспекти поврзани со ДПН

4.6.1. Сметководствени прашања

Често прашање во врска со изборот на техниката за алтернативен трансфер на ризик преку ХВПО е сметководствената презентација. Главната дилема е дали спонзорот треба да ги претстави средствата на ДПН како вонбилансни или да ги консолидира. ПВЦ (2011) смета дека одговорот зависи од тоа кој сметате дека треба да го преземе финансискиот ризик поврзан со одредени трансакции. Правилата околу тоа

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

дали ДПН треба да се консолидира и да се појави како билансна или вонбилансна позиција зависи од тоа кои сметководствени стандарди се користат. Во Табела бр. 14 се прикажани некои од разликите во пристапот.

4.6.2. Стандардизација на договорот за пренесување на ризик

Употребата на стандардизирани решенија за деривативни финансиски инструменти го елиминира проблемот од постоење на морален ризик создаден од самоизвестување во договори за реосигурување.

На 19 мај 2009 година, Меѓународната асоцијација за договори за размена и деривативни финансиски инструменти (ISDA) објави образец за порамнување наречен US Wind Event Confirmation, којшто е насочен кон поддршка на Пазарите преку шалтер (OTC) преку стандардна правна документација како алтернативен трансфер на ризици од катастрофи³³.

Табела бр. 16: Сметководствен пристап при третирањето на средствата на ДПН

Меѓународни стандарди за финансиско известување (МСФИ)	Генерално прифатени сметководствени принципи во САД (ГПСП)
<p>Според барањата на МСФИ средствата на ДПН треба да се консолидираат ако друштвото е „контролирано“ од главниот ентитет. Во овој случај, средствата на ДПН и поврзаното финансирање се прикажани како средства и обврски, посебно. Комитетот за толкување на стандарди (КТС) 12³⁴ ги дава следните четири тестови како показатели за утврдување дали иницијаторот на трансакцијата, во случајов спонзорот на трансакцијата, има „контрола“:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Презема активности во свое име и има корист од тоа2. Ефективно го контролира ДПН3. Го има најголемиот дел од ризиците на ДПН4. Го добива најголемиот дел од придобивките на ДПН	<p>Од јануари 2010 година се усвоени нови правила со кои стандардите на ГПСП за ДПН се доближуваат до МСФИ. Автоматската претпоставка дека средствата на ДПН треба да се прикажуваат вон билансот на состојба повеќе не се применува и повеќе се потпира врз принципите околу контролата на основните средства во друштвото.</p>

Извор: PWC, 2011

³³ <https://www.mayerbrown.com/publications/new-us-wind-events-confirmation-template-published-05-22-2009/>

³⁴ <https://www.iasplus.com/en/standards/sic/sic-12>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Покриен настан е настан поврзан со ветер којшто се јавува во или влијае каде било во САД, за којшто бил издаден извештај од страна на Property Claim Services® (PCS) на Канцеларијата за осигурителни услуги. Една клучна предност на покриените настани во форма на ОТС во однос на договори за фјучерси е можноста на договорните страни да ги одберат видовите на опасности коишто се покриени.

Со цел да се квалификува како покриен настан, релевантниот извештај за штета мора да пријави износ за проценетата штета на осигурениот имот или штета која ги надминува праговите определени од страните. За да се активира плаќањето, корисникот на договор за размена мора да обезбеди известување во врска со покриениот настан којшто се случил во рокот на периодот на ризик договорен помеѓу страните.

Во времето на промоција на овој образец, ISDA објави нови обрасци за порамнување во катастрофални ризици, како што се циклоните во Европа и земјотресите во Калифорнија. За жал, тие не се објавени до денес.

5. Употребата на ХПВО за катастрофи од страна на државите

И покрај тоа што станува збор за комплексна и релативно нова материја која ја опфаќа истовремено проблематиката на осигурувањето и пазарите на капитал, сепак ХПВО за катастрофи ја наоѓаат својата примена и од страна на државните системи за управување со катастрофалните ризици.

Прва земја која ги вклучила ХПВО за катастрофи во својата стратегија за осигурување од катастрофални ризици е Мексико. За да се прикаже попрецизно улогата која ја имаат ХВПО за катастрофи во стратегијата за финансирање на катастрофалните ризиците е даден осврт на целокупната стратегија која ја спроведува специјалната институција позната под името ФОНДЕН (Fondo de Desastres Naturales - FONDEN)

ФОНДЕН, Фондот за природни непогоди во Мексико, е основан кон крајот на 1990-тите години како механизам за поддршка на брзата рехабилитација на инфраструктурата погодена од негативни природни настани. ФОНДЕН за првпат беше создаден како буџетска ставка во федералниот буџет на Мексико од 1996 година, а стана оперативен во 1999 година (ОЕЦД, 2005). Средствата од ФОНДЕН може да се искористат за рехабилитација и реконструкција на (i) јавната инфраструктура на трите нивоа на власта (федерално, сојузно и општинско); (ii) домување со ниски примања; и

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

(iii) одредени компоненти на природната средина (на пример, шумарство, заштитени природни области, реки и лагуни).

И покрај стабилното годишно финансирање на ФОНДЕН од државниот буџетот, варијациите во потребите за финансирање поврзани со појавата на една или повеќе катастрофи значи дека недостатокот на средства може да се појави во која било година. За да управува со нестабилноста на побарувачката на своите ресурси, на ФОНДЕН му е дозволено да ги пренесува ризиците преку осигурителни и други механизми за пренос на ризик, како што се ХВПО за катастрофа.

Во 2006 година ФОНДЕН ја издаде првата владина ХВПО за катастрофа во светот (CatMex), која обезбеди покриеност од земјотреси во три специфични зони во земјата. ХВПО за катастрофа од 160 милиони американски долари беше дел од стратегијата за пренесување на ризикот од катастрофи во вредност од 450 милиони САД долари (Светска банка, 2011a). Согласно условите на ХВПО за катастрофа, исплатата ќе се активира ако се исполнети два услова: (i) Министерството за внатрешни работи на Мексико издаде соопштени за вонредна состојба и (ii) земјотрес со одредена големина, длабочина, и епицентар во рамките на трите претходно дефинирани зони.

Параметарската ХВПО ѝ обезбеди неколку предности на владата на Мексико, и тоа: (i) владата во многу краток рок ќе добие средства за справување со последиците од катастрофален земјотрес, (ii) средствата што ја сочинуваат главницата на ХВПО се безбедни на старателската сметка и се достапна во случај ХВПО да биде активирана и (iii) обезбедена е повеќегодишна покриеност.

Издавањето на оваа ХВПО беше направено преку ДПН (CAT-Mex Ltd), трансакцијата ја спроведоа одделите за капитални пазари на Свис Ре и Дојче Банк, а моделирањето го спроведе AIR. Оваа ХВПО доби висококвалитетен кредитен рејтинг од S&P (BB+), а зделката беше реализирана со ниска цена (LIBOR + 2,3%) што е пониска од претходно издадените ХВПО издадени од САД и Јапонија (Куминс и Махул, 2009). Еден од факторите кои влијаеја на добрата цена е тоа што оваа ХВПО имаше многу мала корелација со ризиците покриени со новоиздадените или недостасаните ХВПО што беше значајна карактеристика за целите на диверзификацијата на инвеститорите.

Кога оваа ХВПО за катастрофа истече во 2009 година, ФОНДЕН го зголеми своето покритие со издавање на тригодишна ХВПО за катастрофа од 290 милиони американски

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

долари со повеќе ризици од земјотрес и ураган (Светска банка, 2011). Карактеристиките на оваа ХВПО се прикажани во Табела бр. 17.

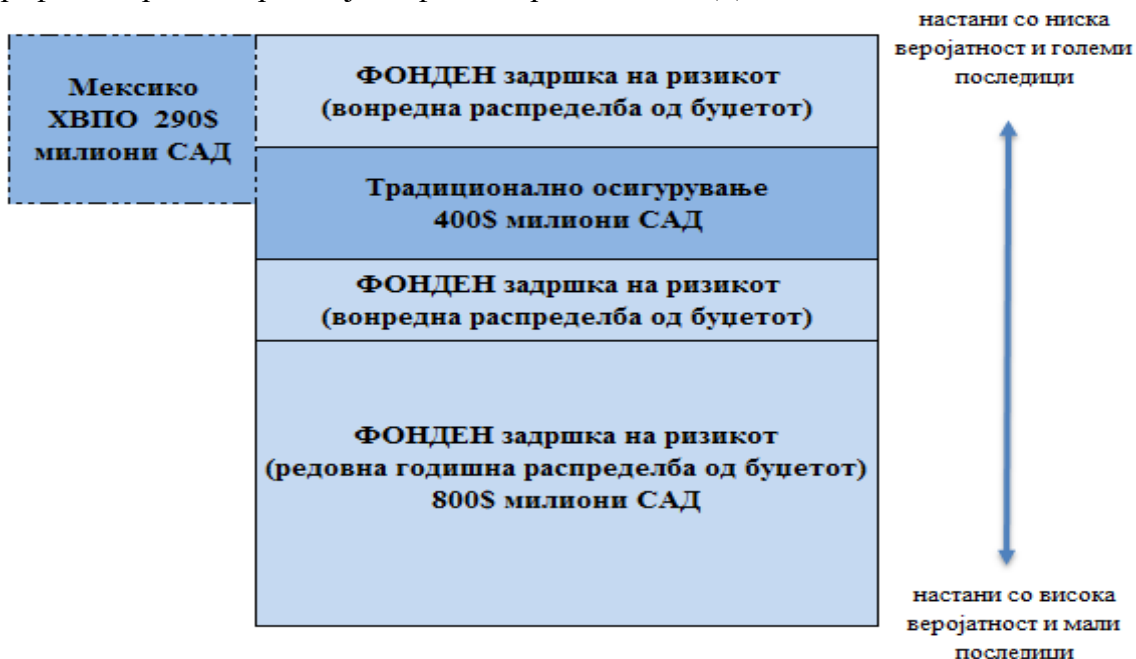
Табела бр. 17: Карактеристики на ХВПО од 2009 година со повеќе ризици

Покриен ризичен настан	Класа А Земјотрес	Класа В Ураган на Пацификот	Класа С Ураган на Пацификот	Класа Д Ураган на Атлантот
Износ (\$ САД милиони)	140	50	50	50
S&P рејтинг	В	В	В	В
Достасување	окт.12	окт.12	окт.12	окт.12
Каматен распон (над паричниот фонд на МФ на САД)	11,50%	10,25%	10,25%	10,25%
Очекувана годишна штета	4,65%	4,07%	4,22%	4,29%
Коефициент	2,47	2,52	2,43	2,39

Извор: Светска банка, 2011

Многу значајно во стратегијата за финансирање на катастрофалните ризици е дека улогата на ХВПО за катастрофи треба да биде составен дел на повеќеслојната стратегија. Стратегијата на ФОНДЕН од 2011 година е илустрирана на Графикон бр. 25.

Графикон бр. 25: Стратегија за финансирање на ФОНДЕН

Извор: Светска банка, 2011

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Долниот слој на ризик, до 1 милијарда САД долари, го задржува ФОНДЕН преку годишно одвојување на буџетот (800 милиони долари) и, доколку е потребно, со исклучителна дополнителна распределба на федералниот буџет (200 милиони САД долари кои доаѓаат од суфицитните приходи од нафтата). Слојот од 400 милиони долари над оваа милијарда САД долари е покриен со традиционално осигурување со надомест за реално настанати и проценети штети. Доколку вкупните трошоци за реконструкција надминуваат 1,4 милијарди САД долари, овие штети се финансираат преку понатамошна вонредна распределба на буџетот. ХВПО за катастрофа во рамки на стратегијата е наменета за финансирање на последици кои би ги надминале сите овие предвидени нивоа затоа што за предизвикувачи се поставени настани со мала веројатност, но со големи последици.

Исто така, одличен пример за употреба на ХВПО за катастрофи е примерот со Турција.

Целта зад издавањето на ХВПО за катастрофа од стана на ТСIP беше да се оформи слоевита стратегија за формирање на реосигурителен капацитет која нема да се заснова само на традиционално реосигурување, туку за ризиците кои се со мала веројатност за настанување, а со големи последици, како што е ризикот за земјотрес во Истанбул, да се искористат предностите на алтернативните трансфери на ризик и со тоа да намали зависноста од конвенционалните пазари за реосигурување.

ХВПО за катастрофи на ТСIP (Bosphorus 1 catastrophe bond) од 400 милиони американски долари, издадена во 2013 година со рок на достасување од април 2016 година се посочува дека е пример за успех на пазарот на ХВПО бидејќи беше издадена како обврзница со најниски трошоци дотогаш во смисла на неговата цена. Оваа ХВПО првично беше планирана да се издаде на 100 милиони со цена помеѓу 2,75% и 3,25%, а заврши со издавање на 400 милиони со 2,5% (ТСIP, 2016).

За разлика од Мексико, Турција се појави на пазарот без посредување на МФИ/Светската банка туку со формирање на ДПН (Bosphorus 1 Re Ltd.) регистриран на Бермудските Острови, а зделката беше водена од Минхен РЕ.

Влезот на турскиот ризик за земјотрес, на пазарот на кој вообичаено доминираат американските сеизмички ризици и урагани, ризиците од поплави во Европа и сеизмичкиот ризик на Јапонија, беше примен со задоволство од инвеститорите. И покрај од фактот дека тоа беше првата параметарска ХВПО издадена од Турција, таа беше една

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

од најреномираните ХВПО за катастрофи на годината за што ја доби наградата за најдобар договор за реосигурување.³⁵

6. Заклучни согледувања

Алтернативните техники за трансфер на ризици сè повеќе се развиваат. На прво место, покрај стандардните договори за осигурување сè повеќе се појавуваат параметарски засновани договори за осигурување. Користењето на параметарските договори за осигурување од катастрофи нудат предности во транспарентноста на обештетувањето, но истовремено бараат од осигуреникот познавање на спецификите на овој инструмент кои се поврзани со постоењето на базичен ризик. Исто така, параметарските договори за осигурување најчесто бараат и соодветна регулатива која се разликува од стандардната заснована на постоењето на реален штетен настан.

Во делот на пренесувањето на катастрофалните ризици од страна на друштвата за осигурување преку алтернативните техники за трансфер на ризик сè повеќе се користат ХВПО за катастрофи или попознати по англиската терминологија како обврзници за катастрофи (CAT bonds).

Со цел и оваа техника да биде сè повеќе стандардизирана, потребна е соодветна регулатива која ќе влева сигурност во целата постапка за трансфер на ризикот на пазарот на капитал. Многу важна компонента во трансакциите се ДПН кои се јавуваат како прифаќачи на ризикот и издавачи на ХВПО.

Регулативата на ЕУ е напредна во смисла на обезбедување регулатива за ДПН со помалку оптоварување од друштвата за осигурување, но, сепак, со доволно правила за да бидат прифатливи. Сепак, регулативата на ЕУ ги обесхрабрува ЕУ (ре)осигурителите да користат ДНП со седиште на територија надвор од ЕУ или еквивалентните системи на ЕУ потврдени од ЕЈОРА.

Во светот постои голема конкуренција меѓу центрите за трансакции со ХВПО, но во основа успехот е комбинација на регулаторниот напредок и претходното искуство со ДПН и пазарот на капитал, како што се Бермудските Острови.

³⁵ <http://www.artemis.bm/blog/2013/05/01/bosphorus-catastrophe-bond-a-real-success-story-says-turkish-cat-pool/>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

ХВПО за катастрофи сè повеќе се применуваат и од државите како дел од нивните стратегии за финансирање на катастрофалните ризици. ХВПО за катастрофи не можат да бидат замена за стандардното реосигурително покритие, но се вклопуваат во стратегијата за слоевито покривање на катастрофалните ризици кои се со ниска веројатност за настанување, а со потенцијално големи износи на штети.

VI ГЛАВА - ОСИГУРУВАЊЕТО НА КАТАСТРОФАЛНИТЕ РИЗИЦИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Изложеност на Република Македонија на катастрофални ризици

Според извештајот изработен под покровителство на Програмата за намалување и адаптација на ризици од катастрофи во Југоисточна Европа (SEEDRMAR), за кој Програмата за развој на Обединетите нации (UNDP), Светска метеоролошка организација (WMO), Меѓународната стратегија за намалување на катастрофите (ISDR) и Светската банка соработуваат во нивните области на компаративна предност, Република Македонија е високо изложена и подложна на природни непогоди. Како што е наведено во извештајот, земјата е многу изложена на поплави, суши, екстремни температури, шумски пожари и земјотреси (PM, 2015). Сеизмичката активност е висока, а помеѓу 1990 и 2008 година само три земји во Европа и Заедницата на Независни Држави (ЗНД) доживеаја поголеми природни катастрофи поврзани со климата (ИПА, 2015).

1.1. Поплави

Република Македонија е подложна на поплави, како во однос на влијанието на поплавите така и од интензитетот на поплавите. Врз основа на студиите на Светска банка и ООН, во периодот од 1989 до 2006 година поплавите беа најдоминантна опасност во Република Македонија, при што учествуваа со 44 проценти од сите опасности во тој период. Бројот на настани, погодено население и штетите се високи поради поплавите во овој период. На пример, поплавите предизвикаа економски штети од 354 милиони долари, бројот на поплави и погоденото население (17.784 луѓе беа изложени на поплави) покажуваат дека земјата е високо чувствителна на тешки и интензивни поплави. Градот Скопје е изложен на поплави од три реки: Вардар, Треска и Лепенец - поради интензивни врнежи и топење на снег. На пример, во текот на последните три децении регионалните поплави од најголемите реки во Република Македонија, Вардар, Црна Река, Струма, Треска, Пчиња, Лепенец и Брегалница, предизвикаа вкупна штета од 193,8 милиони американски долари (ISDR и Светска банка, 2008).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Поплавите од 1962 и 1979 година во Република Македонија резултираа со економски штети од приближно седум проценти од БДП (за секоја година), додека економските штети што произлегуваат од поплавите во 1994 година изнесуваа 3,4% од БДП. Поплавите во 2004 година зафатија 26 општини (главно во областа на горниот дел на Вардар, но исто така и во централниот, јужниот и јужниот источен дел на земјата) со проценета штета од околу 21 милион САД долари. Економските штети во текот на поплавите во 2004 година покажуваат дека 91,3% од вкупната штета се однесува на земјоделското производство главно во југоисточниот дел на земјата (Климатски промени, 2017).

Се наведува дека појавите на екстремни хидролошки настани (поплави и суши) се зголемија по зачестеност и интензитет во текот на изминатите децении поради климатските промени. На пример, во текот на последните три децении регионалните поплави предизвикани од најголемите реки во Република Македонија, Вардар, Црна Река, Струма, Треска, Пчиња, Лепенец и Брегалница, предизвикаа вкупна штета од 193,8 милиони американски долари (Шкоклевски, 2003).

Штетата предизвикана од поплави директно влијае на веќе крвкото земјоделство и локалните рурални економии. Во јуни 2004 година, високите интензивни дождови предизвикаа поплави и поплави во 26 општини во земјата лоцирани во горниот дел на Вардар и во централниот југ и југоисточниот дел на земјата. Економските штети во текот на поплавите во 2004 година покажуваат дека 91,3% од вкупната штета се должи на земјоделското производство главно во југоисточниот дел на земјата (РМ, 2008). Најголемите штети се забележани во руралните средини каде што се поплавени домаќинствата и обработливите површини.

Обилните дождови и топењето на снегот во февруари 2015 година предизвикаа сериозни поплави во источниот регион на земјата. Според извештајот на Европската комисија (2015), со поплавите биле засегнати 170.000 лица кои живееле во поплавените области.

Поплавите во август 2016 година во скопскиот регион се последниот пример за големите последици кои ги оставаат катастрофалните ризици. Катастрофата е предизвикана од природниот феномен „Дождовна бомба“, која вакумира енергија во облаците при нагло мешање на температурните разлики во истите до ниво на распрснување и експлозија. Во поплавите загинаа 22 жители, а согласно процените на

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Свис Ре (2017) економската штета од поплавите изнесува 50 милиони САД долари. Владата на Република Македонија донесе Одлука за постоење на кризна состојба заради зголемен обем на врнежи и поплави на дел од територијата на Република Македонија³⁶, со која се утврдува постоење на кризна состојба на подрачјата на скопскиот и тетовскиот регион, со траење од 15 дена. Како и секогаш, по настанувањето на катастрофален настан се отворија прашањата за одговорноста во насока на можноста за спречување или намалување на последиците. Јавноста ги прозиваше УХМР за недоволното предупредување, неисчистените канали за одводнување, како и градежното решение за скопската патна обиколница. Без оглед на префрлањето на одговорностите, останува фактот дека само мал број од зафатеното население имаше осигурување кое покрива ризик од поплави и дека помош за надминувањето на последиците се бараше од владата на Република Македонија. Согласно член 144 од Законот за заштита и спасување³⁷ беше формирана комисија за процена и утврдување на висината на штетата од природни непогоди од страна на Владата. Владата издвои средства во износ од 2.240 милиони денари (1,13% од вкупните буџетски расходи) за постојана резерва за надминување на последиците од настанатата елементарна непогода преку ребаланс на буџетот на Република Македонија за 2016 година (86,5% преку зголемување на дефицитот со задолжување, а 13,5% со пренамени од други позиции).³⁸

Моделирањето направено од Светска банка (2015) покажува дека последиците за Република Македонија за ризик со веројатност на настанување еднаш во 100 години можат да достигнат до 18 % од БДП, што треба да се порака дека мора да се изгради стратегија за ефикасно справување со овие ризици.

1.2. Земјотреси

Територијата на Република Македонија се наоѓа во област со многу висока сеизмичка активност која се протега по должината на медитеранскиот сеизмички појас. Земјата има историја на земјотреси со магнитуда од 6 - 7,8 во десет сеизмички зони. Дури и умерените земјотреси (под 6 степени) можат да предизвикаат сериозни проблеми, бидејќи традиционалните живеалишта не можат да ја издржат таквата

³⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 147 од 07.08.2016 година

³⁷ („Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2004, 49/2004, 86/2008, 124/2010, 18/2011, 41/2014, 129/2015, 71/2016 и 106/2016)

³⁸ <http://www.finance.gov.mk/files/u6/REBALANS%20202016%20-%20za%20objavuvanje.pdf>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

сеизмичка активност без да предизвикаат структурни оштетувања (ISDR and the World Bank, 2008).

Некои од најсилните земјотреси во Република Македонија се случиле во 1904 година во Пехчево - Кресна (7,8 степени), во 1931 во Валандово - Дојран (6,7 степени), а во 1963 година во Скопје (6,1 степени). Во последните 25 години се случиле два големи земјотреса. Првиот со магнитуда од 6,1 се случи во 1990 година во Гевгелија и во регионот Богданци, додека вториот со јачина од 5,8 се случи во 1994 година во Битолскиот регион. Земјотресот во 1994 година предизвика економски штети од 3,4 отсто од БДП на земјата, а се проценува дека штетите од земјотреси во последните 4 децении се околу 5 милиони американски долари (ISDR and the World Bank, 2008).

Сепак, најзначаен настан во колективната меморија во Република Македонија е земјотресот во Скопје во 1963 година со јачина од 6,1, во кој загинаа 1.100 лица, беа повредени 4.000 и погодени 160.000 луѓе. Вкупните економски штети беа проценети на 1 милијарда американски долари или 15 отсто од БДП на СФРЈ. Земјотресот беше центриран речиси директно под градот Скопје, со најголемо оштетување забележано во зградите лоцирани во границите на градот. Тресењето од земјотресот се почувствува во Софија (Бугарија), Солун (Грција) и Белград (Србија). Вкупно погодена област од сеизмичката активност се проценува на 180.000 квадратни километри. 42,2 проценти од станбените згради беа делумно или целосно срушени; 32,9% од становите биле силно оштетени; повеќе од 67,4 проценти од куќите беа неупотребливи по земјотресот. Од вкупните живеалишта, 80,7 проценти беа уништени, а 66,5 проценти од болниците и клиниките и 74,3 проценти од основните и средните училишта беа силно оштетени (ИЗИИС, 2003).

Во последните неколку години континуирано се случуваат земјотреси со помал интензитет на територијата на Република Македонија, што покажува дека земјата е подложна на геолошки опасности.

1.3. Други климатски ризици

Потенцијалните негативни флукуации на температурата, врнежите и зачестеноста на екстремните временски настани (како што се суша, топлина, поплава, шумски пожари, врнежи), веројатно ќе ги влошат постојните потешкотии на земјоделците поврзани со производството, приносот и достапноста на пазарот. Историските податоци покажуваат дека Република Македонија се карактеризира со многу променлива клима

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

која веќе доживеала пораст на средните дефицити на температурата и влагата, како и зголемување на сериозноста на екстремни настани, како што се сушата, топлотните бранови и шумските пожари.

Општите трендови од анализата на климатските проекции покажуваат дека Република Македонија ќе стане потопла и умерено посува како што поминува времето, со значителни намалувања на летните врнежи и почести и тешки екстремни настани, како што се суши и поплави (Светска банка, 2010). Проекциите укажуваат дека просечната температура за Република Македонија ќе се зголеми за 1,0 °C и 1,9 °C до 2025 и 2050 година соодветно, додека врнежите се предвидува да се намалат за 3% и 5% соодветно (Табела бр. 18). Промените се поистакнати во различните годишни времиња и се смета дека овие амплитуди во промените на температурата и врнежите ќе претставуваат голем товар за земјоделското производство.

Табела бр. 18: Климатски проекции за Република Македонија во споредба со периодот 1960 – 1990 година

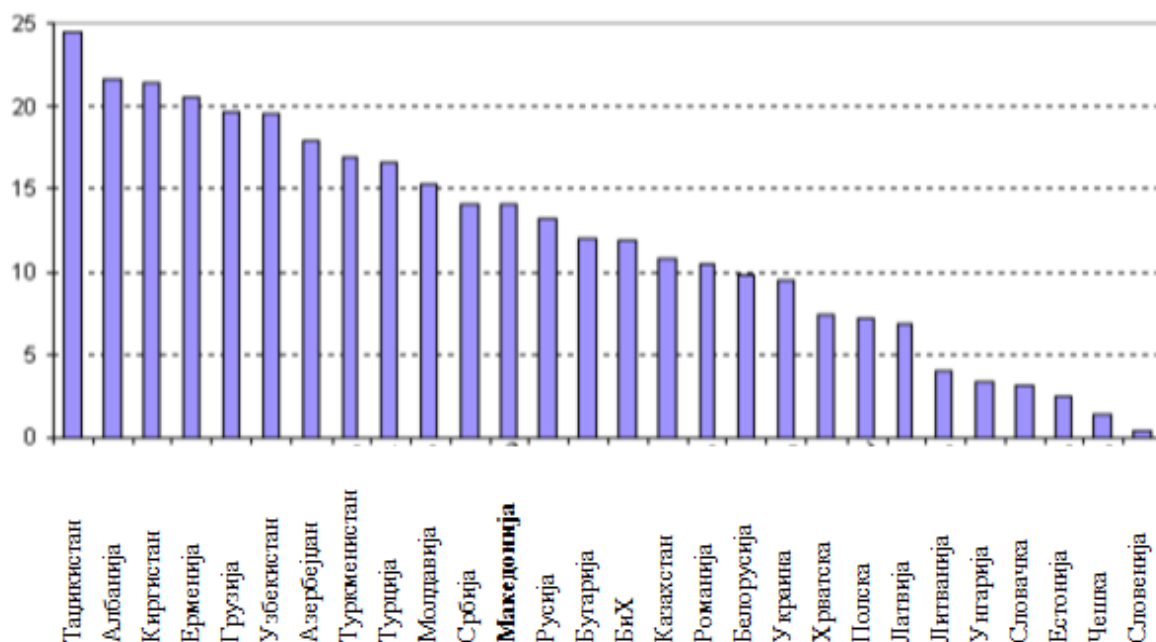
Временска линија	Проекции за температура		Проекции за врнежи	
	Просек °C	Распон °C	Просек (%)	Распон (%)
2025	1,0	0,9 — 1,1	-3%	-1 % — -6 %
2050	1,9	1,6 — 2,1	-5%	-2 % — -7 %
2075	2,9	2,2 — 3,6	-8%	-4 % — -12 %
2100	3,8	2,7 — 5,4	-13%	-5 % — -21 %

Извор: Светска банка, 2010

Системски пристап во мерењето на ранливоста на земјите од Европа и Централна Азија (ЕЦА) овозможи студијата на Светската банка (2009) во која се развиени серија индекси за процена на изложеноста, чувствителноста и адаптивниот капацитет на земјите во регионот на ЕЦА за климатските промени. Овие индекси се базираат на низа релевантни параметри. Индексот на ранливост прикажан на Графикон бр. 26 подолу е комбинација од изложеноста, чувствителноста и индексите на адаптивниот капацитет. Ранливоста на Република Македонија кон климатските промени, врз основа на овој индекс, може да се класифицира како средна во споредба со другите земји во регионот. Главните основни двигатели на ранливоста се високата изложеност на екстремни климатски настани, умерениот адаптивен капацитет и структурата на производството и тие влијаат врз зголемување на ранливоста на Република Македонија на климатските промени.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 26: Индекс на ранливост на климатските промени

Извор: Светска банка (2009)

Со оглед на малата површина, негативните влијанија кои се однесуваат за Република Македонија се слични и за земјите во регионот, се разбира секоја со своите специфични карактеристики. Но тоа што уште повеќе ги поврзува е што последиците во земјите од регионот поради нивно релативно малата економска моќ, се значително повеќе ранливи со споредба со развиените и помоќни економии. Споредбата направена од Гуренко и Закут (2009) на потенцијалните штети од катастрофи предизвикани од влијанието на природни непогоди за кои постои веројатност да се случат еднаш во 250 години, со штети дадени како процент од националните БДП, јасно покажува повисоко ниво на ранливост кај помалите економии.

Во случајот со Република Македонија, потенцијалот за штети од голема природна катастрофа би можел да достигне 56,1% од БДП на земјата (Графикон бр. 27).

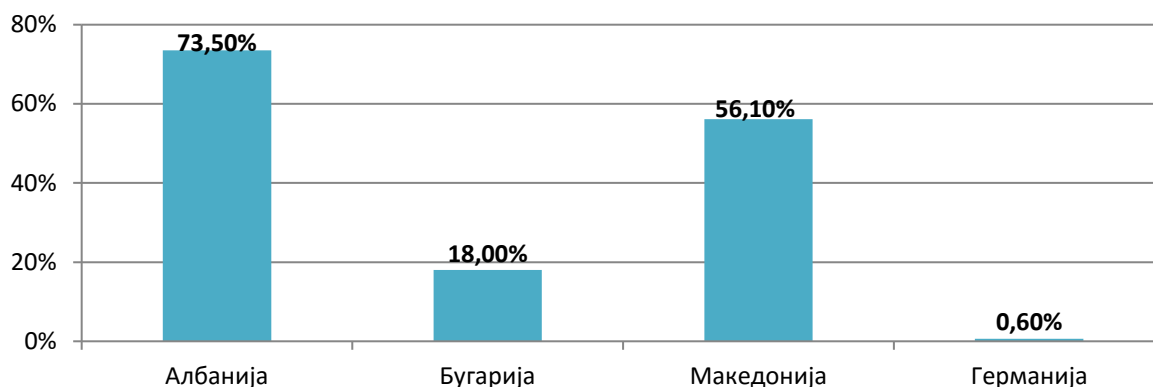
1.4. Буџетски импликации во справувањето со последиците од катастрофите

Со зголемената зачестеност и сериозноста на последиците од катастрофалните ризици, станува сè потешко да се покријат трошоци за справување со последиците од редовните буџети. Иако секоја земја издвојува годишни буџетски средства за справување со итни и непредвидени ситуации, честопати реалните трошоци за вакви

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

настани се многу поголеми од буџетот. За таа цел, земјите вообичаено обезбедуваат дополнителни буџетски средства, финансирани од буџетски прераспределби или преку зголемување на буџетскиот дефицит со ново задолжување.

Графикон бр. 27: Потенцијални штети (процент од БДП)

Извор: ISDR и Светска банка, 2009

Со цел да укажат на сериозноста на овие буџетски јазови, авторите направиле споредба помеѓу износите на економските штети предизвикани од катастрофални ризици во земјите од Југоисточна Европа (ЈИЕ) со висината на годишните буџетски за справување со итни и непредвидени ситуации. Како што може да се види од Графикон бр. 28 несовпаѓањето помеѓу планираните и реалните штети е прилично впечатливо. Во случајот со поплавите во Република Македонија во 1995 година, реалните штети изнесуваат 77 годишни планирани итни буџетски средства за покривање на економските штети од поплавата.

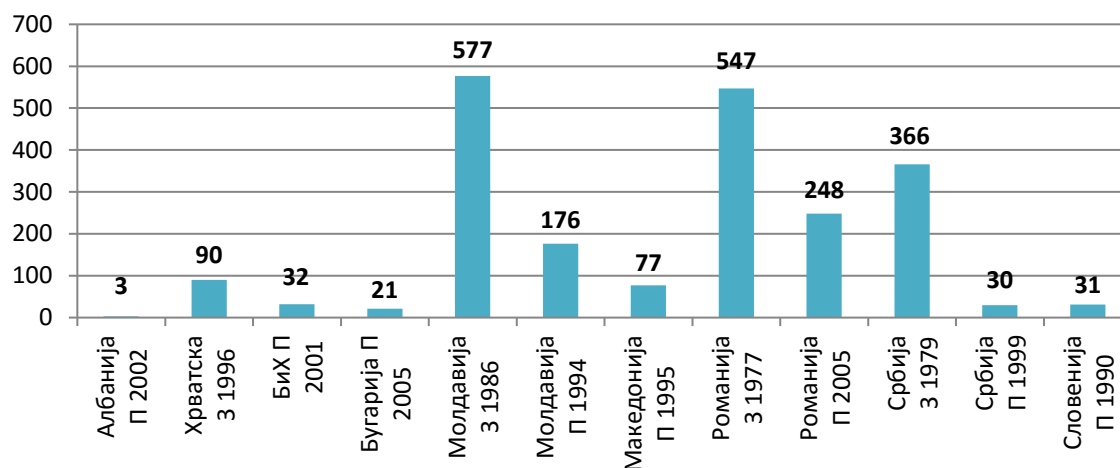
Моделот кој се применува во Република Македонија е дефиниран со Законот за заштита и спасување³⁹ согласно кој се формираат комисиии за процена и утврдување на висината на штетата од природни непогоди од страна. Комисиите доставуваат извештај до Владата за оштетувањата кои се предизвикани од елементарната непогода. Процената е заснована на Единствената методологија за процена на штетите од елементарни и други непогоди⁴⁰. Обештетувањето се врши како процент од проценетите штети кој вообичаено се движи меѓу 15% и 30%. Ефектите од примената на овој модел не можат да се измерат правилно затоа што не постојат јавно достапни информации за работата на комисиите, ниту пак за реализираните средства.

³⁹ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2004, 49/2004, 86/2008, 124/2010, 18/2011, 41/2014, 129/2015, 71/2016 и 106/2016

⁴⁰ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 75/2001

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 28: Штети предизвикани од катастрофални настани наспроти буџет за справување

Легенда: Земјотрес (З), Поплава (П)

Извор: ISDR и Светска банка, 2009

Иако ова и слични студии имаат за цел да ја доловат големината на проблемите кои можат да ги предизвикаат катастрофите врз редовното функционирање на државите и нивните национални сметки, сепак мораме да имаме предвид дека финансирањето на последиците од катастрофите најчесто не е преземено како обврска на државите во целост да ги надомести настанатите штети.

Моделот кој се применува во Република Македонија е дефиниран со Законот за заштита и спасување⁴¹ согласно кој се формираат комисии за процена и утврдување на висината на штетата од природни непогоди од страна. Комисиите доставуваат извештај до Владата за оштетувањата кои се предизвикани од елементарната непогода. Процената е заснована на Единствената методологија за процена на штетите од елементарни и други непогоди⁴². Обештетувањето се врши како процент од проценетите штети кој вообичаено се движи меѓу 15% и 30%. Ефектите од примената на овој модел не можат да се измерат правилно затоа што не постојат јавно достапни информации за работата на комисиите, ниту пак за реализираните средства.

⁴¹ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2004, 49/2004, 86/2008, 124/2010, 18/2011, 41/2014, 129/2015, 71/2016 и 106/2016

⁴² „Службен весник на Република Македонија“ бр. 75/2001

2. ЕВРОПА РЕ – концепт, формирање и развој

Во насока на проблемот со ниската пенетрација на осигурување од катастрофални ризици и временски неприлики во Република Македонија и во другите земји на Југоисточна Европа, Светската банка иницираше програма за осигурување од ризици од катастрофи и временски неприлики, наречена Платформа за осигурување на катастрофални ризици за Југоисточна Европа и Кавказ - Southeastern Europe and the Caucasus Catastrophe Risk Insurance Facility (SEEC CRIF). Главниот мотив за оваа иницијатива беше да се промовира развојот на осигурување од ризици од катастрофи и временски неприлики на локалниот пазар, со што на населението, деловната заедница и на јавниот сектор ќе им биде овозможено да купат прифатливи производи за осигурување од ризици од катастрофи и временски неприлики. Целта на проектот беше исто така да се оформат нов тип на параметарски осигурителни производи, со автоматизирано преземање на ризиците, одредување на цените и исплаќање на штетите, промоција и зголемување на свесноста на јавноста за последиците од катастрофалните ризици и да се обезбеди пристапно реосигурување.

За имплементација на SEEC CRIF програмата беше формирана првенствено Еуропа Reinsurance Facility Ltd. (Европа Ре) како непрофитна организација во државна сопственост со цел да ги спроведе целите на проектот и да прерасне во друштво за реосигурување за катастрофални ризици во сопственост на земји од Југоисточна Европа со седиште во Швајцарија, со цел да ги исполнува највисоките критериуми за функционирање на едно друштво за реосигурување.

Подготовките за SEEC CRIF започнаа во 2008 година со финансиска и техничка поддршка од Светската банка и Секретаријатот за економски прашања на Швајцарија (SECO). За развојните цели на проектот беше одобрен грант од 5,5 милиони американски долари, обезбедена преку Глобалната еколошка платформа (GEF) на Светската банка, средства наменети исклучиво за дизајнирање на осигурителните производи, промоција на свесноста и утврдување на правната рамка за негово користење во земјите членки.

Друштвото за реосигурување Европа Ре беше формирано со средства на државите Албанија, Македонија и Србија. Во пролетта 2010 година, Албанија беше првата земја која стана членка на програмата Европа Ре како акционер. На 3 март 2011, Одборот на директори на Светската банка одобри два заема од по 5 милиони американски долари, за Македонија и Србија, наменети за акционерски капитал во Европа Ре. По

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

ратификувањето на договорите за заем во Србија и Македонија⁴³ во 2011 година, поминаа 2 години додека на крајот на 2013 година друштвото за реосигурување Европа РЕ беше основано и од почетокот на 2014 година започна со вршење на дејноста.

2.1. Оперативни аспекти

Согласно заклучок 197 од Владата на Република Македонија (бр.51-7313/1 од 1.12.2010 година), точка 42 за Информацијата за отпочнување преговори со Светската банка за обезбедување заем за имплементација на Регионалниот проект за осигурување од ризик од катастрофи, Агенцијата за супервизија на осигурувањето (АСО) се назначи за институција надлежна за имплементација на овој проект во Република Македонија.

Во рамки на проектот се формирани две работни групи кои ги координира АСО, и тоа една од претставници на државни институции, а друга од претставници на друштвата за осигурување. Работните групи имаат за цел да придонесат за успешно имплементирање на проектот, соодветно на условите на пазарот во Република Македонија.

Во рамките на двете работни групи беа организирани состаноци со цел сите засегнати страни да дадат свој придонес при имплементацијата на проектот, односно да се придонесе за создавање услови за промовирање на иновативни производи за осигурување од ризик од катастрофи и временски неприлики кои ќе бидат привлечни на пазарот, и за значително зголемување на пенетрацијата на осигурувањето од ризици од катастрофи и временски неприлики, со цел правилно оформување на осигурителните производи и соодветната регулатива.

Во рамки на подготвителните активности за оформувањето беа направени и истражувања кај деловните банки и помеѓу земјоделските стопанства.

2.2. Истражување кај деловните банки

Во рамки на Проектот беше предвидено да се оцени степенот на развој на банкоосигурувањето, концепт кој претставува добитна комбинација за двата институционални партнери во деловниот однос. Банката ја збогатува понудата на

⁴³ Закон за задолжување на Р. Македонија кај Светската банка по договорот за заем и финансирање на проектот и Закон за вложување на Република Македонија во акционерскиот капитал на Европа Ре.- <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/69F1B0E9591F304D8D9BFE234B395086.pdf>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

финансиски услуги за своите клиенти преку продажба, односно интегрирањето на осигурителни производи, а истовремено добива нов извор на приходи, додека друштвото за осигурување ги користи маркетингот на банката и зголемената продажба преку пристапот до значајно поголема потенцијална клиентска база. Во фокус на банкоосигурувањето се потрошувачите, а успешноста на оваа деловна соработка зависи од синергијата на три најзначајни елементи, и тоа маркетинг стратегијата, организациската култура и пазарните услови (Блажевски, 2016)

За таа цел кон крајот на 2011 и почетокот на 2012 година, беше спроведено заедничко истражување на АСО и НБРМ за улогата на банкарскиот сектор во овој домен. Податоците од банките беа потребни за да се создаде реално согледување на:

- Ефектот од природните катастрофи врз портфолијата на кредитите и депозитите,
- Начинот на кој банките го идентификуваат и проценуваат ризикот од природни катастрофи во однос на нивното работење, и
- Степенот на нивната заинтересираност за поврзување на своите производи со осигурителни производи, посебно за ризиците од природни катастрофи и временски непогоди.

Во истражувањето учествуваа сите 16 банки кои во времето на истражувањето вршеа дејност. Истражувањето се состоеше во одговарање на прашалник со затворен тип на прашања и пополнување табели за изложеноста по неколку основи и по региони. Во обработката на податоците за банките се користеа нумерички ознаки со цел да се заштитат деловните интереси. Резултатите од истражувањето се дадени како анализа на агрегатните податоци.

2.2.1. Главни наоди од истражувањето

Резултатите од спроведеното истражување покажуваат дека мерките за намалување на ризикот на банките во врска со природните катастрофи се несоодветни, оставајќи ги банките многу изложени во случај на катастрофи.

Банките одговориле дека бараат осигурување на имотите кои ги земаат под хипотека како резултат на обврските од подзаконската регулатива на НБРМ во која се предвидува дека во рамки на оформувањето на кредитното досие треба да биде приложена и полиса за осигурување без наведување на опфатот на ризици кои треба да бидат покриени. Како резултат на тоа, а не поради интерни политики за управување со

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

ризици, сите банки за имотот кој е под нивна хипотека имаат винкулирана полиса за осигурување која ги содржи основните ФЛЕКСА услови⁴⁴. Само две банки бараат од своите клиенти да имаат осигурување од земјотрес за имотот земен под хипотека. Ситуацијата е нешто подобра во однос на осигурувањето од поплави, каде што четири од банките бараат од своите клиенти да имаат покриеност со ризикот од поплави. Ниту една од банките не побара осигурување од други екстремни временски услови.

Капацитетот на банките за да го оценуваат ефектот на природните катастрофи и екстремни временски ризици е многу слаб. Само две банки во Република Македонија имаат користено надворешна помош за процена на изложеноста на нивните клиенти на таков ризик и ниту една од банките нема пишани процедури и алатки за процена на ризиците од природна катастрофа при обработка на кредитните барања. Ниту една банка не отфрлила барање за кредит од регионите со висок ризик од природни катастрофи, иако споменатите четири банки се свесни за географските области склони кон природни катастрофи.

Во принцип, банките се фокусирани на понудата на традиционални банкарски производи и само во неколку случаи банките продаваат други финансиски производи на своите клиенти. Во времето на спроведувањето на анкетата банките биле вклучени единствено како посредници во продажбата на осигурителните производи на клиентите. Тоа во меѓувреме е променето, односно банките започнаа да нудат кредитни производи врзани со осигурување, но до ноември 2017 година развиените производи не се врзани со осигурувањето на имотот од катастрофални ризици, туку станува збор за поврзување на кредитите со осигурување на живот⁴⁵. Најчесто новите врзани производи се однесуваат на хипотекарните, но и останатите видови на кредитна изложеност на населението, како што се потрошувачките кредит кои се користат преку кредитни картички или пречекорувања кај дебитните картички. Во Табела бр. 19 се дадени податоци за овој тренд.

Поголемиот дел од банките одговориле дека се подготвени да продадат осигурување од катастрофални ризици параметарско осигурување на Европа Ре договори со своите клиенти, при што кај 43% мотивот е зголемување на конкурентската предност, 29% дека мотивите се поради заработувачката од посредничката провизија, а

⁴⁴ FLEXA – краток на назив за ризиците пожар, гром, експлозија, паѓање на летало на англиски јазик (Fire, Lightning, EXplosion, Aircraft)

⁴⁵ Во сите случаи осигурувањето на живот го покрива ризикот од смрт (ризико осигурување)

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

28% со цел да ја намалат својата изложеност кон ризици. Банките воопшто, изразиле позитивна перцепција за производите на Европа РЕ и речиси сите истакнале дека би сакале да ги врзуваат хипотекарните кредити со производи за осигурување од катастрофи на Европа РЕ, додека некои од нив би врзувале производите за кредитни картички и депозити со параметарски осигурителни производи на Европа РЕ. Но и покрај позитивните најави, до ноември 2017 година ниту една банка не поврзала свој производ со имотното осигурување од катастрофални ризици.

Табела бр. 19: Банкоосигурување во Република Македонија

Банка - застапник во осигурување	НБРМ согласност	Застапвано друштво за осигурување	Бруто полисирана премија (000 денари)			
			2016	2015	2014	2013
Охридска	окт 2012	Граве (живот)	30.879	19.580	11.739	3.006
НЛБ	мај 2015	Сава (неживот)	25.743	6.980		
		Кроациа (живот)	44.280	379		
Шпаркасе	јули 2015	Винер лајф (живот)	21.267	12.418		
Вкупно			122.169	39.357	11.739	3.006

Извор: АСО, 2017

2.3. Истражување кај земјоделските стопанства

Во рамки на проектот беше спроведено истражување на земјоделските стопанства со цел да се идентификуваат:

- Постојењето на соодветни осигурителни производи за ризиците поврзани со влијанието на климатските фактори;
- Степенот и улогата на субвенциите во осигурувањето; и
- Постојењето на соодветни алтернативни канали на дистрибуција.

Истражувањето беше спроведено во 2013 година на 685 земјоделски стопанства. Овој примерок е дефиниран врз база на методологија на Мрежата на сметководствени податоци на земјоделските стопанства (Farm Accountancy Data Network – FADN) преку одредување на кластери и квоти од популацијата. Теренскиот дел од истражувањето е реализиран од страна на Агенцијата за поттикнување на развојот на земјоделството (АПРЗ).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Квантитативно истражување беше спроведено на 2 различни типови на прашалници за различни групи, дефинирани како

- Мали индивидуални земјоделци кои остваруваат годишен приход помал од 8.000 евра
- Комерцијални земјоделци кои остваруваат годишен приход поголем од 8.000 евра.

2.3.1. Клучни наоди од земјоделското истражување во Република Македонија кај малите индивидуални земјоделци.

Малите индивидуални земјоделци се еднакво дистрибуирани помеѓу регионите со просечна големина на земјоделско стопанство од 2.3ха. Испитаниците се од доменот на полјоделството и главните култури кои ги одгледуваат се пченица, пенка, јачмен, луцерка и тутун.

Климатските услови претставуваат многу значаен ризик фактор за земјоделските приноси и имот при што нивото на сензитивност се разликува од регион до регион. Испитаниците во Вардарскиот и Североисточниот регион, сметаат дека времето е најголем ризик фактор (74%). Сите испитаници се изјасниле дека е повисока чувствителноста на лошите временски услови врз земјоделската дејност отколку врз имотот на земјоделските стопанства, согласно што е поголем и интересот за осигурување на земјоделските култури отколку опремата на фармата.

Во делот за квантификација на ефектите, 51% од земјоделците се изјасниле дека 25-50% од годишните земјоделски приходи се во ризик од последици на лошите временски услови.

За климатски настани со најголемо влијание испитаниците ги издвоиле сушата и градот, иако интензитетот се разликува во зависност од регионот и културата.

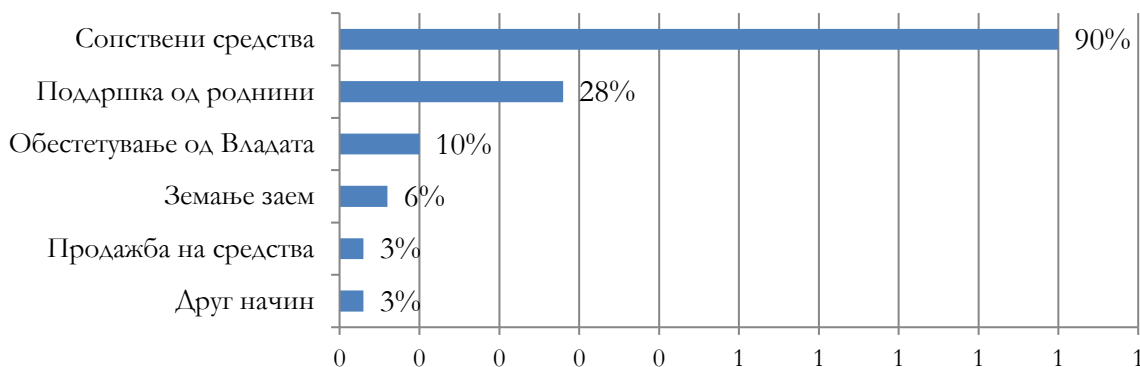
Имплементирањето на мерки за заштита од ризици од временски услови е незначително. Во рамки на преземените мерки 37% се изјасниле дека имаат набавено поотпорен семенски материјал, а 21% имаат склучено договори за иригација.

Во однос на тоа кои ризици треба да бидат опфатени со осигурителна полиса, одговорите зависат од регионот и културите, но сушата и градот се најчесто споменати како можни комбинации.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

На прашањето како ги се соочуваат со финансиските последици (или како би се соочиле) од штетите како резултат од временски непогоди, испитаници одговараа со избор на повеќе дадени можности при што најголем број на испитаници се изјасниле дека товарот ќе го поднесат од сопствени средства (Графикон бр. 29).

Графикон бр. 29: Начин на соочување со финансиските последици

Извор: *Земјоделско истражување, 2013*

Повеќе од 90% од земјоделците, не користат земјоделско осигурување. Оваа бројка е подеднакво висока во сите региони, со исклучок на Вардарскиот регион каде 31% од интервјуираните земјоделци се осигурени. За оваа состојба 54% од испитаниците истакнуваат дека премијата за осигурување им е скапа, додека 51% истакнуваат дека немаат доверба во друштвата за осигурување.

Од земјоделците кои имаат осигурување 86% го купиле користејќи ја владината мерка за субвенционирање на осигурувањето. Притоа 70% од земјоделците кои користат земјоделско осигурување се задоволни како премиите се надоместуваат. Само 13% од земјоделците навеле дека се директно обештетени од државниот буџет од временските неприлики.

Во однос на алтернативните канали на дистрибуција, оваа група на земјоделци сметаат дека тоа можат да бидат добавувачите на семенски материјал и вештачко ѓубриво, како и големите купувачи (откупни центри).

2.3.2. Клучни наоди од земјоделското истражување во Република Македонија кај комерцијалните земјоделци.

Комерцијалните земјоделци се нееднакво дистрибуирани помеѓу регионите: една третина се лоцирани во југоисточниот регион, 26% во Пелагонискиот регион, 9,6% во Вардарскиот регион и 8,9% во југозападниот регион, со просечна големина на

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

земјоделско стопанство од 7.2ха. Испитаниците се од доменот на полјоделството и главните култури кои ги одгледуваат се пченица, пченка, јачмен, тутун и пиперки.

Оваа група на земјоделци убедливо за најголем ризик во работењето го смета влијанието на климатските фактори (50,4%), па потоа доаѓаат флукуацијата на цените (16%), болестите (7%), пристапот до пазари (4%) и штетниците (2%). При тоа наголемо влијание од климатските фактори ги гледаат кај сушата и градот.

Во однос на ефектот на последиците, 63% од комерцијалните земјоделци сметаат дека 25-50% од земјоделскиот приход е ранлив на лошите временски услови додека 22% сметаат дека тоа е 50-75%.

Најчесто употребени мерки за заштита од временски непогоди се набавка на поотпорен семенски материјал (37%), договори за иригација (18,5%); осигурување на посевот (14,1%) и мерки за справување големи флукуации на температурата (12,6%). При тоа, 87% од комерцијалните земјоделци сметаат дека овие мерки можат да го намалат ризикот од временските непогоди.

Од комерцијалните земјоделци, 28,9% користат осигурување. Од испитаниците што не користат осигурување 60,4% истакнуваат дека премијата за осигурување им е скапа, додека 56,3% истакнуваат дека немаат доверба во друштвата за осигурување.

Од купените полиси 53,8% се осигурителни полиси за еден ризик (95% за град), додека 43,6% се осигурителни полиси за повеќе ризици. Од овој сегмент, 94,1% од испитаниците се изјасниле дека едниот ризик е град, додека 76,5% сметаат осигурувањето опфаќа и ризик суша и покај тоа што друштвата за осигурување не нудат осигурително покритие од суша!

Комерцијалните земјоделци сметаат дека како алтернативен канал на дистрибуција на осигурувањето треба да се јават банките (44,4%) сметајќи дека со тоа банките ќе имаат корист да даваат поповолни кредити за земјоделците. Кај оваа група на земјоделци е пониско нивото на подготвеност да се купи земјоделско осигурување од понудувачите на семенски материјал и големите откупувачи (25%).

2.3.3. Генерални заклучоци од истражување кај земјоделските стопанства

Истражувањето покажа дека земјоделците се свесни за големината на негативниот ефект од временските непогоди, а како главни ризици ги издвојуваат градот и сушата. Тие преземаат одредени мерки за намалување на влијанието на ризиците, но во

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

прилично ограничен обем и опфат. Поголемиот дел од нив се недоволно покриени со осигурување при што како главни фактори ја наведуваат цената на осигурувањето и недоволната доверба кон друштвата за осигурување. Исто така, тие сметаат дека осигурувањето може да биде подостапно доколку се нуди и преку алтернативни канали за дистрибуција, при што индивидуалните земјоделци во оваа насока ги претпочитаат добавувачите на семенски материјал и откупните центри, додека комерцијалните земјоделци ги претпочитаат банките, со тоа што ќе понудат подобар производ врзан со осигурување.

2.4. Подигање на свеста за осигурување од катастрофални ризици

Во текот на спроведувањето на проектот Европа РЕ беа организирани две регионални конференции, бројни медиумски активности (интервјуа, гостувања во телевизиски програми) и прес-конференции.

Централна активност во подигање на свеста на населението за влијанието за ризиците од катастрофи беше со промоцијата на интернет-страницата за јавноста наречена CATMonitor⁴⁶ во јули 2014 година.

CATMonitor содржи мапи на ризици и корисниците лесно можат да добијат информации за опасност од земјотрес и поплава за одреден имот, без оглед дали се работи за станбен или деловен простор.

2.5. Осигурителни производи во рамки на Европа РЕ

2.5.1. Осигурување од земјотрес

Осигурувањето од земјотрес беше направено во соработка со технолошкиот партнер AIR - компанијата за моделирање на ризици. Моделот за земјотрес е развиен за териториите на трите акционери на Европа РЕ (Албанија, Македонија и Србија) и вклучува 10.000 годишен стохастички каталог од 18.834 симулирани настани кои можат да предизвикаат штети на која било локација во регионот. Моделот ги симулира земјотресите со магнитуда од 5 и повеќе, бидејќи нема да има значителни штети од помалите настани. Меѓутоа, настаните на магнитуда почнувајќи од 4.0 се користат за развивање на моделот, бидејќи обезбедуваат покомплетни дополнителни информации од кои може да се проценат параметрите на дистрибуција на големината и

⁴⁶ www.catmonitor.com

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

фреквенцијата. Магнитудата на најголемите историски земјотреси во секоја зона и регионалната сеизмичка тектонска активност се користеа за да се процени големината на горната граница за секоја сеизмичка зона.

Инженерската компонента на моделот има единствена рамка за сите три земји, и е широко потврдена од објавените истражувања и забележани ефекти од историските земјотреси.

Целокупната ефикасност на моделот е дополнително потврдена врз основа на податоци од историски штети од различни настани. Моделот за земјотрес во Југоисточна Европа е развиен за да одговори на широк спектар на потребите за управување со ризикот од земјотресот на осигурителната индустрија.

Осигурените штети на земја се проценети штети на осигурената изложеност, пред примена на какво било осигурување.

Моделот во Република Македонија е работен со веројатност за настанување од 0,4%, што одговара на настан кој се случува еднаш во 250 години. Процентата максимална можна штета изнесува 1,61 милијарди евра. (ОЕЦД, 2016).

Со овој осигурителен производ за прв пат за признавање на осигурениот настан се користи параметар. Тоа е дефинирано како *„земјотрес што се случил во Република Македонија или соседните региони со моментна магнитуда еднаква или поголема од 5,0 согласно официјалното известување од страна на Европскиот медитерански сеизмолошки центар (European Mediterranean Seismological Centre)“*. *Сите дополнителни земјотреси („последователни потреси“), како и пожари или експлозии што настануваат како последица од земјотресите во период од седумдесет и два часа по осигурениот настан, ќе се сметаат за дел од сеизмичкиот настан.*⁴⁷

Тоа значи дека земјотресите со моментална магнитуда помала од 5,0 нема да се земаат предвид како осигурени случаи. Согласно Одделот за геолошко и рударско инженерство и наука⁴⁸ земјотресите со магнитуда од 2,5 до 5,4 се чувствуваат но предизвикуваат мали штети. Согласно Швајцарскиот сеизмолошки завод, земјотресите со магнитуда над 4,7 се смета дека можат да направат сериозни оштетувања на

⁴⁷ Извадок од услови на полисата

⁴⁸ <http://www.geo.mtu.edu/UPSeis/magnitude.html>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

градежните објекти⁴⁹. Тие во скалата за опасности од 1 до 5 се на ниво за опасност 4 (висока опасност). Највисоката скала 5 започнува кај земјотресите со магнитуда над 5,4.

На овој начин поставен осигурителниот производ носи во себе базичен ризик, што значи дека во случај на штета предизвикана од земјотрес со магнитуда помала од 5 осигуреникот ќе нема право да поднесе оштетно побарување, иако можеби претрпел незначителна штета.

И покрај параметарскиот предизвикувач надоместот за штета се исплаќа по завршување на целосен извештај за штетите изработен од страна на овластени проценители на штети. Во извештајот е потребно да се наведе степенот на штета кај објектите и согласно класификацијата од 5 нивоа ќе се добие утврдениот процент од осигурената сума намален за износот на франшизата (Табела бр. 20). Во осигурителниот производ не е наведен рок во кој треба да биде обработено и исплатено оштетното побарување.

2.5.2. Параметарско земјоделско осигурување

На самиот почеток во рамки на проектот постоеше план за развој на параметарски осигурителни производи кои ќе функционираат врз основа на одреден метеоролошки параметар, како што е се температурата, количество на врнежи на 1 м² и слични, со цел да бидат осигурени ризиците од прекумерни врнежи, суша, топлотни бранови и измрзнување. По фазата на оцена спроведена во рамки на работните групи и дополнителните консултации со Управата за хидрометеоролошки работи беше утврдено дека во земјата не постојат инфраструктурни услови кои би го овозможиле развојот на овие производи. Оваа констатација е во согласност со наодите од истражувањето во глава V дека формирањето на параметарските осигурителни производи претставува голем технички и инфраструктурен предизвик, односно со оглед дека параметрите се најчесто метеоролошки варијабли, потребно е да постои квалитетна инфраструктура во која ќе имаат доверба и осигурувачите и осигурениците.

Со оглед на ова ограничување, во рамки на проектот беше развиено индексно осигурување на остварени приноси од посеви, коешто не бара предуслови засновани на технолошки решенија, со оглед дека се заснова на историски податоци.

⁴⁹ <http://www.natural-hazards.ch/home/dealing-with-natural-hazards/earthquakes/danger-levels-earthquakes.html>

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 20: Нивоа на оштетување

Степен на оштетување	% од осигурениот износ за објектот минус износот на франшиза
Мали оштетувања	4 %.
Средно оштетување	20 %
Сериозно оштетување	40 %
Тешко оштетување	75 %
Колапс на целиот објект	100%

Извор: Услови на полисата за осигурување од земјотрес

Индексното осигурување на остварените приноси од посеви, претставува земјоделско осигурување кое нуди заштита од сите климатски, природни и биолошки опасности кои може да влијаат врз намалување на приносите на индивидуалните земјоделци и земјоделските стопанства. Спецификата на овој производ е во тоа што ги осигурува земјоделците врз основа на индекс на приноси од одредена област (општина), базиран на процент од просечниот очекуван принос во индексираната општина за секоја култура, што значи дека штетите се мерат врз основа на просечните приноси во индексираната општина, а не врз основа на реалните штети на секој од осигурените земјоделци. Просечни приноси кои се земени предвид се всушност просечни вредности на приносите од последните 3 години во општината.

Овој земјоделски осигурителен производ нуди покритие за: есенска пченица и јачмен и пролетната пченка и винското грозје. Соодветен е за ризици какви што се суша, мраз, ветришта, штети од постојани поројни дождови, високи температури и катастрофални поплави кои имаат влијание врз целата општина. Со други зборови, овој производ претставува осигурување од катастрофални штети причинети од широк опсег на опасности.

Очекуваниот просечен принос во општината (индексот) се пресметува според податоците дадени од страна на Државниот завод за статистика (ДЗС) на Република Македонија. Согласно договорот за соработка кој го имаат склучено Европа Ре со ДЗС, ДЗС има обврска да ги објави остварените приноси од тековната година најдоцна до 25 декември.

Земјоделецот или земјоделското стопанство со купување на ваков тип финансиска заштита ќе го осигура сопствениот принос врз основа на избраниот процент на покритие од очекуваниот три годишниот просечен принос на општината во која припаѓа. Може да се изберат проценти на покритие од 50% до 80%.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Бидејќи овој производ има за цел да обезбеди заштита на општините каде производството на земјоделски култури е традиционално, општините со мали просечни површини на посеани насади во последните три години не се квалификуваат за овој вид осигурување. Праговите за квалификување се поставени на 300 ха засадена површина.

Овој производ од аспект на АСО се смета како пилот-проект со оглед дека во моментот регулативата не го препознава овој концепт, при што Република Македонија не е изолиран случај од овој аспект. Стандардната регулатива за осигурувањето, што е случај и во нашата земја, дефинира дека мора да постои реален штетен настан и процедура на проценување на штетата, а врз основа на индексното осигурување може да се јави разлика помеѓу реалната штета и онаа што би била резултат на индексот. Дополнително, овој производ е комплексен за разбирање, има голем временски период од настанување на осигурениот случај до времето на објавување на индексот како предизвикувач за исплата на надоместот.

2.5.3. Заклучни согледувања за проектот Европа Ре во Република Македонија

Согласно извештајот за спроведување на проектот (Светска банка, 2017) проектот во Република Македонија не го достигна таргетот за зголемување на нивото на пенетрација од 10 - 15%, туку пенетрацијата остана речиси непроменета (1 - 2%).

Научената лекција од имплементацијата на проектот е дека главната слабост на проектот е што беше поставен како доброволен во најширока смисла. Осигурувањето не беше предвидено како задолжително за ниту еден сегмент од можните решенија согласно кои државата може да го уреди да биде задолжително за објектите на државната управа или за сите живеалишта во урбаните средини, за корисниците на хипотекарни кредити или некоја друга одредница.

Дополнително, доброволната компонента се однесуваше и за дистрибуцијата на осигурителните производи преку друштвата за осигурување, со што нивното вклучување беше исклучиво предмет на деловна одлука. Во овој сегмент, државата ја има опцијата да предвиди сите друштвата за осигурување да се јавуваат како продавачи на производите на Европа РЕ со обврска за пренос на сите ризици во реосигурување кај Европа Ре, а за таа услуга друштвата да добиваат одреден надоместок. Таа пракса е присутна во многу земји, а во нашата земја слично искуство во финансискиот систем успешно функционира од 2005 година, кога се донесе регулатива банките задолжително

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

да ги продаваат континуираните државни хартии од вредност кои во име на државата ги издава Министерството за финансии⁵⁰.

Со постојното решение за доброволно вклучување во продажбата проектот доби големо ограничување имајќи предвид дека од почетокот на имплементација на проектот па сè до април 2015 година, само едно друштво за осигурување (Албсиг АД Скопје) ги продаваше производите на Европа Ре, друштво со мало пазарно учество и мало учество на осигурувањето на имот во своето портфолио. До ноември 2017 година, во проектот се вклучени вкупно 4 друштва за осигурување (Албсиг, Осигурителна полиса, Кроација неживот и Евроинс), но отсутствуваат голем дел од друштвата за осигурување кои имаат поголемо пазарно учество.

Во развојната фаза на проектот голем акцент беше даден и на алтернативни канали на продажба, но и покрај тоа до ноември 2017 година не се промовирани какви било алтернативни канали на продажба. Додатно на тоа е и фактот дека и стандардните канали на застапување и посредување не се доволно искористени.

Исто така, многу важен момент, поврзан уште со мотивите за започнување на проектот, е дека до ноември 2017 година проектот не понуди осигурување од поплави за резиденцијалните објекти, а знаеме дека овој ризик е препознаен како еден од двата најзначајни катастрофални ризици во Република Македонија.

3. Истражување во рамки на докторската дисертација

3.1. Предмет на истражување

Предмет на истражувањето на докторската дисертација претставува идентификувањето на потребата за промовирање на развојот на финансиските механизмите за делење на ризикот, особено осигурувањето и реосигурувањето од катастрофални ризици, како приоритетна активност за справување со последиците на катастрофалните несреќи во Република Македонија.

Во претходните делови на докторската дисертација се запознавме со обемот и последиците кои ги предизвикуваат катастрофалните ризици, како за човештвото, така и за економијата, каде што покрај товарот што можат да го претставуваат за државниот буџет, можат да предизвикаат последици на целиот макроекономскиот перформанс и со

⁵⁰ Правилник за начинот и постапката за издавање и исплата на државни хартии од вредност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 99/05, 35/07, 132/07, 68/09 и 131/09).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

тоа да ја лимитираат конкурентската позиција на една земја. Штетите од приходи заради прекин на бизнисот се најчести кај услугите, туризмот, земјоделството, транспортот, авиосообраќајот и шумарството, а пак зголемената нестабилност за одвивање на деловната активност, за возврат подразбира ангажирање додаден капитал.

Од друга страна, и покрај многуте катастрофални настани, сепак основни карактеристики на осигурителниот пазар во Република Македонија се дека останува *плиток*, со *високи* цени, и со *низок трансфер* на ризик.

Од тука се доаѓа до отвореното прашање, кое е предмет на докторската дисертација, а тоа како на локалниот пазар, на локалното население, правните лица и на државата да им биде овозможено да купат прифатливи производи за осигурување од ризици од катастрофи и временски неприлики, кои во моментот не може да се најдат на комерцијалниот пазар.

3.2. Цели на истражувањето

Цели на докторската дисертација се промоција на финансирањето на катастрофалните ризици како интегрален дел на економската политика на земјата и како значаен дел во формирањето проактивна и стратешка рамка за управување со катастрофалните ризици. Исто така, во дисертацијата ќе се истражува формата на јавната интервенција со цел да се развие осигурителниот пазар на катастрофални ризици во земјата.

Потребата за *ex-ante* финансирање во управување со катастрофалните ризици кое ефикасно ќе се соочува со последиците од несреќите и ќе влијае врз воспоставувањето долгорочно управување со ризици е пресудно, но овој вид поддршка не може да стане реалност без издржан и, можеби најважно, проактивен модел на јавно приватно партнерство.

Врз основа на дефинираниот предмет и цел на истражувањето, би можеле да се идентификуваат следниве задачи на кои се очекува да одговори ова истражување:

- 1) Кои се придобивките од имплементација на јавно приватно партнерство во процесот на создавање и одржување на пазарот за осигурување на катастрофални ризици?
- 2) Кој е најдобриот метод за промоцијата на овој модел на управување со катастрофални ризици во Република Македонија?

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3) Да се испита до кое ниво треба да учествува државата со формите на субвенционирање со цел да се обезбеди минимална дисторзија на пазарните сигнали, а со тоа и да се стимулира конкурентен пазар на осигурување од катастрофални ризици.

4) Преку испитување на појавата на финансиските иновации на осигурителниот пазар и оцена на тековните достигнувања, да се испитаат перспективите на овие солудии како можност за трансфер на ризиците, како и за понатамошниот развој на пазарот на капитал;

5) Да се создаде потребна регулатива која ќе го подржи овој модел, но истовремено нема да го задуши развојот на приватната иницијатива кај друштвата за осигурување;

6) Оцена на можностите за поактивна улога на друштвата за осигурување врз развојот на осигурителниот пазар на катастрофални ризици, со анализа и предлагање мерки за да се оформат производи кои ќе бидат скроени за потребите на домашниот пазар

3.3. Задачи на истражувањето

Во согласност со целите на истражувањето, поставени се и конкретни задачи

1) Да се утврди моменталното учество на друштвата на осигурување во продажба на осигурување од катастрофални ризици, како и да ги согледаат можните чекори за понатамошниот развој на пазарот.

2) Да се утврди перцепцијата на јавноста за последиците од настанување на катастрофални ризици, како и да се идентификува подготвеноста за прифаќање на осигурувањето како механизам за справување со последиците од катастрофалните ризици.

3.4. Хипотези на истражувањето

Со оглед на целите и поставените задачи, основната хипотеза на ова истражување е дека развојот на осигурувањето од катастрофалните ризици е успешно доколку се постави во соработка со државата, односно со спрега на јавно приватно партнерство помеѓу државните институции и осигурителниот сектор. Помошна хипотеза е да се утврди прифатливото ниво на учество на државата кое ќе придонесе за создавање на функционален осигурителен механизам.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.5. Методи, техники и инструменти на истражување

Методолошката рамка ќе биде истражување на случај при што ќе бидат анализиран случајот на Република Македонија преку анализа на осигурителниот пазар и преку пошироката јавност во однос на перцепцијата за влијанието на катастрофалните ризици и техники за справување со последиците кои ги носат. Како истражувачки напор, студиите на случај имаат важна улога во истражувањето на општествените науки (Јин, 1993; Јин, 1994, Шрам, 1971). За Шрам (1971), суштината на студијата на случај е тоа што се обидува да согледа зошто одредени одлуки се донесени, како се имплементирани и со какви резултати. За Јин (1984), студија на случај е соодветен метод за истражување, бидејќи истражувачот може да испита современ феномен во контекстот на моменталната реална состојба, особено кога границите меѓу феноменот и контекстот не се јасно видливи.

Успешна студија на случај треба да го поврзе клучното истражувачко прашање и предлозите во логичка рамка (Јин, 1984). Валидноста на одредена студија на случај е многу зависна од изворите што се користат при спроведувањето на истражувањето. Доказите за студии на случаи може да потекнуваат од неколку извори, како што се: интервјуа, прашалници, директни набљудувања, набљудување на учесниците, архивски записи, физички артефакти, статистика и други релевантни информации (Јин, 1994).

Саундерс и др. (2003) идентификува различни стратегии кои можат да се искористат во процесот на спроведување на истражувањето: анкета, експеримент, студија на случај итн. Авторите понатаму наведуваат дека изборот единствено зависи од способноста одредена стратегија да придонесе во остварувањето на истражувачките цели и одговорот на истражувачките прашања. Избраната стратегија за истражување е поставена на користење на студија на случај, бидејќи претставува комплетна слика за сите елементи на одредена ситуација. Како што е препорачано од Купер и Морган (2008), пристапот на студија на случај може да биде корисен при истражувањето на актуелните практики.

3.6. Извор на податоци

Податоците од истражувањето произлегуваат од примарни и од секундарни извори. Собирањето на примарните податоци е постигнато преку методот на испитување со примена на прашалници, додека секундарните податоци произлегуваат од јавно достапните финансиски извештаи на друштвата за осигурување и статистичките извештаи на Агенцијата за супервизија на осигурување.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Примарното прибирање на податоци се однесува на дистрибуција на прашалници додека секундарните податоци опфаќаат преглед на списанија, статии и научни трудови, како и податоци од јавно достапни финансиски извештаи на друштвата за осигурување. Податоците за финансиските извештаи ги добиваме од Агенцијата за супервизија на осигурување (АСО). Податоците за АСО се достапни за периодот од 2009 година - кога АСО е основана, до денес.

3.7. Техники за прибирање податоци.

За целите на првата задача ќе се користат како комбинација на примарни и секундарни податоци. За податоците за друштвата за осигурување и нивното учество во осигурувањето на катастрофалните ризици ќе се користат јавно достапните финансиски извештаи на друштвата за осигурување и статистичките извештаи на АСО. Со цел да се согледаат можните чекори за понатамошниот развој на пазарот преку призмата на друштвата за осигурување ќе се користат податоците собрани преку прашалник. Прашалникот за друштвата за осигурување се состои од 10 прашања (даден во Прилог бр. 1) со различен тип на одговори (можност за повеќе одговори, можност за еден одговор, Ликертовата скала со нумеричка скала за рангирање од 1 до 5, и едно отворено прашање за слободен одговор). Истражувањето беше спроведено со користење на алатка која е достапна за корисниците преку Интернет. Прашалникот, односно врска до прашалникот беше дистрибуирана преку електронска пошта до извршните директори на сите 11 друштва за неживотно осигурување.

За целите на втората задача се користеа примарни податоци собрани преку прашалник развиен по моделот на Кунројтер (1976) и Словик и др. (1977). кои утврдиле дека одлуките за купување на осигурување се состојат од три фази: прво, свесност за опасностите и нивниот потенцијал за штети; второ, земањето предвид на осигурување како механизам за справување со катастрофи; трето, собирање и обработка на информации поврзани со осигурувањето. Дизајнот на прашалниците е прилагоден од истражувањето спроведено од Ванг, М и др. (2012) и ги зема предвид следните три категории: прво, свесност за опасностите и искуство со катастрофи; второ, искуство со осигурување и мислење за осигурување како механизам за справување со катастрофи; трето, прифаќање на осигурувањето и подготвеност за плаќање (даден во Прилог бр. 2). Прашалникот се состои од 14 прашања со различен тип на одговори (можност за повеќе одговори, можност за еден одговор и две отворени прашања за слободен одговор).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Истражувањето беше спроведено со користење на алатка која е достапна за корисниците преку Интернет⁵¹. Прашалникот, односно врска до прашалникот беше дистрибуирана на различни начини, преку користење на таргет групи со испраќање на врска до прашалникот преку електронска пошта, како со користење на објави со повик за учество во истражувањето преку социјалните мрежи (Фејсбук и ЛинкедИн).

Техниките за анализа на податоци се дефинирани од страна на Хиндл (2004) како методи за анализа на податоци, без оглед на примерокот на кој се применува техниката или на методите кои се користат за собирање на податоците. Во согласност со ова, процесот на обработка на податоци вклучува употреба на различни методи на анализа и презентирање на резултатите:

- Анализа на податоците добиени од финансиските и статистичките извештаи со цел да се изврши анализа на временски серии, да се обезбедат трендови, дисперзија, проценти, графикони и табели. При толкувањето на резултатите ќе се користи и дескриптивна анализа; и
- За евалуација на податоците собрани преку прашалници ќе се користи Microsoft Office Excel.

Оправданоста за изборот на овие специфични методи и техники може да се најде во фактот дека тие се наменети исклучиво за ова истражување и се очекува да се собрат релевантни и тековни податоци.

3.8. Примерок кој се користи во истражувањето

Истражувањето на статистичката маса може да се изврши преку испитување на целата популација, кога, се разбира, и веројатноста за добивање најквалитетни податоци е најголема. Овој пристап е употребен кај прашалникот наменет за друштвата за неживотно осигурување. Со оглед дека сите 11 друштва за неживотно осигурување учествуваа во истражувањето, ова истражување претставува најрелевантна интерпретација

Кај прашалникот за пошироката јавност во однос на перцепцијата за влијанието на катастрофалните ризици и техники за справување со последиците кои ги носат, поради неможноста и нерационалноста да се истражи целата популација, се изврши

⁵¹ www.freeonlinesurveys.com

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

истражување преку примерок. Овој метод уште се нарекува метод на селекционо или репрезентативно проучување (Благоев и Ристески, 1993).

На прашалникот одговорија 253 испитаници, што го потенцира фактот дека ограничувањето на овој пристап е тоа што примерокот може да не биде доволно репрезентативен за да овозможи генерализирање на заклучоците.

3.9. Етика

Собраните податоци од истражувањето ќе бидат третирали како доверливи, а резултатите ќе бидат интерпретирали како сумарни наоди. Пред да бидат испратени прашалниците, беа одобрени од страна на менторот, а пред да бидат одговорени се бараше согласност од испитаниците дека се запознаени со целите на истражувањето.

3.10. Резултати од истражувањето на осигурителниот сектор

3.10.1. Пазарот на осигурување во Република Македонија

Пазарот на осигурување го сочинуваат друштвата за осигурување и реосигурување, посредниците и застапниците во осигурувањето и Националното биро за осигурување, а одговорен орган за спроведување супервизија е Агенцијата за супервизија на осигурување.

Во текот на 2016 година на осигурителниот пазар функционираа 15 друштва за осигурување, од кои 4 друштва за осигурување работат на осигурување на живот, додека останатите 11 вршат работи на неживотно осигурување. Само едно друштво, покрај работите на неживотно осигурување, има дозвола да врши и работи на реосигурување. Бројот на друштвата е непроменет од 2011 година кога беа формирани 2 друштва за осигурување на живот.

Друштвата за осигурување се во доминантна сопственост на странски правни лица од финансиски сектор (92,21%), кои се делумно или целосно присутни во 14 од вкупно 15 друштва за осигурување на пазарот. Притоа, 11 друштва за осигурување се дел од осигурителни групации со седиште во земји членки на ЕУ, додека само едно друштво за осигурување е во целосна сопственост на домашни инвеститори (Табела бр. 21).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 21: Податоци за друштвата за осигурување на 31.12.2016 година (000 МКД)

Р.б.	Назив на друштво	Група на	Групација	Земја	БПП	Пазарно учество		ВКУПНО
						неживот	живот	
1	Триглав осигурување	Н	Triglav Group	Словенија	1.328.135	17,88%		15,23%
2	Македонија	НР	Vienna Insurance Group (VIG)	Австрија	936.352	12,60%		10,74%
3	Еуролинк	Н	не е дел од осигурителна	Швајцарија	845.595	11,38%		9,70%
4	Винер	Н	Vienna Insurance Group (VIG)	Австрија	801.485	10,79%		9,19%
5	Сава осигурување	Н	Sava Re Group	Словенија	751.536	10,11%		8,62%
6	Уника	Н	Uniq Group	Австрија	696.985	9,38%		7,99%
7	Осигурителна полиса	Н	не е дел од осигурителна	Македонија	644.312	8,67%		7,39%
8	Евроинс	Н	Euroins Insurance Group	Бугарија	532.279	7,16%		6,10%
9	Кроација осигурување	Н	Croatia osiguranje	Хрватска	371.423	5,00%		4,26%
10	Албсиг	Н	Albsig	Албанија	323.538	4,35%		3,71%
11	Еуросиг	Н	Insig	Албанија	198.310	2,67%		2,27%
12	Кроациа осигурување	Ж	Croatia osiguranje	Хрватска	552.767		42,79%	6,34%
13	Граве	Ж	Grawe group	Австрија	469.995		36,39%	5,39%
14	Винер лајф	Ж	Vienna Insurance Group (VIG)	Австрија	195.917		15,17%	2,25%
15	Уника лајф	Ж	Uniq Group	Австрија	72.991		5,65%	0,84%

Н- Неживотно осигурување, НР-неживотно осигурување и реосигурување, Ж- осигурување на живот

Извор: АСО, 2017

Улогата на посредувањето во продажбата има сè поголемо влијание во осигурителниот сектор. Во текот на 2016 година 45,69% од остварената бруто полисирана премија (БПП) се реализирани преку директна продажба од страна на друштвата за осигурување, додека 54,31% (2015: 52,76%) се реализирани преку индиректни канали на посредување (Табела бр. 22).

Агенцијата за супервизија на осигурување (АСО) е самостојно и независно супервизорско и регулаторно тело на пазарот на осигурување кое врши јавни овластувања, утврдени со Законот за супервизија на осигурувањето, Законот за задолжително осигурување во сообраќајот и Законот за доброволно здравствено осигурување. АСО има за цел да придонесе за законито и ефикасно функционирање на пазарот на осигурување во земјава, за негов континуиран развој, за заштита на правата

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

и интересите на осигурениците, како и за унапредување на финансиската стабилност на земјава.

Табела бр. 22: Структура на каналите за продажба на полиси според остварена БПП (илјади денари)

	2016	%	2015	%	2014	%
Директна продажба	3.985.000	45,69%	3.910.590	47,24%	3.451.376	45,23%
Осигурително брокерски друштва	2.228.717	25,55%	2.030.358	24,53%	1.804.366	23,65%
Друштва за застапување во осигурување	864.212	9,91%	768.199	9,28%	679.296	8,90%
Туристички агенции	34.473	0,40%	38.095	0,46%	37.761	0,49%
Автосалони	6.081	0,07%	7.848	0,09%	7.648	0,10%
Банки	131.253	1,50%	62.650	0,76%	49.326	0,65%
Застапници во осигурување	1.471.514	16,87%	1.284.643	15,52%	1.184.301	15,52%
Останати дистрибутивни канали	194	0,00%	175.102	2,12%	416.430	5,46%
Вкупно	8.721.444	100,00%	8.277.485	100,00%	7.630.504	100,00%

Извор: АСО, 2017

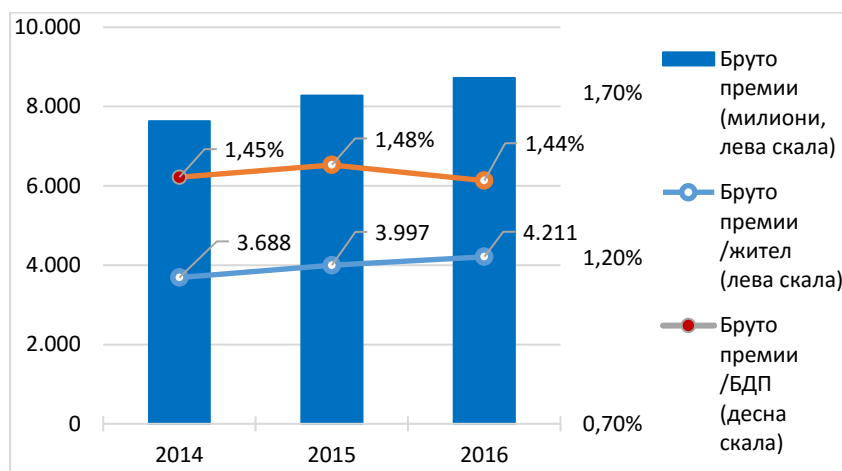
Основни показатели со кои се мери степенот на развиеноста на пазарот на осигурување се степенот на пенетрација и степенот на густина⁵². Податоците за нивото на пенетрација на осигурувањето во 2016 година покажуваат дека вкупната БПП во земјава учествува со 1,44% во бруто домашниот производ (2015: 1,48%), додека степенот на густина изнесува 4.211 денар по жител, со што е постигнат пораст од 5,34% во однос на претходната година (Графикон бр. 30). Споредбените податоци со земји од Европа (Осигурување Европа, 2014) покажуваат дека нивото на пенетрација е едно од најниските, со тоа што пониски стапки од Македонија имаат Латвија (0,9%), Романија (1,3%), додека европскиот просек е 7,4% при што на другиот крај на листата се Велика Британија (13%), Холандија (12,5%) и Лихтенштајн (64,7%). Тоа е индикатор дека осигурувањето во Република Македонија не е доволно развиено и има голем простор за развој.

Осигурителниот сектор во Република Македонија се карактеризира со ниска концентрација што е предуслов за функционална пазарна конкуренција. Херфиндал-индексот, пресметан преку БПП, во 2016 година изнесува 867,56 (2015: 887,61). Сличен резултат покажува мерењето на индексот преку средствата на друштвата за осигурување, на 848,13 во 2016 година (2015: 859,48).

⁵² Степенот на пенетрација се пресметува како однос на бруто полисираната премија и бруто домашниот производ, а степенот на густина како однос на бруто полисираната премија и бројот на жители во земјата.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 30: Показатели на развој на пазарот на осигурување (милиони денари; десна оска – проценти)

Извор: АСО, Државен завод за статистика и Министерство за финансии

Анализирано по групи на осигурувања, повисока концентрација е присутна кај осигурувањето на живот, поради малиот број друштва во овој домен. Кај друштвата за осигурување на живот Херфиндал-индексот, мерен според БПП, изнесува 3.417,37 (2015: 3.650,92), додека пак, мерен според средствата на друштвата, е 3.348,99 (2015: 3.376,42). Кај неживотното осигурување показателите покажуваат ниска концентрација со благ тренд на пораст, што покажува и мерењето преку Херфиндал-индексот (по БПП), кое во 2016 година изнесува 1.092,15 (2015: 1.094,88), а кај средствата изнесува 1.135,38 (2015: 1.145,62). Показателот ЦР5⁵³, измерен преку учеството во БПП, кај друштвата за неживотно осигурување, во 2016 бележи зголемување и изнесува 62,76% (2015: 62,49%). Во продолжение следуваат табели каде се прикажани движењата на Херфиндал-индексот и показателот за концентрација на првите пет друштва за осигурување (ЦР5):

Табела бр. 23: Херфиндал- индекс и показател ЦР5 мерен според БПП

БПП	2016		2015		2014	
	Херфиндал	CR5	Херфиндал	CR5	Херфиндал	CR5
Цел сектор	867,56	53,47%	887,61	54,18%	877,88	53,47%
Неживот	1.092,15	62,76%	1.094,88	62,49%	1.059,51	60,51%
Живот	3.417,37	100,00%	3.650,92	100,00%	3.740,38	100,00%

Извор: АСО

⁵³ ЦР5 показателот претставува учество на првите 5 друштва за осигурување со најголемо учество во вкупната структура.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 24: Херфиндал-индекс и показател ЦР5 мерен според средствата

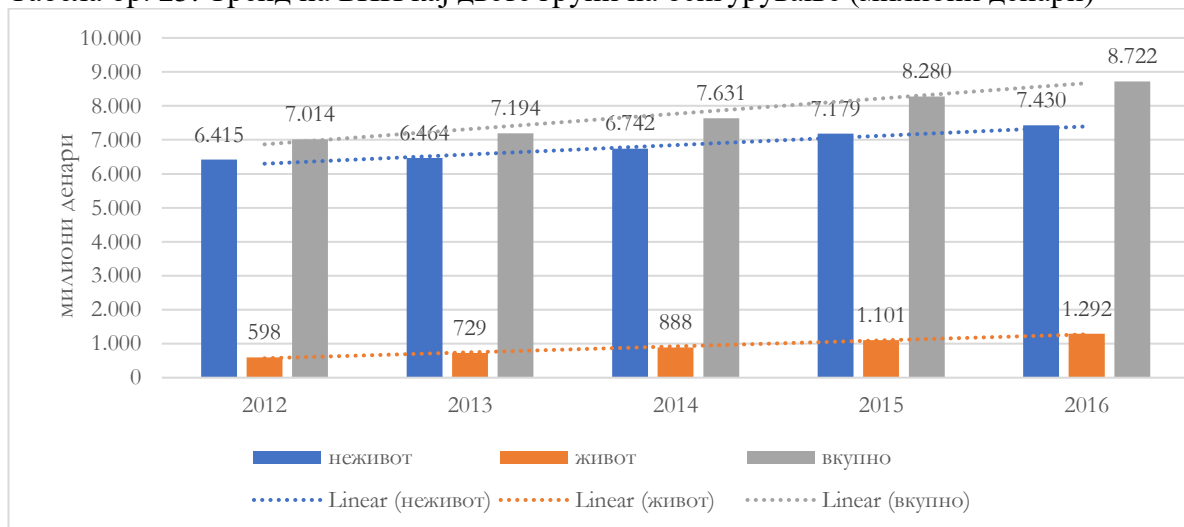
Актива	2016		2015		2014	
	Херфиндал	CR5	Херфиндал	CR5	Херфиндал	CR5
Цел сектор	848,13	53,56%	859,48	54,18%	866,35	54,38%
Неживот	1.135,38	64,25%	1.145,62	66,03%	1.150,31	66,68%
Живот	3.348,99	100,00%	3.376,42	100,00%	3.237,96	100,00%

Извор: АСО

На крајот на 2016 година, во доменот на пазарната концентрација во делот на неживотното осигурување, 5 друштва за осигурување го преминуваат прагот на учество со над 10% во вкупната БПП. Притоа, на осигурителниот пазар во Република Македонија ниту едно друштво не го поминува прагот од над 20% учество на пазарот (Табела бр. 21).

Пазарот во подолг период забележува постојан раст, што може да се види од трендот на БПП кај двете групи на осигурување (неживот и живот) за последните 5 години (Табела бр. 25).

Табела бр. 25: Тренд на БПП кај двете групи на осигурување (милиони денари)

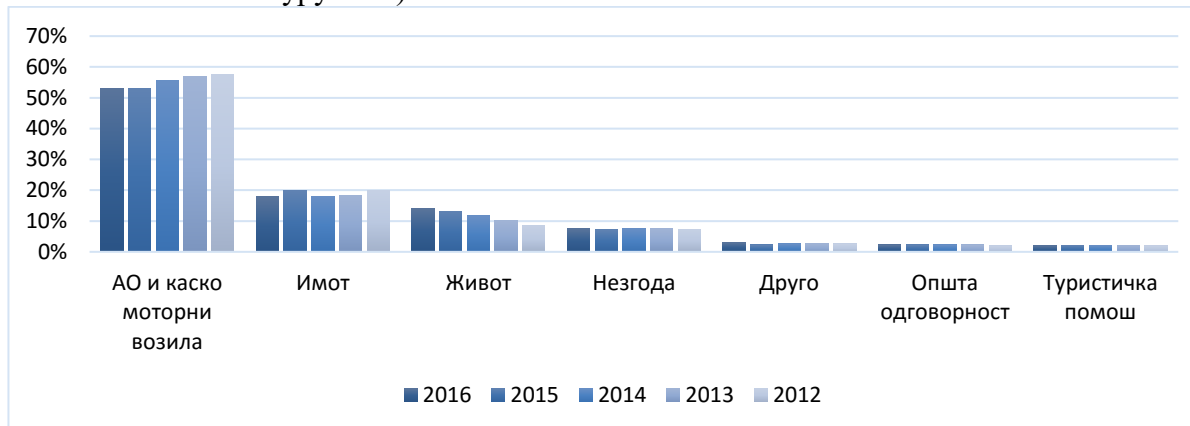
Извор: АСО, 2017

Од особено значење за развојот на осигурувањето на катастрофалните ризици е позиционираноста и обемот на осигурувањето на имот. Во Република Македонија не е предвидено задолжително осигурување на имотот со законски решенија, но еден исклучок претставува уредбата донесена од Владата на Република Македонија со која се предвидува дека доброто управување со државниот имот подразбира и негово редовно осигурување.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во структурата на БПП осигурувањето на имот е втората најзначајна категорија после задолжителното и доброволното осигурување на моторните возила, со тоа што во анализираниот период осигурувањето на имот не надминува 20% од вкупната БПП (Табела бр. 26).

Табела бр. 26: Структура на БПП во периодот од 2012 до 2016 година (% од вкупното осигурување)

Извор: АСО, 2017

Со цел да добие информации за обемот на осигурителното покривање од катастрофални ризици, АСО во 2011 година донесе поздаконска регулатива и предвиде посебен образец за известување (СП-8) во рамки на редовното статистичко известување преку кој друштвата за осигурување известуваат за ризиците (i) пожар, (ii) земјотрес; (iii) поплава, порој и високи води и (iv) град и мраз. Во Табела бр. 27 е даден преглед на БПП за земјотрес и поплава за периодот од 2012 до 2016 година во апсолутни износи и како учество во премијата за осигурување на имот, во премијата од сите неживотни осигурувања и како учество во вкупната БПП.

Од прегледот можеме да заклучиме дека премијата за земјотрес била најголема во 2012 година, а потоа забележува пад и во апсолутен износ и реалтивно во однос на сите споменати категории. Трендот кај поплавите е поинаков, односно се забележува постојан тренд на пораст со повеќе од двојно зголемување во периодот.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Табела бр. 27: Учество на премијата за земјотрес и поплава во структурата на БПП во периодот од 2012 до 2016 година (000 денари)

Година	БПП	Имот БПП	Неживот БПП	Вкупно БПП
2012		1.393.087	6.415.488	7.013.622
2013		1.315.627	6.464.042	7.193.501
2014		1.379.199	6.742.404	7.630.733
2015		1.641.334	7.178.720	8.279.711
2016		1.555.075	7.429.950	8.721.620
	Земјотрес	% имот	% неживот	% вкупно БПП
2012	126.090	9,05%	1,97%	1,80%
2013	85.340	6,49%	1,32%	1,19%
2014	63.185	4,58%	0,94%	0,83%
2015	120.109	7,32%	1,67%	1,45%
2016	103.953	6,68%	1,40%	1,19%
	Поплава			
2012	33.158	2,38%	0,52%	0,47%
2013	57.974	4,41%	0,90%	0,81%
2014	38.021	2,76%	0,56%	0,50%
2015	65.276	3,98%	0,91%	0,79%
2016	77.240	4,97%	1,04%	0,89%

Извор: АСО, 2017

Доколку го анализираме трендот преку бројот на склучени договори со покрите земјотрес и поплава (Табела бр. 28), ќе дојдеме до поинаков заклучок. Бројот на склучени полиси што вклучуваат ризик земјотрес на крајот на 2016 година е 667 % поголем од оној во 2011 година, што единствено води до заклучок дека просечната премија по полиса е значително намалена. Бројот на склучени полиси што вклучуваат ризик поплава во анализираниот период правилински го следи развојот на БПП.

Табела бр. 28: Број на склучени договори со покрите земјотрес и поплава

Број на склучени договори					
	Земјотрес		Поплава		Вкупно
2012	1.346	0,13%	27.478	2,7%	1.023.983
2013	1.233	0,12%	27.971	2,6%	1.065.816
2014	2.812	0,25%	32.049	2,8%	1.135.156
2015	4.831	0,43%	34.210	3,0%	1.135.156
2016	8.979	0,69%	44.240	3,4%	1.292.749

Извор: АСО, 2017

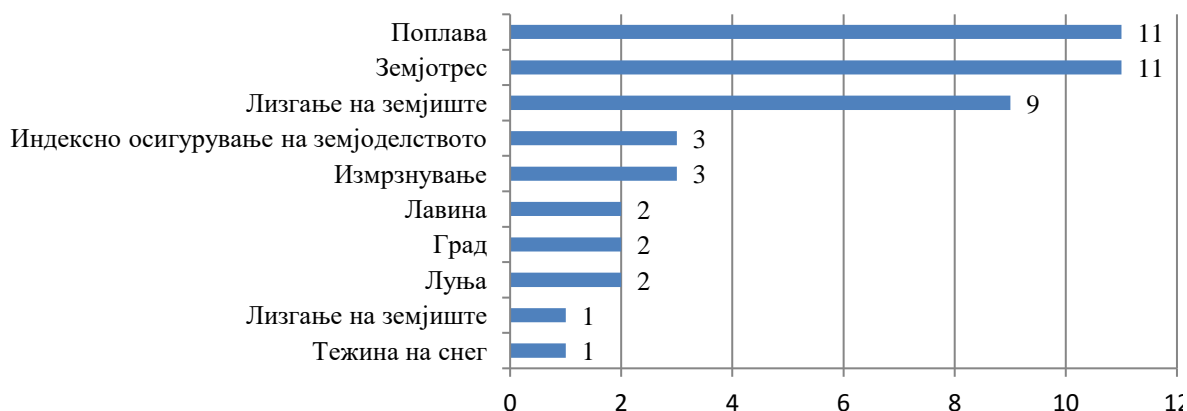
Од оваа анализа можеме да заклучиме дека осигурувањето на катастрофалните ризици во земјата забележува мали придвижувања во анализираниот период, но, во секој случај, од системски аспект пружа многу ниско ниво за заштата од катастрофални настани.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

3.10.2. Истражување на друштвата за осигурување

Сите друштва за осигурување во Република Македонија на прашањето кои катастрофални ризици се опфатени преку нивните осигурителни производи се произнеле дека нудат покритие од поплава и земјотрес, додека останатите ризици се покриени од помал број на друштва (Графикон бр. 31).

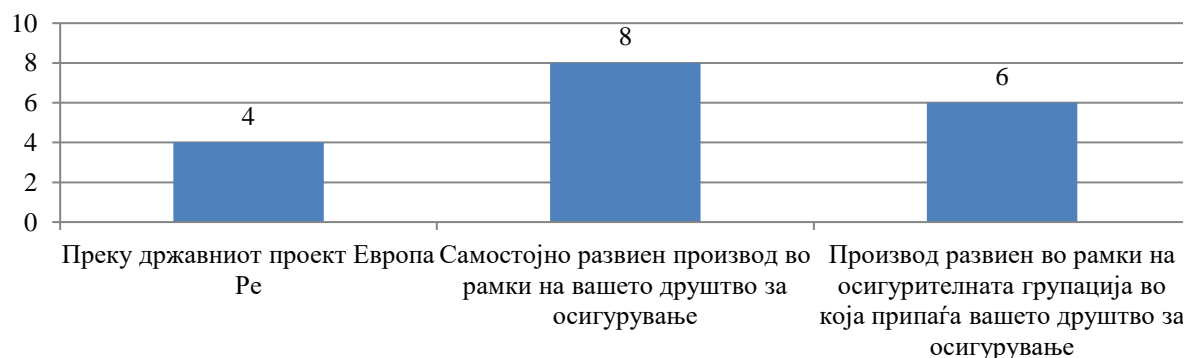
Графикон бр. 31: Осигурување од катастрофални ризици на домашниот пазар

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

За тоа како ги развиле осигурителните производи, друштвата за осигурување има опција да одберат три опции со можност за повеќекратен избор. Од понудените опции 6 друштва одбрале еден начин, 3 друштва одбрале 2 начини, а 2 друштва одбрале дека ги користеле сите понудени начини во развојот на своите осигурителни производи. Најголем дел од нив (8) самостојно развиле осигурителен производ, додека 6 од 9 друштва за осигурување кои припаѓаат на осигурителни групации развиле производ во рамки на групацијата. Четири друштва за осигурување, пак, ги прифатиле производите развиени преку државниот проект Европа Ре (Графикон бр. 32).

Графикон бр. 32: Пристапи во развојот на осигурителните производи од катастрофални ризици

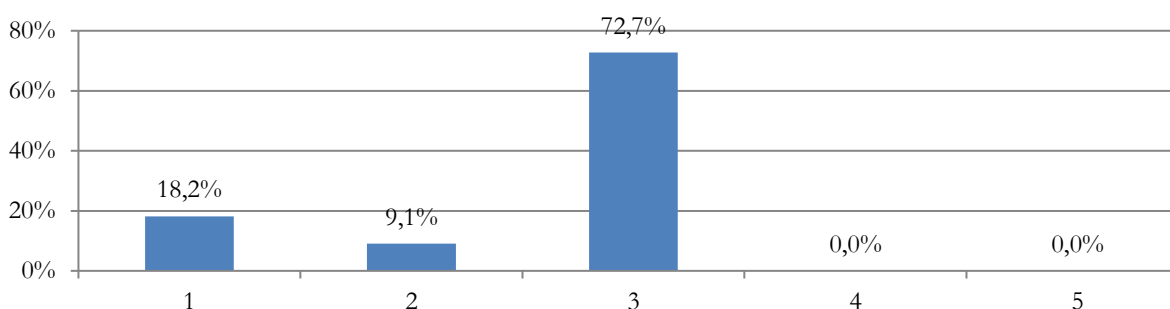

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

На прашањето дали се задоволни од степенот на продажба на осигурителните производи кои покриваат катастрофални ризици, 72,7% од друштвата одговориле дека се умерено задоволни, додека останатите биле порезервирани во остварената продажба. Нашиот став е дека со оваа ниска стапка на пенетрација на продажбата на осигурувањето од катастрофални ризици упатува на тоа дека друштвата или дале пресилни одговори или нивните таргети за продажба се многу ниски. И во двата случаја одговорот не оди во полза на развој на продажбата.

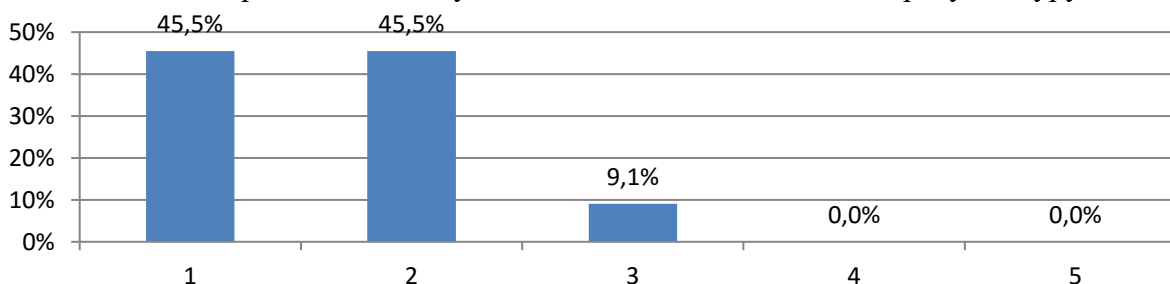
Графикон бр. 33: Оцена на остварената продажба

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Со цел да се оцени нивната перцепција, друштвата за осигурување беа запрашани за тоа да дадат своја оцена за нивото на развиена национална свест за последиците од катастрофалните ризици и намалувањето на нивните последици преку осигурување. На ова прашање 91%, односно 10 друштва ја оценија како недоволно развиена (Графикон бр. 34). Овој став на друштвата е во корелација со моменталниот степен на развој и стапката на пенетрација на пазарот на осигурување.

Графикон бр. 34: Оцена на националната свест за последиците од катастрофалните ризици и намалувањето на нивните последици преку осигурување

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

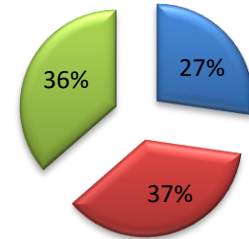
Едно од клучните прашања за друштвата за осигурување во истражувањето е тоа дали сметаат дека државата треба да биде вклучена на некој начин во креирање на осигурителните производи за катастрофалните ризици. На ова прашање 36% од

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

друштвата за осигурување сметаат дека државата не треба да биде вклучена во креирањето на осигурителните производи за катастрофалните ризици, туку тоа треба да биде оставено на механизмите на понудата и побарувачката (Графикон бр. 35).

Графикон бр. 35: Вклученост на државата во креирањето на осигурителни производи за катастрофални ризици

- Да, треба да понуди унифициран производ кој ќе се продава преку друштвата за осигурување кои ДОБРОВОЛНО ќе се приклучат (за одреден посреднички надоместок, со опција за задршка на дел од ризикот во рамките на капацитетот за осигурување).
- Да, треба да понуди унифициран производ кој ќе се продава преку СИТЕ друштва за осигурување (за одреден посреднички надоместок, со опција за задршка на дел од ризикот во рамките на капацитетот за осигурување).
- Не, тоа треба да биде оставено на механизмите на понудата и побарувачката на пазарот на осигурување.

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

За разлика од нив, 64% од друштвата за осигурување сметаат дека државата треба да понуди унифициран производ за осигурување од катастрофални ризици што претставува охрабрувачки сигнал во контекст на промовирањето на јавно приватното партнерство помеѓу државата и осигурителниот сектор. При тоа 37% сметаат дека тој производ треба да се продава преку СИТЕ друштва за осигурување за одреден посреднички надоместок, со опција за задршка на дел од ризикот во рамките на капацитетот за осигурување, додека 27% смета дека тој производ треба да се продава преку друштвата за осигурување кои ДОБРОВОЛНО ќе се приклучат.

Од истражувањето што беше спроведено на пошироката јавност, дојдовме до заклучок дека граѓаните сметаат дека се најмногу изложени на ризиците од земјотрес и поплава. Имајќи предвид дека пенетрацијата на осигурувањето од овие два катастрофални ризика е сè уште на многу ниско ниво во земјата, ги запрашавме друштвата за осигурување дали сметаат дека осигурувањето од овие два катастрофални ризика наменето за граѓаните треба да биде задолжително. На ова прашање 46% од друштвата за осигурување се произнесоа дека не го подржуваат концептот на задолжително осигурување. За разлика од нив, поголемиот дел (56%) се во полза на задолжително осигурување, при што 18% се за тоа задолжителното осигурување да биде само за земјотрес, додека 36% се за тоа задолжителното осигурување да биде покрај за

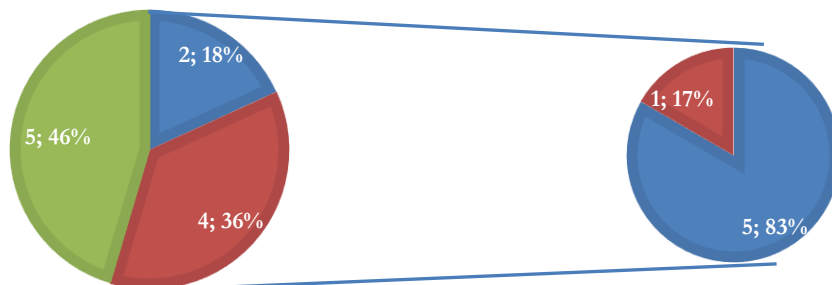
Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

земјотрес и за поплава (Графикон бр. 36). Ниту едно друштво не се произнесе за тоа да постои исклучиво задолжително осигурување од поплава.

Во продолжение на претходното прашање за оние што го одбраа задолжителното осигурување како опција, им беше понудена опција да одберат помеѓу целосно или делумно покритие. Во овој сегмент само едно друштво за осигурување го претпочита концептот на целосно покритие на задолжителното осигурување, додека 5 друштва за осигурување сметаат дека е поприватлива формата на задолжително осигурување за делумно покритие, при што согласно концептот на микроосигурување, за осигурена сума ќе биде одреден % од максималната можна штета за сметка на што осигурениците ќе имаат задолжителна обврска за понизок износ на премија. Од друга страна, осигурувањето на останатиот дел до целосното покритие ќе биде доброволна одлука на осигуреникот.

Графикон бр. 36: Доброволно наспроти задолжително осигурување

- Да, за осигурувањето од земјотрес.
- Да, за осигурувањето од земјотрес и поплава.
- Не.
- Делумно покритие - согласно концептот микроосигурување, каде што осигурена сума ќе биде одреден % од ММШ за сметка на пониската задолжителна премија, а останатиот дел до целосното покритие да биде доброволна одлука на осигуреникот.
- Целосно покритие – осигурена сума да одговара максималната можна штета.

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Со цел да се запознаеме со тоа во кој контекст на економската политика го гледаат задолжителното осигурување, ги запрашавме друштвата за осигурување дали сметаат дека воспоставувањето на одреден вид задолжителна осигурителна шема треба да биде проследено со истовремена мерка со која државата ќе се исклучи од обесштетување на неосигурените граѓани. И покрај што при поставувањето на ова прашање сметавме дека друштвата за осигурување со консензус ќе одговорат за ваква мерка, со оглед дека постоењето на обесштетувањето од државата може да биде дестимулативно за

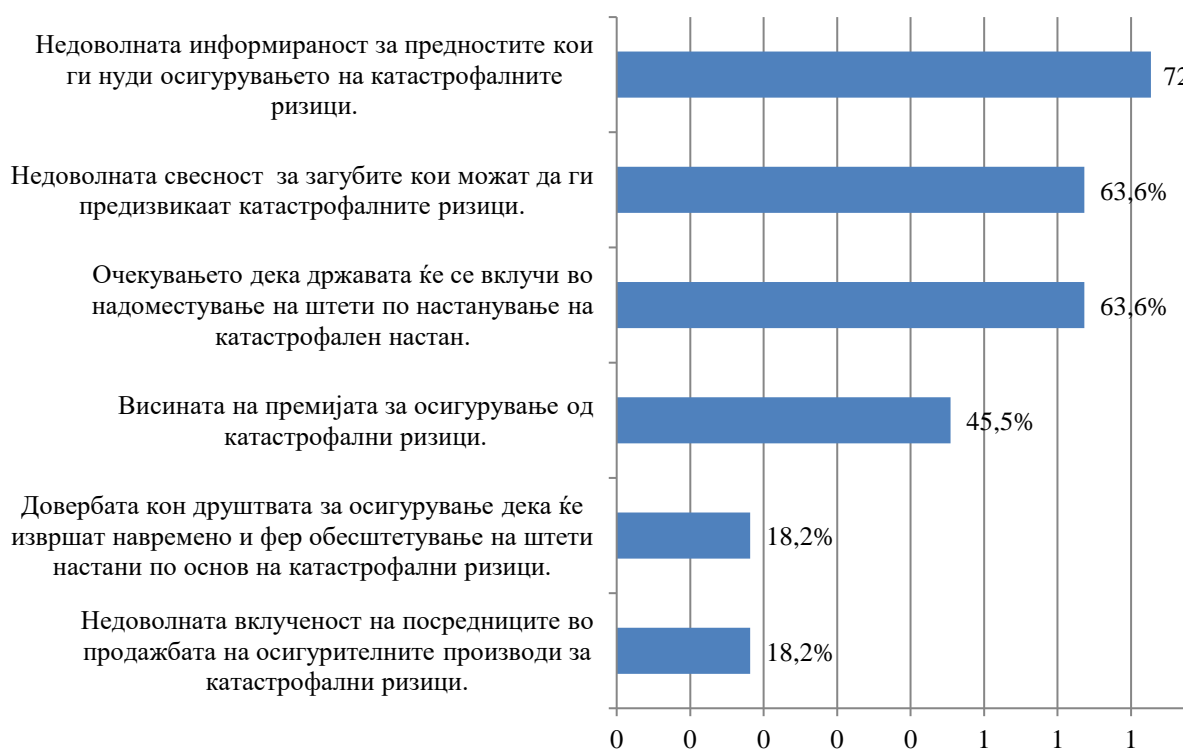
Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

осигурениците, сепак 27,27% од друштвата сметаат дека задолжителното осигурување не треба да се поврзува со ограничување во обештетувањето на неосигурените граѓани.

Со цел да се заокружи истражувањето за тоа кои се причините за ниската пенетрацијата на осигурувањето од катастрофални ризици во земјата, друштвата за осигурување имаа можност за повеќекратен одговор од листата на понудени причини.

Голем дел од друштвата за осигурување големо значење ѝ придаваат на недоволната информираност за предностите што ги нуди осигурувањето на катастрофалните ризици (72,7%) и на недоволната свесност за штетите кои можат да ги предизвикаат катастрофалните ризици (63,6%). Со исто значење е рангирано очекувањето дека државата ќе се вклучи во надоместување на штети по настанување на катастрофален настан (63,6%). Од друга страна, помало значење ѝ даваат на висината на премијата и на улогата на дистрибутивните канали што се фактори кои во теоретската разработка на проблематиката се оценети како многу важни за поголемата продажба (Графикон бр. 37).

Графикон бр. 37: Причини за ниската пенетрацијата на осигурувањето од катастрофални ризици

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

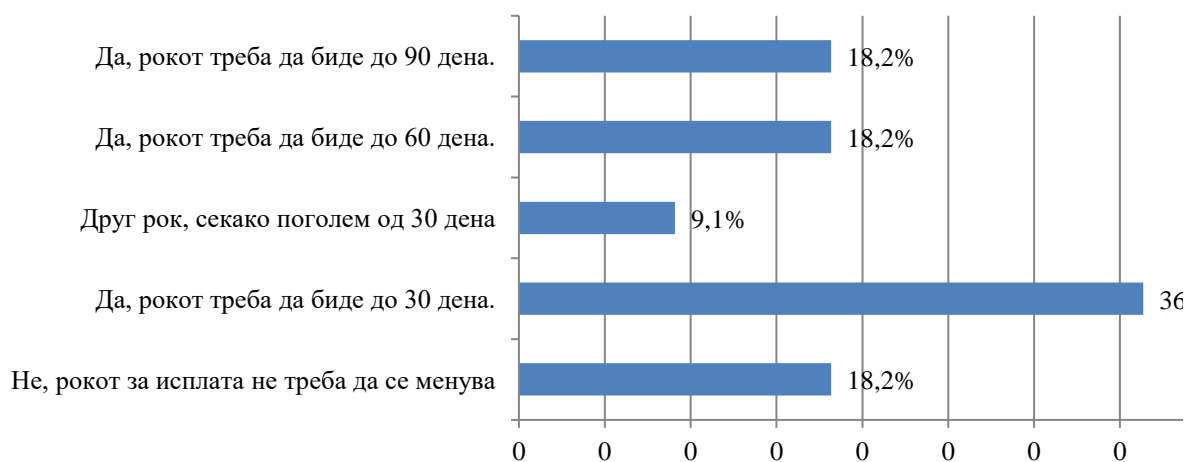
Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Голем оперативен проблем при решавањето на оштетните побарувања предизвикани од катастрофални ризици претставува нивната обработка со оглед дека може да биде одеднаш зафатен голем број осигуреници. Во зависност од обемот на последиците, проблем може да претставува и пријавувањето на штетата, но уште поголем проблем претставува процесот на процена на предизвиканата штета од страна на друштвото за осигурување, со оглед дека е очекувано да располага со ограничени човечки и материјални ресурси за да го спроведе проценувањето во рокот кој го предвидува членот 975 од Законот за облигационите односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2001, 4/2002, 5/2003, 84/2008, 81/2009, 161/2009 и 123/2013).

За таа цел, го испитавме ставот на друштвата за осигурување во насока дали во законот треба да постои разграничување на рокот за исплата на надомест за осигурување од катастрофални ризици кога бројот на осигуреници може да биде значително зголемен со оглед дека согласно член 975 став (1) од споменатиот закон рокот за исплата на надоместот не може да биде подолг од 14 дена, сметајќи од кога осигурувачот добил известување дека настанал осигурениот случај.

Друштвата за осигурување имаат различни гледишта за ова прашање (Графикон бр. 38), иако поголемиот дел сметаат дека рокот за исплата на надомест по основ на осигурување од катастрофи во основа треба да биде подолг од 14 дена. Дел од нив сметаат дека овој рок треба да биде до 30 дена (36,4%), подолг од 30 дена (9,1%), до 60 дена (18,2%) и подолг од 90 дена (18,2%).

Графикон бр. 38: Рокови за исплата на надомест за штета

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

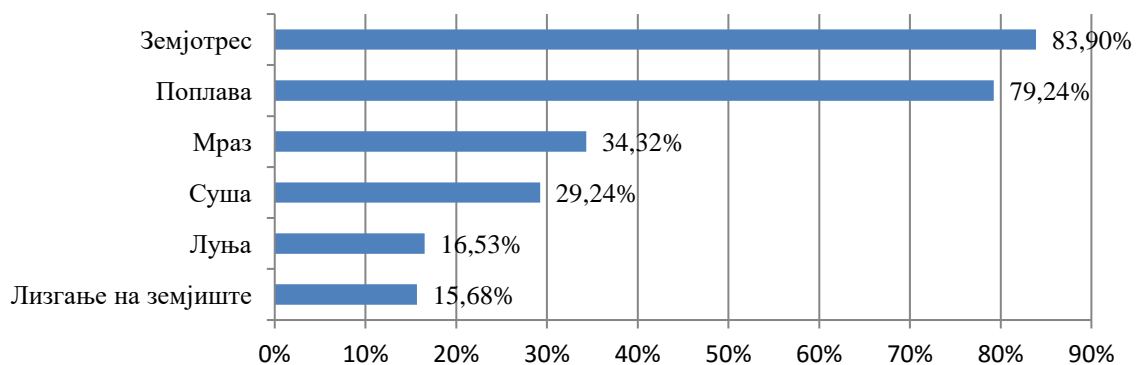
Две друштва сметаат дека рокот не треба да се менува, со оглед што во членот 975 став (2) е предвидена опција дека доколку за утврдување на постоењето на обврската на осигурувачот и на нејзиниот износ е потребно извесно време, овој рок почнува да тече од денот кога е утврдено постоењето на неговата обврска и нејзиниот износ. Факт е дека овој став дозволува простор за пролонгирање на исполнувањето на обврската на осигурувачот, но истовремено е оставен простор за толкувања околу примената, односно дали и колку пролонгираниот рок за исплата на надоместот за штета бил објективен и кои се критериумите со кои тој може да се контролира од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување во интерес на заштита на правата на осигурениците. Дополнително што овој став се однесува на осигурувањето генерално, односно за сите класи на осигурување во кои работи друштвото за осигурување.

3.11. Резултати од истражувањето на јавноста

Истражувањето на јавноста во однос на перцепцијата за влијанието на катастрофалните ризици и техники за справување со последиците кои ги носат беше категоризирано во четири категории, и тоа прво, свесност за опасностите и искуство со катастрофи; второ, искуство со осигурување и мислење за осигурување како механизам за справување со катастрофи; трето, прифаќање на осигурувањето и подготвеност за плаќање и четврто, општи карактеристики на испитаниците.

Во рамки на првиот дел, на прашањето кои се најчестите катастрофални ризици кои ѝ се закануваат на областа во која живеете, на првите 2 места, со голема разлика во однос на останатите, се издвоени ризиците од земјотрес (83,9%) и поплава (79,24%), што одговара на реалната состојба за изложеноста на ризиците во Република Македонија (Графикон бр. 39).

Графикон бр. 39: Најчести катастрофални ризици во Република Македонија

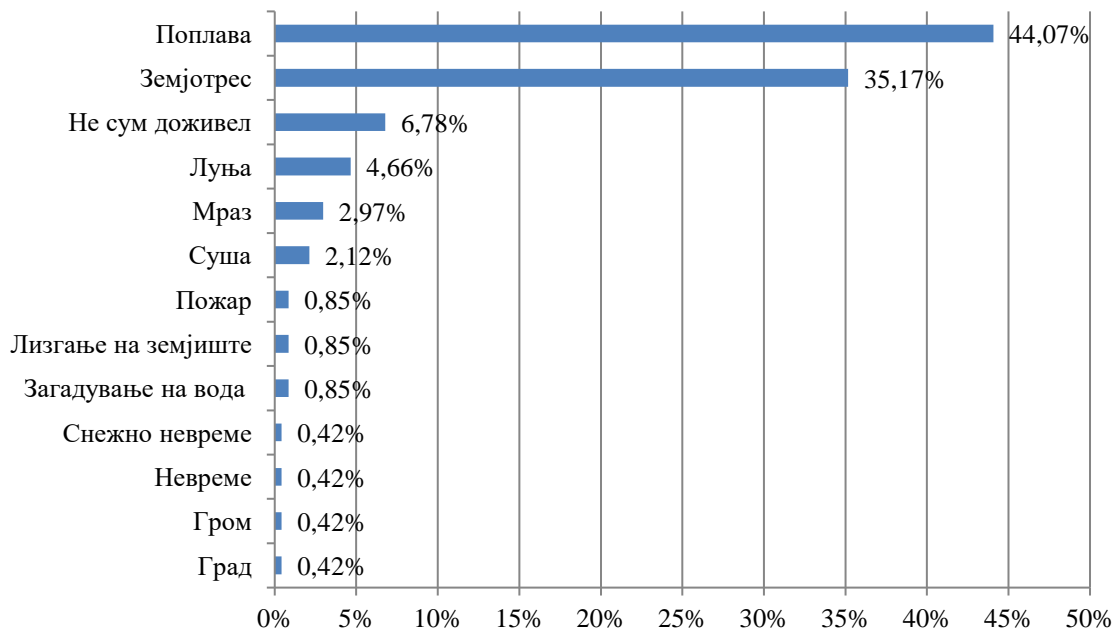

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во однос на прашањето за тоа која е најдеструктивната катастрофа што сте ја доживеале во вашиот локалитет во изминатите 10 години, јавноста на прво место ги идентификува последиците од ризикот поплава (44,07%), на второ значајно место е земјотресот (35,17%), а потоа следуваат последиците од останатите ризици (Графикон бр. 40). Во овој сегмент мора да земеме предвид дека особено предност што ѝ е дадена на поплавата се должи на фактот на сè уште свежото сеќавање на последиците од поплавата во Скопје во август 2016 година, особено што најголемиот дел од испитаниците се од скопскиот регион (66,5%). Сосема мал дел од испитаниците (6,78%) известуваат дека во назначениот период не се соочиле со последици од катастрофални ризици.

Графикон бр. 40: Најдеструктивна катастрофа во изминатите 10 години

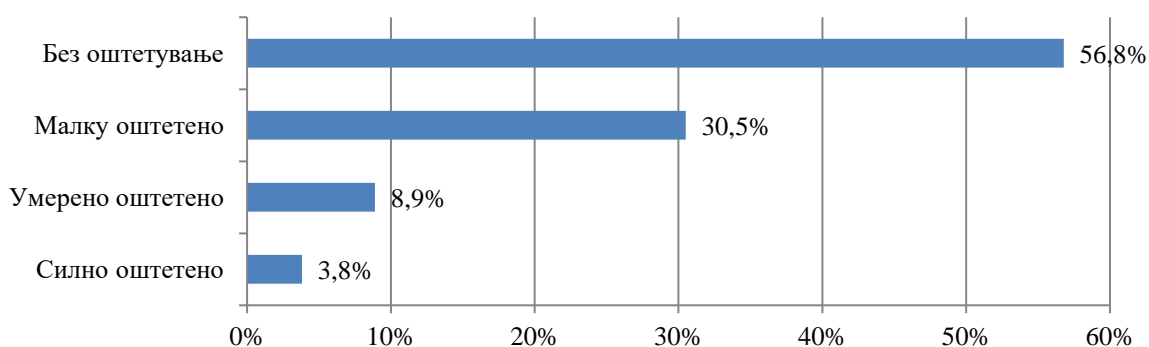

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Последниот дел од овој сегмент се однесува за тоа колкави биле последиците кои испитаниците ги претрпеле на своето живеалиште. Притоа најголем дел одговориле дека нивните живеалишта поминале без оштетување (56,8%), додека останатите истакнале дека нивните живеалишта претрпеле различен степен на оштетување (Графикон бр. 41). Никој од испитаниците не доживеал целосно рушење на живеалиштето како последица од некој катастрофален ризик.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 41: Степен на оштетување на живеалиште од настаната катастрофа

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Во рамки на вториот дел од прашалникот кој има за цел да го испита искуството на испитаниците со осигурување и да го осознае мислењето за осигурувањето како механизам за справување со катастрофи, на прашањето дали некогаш имаат купено некакво осигурување, 93,22% од испитаниците се изјасниле позитивно. Притоа од испитаниците кои имаат веќе користено некое осигурување, најголем дел се произнеле дека имаат купено патничко осигурување (90%), па потоа доаѓа осигурувањето на автомобил (85%) поставено како кумулатив од задолжителното осигурување од автоодговорност и каско (Графикон бр. 42). Од особена важност за истражувањето е дека 63,6% од испитаниците имаат некогаш купено имотно осигурување. Иако прашањето се однесува за искуство кое го имале било кога во минатото и не може да се поврзе со официјалната статистика за осигурување на имот која е значително помала, сепак овој податок е охрабрувачки затоа што јавноста го препознава и има искуство со осигурувањето на имот, што е особено важно како основ за понатамошен развој на осигурувањето од катастрофалните ризици.

Графикон бр. 42: Видови на осигурувања купени од испитаниците

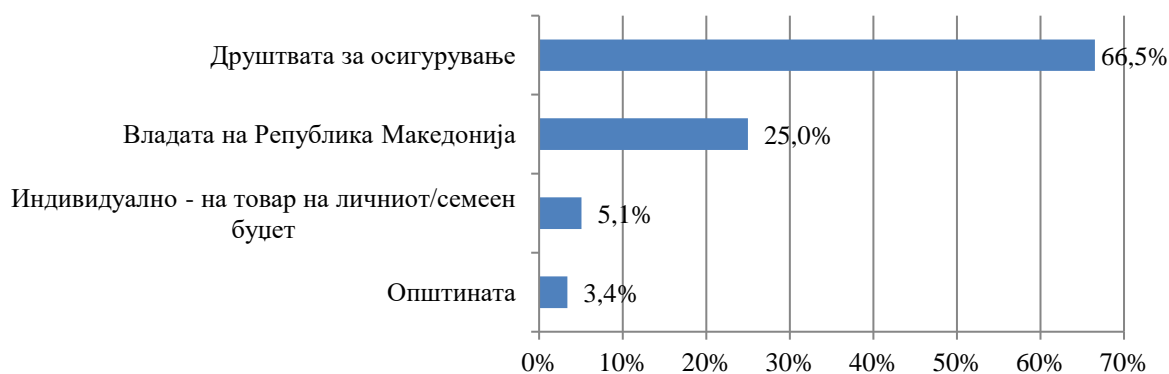
Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Во однос на тоа како испитаниците гледаат на осигурувањето како механизам за справување со катастрофи, 66,9% се произнеле дека осигурувањето е многу важно во справувањето со катастрофалните ризици, 30,9% сметаат дека неговото значење е релативно важно, а 2,1% од испитаниците сметаат дека тоа нема влијание.

Во однос на тоа кој треба ја преземе главната одговорност и да го преземе товарот на штетите од катастрофи, 66,5% од испитаниците сметаат дека тоа треба да биде надоместено преку друштвата за осигурување што упатува на позитивна перцепција на осигурувањето како механизам за справување со катастрофалните ризици. Потоа 28,4% сметаат дека обесштетувањето треба да биде задача на државната управа (25% за централната власт и 3,4% за општините), додека 5,1% сметаат дека тоа треба да биде поединечна одговорност што одговора на концептот на самоосигурување (Графикон бр. 43).

Графикон бр. 43: Перцепција на одговорноста за одговорност по настанување на катастрофа

Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Во делот за мерките на економската политика што треба да ги преземе централната власт за намалување на последиците од катастрофи кои ви се најприфатливи од понудениот избор на одговори, испитаниците сметаат дека Владата треба да инвестира во подобрување на капацитетите за справување со катастрофи (46,6%) и дека треба да обезбеди субвенционирање на осигурувањето од катастрофални ризици (35,2%). Помал дел од испитаниците (12,5%) сметаат дека Владата треба директно да се впушта во обезбедување на компензации по настанување на катастрофи (Графикон бр. 44).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 44: Предлог-мерки на економската политика за справување со катастрофи

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Во третиот дел на прашалникот посветен на прифаќањето и подготвеноста на испитаниците да купат осигурително покривање за катастрофални ризици, на прашањето дали би купиле осигурување од катастрофални ризици доколку е субвенционирано од страна на државата, 89% од испитаниците се изјасниле дека кај нив постои подготвеност тоа да го направат.

Можеме да истакнеме дека најкомплексно и најконтроверзно беше прашањето за тоа која е прифатливата цена за испитаниците за годишно осигурување со вклучени катастрофални ризици (износ што треба да го платат) за живеалиште од 50 m². При тоа како појаснување на испитаниците им беше дадено дообјаснување дека во случај на целосно уништување на живеалиштето би добиле 1.589.400 денари (≈ 30.496 евра), износ што произлегува од податоците на Државниот завод за статистика, каде што на ниво на земјата е утврдена просечната градежна цена на 1 m² станбена површина во износ од 37.510 денари (≈ 610 евра) во 2016 година (без градежно земјиште, со вклучен ДДВ).

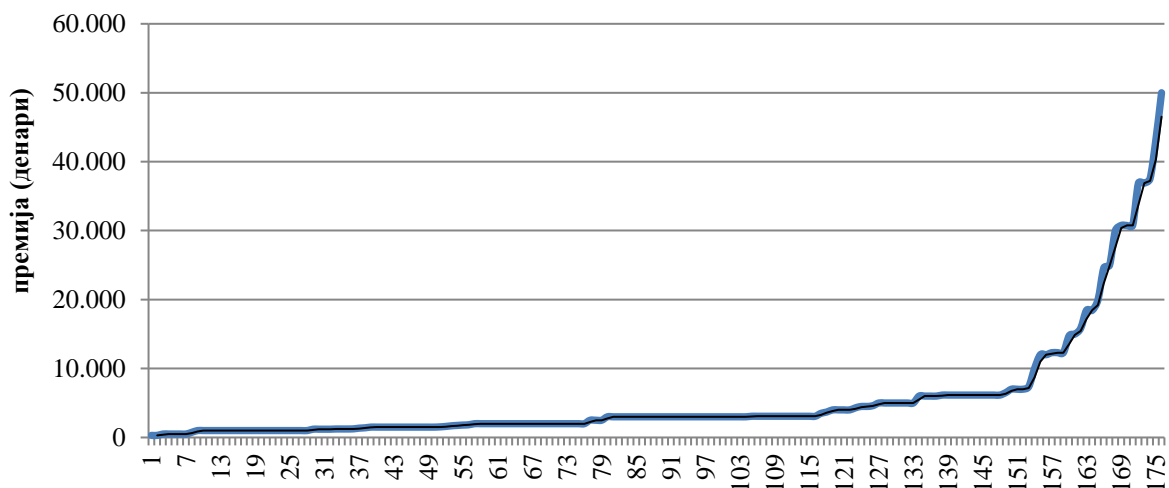
Со цел да не ја прејудуцираме цената што би ја платиле за осигурувањето и да бидат дадени прагови на цени, одговорот беше оставен како отворено поле во кое согласно прашањето треба да биде даден одговор за износот на премија што сметаат дека треба да биде платена. За жал, 25,4% од испитаниците не дале коректен одговор, односно

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

- 17,37% дале описен одговор (прифатливо или неприфатливо, соодветно, потценето, различно за друг град),
- 4,66% дале нерационален одговор за износот на премијата (неколку денари, 100 или 200 денари), па затоа поставивме праг од 200 денари како износ под кој одговорите не се понатаму анализирани,
- 2,12% проценти како договор ја навеле осигурената сума или износ приближен до неа, и
- 1,27% не дале никаков одговор.

Поголемиот дел од испитаниците (74,58%) дале свој предлог за прифатлива премија, но голем дел од нив се со значителни разлики, почнувајќи со цени од 300 па до 50.000 денари (Графикон бр. 45).

Графикон бр. 45: Прифатлива премија за осигурување од катастрофални ризици (денари)

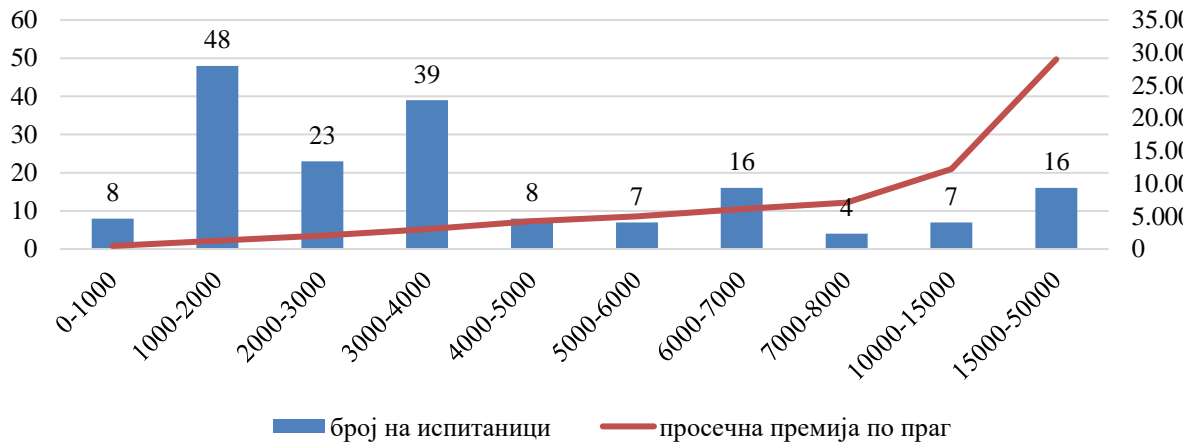
Извор: Прашалник од спроведено истражување, 2017

Доколку се анализираат собраните податоци без дополнителни групирања, просечната премија изнесува 5.547 денари, но со голема стандардна девијација од 8.390,77 денари. За таа цел предложените премии се групирани по прагови од 1.000 денари со цел да се види каде е најголемото групирање на испитаниците (Графикон бр. 46).

Имајќи го предвид просечните премии на пазарот на осигурување, сметаме дека предложените износи за премија над 10.000 денари за кои се изјасниле 23 испитаници се преголеми, односно упатуваат на нереално перцепирање на пазарот на осигурување. Кога ќе се одземе нивното влијание, просечната премија изнесува 2.788 денари со поприфатлива стандардна девијација од 1.774 денари.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 46: Прифатлива премија за осигурување од катастрофални ризици по прагови од 1.000 денари наспроти број на испитаници)

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Со цел да ги споредиме гледиштата за износот на премијата со реалните пазарни цени, побаравме необврзувачки понуди за осигурување со вклучени ризици од земјотрес и поплава од 4 друштва за осигурување. Премијата за годишно осигурување се движеше од 2.500 до 6.000 денари. Разликите беа во осигурената сума која се движеше од 1,2 до 1,5 милиони денари, опфатот на ризици и франшизата. Тоа упатува на заклучок дека 2/3 од испитаниците кои дале свој предлог за прифатлива премија, имаат коректни очекувања за цената на осигурувањето.

Одговорот на тоа кои се двете главни причини поради кои испитаниците не се подготвени да купат осигурување за катастрофалните ризици го наоѓаат во недовербата кон друштвата за осигурување дека нема да бидат обесштетени (48,7%) како и во сопствената перцепција дека имаат недостаток на знаење за осигурување (32,2%). Исто така, голем е делот на испитаниците кои сметаат дека не можат да си дозволат премија (30,1%). Само дел од испитаниците (7,2%) немаат ограничувања за да купат или веќе имаат осигурување од катастрофални ризици.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

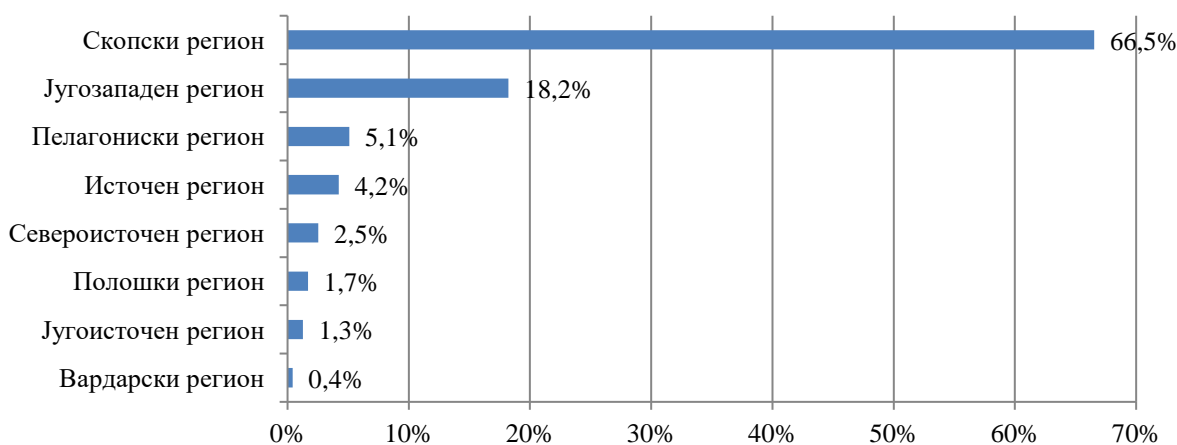
Графикон бр. 47: Причини за некупување на осигурување од катастрофални ризици

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Во истражувањето учествуваа 236 испитаници со нееднаква регионална застапеност (Графикон бр. 48).

Графикон бр. 48: Регионална застапеност на испитаниците

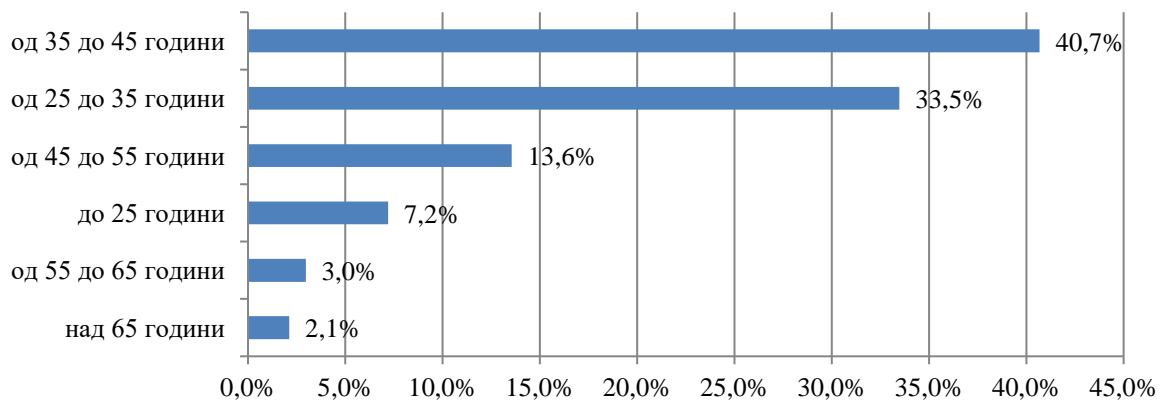

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Испитаниците доаѓаат од различни возрасни структури (Графикон бр. 49), со доминантно учество на групите од 25 до 45 години (74,2%).

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Графикон бр. 49: Возрасна структура на испитаниците

Извор: *Прашалник од спроведено истражување, 2017*

Најголем дел од испитаниците (94,92%) се произнеле дека остваруваат сопствен приход.

4. Заклучни согледувања

Податоците за изложеноста на ризици на Република Македонија покажуваат дека последиците се најголеми од поплавите и земјотресите, а потоа следуваат влијанијата на другите климатски фактори. Влијанието на овие два главни ризика беше идентификувано и во истражувањето спроведено на јавноста, додека во истражувањето врз земјоделците, соодветно на природата на дејноста, беа издвоени влијанието на сушата и градот.

И покрај потврдените ризици и свесноста дека тие се присутни и можат да предизвикаат последици, осигурувањето од катастрофалните ризици е минимално искористено, со многу ниско учество со 1 до 2% во вкупната БПП.

Сите друштва за осигурување во домашниот пазар нудат осигурување од катастрофални ризици, и тоа без исклучок за земјотрес и поплава. Друштвата за осигурување сметаат дека националната свест за последиците од катастрофалните ризици и намалувањето на нивните последици преку осигурување е на ниско ниво и сметат дека тоа се главните фактори за недоволната побарувачка, надополнети со очекувањата дека Владата ќе се приклучи во обештетувањето во случај на катастрофа.

Поголемиот дел од друштвата сметаат дека државата треба да се вклучи на пазарот на осигурување со понуда на унифициран осигурителен производ од катастрофални ризици и се во корист на некоја форма на задолжително осигурување која

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

треба да биде проследена со мерки на државата кои нема да го дестимулираат осигурувањето, односно јавноста да го добие сигналот дека мора да го прифати осигурувањето како механизам за заштита на сопствениот имот.

Во однос на решението во Законот за облигационите односи, нашиот став е дека проблематиката на обесштетување по катастрофален настан во осигурувањето треба да биде поврзана со системски решенија кои веќе постојат во земјата. Еден механизам е да се поврзе пролонгирањето на исполнување на обврската за исплата на надомест со прогласувањето на елементарна непогода од страна на Владата на Република Македонија. Имено, согласно членот 31 од Законот за управување со кризи, Владата донесува одлука за постоење на кризна состојба со одредување на подрачјето зафатено со кризна состојба. Кризната состојба утврдена на овој начин не може да трае подолго од 30 дена, а доколку ситуацијата е покомплексна и треба да трае подолго од 30 дена, мора да биде добиена согласност од Собранието на Република Македонија. Доколку на овој начин се утврди, друштвата за осигурување ќе имаат дефиниран рок за прологирање на исплатата на надомест за штетата, но истовремено ќе мораат да бидат подготвени дека објективниот рок за решавање на штетите не може да зависи од нивната човечка и материјална подготвеност да се справат со нив.

Јавноста без исклучок ги препознава главните катастрофални ризици, и покрај тоа што поголемиот дел од испитаниците немаа доживеан катастрофален настан со тотални последици врз нивниот имот. Исто така, поголемиот дел се на стојалиште дека одговорноста треба да биде лична, односно обесштетување да се бара преку механизмите на осигурувањето. Околу 50% имаат реални очекувања за цената на осигурувањето, но во факторите кои ги дестимулираат да купат осигурување на прво место ја истакнуваат недовербата кон друштвата за осигурување, а потоа е цената.

Главниот заклучок за сите истражувања е дека сегашната состојба е незадоволителна за сите засегнати страни и дека е потребно да се побара поинакво решение за справување со последиците од катастрофалните ризици.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Во Република Македонија е започнат процесот на изградба на Национална платформа на Република Македонија за намалување на ризици од несреќи и од катастрофи преку интегрирање на сите расположливи и релевантни капацитети и ресурси на сите нивоа. Во овој документ е внесена определбата дека осигурувањето од катастрофалните ризици е значајно и дека ќе се следи и активно ќе се учествува во веќе започнатиот проект на Светската банка за промоција на осигурувањето на ризици од катастрофи во Република Македонија. Оваа определба е во согласност со принципите за државна интервенција на пазарите за осигурување од катастрофални ризици, иако во анализираните стратешки документи, покрај декларативната одредба, не постои разработка ниту подетална стратегија за тоа како треба да се придонесе кон создавањето на функционално осигурување од катастрофални ризици.

Во однос на функционалноста, Национална платформа се соочува со одредени ограничувања кои влијаат на нејзината ефикасност поради недоволните финансиски средства и различното ниво на посветеност на институциите што ја сочинуваат, што се совпаѓа и со заклучоците во прегледот на стручната литература како ограничувачки фактори за земјите во развој. Нашата препорака е во рамки на Национална платформа да биде донесена стратегија во која ќе биде прецизно дефинирана улогата на државата, односно до каде се границите на ex-post финансирањето од буџетски средства, а кои износи на очекувана штета треба да бидат управувани со осигурување.

Еден од најважните параметри кој треба да се воведе е мерењето на изложеност на катастрофални ризици. Тоа е препознаено и во Националната платформа, но не се преземени активност на тој план. Нашата препорака е дека во моментот Република Македонија може да го користи Светскиот индекс на ризик (WRI), но уште покорисно е да воведе редовна пракса за негово пресметување за да може критички да придонесе, но и да го оцени неговото формирање. На овој начин ќе се формира тренд и аргументација за носителите на политиките во областа на управување со катастрофи.

Исто така, многу важен чекор е планирањето на издатоците за справување со катастрофалните ризици да бидат редовен дел на буџетското планирање и покрај

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

свесноста за приоритетите во распределбата на ограничените ресурси. Заклучокот е дека доколку не се предвидат како буџетска категорија, тогаш е уште потешко да се направи прераспределба од постојните ставки. Уште поважно за носителите на економските политики е отчетноста на трошењето на буџетските средства за овие намени. Досегашното работење на комисиите за процена и утврдување на висината на штетата од природни непогоди е целосно нетранспарентно и јавноста нема сознанија за висината на потрошените буџетските средства. Дополнително, сметаме дека е потребно да биде даден осврт на работата на овие комисии и оцена на постигнатите ефекти со употребата на буџетските средства. Еден од најважните заклучоци кои би произлегле од оваа дополнителна анализа е дали и колку ex-post финансирањето придонесува за истиснување на осигурувањето како механизам за справување со катастрофалните ризици.

Ефективните стратегии за финансирање на катастрофалните ризици мора да бидат прилагодени на потребите и можностите на секоја земја, и треба се потпираат на комбинација на ex-ante и ex-post финансиски инструменти преку раслојување на покритието на катастрофалните ризици. Првиот слој може да се управува преку формирање на резервен фонд за покривање на мали и повторливи загуби. Повисоките слоеви можат да бидат покриени првенствено со осигурување со цел да се заштитат критичните јавни средства, па потоа доаѓа реосигурувањето и употребата на алтернативните техники за трансфер на ризици.

И покрај тоа што постојат уште многу земји кои можат да бидат земени предвид во анализата на споредбените карактеристики во развојот на пазарите за осигурување од катастрофални ризици, сепак од направената споредбена анализа помеѓу земјите кои се предмет на обработка во докторската дисертација, можеме да ги извлечеме најважните карактеристики за развојот на пазарите на осигурување на катастрофалните ризици и улогата на јавно приватното партнерство.

Земјите кои го оставиле развојот на осигурителните пазари од катастрофални ризици на пазарните механизми, и каде што има одреден успех во развојот на пазарите на осигурување на катастрофалните ризици, се речиси без исклучок високоразвиени земји кои имаат голема традиција и високи стапки на пенетрација на осигурувањето во сегментот на доброволното осигурување кај домаќинствата. Главна карактеристика на овој тип пазари за осигурување од катастрофални ризици е негативната селекција, односно повеќе изложените да бидат и главните осигуреници во системот, што го отвора

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

кругот на поскапување на премиите и со тоа уште повеќе стеснување на бројот на осигурениците, од една страна, или пак неволност на друштвата за осигурување да нудат покритие за одредени ризици во одредени области, од друга страна. Овој модел на осигурување на катастрофалните ризици не може да биде решение за Република Македонија со оглед на ниската стапка на пенетрација на доброволното осигурување на имотот. За тоа сведочи и моменталната состојба на речиси маргинално учество на осигурување на имотот од катастрофални ризици.

Дополнителен доказ кон овој став е и назадоволителниот напредок на проектот SEEC CRIF и на Европа Ре да придонесат кон зголемување на стапката на пенетрација. Научената лекција од имплементацијата на проектот е дека главната слабост на проектот е неговата поставеност како доброволен во најширока смисла. Осигурувањето не беше предвидено како задолжително за ниту еден сегмент од можните решенија согласно кои државата може да го уреди да биде задолжително, како на пример задолжително осигурување за објектите на државната управа, за сите живеалишта во урбаните средини, за корисниците на хипотекарни кредити или некоја друга одредница. Во истражување за улогата на банкарскиот сектор во рамки на проектот се покажа дека мерките за намалување на ризикот на банките во врска со природните катастрофи се несоодветни, оставајќи ги банките многу изложени во случај на катастрофи. Резултатите од истражувањето покажаа дека во случаите на хипотекарно кредитирање, кога имотот се употребува како залог, се користи осигурување на имотот во корист на банките, но само со основни ризици (пожар), без вклучување на катастрофалните ризици.

Дополнително, доброволната компонента се однесуваше и за дистрибуцијата на осигурителните производи преку друштвата за осигурување, со што нивното вклучување беше исклучиво предмет на деловна одлука. Во овој сегмент, државата ја има опцијата да предвиди сите друштвата за осигурување да се јавуваат како продавачи на производите на Европа РЕ со обврска за пренос на сите ризици во реосигурување кај Европа РЕ, а за таа услуга друштвата да добиваат одреден надоместок. Таа пракса е присутна во многу земји, а во нашата земја слично искуство во финансискиот систем успешно функционира од 2005 година, кога се донесе регулатива банките задолжително да ги продаваат континуираните државни хартии од вредност кои во име на државата ги издава Министерството за финансии.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Со постојното решение за доброволно вклучување во продажбата проектот доби големо ограничување имајќи предвид дека од почетокот на имплементација на проектот па сè до април 2015 година, само едно друштво за осигурување го продаваше производите на Европа Ре, друштво со мало пазарно учество и мало учество на осигурувањето на имот во своето портфолио. До ноември 2017 година, во проектот се вклучени вкупно 4 друштва за осигурување, но отсутнуваат голем дел од друштвата за осигурување кои имаат поголемо пазарно учество, особено во доменот на осигурувањето на имот.

Земјите кои имаат развиен пазар на осигурување на катастрофалните ризици преку моделот на солидарност како државна стратегија (Шпанија и Франција) имаат една голема предност, а тоа е дека негативната селекција е избегната поради имплицитната задолжителна карактеристика на програмите, преку дополнителна задолжителна премија кај одредени доброволни осигурувања. Сепак, претпоставка која не ја исполнува Република Македонија е дека и овие модели се заснова на премисата за висок степен на пенетрација на основното осигурување на имот.

Многу важен заклучок можеме да извлечеме од искуството на САД, преку функционирањето на Национална програма за осигурување од поплава и од осигурување на катастрофалните ризици во сојузната држава Флорида. Искуството на САД ни покажува дека системот на осигурување на катастрофалните ризици е поставен без да се почитуваат начелата на осигурувањето (актуарски несоодветни премии, изразен морален ризик) што водат до последици кои значат несолвентност на системот, односно пренесување на насобраниот долг на товарот на државниот буџет.

Поновата генерација на системи нуди различни решенија. Регионалниот пул на Карибите не може да се гледа како типичен пазар на осигурување на катастрофалните ризици со оглед дека претставува механизам за управување со јавните финансии со цел амортизирање на ex-post финансирањето. Својата функција ја извршува добро, но не претставува решение на индивидуално ниво (на ниво на домаќинства), иако како параметарски поставен систем го носи товарот на базичниот ризик кој не е за занемарување.

Од новата генерација на системи за осигурување на катастрофалните ризици треба да се следи примерот на Турција кој го надминува проблемот со негативната селекција преку стапките на премија одредени согласно ризичноста. Дополнително, како

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

пресвртна точка кај турскиот модел е успешниот механизам за спроведување на задолжителната компонента воведен во 2012 година кога задолжителното осигурување е врзано со користењето на комуналните услуги (струја и вода) кои придонесоа стапката за пенетрација од 20% во 2012 година да се искачи на 43% во 2016 година.

Во однос на алтернативните техники на ризик, очекувањата не се во насока дека македонската регулатива треба да се адаптира со цел да стане центар за издавање на ХВПО, туку преку транспонирањето на ЕУ директивата Солвентност 2 да се обезбеди правилно регулирање на алтернативниот трансфер на ризик преку ХВПО, за да може да се примени стратегијата за раслојување при изборот на реосигурителното покритие, односно да може земјата да се јави како спонзор во издавање на ХВПО за ризиците со ниска веројатност а со големи последици, како што е земјотрес во Скопје.

Главните наоди од спроведената анкета кај друштвата за осигурување упатуваат на тоа дека сите друштва за осигурување во домашниот пазар нудат осигурување од катастрофални ризици, и тоа без исклучок за земјотрес и поплава, но се соочуваат со мала побарувачка со овие производи. Друштвата за осигурување сметаат дека националната свест за последиците од катастрофалните ризици и намалувањето на нивните последици преку осигурување е на ниско ниво и сметат дека тоа се главните фактори за недоволната побарувачка, надополнети со очекувањата дека владата ќе се приклучи во обесштетувањето во случај на катастрофа.

Поголемиот дел од друштвата сметаат дека државата треба да се вклучи на пазарот на осигурување со понуда на унифициран осигурителен производ од катастрофални ризици и се во корист на некоја форма на задолжително осигурување која треба да биде проследена со мерки на државата кои нема да го дестимулираат осигурувањето, односно јавноста да го добие сигналот дека мора да го прифати осигурувањето како механизам за заштита на сопствениот имот.

Голем оперативен проблем при решавањето на оштетните побарувања предизвикани од катастрофални ризици претставува нивната обработка од страна на друштвата за осигурување со оглед дека може да биде одеднаш зафатен голем број на осигуреници. Во зависност од обемот на последиците, проблем може да претставува и пријавувањето на штетата, но уште поголем проблем претставува процесот на процена на предизвиканата штета од страна на друштвото за осигурување, со оглед дека е очекувано да располага со ограничени човечки и материјални ресурси за да го спроведе

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

проценувањето во рокот од 14 дена кој го предвидува членот 975 од Законот за облигационите односи. Во однос на решението во Законот за облигационите односи, нашиот став е дека проблематиката на обесштетување по катастрофален настан во осигурувањето треба да биде поврзана со системски решенија кои веќе постојат во земјата. Еден механизам е да се поврзе пролонгирањето на исполнување на обврската за исплата на надомест со прогласувањето на елементарна непогода од страна на Владата на Република Македонија. Имено, согласно членот 31 од Законот за управување со кризи Владата донесува одлука за постоење кризна состојба со одредување на подрачјето зафатено со кризна состојба. Кризната состојба утврдена на овој начин не може да трае подолго од 30 дена, а доколку ситуацијата е покомплексна и треба да трае подолго од 30 дена, мора да се добие согласност од Собранието на Република Македонија. Доколку на овој начин се утврди, друштвата за осигурување ќе имаат дефиниран рок за пролонгирање на исплатата на надомест за штетата, но истовремено ќе мораат да бидат подготвени дека објективниот рок за решавање на штетите не може да зависи од нивната човечка и материјална подготвеност да се справат со нив.

Главните наоди од спроведената анкета на јавноста, упатуваат на заклучок дека јавноста ги препознава главните катастрофални ризици и покрај тоа што поголемиот дел од испитаниците немаа доживеан катастрофален настан со тотални последици врз сопствениот имот. Исто така, поголемиот дел се на стојалиште дека одговорноста треба да биде лична, односно обесштетување да се бара преку механизмите на осигурувањето. Околу 50% имаат реални очекувања за цената на осигурувањето, но во факторите кои ги дестимулираат да купат осигурување, на прво место ја истакнуваат недовербата кон друштвата за осигурување, а потоа е цената.

Главниот заклучок за сите истражувања е дека сегашната состојба е незадоволителна за сите засегнати страни и дека е потребно да се побара поинакво решение за справување со последиците од катастрофалните ризици.

Врз основа на сите изнесени аргументи, сметаме дека осигурувањето на катастрофалните ризици треба да биде организирано како задолжително осигурување за домаќинствата во урбаните средини. Имајќи ја предвид куповната моќ на населението во Република Македонија, сметаме дека задолжителното осигурување треба да биде врз основа на делумно покритие, а разликата до целосното покритие да биде доброволна одлука на поединците. Во однос на опфатот на ризици, сметаме дека земјотресот треба да биде задолжително опфатен како најдоминантен ризик со најголеми можни

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

последници, додека аргументите во однос на поплавата се исто така во полза на вклучување и на овој ризик, иако на индивидуално ниво последиците од поплава засегнуваат релативно помал опфат на население со оглед на тоа што голем број станбени единици во висококатните згради за колективно домување нема да го препознаат овој ризик еднакво загрозувачки колку и земјотресот.

Донесувањето на законски обврзувачко решение мора да биде добро осмислено во делот на спроведувањето на законот, како што е примерот од Турција. Тоа во случајот на Република Македонија може да биде применето исто преку неколку механизми (склучување на договор за купопродажба, изнајмување или преку некоја од комуналните услуги). Исто така, може да биде ангажирана Управата за јавни приходи на Република Македонија за наплатата на побарувањата од граѓаните која се покажа како квалитетно решение за наплата на радиодифузната такса во периодот кога беше задолжителна давачка.

Во однос на оперативните аспекти на спроведување на законски обврзувачко решение треба да се искористат начелата на осигурувањето, а светската пракса покажува дека тоа е возможно само со вклучување на друштвата за осигурување. Препорака е друштвата за осигурување директно и преку интермедијарните канали на продажба да го продаваат задолжителното осигурување за одреден надоместок, како и да го спроведуваат процесирањето на оштетните побарувања.

Исто така, сметаме дека најдобро решение е да биде формирано посебен осигурителен пул по аналогијата на случаите на Романија и Турција. Главните цели на овој осигурителен пул би биле администрирање на премијата која ја собираат друштвата за осигурување, обезбедување на реосигурително покритие и рефундирање на оштетните побарувања кои ги исплаќаат друштвата за осигурување. За реосигурителното покритие треба да се земе предвид реосигурувањето што го нуди државното друштво за реосигурување Европа Ре, но секако доколку понудата е подобра во однос на конкуренцијата на светскиот пазар на реосигурување.

Во секој случај, сметаме дека успешноста на решението за осигурување од катастрофални ризици зависи во добро осмислување на сите оперативни аспекти, а треба да биде подржано со кампања за придобивките од осигурувањето на катастрофалните ризици, како и со образовна стратегија која ќе ги истакнува предностите и потребата за осигурување во рамки на образовниот систем.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. A.M. Best Rating Services (2016) *Gauging the Basis Risk Of Catastrophe Bonds*.
Достапно на интернет:
<http://www3.ambest.com/ambv/ratingmethodology/OpenPDF.aspx?rc=197690>
2. A.M. Best Rating Services (2017) *Understanding BCAR for U.S. Property/Casualty Insurers*. Достапно на интернет:
<http://www3.ambest.com/ambv/ratingmethodology/OpenPDF.aspx?rc=197686>
3. American Academy of Actuaries - AAA (2001) *Catastrophe Exposures and Insurance Industry*. Catastrophe Management Work Group
4. Anbarci, N., M. Escaleras, and C. A. Register (2005) Earthquake Fatalities: The Interaction of Nature and Political Economy. *Journal of Public Economics* 89: p.1907–1933
5. Artemis (2017) *Catastrophe Bond & Insurance-Linked Securities Deal Directory*.
Достапно на интернет http://www.artemis.bm/deal_directory/
6. Assotiation of British Insurers - ABI (2007): *Summer floods 2007: learning the lessons*.
November 2007; p. 6.
7. Australia (2002) High Level Official's Group: "Natural disasters in Australia: reforming mitigation, relief and recovery arrangements". *A report to the Council of Australian Governments*. August 2002; p. 76.
8. Australia (2007) *Department of Transport and Regional Services: Natural Disaster Relief and Recovery Arrangements: Determination*. Достапно на интернет:
<https://www.disasterassist.gov.au/Documents/Natural-Disaster-Relief-and-Recovery-Arrangements/Guideline-4-Insurance-Arrangements-2017.pdf>
9. Ben Ammar, S., Braun, A., & Eling, M (2015). *Alternative Risk Transfer and Insurance-Linked Securities: Trends, Challenges and New Market Opportunities*. Institute of Insurance Economics IVW-HSG
10. Benson and Clay (2004) *Understanding the Economic and Financial Impacts of Natural Disasters*. World bank. Washington DC
11. Besley, T. and Burgess, R. (2002) The Political Economy of Government Responsiveness: Theory and Evidence from India. *Quarterly Journal of Economics* 117(4), p. 1415-1451

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

12. Birkmann, J (2007). Risk and vulnerability indicators at different scales: Applicability, usefulness and policy implications. *Environmental Hazards*, (7), p. 20–31
13. Bouriaux, S., & MacMinn, R. (2009) Securitization of catastrophe risk: New developments in insurance-linked securities and derivatives. *Journal of Insurance Issues*, p.1-34.
14. Caisse centrale de réassurance - CCR (2015) *Natural disasters compensation scheme - Principles and operation*
15. Caisse centrale de réassurance - CCR (2017) *Annual Report 2016 - Public narrative report*
16. Cardona, O. D., Ordaz, M. G., Moreno, A. M., & Santa-Cruz, S. (2006). *A method to evaluate the macroeconomic disaster deficit*. In Proceedings of First European Conference on Earthquake Engineering and Seismology.
17. Cavallo, E. A., & Noy, I. (2009). The economics of natural disasters: a survey.
18. CCRIF (2012) CCRIF Semiannual Report, 1 June – 30 November 2012. Достапно на интернет:www.ccrif.org/publications/ccrif-semiannual-report-1-june-30-november-2012
19. CCRIF (2015) Understanding CCRIF. Достапно на интернет:http://www.ccrif.org/sites/default/files/publications/Understanding_CCRIF_March_2015.pdf
20. Comes, Martina, Garschagen, Matthias, Hagenlocher, Michael, Dubbert, Mirjam, Sabelfeld, Robert, Lee, Yew Jin, Grunewald, Ludwig, Lanzendörfer, Matthias, Mucke, Peter, Neuschäfer, Oliver, Pott, Simone, Post, Joachim, Schramm, Stephanie, Schumann-Bölsche, Dorit, Vandemeulebroecke, Bruno, Welle, Torsten and Birkmann, Joern (2016). *World Risk Report 2016*. World Risk Report. Bündnis Entwicklung Hilft and UNU-EHS.
21. Consorcio de Compensacion de Seguros – CCS (2009) *Natural Catastrophes Insurance Cover: A Diversity of Systems*. Madrid. Достапно на интернет:https://www.conorseguros.es/web/documents/10184/48069/CCS_Natural_Catastrophes_Insurance_Cover.pdf/d7cf67cc-9591-476b-87d9-728e6a57ca60
22. Consorcio de Compensacion de Seguros – CCS (2016) An overview. Достапно на интернет:https://www.conorseguros.es/web/documents/10184/48069/CCS2016_EN.pdf/b7ed4f5e-6400-41f5-a1fb-d98e5f6a3778
23. Cooper, D. and Morgan, W. (2008) Case Study Research in Accounting. *Accounting Horizons*, 22 (2), p. 159-178.
24. CRED (2015) *The Human cost of Natural Disasters – A Global Perspective*
25. CRED (2017) *Annual Disaster Statistical Review 2016*. Достапно на интернет:http://emdat.be/sites/default/files/adsr_2016.pdf

26. Cummins, J. D. (2012). 4. CAT bonds and other risk-linked securities: product design and evolution of the market. *The Geneva Reports*, p.39.
27. Cummins, J. D., Doherty, N., & Lo, A. (2002). Can insurers pay for the “big one”? Measuring the capacity of the insurance market to respond to catastrophic losses. *Journal of Banking & Finance*, 26(2), p. 557-583.
28. Cummins, J.D. and Mahul, O. (2009) Catastrophe risk financing in developing countries: principles for public intervention. World Bank Publications.
29. Dilley, M. et al. (2005) Natural disaster hotspots: a global risk analysis. Vol. 5. World Bank Publications.
30. European Commission – EC (2013) Green Paper on the insurance of natural and man-made disasters, Brussels, 16.04.2013. Достапно на интернет <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013DC0213>
31. European Commission – EC (2017) Overview of Natural and Man-made Disaster Risks the European Union may face. Достапно на интернет: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/285d038f-b543-11e7-837e-01aa75ed71a1/language-en>
32. European Environment Agency - EEA (2017) *Economic losses from climate-related extremes*. Достапно на интернет: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/direct-losses-from-weather-disasters-3/assessment>
33. European Parliament – EP (2014) European Parliament resolution of 5 February 2014 on the insurance of natural and man-made disasters, 2013/2174 (INI), Strasbourg, 05.02.2014.
34. Faure, M., & Hartlief, T. (2006). The Netherlands. *Financial Compensation for Victims of Catastrophes*, p.195-226.
35. Field, C. B. (Ed.). (2012). *Managing the risks of extreme events and disasters to advance climate change adaptation: special report of the intergovernmental panel on climate change*. Cambridge University Press.
36. Gilbert, R., Kreimer, A. (1999) Learning from the World Bank's Experience of Natural Disaster Related Assistance. Washington DC, World Bank.
37. Government Accountability Office - GAO (2011) Report to Congressional Committees. Action Needed to Improve Administration of the National Flood Insurance Program. Достапно на интернет: <https://www.gao.gov/assets/320/319467.pdf>
38. Grossi, P., Kunreuther, H., & Windeler, D. (2005) An Introduction to Catastrophe Models and Insurance. *Catastrophe modeling: A new approach to managing risk*, p.23.

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

39. Guha-Sapir, D., & Below, R. (2002). The quality and accuracy of disaster data: A comparative analyse of 3 global data sets. *Disaster Management facility, World Bank, Working paper ID*, (191).
40. Gurenko, E. N. (2007) Transferring National Catastrophe Risk Exposures to the Market: Lessons learned. Proceedings of the International Conference on Asian Catastrophe Insurance, Kyoto University
41. Gurenko, E. N.(2006). Earthquake Insurance in turkey: History of the turkish catastrophe Insurance Pool. World Bank Publications.
42. Gurenko, E.N. (2007) Transferring National Catastrophe Risk Exposures to the Market: Lessons learned. Proceedings from the International Conference on Asian Catastrophe Insurance. Kyoto University, 2007
43. Guy Carpenter (2006) Steep Peaks Overshadow Plateaus. The World Catastrophe Reinsurance Market 2006, p. 57
44. Guy Carpenter (2007) New Capital Stabilizes Market. The World Catastrophe Reinsurance Market: 2007, p. 24
45. Healy, A. and N. Malhotra. (2009) Myopic Voters and Natural Disaster Policy. *American Political Science Review*, 103, p.387-406
46. Hindle, K. (2004) Choosing qualitative methods for entrepreneurial cognition research: A canonical development approach. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 28 (6), p. 575-607
47. Hung H.C. (2009) The attitude towards flood insurance purchase when respondents' preferences are uncertain: a fuzzy utility approach. *Journal of Risk Research* 12(2), p.239-258
48. Ibarra, Hector (2009) Parametric Insurance: General Market Trends and Perspectives for the African Insurance Sector. *The African Reinsurer*.
49. Insurance Europe (2014) *European Insurance in Figures*. Statistics N°50
50. Inter-American Development Bank – IDB (2010) Indicators of disaster risk and risk management
51. ISDR and the World Bank (2008). South Eastern Europe Disaster Risk Mitigation and Adaptation Initiative: Risk Assessment of South Eastern Europe Desk Study Review. UN/ISDR.
52. Kahn M E. (2005) The Death Toll from Natural Disasters: The Role of Income, Geography, and Institutions. *Review of Economics and Statistics* 87(2), p.271–284.

53. Kozlowski, R. T. and Mathewson, S. B. (1995) Measuring and Managing Catastrophe Risk. *Discussion Papers on Dynamic Financial Analysis*, Casualty Actuarial Society, Arlington, Virginia.
54. Kunreuther, HC (1977) Limited knowledge and insurance protection. *Public Policy*, 24, p. 227-261.
55. Lane, M (2012) Alternative (Re)insurance Strategies. Risk Books
56. Lewis, C. M. and K. C. Murdock (1999) Alternative Means of Redistributing Catastrophic Risk in a National Risk-Management System in Froot, K. A. (ed.) *The Financing of Catastrophe Risk*. Chicago: Chicago University Press, p. 51-85.
57. Lewis, C. M., and K. C. Murdock (1996) The Role of Government Contracts in Discretionary Reinsurance Markets for Natural Disasters. *Journal of Risk and Insurance* 63, p.567–97
58. Lloyd's (2011) Managing the escalating risks of natural catastrophes in the United States
59. Lloyd's (2014) Catastrophe Modelling and Climate Change. Достапен на интернет <https://www.lloyds.com/news-and-insight/risk-insight/library/natural-environment/catastrophe-modelling-and-climate-change>
60. Moss, David A. (2002). *When All Else Fails: Government as the Ultimate Risk Bearer*. Cambridge: Harvard University Press.
61. Munich Re (2014a) Insurance-Linked Securities (ILS) *Market Review 2013 and Outlook 2014*.
62. Munich Re (2014b) Insurance-Linked Securities (ILS) *Market Update Q2 2014*.
63. Njegomir, V., & Maksimović, R. (2009) Risk transfer solutions for the insurance industry. *Economic annals*, 54(180), p.57-90.
64. OECD (2005) *Catastrophic risk and insurance*. Policy issues in insurance No.8
65. OECD (2015) Disaster Risk Financing. A global survey of practices and challenges
66. OECD (2016) Preliminary report on the financial management of earthquake risk
67. PAID (2017) Solvency and Financial Condition Report 2016, Bucharest. Достапно на интернет: https://www.paidromania.ro/sites/default/files/rapoarte/PAID_SFCR_2016.pdf
68. Paklina, N., & Hehr, K. (2003) *Flood insurance*. OECD, Centre for Educational Research and Innovation.
69. Peduzzi, P., Dao, H., Herold, C., and F. Mouton (2009) Assessing Global Exposure and Vulnerability Toward Natural Hazards: the Disaster Risk Index. *Natural Hazards Earth Systems Science* 9, p. 1149-1159

70. Priest, G.L., (1996) The Government, the Market, and the Problem of Catastrophic Loss. *Journal of Risk and Uncertainty* 12(2/3), p.219-237.
71. PWC (2011) The next chapter. Creating an understanding of Special Purpose Vehicles. Достапно на интернет: www.pwc.com/financialregulation.
72. Raschky, P. A. (2008) Institutions and the Losses from Natural Disasters. *Natural Hazards Earth Systems Science*, 8, p. 627–634
73. Rejda, George E (2011) *Principles of risk management and insurance*. Pearson Education India
74. Reuters (2015) *New global disaster plan sets targets to curb risk, losses*. Достапно на интернет: <https://in.reuters.com/article/us-disaster-risk-agreement/new-global-disaster-plan-sets-targets-to-curb-risk-losses-idINKBN0ME27720150318>
75. Risk Management Solutions – RMS (2017) Risk modeling. Достапно на интернет <http://www.rms.com/blog/2015/06/22/what-is-catastrophe-modeling/>
76. Saunders, M. et al. (2003) *Research Methods for Business Students*. 3rd Edition, Harlow, Pearson Education.
77. Schramm, W. (1993) Notes on Case studies of Instructional Media Projects (working paper), the Academy for Educational Development, Washington, DC.
78. Sibindi, A. B. (2015) The Art of Alternative Risk Transfer Methods of Insurance. Risk Governance & Control. *Financial markets and institutions*, p. 223.
79. Skidmore, M. and H. Toya (2002) Do Natural Disasters Promote Long-run Growth? *Economic Inquiry*. 40(4), p.664-687.
80. Slovic P, Fischhoff B, Lichtenstein S, Corrigan B, Combs B (1997) Preference for insuring against probable small losses: insurance implications. *The Journal of Risk and Insurance*, 44(2), p.237-258.
81. Surminski, S., Aerts, J. C. J. H., Botzen, W. J. W., Hudson, P., Mysiak, J. and Pérez-Blanco, C. D., (2015) Reflections on the current debate on how to link flood insurance and disaster risk reduction in the European Union, *Natural Hazards*
82. Swiss Re (1998) *Floods: An insurable risk?* Zurich: Swiss Reinsurance Company.
83. Swiss Re (2011) *The fundamentals of insurance-linked securities*. Swiss Reinsurance Company Ltd., Zurich, Switzerland.
84. Swiss Re (2017) *Natural Catastrophes and Man-Made Disasters in 2016: A Year of Widespread Damages*. Sigma 2/2017
85. Swiss Re (2017a) *Commercial Insurance: Innovating to Expand the Scope of Insurability*. Sigma 5/2017

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

86. Turkish Catastrophe Insurance Pool -TCIP (2016) 2015 Annual Report
87. Turkish Catastrophe Insurance Pool -TCIP (2017) 2016 Annual Report
88. UNDP (2004) A Global Report: Reducing Disaster Risk, A Challenge for Development, New York, p.146
89. UNEP, F. (2007). Insuring for Sustainability: Why and how the leaders are doing it. *Geneva: United Nations Environment Programme Finance Initiative, Insurance Working Group, p.64*
90. UNFCCC (2016) Risk Transfer Schemes – the Example of CCRIF SPC. Достапно на интернет:
https://unfccc.int/files/cooperation_and_support/financial_mechanism/standing_committee/application/pdf/risk_transfer_schemes_-_the_example_of_ccrif_-_session_3_isaac_anthony.pdf
91. UNISDR (2017) ISDR System: History. Достапно на интернет
<http://preventionweb.net/english/hyogo/isdr/history/>
92. United Nations Environment Programme (2007) Insuring for Sustainability- Why and how the leaders are doing it. Finance Initiative Insurance Working Group
93. United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC (2008) Mechanisms to manage financial risks from direct impacts of climate change in developing countries
94. Vujović, R. (2009) Upravljanje rizicima i osiguranje. *Univerzitet Singidunum, Beograd.*
95. VVO (2016) *Natural disasters in Austria: Everyone is affected!*. Достапно на интернет:
<https://www.vvo.at/vvo/vvo.nsf/sysPages/98521ACB6018BE46C1258043004A85B2>
96. Wang, M., Liao, C., Yang, S., Zhao, W., Liu, M., & Shi, P. (2012). Are people willing to buy natural disaster insurance in China? Risk awareness, insurance acceptance, and willingness to pay. *Risk Analysis*, 32(10), p. 1717-1740.
97. Welle, T., & Birkmann, J. (2015). The World Risk Index—An approach to assess risk and vulnerability on a global scale. *Journal of Extreme Events*, 2(01)
98. Willkie Farr & Gallagher LLP (2017) An ILS Regime for the UK: Responses to UK Government Consultation Papers. Достапно на интернет:
http://www.willkie.com/~media/Files/Publications/2017/02/An_ILS_Regime_for_the_UK.pdf
99. World Bank (2010) Climate Change And Agriculture Country Note, September 2010
100. World Bank (2011) WEATHER INDEX INSURANCE FOR AGRICULTURE: Guidance for Development Practitioners. Agriculture and Rural Development Discussion Paper 50

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

101. World Bank (2011a) Insuring Against Natural Disaster Risk in Mexico. Case study. Washington DC : World Bank
102. World Bank (2012) *FONDEN : Mexico's natural disaster fund - a review (English)*. Washington DC : World Bank. Working Paper. 75322
103. World Risk Report – WRR (2017) Report. Достапно на интернет <http://weltrisikobericht.de/english/>
104. Yin, R.K. (1984) Case Study Research – Applied social research methods, 5, SAGE Publications Inc., Newbury Park, London, New Delhi.
105. Yin, R.K. (1993) Applications of case study research - Applied social research methods, 34, SAGE Publications Inc., Newbury Park, London, New Delhi.
106. Yin, R.K. (1994) Case Study Research – design and methods. 2nd edition. SAGE Publications Inc., Thousand Oaks
107. Агенција за супервизија на осигурување – АСО (2017) Годишен извештај за состојбата и движењата на осигурителниот пазар во Република Македонија во 2016 година
108. Благоев Б. и Ристески С. (1993) Основи на статистичката анализа, Економски факултет, Скопје, с.325
109. Блажевски, Дарко (2016) *Банкоосигурување – концепт, трендови и примена*. Економија и бизнис
110. Велика Британија – ВБ (2016) Regulations implementing a new regulatory and tax framework for Insurance Linked Securities: Consultation. HM Treasury. Достапно на интернет: www.gov.uk/government/publications.
111. Воган, Е. Ј. и Воган, Т. М. (1999) Основи на ризикот и осигурувањето. Осмо издание
112. Гуренко, Ј. Н., и Закут, В. (2008) *Ублажување на негативните финансиски ефекти од природни непогоди за економиите на Југоисточна Европа*
113. Европска Комисија – ЕК (2015) *Извештај за поплави*. Достапен на интернет страницата <https://reliefweb.int/disaster/fl-2015-000009-alb>
114. Институт за земјотресно инженерство и инженерска сеизмологија -ИЗИИС (2003). *Критериуми за намалување на сеизмичкиот ризик во планирањето на урбаниот развој и подготвеноста за катастрофи од Јаким Т. Петровски*. Монографија
115. Инструмент за претпристапна помош - ИПА (2015) *Извештај за процена на потребите во Република Македонија*.
116. Климатски промени (2017) *Извештај за поплави во Република Македонија*. Достапно на интернет: www.climateadaptation.eu/macedonia/river-floods/

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

117. Организација на обединетите нации – ООН (1989) *Резолуција на Генералното собрание бр. 44/236 од 22.12.1989 година*. Достапно на интернет <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r236.htm>
118. Организација на обединетите нации – ООН (2000) *Резолуција на Генералното собрание бр. 54/219 од 3.2.2000 година*. Достапно на интернет <http://www.unisdr.org/files/resolutions/N0027175.pdf>
119. Организација на обединетите нации – ООН (2003) *Резолуција на Генералното собрание бр. 58/214 од 23.12.2003 година*. Достапно на интернет <http://www.unisdr.org/2005/wcdr/back-docs/docs/a-res-58-214-eng.pdf>
120. Рамката за акција од Сендаи – РАС (2015) *Намалување на катастрофалните ризици во периодот од 2015 до 2030 година*. Достапно на интернет http://www.preventionweb.net/files/43291_sendaimrameworkfordrren.pdf
121. Рамката за акција од Хјого – РАХ (2007) *Градење на отпорноста кон катастрофи на нациите и заедниците од 2005 до 2015 година*. Достапно на интернет <http://www.unisdr.org/we/inform/publications/1037>
122. Република Македонија - РМ (2008) *Извештај од државната комисија. Министерство за животна средина и планирање*
123. Република Македонија - РМ (2015) *Големи штети и извештај за процена на потребите*.
124. Романија (2017) *Факти за Романија*. Достапно на интернет www.aboutromania.com/geography.html.
125. САД (2014) *U.S. DEPARTMENT OF THE TREASURY Global Reinsurance Market and the Critical Role Such Market Plays in Supporting Insurance in the United States*
126. Светска банка (2006) *Извештај за глобален програм од конзорциумот Провениш*
127. Светска банка (2009) *Прилагодување кон климатските промени во Европа и Централна Азија*
128. Светска банка (2015) *Справување со поплави и зајакнување на растот. Редовен економски извештај за Југоисточна Европа бр.7.*
129. Светска банка (2017) *Извештај за имплементација на проектот SEEC CRIF (P110910)*
130. Центар за управување со кризи – ЦУК (2009) *Национална платформа на Република Македонија за намалување на ризици од несреќи и од катастрофи*. Второ издание

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

131. Шоклевски, Ж. (2003) *Одбраната од поплави и водостопанската основа*. Зборник од седмото советување на Водостопанството во Република Македонија, Струга јуни 2000 година

ПРИЛОЗИ

Прилог бр. 1 – Прашалник за друштвата за осигурување

Почитуван учесник во истражувањето,

Како последен дел од изработката на мојата докторска дисертација на Факултетот за туризам и угостителство, Охрид при Универзитетот “Св. Климент Охридски”, Битола, спроведувам истражување во областа на развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици во Република Македонија.

Ова истражување е личен академски напор и во никој случај не е поврзано со некоја јавна или приватна организација. Конечните заклучоци од истражувањето, ќе се користат само за научни цели, како дел од докторската дисертација.

Однапред ви благодарам што одвоивте време за да го пополните прашалникот.

Со почит,

м-р Дарко Блажевски

Важни информации за учесниците во истражувањето:

Одговорот на ова истражување е целосно доброволен, и можете слободно да престанете да го одговарате прашалникот во секое време без да дадете никаква причина и без никакви негативни последици.

Сите одговори се анонимни, а резултатите од истражувањето ќе бидат презентирани со збирни заклучоци.

Не постои имплицитна или изразена компензација (финансиска или поинаква) за учество во истражувањето.

Цели на истражувањето и инструкции за пополнување на прашалникот:

Истражувањето има за цел да го идентификува моменталното учество на друштвата на осигурување во продажбата на осигурување од катастрофални

ризичи, како и да ги согледа можните чекори за понатамошниот развој на пазарот.

Вкупното време за пополнување на овој прашалник е околу 10 минути.

* Согласност за учество

Потврдете дека се запознавте со информациите за учесниците во истражувањето

А Потврдувам дека се запознав со информациите за учесниците во истражувањето

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

* Одберете го Вашето друштво за осигурување

- A Албсиг АД Скопје
- B Винер - Виена Иншуренс Груп АД Скопје
- C Евроинс Осигурување АД Скопје
- D Еуролинк осигурување АД Скопје
- E Еуросиг АД Скопје
- F Кроација осигурување-АД Скопје
- G Македонија - Виена Иншуренс Груп АДОР Скопје
- H Осигурителна полиса АД Скопје
- I Сава осигурување АД Скопје
- J Триглав осигурување АД Скопје
- K Уника АД Скопје

* Дали Вашето друштво нуди осигурување од катастрофални ризици?

- A Да
- B Не

* Кои катастрофални ризици се опфатени преку вашите осигурителни производи?
(Можност за повеќе одговори)

- A Земјотрес
- B Поплава
- C Лизгање на земјиште
- D Суша
- E Измрзнување
- F Индексно осигурување на земјоделството
- Други (наведете кои)

* Како се развиени вашите осигурителни производи кои покриваат катастрофални ризици? (Можност за повеќе одговори)

- A Самостојно развиен производ во рамки на вашето друштво за осигурување
- B Производ развиен во рамки на осигурителната групација во која припаѓа вашето друштво за осигурување
- C Преку државниот проект Европа Ре

* Дали сте задоволни од степенот на продажба на вашите осигурителни производи кои покриваат катастрофални ризици? (Одберете на скалата од 1 до 5, при што 1 е незадоволни од продажбата, а 5 е задоволни од продажбата)

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

* Дали сметате дека во земјата има развиено национална свест за последиците од катастрофалните ризици и намалувањето на нивните последици преку осигурување? (Одберете на скалата од 1 до 5, при што 1 е нема развиено, а 5 е има развиено)

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

* Дали сметате дека државата треба да биде вклучена на некој начин во креирање на осигурителните производи за катастрофалните ризици?

A Да, треба да понуди унифициран производ кој ќе се продава преку СИТЕ друштва за осигурување (за одреден посреднички надоместок, со опција за задршка на дел од ризикот во рамките на капацитот за осигурување).

B Да, треба да понуди унифициран производ кој ќе се продава преку друштвата за осигурување кои ДОБРОВОЛНО ќе се приклучат (за одреден посреднички надоместок, со опција за задршка на дел од ризикот во рамките на капацитот за осигурување).

C Не, тоа треба да биде оставено на механизмите на понудата и побарувачката на пазарот на осигурување.

* Од истражувањето кои го спроведов на пошироката јавност дојдов до заклучок дека граѓаните сметаат дека се најмногу изложени на ризиците од земјотрес и поплава. Имајќи предвид дека пенетрацијата на осигурувањето од овие два катастрофални ризици е сè уште на многу ниско ниво во земјата, дали сметате дека осигурувањето од овие два катастрофални ризици наменето за граѓаните треба да биде задолжително?

A Да, за осигурувањето од земјотрес.

B Да, за осигурувањето од поплава.

C Да, за осигурувањето од земјотрес и поплава.

D Не.

* Дали задолжителното осигурување треба да биде со:

A Целосно покритие– осигурена сума да одговара на максималната можна штета.

B Делумно покритие - согласно концептот на микроосигурување, каде што осигурена сума ќе биде одреден процент од максималната можна штета за сметка на пониската задолжителна премија, а останатиот дел до целосното покритие да биде доброволна одлука на осигуреникот.

* Дали сметате дека воспоставувањето на одреден вид на задолжителна осигурителна шема треба да биде проследена со истовремена мерка со која државата ќе се исклучи од обесштетување на неосигурените граѓани?

A Да

B Не

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

* Според вас, кои се причините за ниската пенетрацијата на осигурувањето од катастрофални ризици во земјата ? (Можност за повеќе одговори)

A Очекувањето дека државата ќе се вклучи во надоместување на штети по настанување на катастрофален настан.

B Недоволната свесност за загубите кои можат да ги предизвикаат катастрофалните ризици.

C Недоволната информираност за предностите кои ги нуди осигурувањето на катастрофалните ризици.

D Висината на премијата за осигурување од катастрофални ризици.

E Недоволната понуда на осигурителните производи за катастрофални ризици.

F Недоволната вклученост на посредниците во продажбата на осигурителните производи за катастрофални ризици.

G Довербата кон друштвата за осигурување дека ќе извршат навремено и фер обесштетување на штети настани по основ на катастрофални ризици.

Друго (навете причина)

* Во Законот за облигационите односи (член 975) е предвидено дека кога ќе настане осигурен случај, осигурувачот е должен да го исплати надоместот или сумата определена со договорот во договорениот рок кој не може да биде подолг од 14 дена, сметајќи од кога осигурувачот добил известување дека настанал осигурениот случај. Дали сметате дека во законот треба да постои разграничување на рокот за исплата на надомест за осигурување од катастрофални ризици кога бројот на осигуреници може да биде значително зголемен?

A Не, рокот за исплата не треба да се менува.

B Да, рокот треба да биде до 30 дена.

C Да, рокот треба да биде до 60 дена.

D Да, рокот треба да биде до 90 дена.

E Да, рокот треба да биде до 120 дена.

Во друг рок (наведете)

* Наведете други аспекти кои сметате дека се важни за развојот на пазарот на осигурителни производи за катастрофалните ризици (слободно поле)

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

Прилог бр. 2 – Прашалник за јавноста

Почитуван учесник во истражувањето,

Како последен дел од изработката на мојата докторска дисертација на Факултетот за туризам и угостителство, Охрид при Универзитетот “Св. Климент Охридски”, Битола, спроведувам анкета во областа на развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици во Република Македонија.

Ова истражување е личен академски напор и во никој случај не е поврзано со некоја јавна или приватна организација. Конечните заклучоци од истражувањето, ќе се користат само за научни цели, како дел од докторската дисертација.

Однапред ви благодарам што одвоивте време за да го пополните прашалникот.

Со почит,
м-р Дарко Блажевски

Важни информации за учесниците во истражувањето:

Одговорот на ова истражување е целосно доброволен, и можете слободно да престанете да го одговарате прашалникот во секое време без да дадете никаква причина и без никакви негативни последици.

Сите одговори се анонимни, а резултатите од истражувањето ќе бидат презентирани со збирни заклучоци.

Не постои имплицитна или изразена компензација (финансиска или поинаква) за учество во истражувањето.

Цели на истражувањето и инструкции за пополнување на прашалникот:

Истражувањето има за цел да ја идентификува перцепцијата на јавноста за последиците од настанување на катастрофални ризици, како и да ја идентификува подготвеноста за прифаќање на осигурувањето како механизам за справување со последиците од катастрофалните ризици.

Прашалникот се состои од 14 прашања кои ги опфаќаат следните области: свесност за елементарните непогоди и искуства со катастрофи; искуство со осигурување и мислење за осигурување како механизам за справување со катастрофи; прифаќање на осигурувањето и подготвеност за плаќање и општи карактеристики на испитаникот.

Вкупното време за пополнување на овој прашалник е околу 10 минути.

* Согласно за учество

Потврдете дека се запознавте со информациите за учесниците во истражувањето

A Потврдувам дека се запознав со информациите за учесниците во истражувањето

СВЕСНОСТ ЗА ОПАСНОСТИ И ИСКУСТВО СО КАТАСТРОФИ

1* Наведете најмногу три најчести катастрофални ризици кои ѝ претат на областа во која живеете

A Земјотрес

B Поплава

C Лизгање на земјиште

D Луња

E Суша

F Мраз

Друг катастрофален ризик (наведете)

2* Наведете ја најдеструктивната катастрофа што сте ја доживеале во вашиот локалитет во изминатите 10 години (слободно поле)

3* До кој степен вашето живеалиште било оштетено за време на таа катастрофа?

A Срушено

B Силно оштетено

C Умерено оштетено

D Малку оштетено

E Без оштетување

ИСКУСТВО СО ОСИГУРУВАЊЕ И МИСЛЕЊЕ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ КАКО МЕХАНИЗАМ ЗА СПРАВУВАЊЕ СО КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИЦИ

4* Дали некогаш сте купиле било каков вид на осигурување?

A Да B Не

5 Доколку одговорот на претходното прашање е ДА, наведете какво осигурување имате купено до сега (одберете повеќе одговори доколку е потребно)

A Осигурување на автомобил (од одговорност или каско)

B Имотно осигурување (Домаќинско осигурување или осигурување на деловен објект)

C Осигурување на живот

D Здравствено осигурување

E Патничко осигурување

F Осигурување од незгода

G Професионална одговорност

H Друго

Друго (наведете детали)

6* Колку е важно осигурувањето како механизам за справување со катастрофи?

A Многу важно

B Релативно важно

C Нема влијание

D Непотребно

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

- 7*** Кој треба да ја преземе главната одговорност да го преземе товарот на загубите од катастрофи и да ја плати сметката?
А Владата на Република Македонија
В Општината
С Друштвата за осигурување
D Индивидуално - на товар на личниот/семеен буџет

- 8*** Наведете кои 2 мерки за намалување на последиците од катастрофи ви се најприфатливи
А Владата да обезбеди субвенции за програма за осигурување
В Владата да обезбеди субвенции за да им помогне на луѓето да се иселат од области со висок ризик
С Владата инвестира за подобрување на капацитетот на локалната инфраструктура од катастрофи
D Владата обезбедува компензација како помош при катастрофи

ОСИГУРУВАЊЕ – ПРИФАЌАЊЕ И КУПУВАЊЕ НА ОСИГУРИТЕЛНО ПОКРИТИЕ

- 9*** Доколку постои програма за осигурување на катастрофа во која владата делумно ја субвенционира премијата, дали би сакале да купите оваков вид на осигурување?
А Да
В Не

- 10*** Колку за Вас е прифатлива цена за годишно осигурување со вклучени катастрофални ризици (износ што ќе треба да ја платите) за живеалиште од 50 m² ? (слободно поле)

* Во случај на целосно уништување на живеалиштето би добиле 1.589.400 денари (≈ 30.496 евра). Овој осигурен износ произлегува од податоците на Државниот завод за статистика, каде што на ниво на земјата е утврдена просечната градежна цена на 1 m² станбена површина во износ од 37.510 денари (≈ 610 евра) во 2016 година (без градежно земјиште, со вклучен ДДВ).

- 11*** Наведете до две главни причини поради тоа што не сте подготвени да купите ваков вид на осигурување
А Недостаток на знаење за осигурување
В Не им верувате на друштвата за осигурување и се плашите дека нема да добиете никаква исплата после настанување на катастрофата
С Не можете да си дозволите премија
D Нема да има сериозни катастрофи во иднина
Е Осигурувањето не е неопходно, бидејќи Владата ќе обезбеди помош за справување со последиците од катастрофи
Друга причина (наведете)

ОПШТИ КАРАКТЕРИСТИКИ

- 12*** Каде е вашето живеалиште?
А Скопски регион
В Источен регион
С Југозападен регион

Улогата на јавно приватното партнерство во развојот на пазарот на осигурување од катастрофални ризици

- D Југоисточен регион
- E Пелагониски регион
- F Полошки регион
- G Североисточен регион
- H Вардарски регион

13* Дали остварувате сопствени приходи (вработен, деловно ангажиран, приходи од сопственост итн) ?

- A Да
- B Не

14* Во која возрасна група припаѓате

- A до 25 години
- B од 25 до 35 години
- C од 35 до 45 години
- D од 45 до 55 години
- E од 55 до 65 години
- F над 65 години